

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Н. П. Вовк, І. Ю. Фільчук, О. М. Черненко,
Т. В. Чердиченко

**Словник соматичних та патопсихологічних
термінів (термінологічний словник)**

Черкаси
2026

УДК

Д

Укладачі:

- Н. П. Вовк* – доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах кандидат педагогічних наук, доцент;
І. Ю. Фільчук – викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах, аспірантка 3-го курсу ад'юнктури/докторантури НУЦЗ України;
О. М. Черненко – доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах кандидат медичних наук, доцент;
Т. В. Чередниченко – старший викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах.

Рецензенти:

- Л. А. Перелигіна*, д-р біол. наук, проф., доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах навчально-наукового інституту оперативно-рятувальних сил Національного університету цивільного захисту України
О. В. Федосєєва, к-т мед. наук, доцент, викладач вищої категорії, проректор з практичної роботи Черкаської медичної академії

Вовк Н.П.

Д..... Словник соматичних та патопсихологічних термінів (термінологічний словник) / Н. П. Вовк, І. Ю. Фільчук, О. М. Черненко, Т. В. Чередниченко. – Черкаси: НУЦЗ України, 2026. – 328 с.

ISBN

Представлений словник соматичних та патопсихологічних термінів містить терміни і поняття, які необхідні здобувачам вищої освіти немедичного і медичного профілю. Медична та патопсихологічна термінологія - це мова, якою спілкуються лікарі різних спеціальностей, який має бути зрозумілою для здобувачів вищої освіти. Сміслові значення того чи іншого терміну в медицині тільки тоді стає загальним надбанням, коли воно зафіксовано точним терміном, що не допускає різних тлумачень, простим, однозначним.

Для викладачів та здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів.

УДК

ISBN

© Вовк Н. П., Фільчук І. Ю.,
Черненко О. М., Чередниченко Т. В., 2026
© НУЦЗ України, 2026

ЗМІСТ

Розділ 1. Соматичні терміни.....	4
Розділ 2. Патопсихологічні терміни.....	284

Розділ 1.

Соматичні терміни

А

Абдомінальний (від лат. «abdominalis» – біля живота) – такий, що має відношення до живота.

Абдукція (від лат. «abductio» – відведення) – рух всякої частини тіла в напрямку від серединної площини, спричиняючи її рух до віддалення від тіла.

АВО-система груп крові – система, що заснована на виявленні в еритроцитах особливих білків – антигенів груп крові. У людини можуть бути антигени А (друга група крові), В (третя група крові), А і В (четверта група крові); при відсутності обох антигенів кров має групу О («нуль») – перша група.

Аборт (від лат. «abortus» – викидень) – переривання вагітності в перші 28 тижнів, коли плід ще не життєздатний;

-//- **звичайний** – див. Викидень звичайний;

-//- **кримінальний** – штучний аборт, виконаний поза лікувальним закладом;

-//- **медичний** – штучний аборт, що виконується лікарем у спеціалізованому відділенні лікарні або в пологовому будинку;

-//- **пізній** – термін вагітності від 16 до 28 тижнів;

-//- **ранній** – термін вагітності до 16 тижнів;

-//- **спонтанний** (син. самодовільний) – такий, що почався або відбувся без навмисних дій вагітної чи інших осіб з метою переривання вагітності;

-//- **штучний** – викликаний навмисно впливом безпосередньо на плідне яйце,

місце розташування плоду або організм вагітної.

Абортивний перебіг інфекційного процесу – такий, що характеризується звичним початком і появою типових симптомів розпаду захворювання та раптовим припиненням їх розвитку із наступним швидким одужуванням.

Абсанс (від фр. «absence» – відсутність) – різновид епілептичного нападу, проявом якого є короточасне «завмирання» або пильне дивляння у простір.

Абсорбція (від лат. «absorptio» – поглинати) – об'ємне поглинання речовини із розчину чи газової суміші рідиною або твердим тілом (наприклад, процес накопичування кисню в еритроцитах).

Абстиненція (від лат. «abstinentia» – стриманість) (син. синдром відміни) – вкрай неприємний, а іноді й небезпечний стан організму (нудота, спазми в животі, біль у м'язах і т. ін.), який зумовлений припиненням вживання наркотичної речовини.

Абстиненція статева (син. депривація статева, статеве стримування) – вимушене або свідоме обмеження статевої активності із можливим розвитком комплексу психічних і нейровегетативно – соматичних порушень.

Абсцес (від лат. «abscessus» – налив) – наповнення гноем порожнини, відгородженої від оточуючих тканин і органів мембраною.

Аварія – 1) екстремальна подія техногенного походження, що призводить до виходу з ладу, пошкодження або руйнування

технічних пристроїв, будівель, споруд, транспортних засобів; 2) небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила ураження, травмування населення або створює на окремій території суб'єкта господарювання загрозу життю або здоров'ю населення та призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи спричиняє наднормативні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив на навколишнє природне середовище.

АВС принцип – послідовність огляду потерпілого: А – прохідність дихальних шляхів, В – функція дихання, С – функція кровообігу; перевіряється прийомом «бачю-відчуваю», прощупуванням пальцями.

Авітаміноз (від грец. «ά» – відсутність та «vita» – життя) – хворобливий стан організму внаслідок відсутності того чи іншого вітаміну або необхідного комплексу вітамінів.

Автоімунний розлад – вид дисфункції імунної системи, який призводить до самоураження (наприклад, при ревматизму, організм вибірково атакує свої власні тканини). Див. Аутоімунне захворювання.

Автоматизм амбулаторний – сутінковий стан свідомості, що перебігає без галюцинацій і маячних ідей, афекту. Триває від кількох хвилин до кількох годин. В такому стані людина може виконувати зовнішньо впорядковані дії – переїздить іноді досить далеко, виконують складні дії адекватно контактуючи з оточуючими. Спостерігається переважно при епілепсії і зазвичай спостерігається амнезія.

Автоматизм дихального центру – здатність сукупності нейронів, які управляють процесом зовнішнього дихання, підтримувати ритмічну зміну фаз дихального циклу.

Автоматизм психічний – психопатологічне явище, яке полягає в тім, що хворий відчуває власні психічні процеси (сенсорні, моторні, думки) як нав'язані стороннім впливом іззовні.

Автоматія (-изм) у фізіології – здатність клітин, органів чи цілісного організму до ритмічної діяльності при відсутності очевидних зовнішніх чинників;

-/- дихального центру – сукупність механізмів дихального центру, які спричиняють спонтанне періодичне збудження його нейронів;

-/- серця – здатність серця ритмічно скорочуватися під впливом імпульсів, що виникають в ньому самому. В нормальних фізіологічних умовах генератором автоматії серця є пазушно-передсерцевий вузол, в якому «атипові» м'язові клітини здатні до спонтанної ритмічної активності, а активність інших осередків автоматії заглушена.

Автономна нервова система (син. вегетативна нервова система) – частина нервової системи, яка здійснює регуляцію функцій всіх внутрішніх органів (окрім посмугованих м'язів); забезпечує такі вегетативні функції організму: дихання, кровообіг, травлення, виділення, гомеостаз тощо.

Агнозія (від грец. «α» – не та «gnosis» – пізнання) – порушення процесів упізнання внаслідок ураження кори великих півкуль;

втрачається здатність упізнавати, визначати те, що бачиш, чуєш, до чого торкаєшся тощо.

Агевзія (від грец. «α» – не та «geusis» – смак) – відсутність смакового відчуття.

Агенезія (від грец. «α» – не та «genesis» – розвиток) – аномалія розвитку, коли відсутня частина тіла, орган, частина органу чи тканина.

Агіпногнозія (від грец. «α» – не, «hypnos» – сон та «gnosis» – пізнання) – відсутність усвідомлення сну і переконаність наперекір фактам у повному безсонні.

Аглютинація (від лат. «agglutinatio» – склеювання) – склеювання і випадання в осад завислих часток – бактерій, еритроцитів, лейкоцитів, тромбоцитів, клітин тканин поверхнево – активних часток із адсорбованими на них антигенами і антитілами.

Агоністи (від грец. «agon» – боротьба) – речовини, які збуджують і стимулюють біологічні і хімічні процеси.

Агонія (від грец. «agonia» – бій) – період термінального стану, який безпосередньо переходить у клінічну смерть. Характеризується судомними скороченнями дихальних м'язів, дихання уповільнюється до 2–6 рухів на хвилину, зазвичай глибоке, але може бути слабким і поверхневим; слабкий пульс визначається на сонних та стегнових артеріях. Можливе короткочасне відновлення свідомості («дарунок долі для прощальних розпоряджень»).

Агравация (від лат. «aggravatio» – погіршення) – перебільшення хворим (потерпілим) симптомів існуючого захворювання чи травми з

корисливою метою – повернути до себе співчуття оточуючих чи рятівників або уникнути якої-небудь відповідальності.

Адвентіціальна оболонка (син. адвентиція) – зовнішня сполучнотканинна оболонка кровоносних і лімфатичних судин, а також окремих трубчастих органів, переважно видільної і статеві систем.

Аденозінтрифосфат (АТФ, син. аденозінтрифосфорна кислота) – хімічна сполука із аденіну, рибози і трьох залишків фосфорної кислоти; є найважливішою високоенергетичною сполукою у більшості видів живих організмів; утворюється переважно внаслідок біологічного окислення і служить універсальним акумулятором та розподільником хімічної енергії в живих системах.

Аденоїди (від грец. «aden» – залоза та «eidos» – вигляд) – патологічне розростання скопичення лімфоїдної тканини в ділянці задньо-верхньої стінки носоглотки, що спостерігається переважно у дітей віком 3–10 років і негативно може впливати на загальний розвиток дитини.

Динамія (від грец. «а-» – без та «dynamis» – сила) – стан м'язової слабкості, що проявляється нездатністю ходити, стояти, навіть сидіти; може бути проявом ушкоджень центральної нервової системи, виснаження організму.

Адіадохокінез (від грец. «а-» – без, «diadochos» – наступний та «kinesis» – рух) – неможливість швидкого і рівномірного виконання рухів, які чергуються в протилежних напрямках (наприклад, пронація і супінація кистей); є симптомом ушкодження мозочка.

Аднексит (від лат. «adnexitis» – придатки) – запалення придатків матки (яєчників і маткових труб), яке найчастіше викликається урогенітальними інфекціями.

Адолесцент (від лат. «adolescere» – дозрівати) – індивід у пубертатному або юнацькому віці.

Адреналін (від лат. «ad» – до та «genalis» – нирковий) – гормон мозкового прошарку наднирників. Він впливає на багато функцій організму: посилює і прискорює серцеві скорочення, підвищує працездатність скелетних м'язів, збільшує вміст цукру в крові тощо.

Аддукція (від лат. «adductio» – стискання) – рух всякої частини тіла в напрямку до серединної площини, спричиняючи її рух наближитися до тіла.

Ажитація (від лат. «agitatio» – збуджувати) – стан сильного рухового та емоційного занепокоєння, психомоторного збудження.

АЗД (автоматичний зовнішній дефібрилятор) – портативний медичний електронний пристрій, який автоматично діагностує небезпечні для життя серцеві аритмії – фібриляцію шлуночків і безпульсову шлуночкову тахікардію, і може коригувати небезпечні для серця аритмії за допомогою дефібриляції.

Азотемія (від франц. «azot» – азот та грец. «haima» – кров) – надмірна концентрація в крові людини і тварин продуктів білкового обміну, що містять азот, один з важливих симптомів ниркової недостатності.

Азотиста рівновага – стан азотного обміну, при якому кількість введеного і виведеного азоту однакова.

Азотистий баланс – різниця між кількістю азоту, який надходить в організм з їжею і кількістю азоту, що виводиться із організму із сечею, калом, потом; показник рівня азотистого обміну організму.

Акінезія (від грец. «а-» – без та «kinesis» – рух) – стан, що характеризується нездатністю виконувати клінічно помітний (вимушений) рух

Акме (від грец. «актме» – вершина) – кульмінація хвороби або температури тіла.

Акне – див. Вугрі.

Акоазми (від грец. «akousma» – чутний) – елементарні слухові галюцинації у вигляді окремих звуків: шум, стукіт, дзвін, оклики, вибухи або музика, що не мають структурованого змісту.

Акомодація (від лат. «accomodatio» – пристосування) (фізіол.) – процес пристосування збудливої тканини до постійно зростаючої сили роздразника, який проявляється поступовим пониженням її збудливості.

Акомодація ока (від лат. «accomodatio» – пристосування) – 1. процес регуляції опуклості кришталика для фокусування зображень ближніх та віддалених об'єктів за участю війкових м'язів очного яблука; 2. фізіологічний процес зміни надломлюючої сили ока під час зорового сприймання предметів, які знаходяться на різних відстанях від нього.

Акромегалія (від грец. «akros» – крайній та «megas» – надмірно великий) – надмірно

непропорційне збільшення кінцівок, щелеп, губ, язика та інших частин тіла внаслідок гіперфункції гіпофіза, яка може виникнути у будь – якому віці (аденома передньої частки гіпофіза).

Акропарестезія (від грец. «akros» – крайній та «paraesthesia» – відчуття) – спонтанне порушення чутливості в дистальних ділянках кінцівок (приступи відчуття поколювання, холоду, повзання комах тощо).

Акроціаноз (від грец. «akros» – крайній та «cyanos» – синюшний) – синювате забарвлення дистальних (розташованих відносно далеко від центру або серединної лінії кінцівки), частин тіла (наприклад, вуха, кінчик носа) внаслідок венозного застою та уповільнення кровотоку; ознака серцевої недостатності.

Акселерація (від лат. «accelerare» – прискорювати) – прискорення фізичного розвитку та дозрівання дітей і підлітків порівняно з попередніми поколіннями.

Аксіальний (від лат. «axis» – вісь) – центральний, вісьовий.

Аксон (від грец. «axon» – вісь) – відросток нейрона, по якому нервові імпульси рухаються від його тіла до виконавчих органів: м'язове (-і) волокно (-а), інший (-і) нейрон (-и), секреторна (-і) клітина (-и).

Активация (від лат. «activus» – діяльний) – нейрофізіологічний і психічний процеси підсилення активності організму. Вони можуть мінятися в залежності від внутрішніх і зовнішніх факторів у процесі взаємодії організму з навколишнім середовищем.

Активне положення хворого

(постраждалого) – може самостійно вставати, сидіти, ходити.

Активоване вугілля – вугілля деревини, оброблене водяною парою при високій температурі, яке набуло здатності адсорбувати своєю поверхнею значну кількість газів або розчинених речовин.

Акупунктура (від лат. «acus» – голка та «punctura» – укол) – метод рефлексотерапії за допомогою введення голки у суворо відповідні точкові зони (активні зони) поверхні тіла.

Акушерська допомога – сукупність лікувально-профілактичних заходів по рододопомозі та новонародженим.

Алгоритм – послідовність дій при досягненні кінцевої мети.

Алгоритм первинного огляду за принципом АВС: – 1) ревізія та механічна очистка ротової порожнини, усунення западання язика і надгортанника для забезпечення прохідності дихальних шляхів; 2) оцінка стану функції дихання (характер та частота дихальних рухів) з метою прийняття рішення щодо проведення штучної вентиляції легень; 3) оцінка стану функції системи кровообігу: наявність та зупинка зовнішньої кровотечі; наявність чи відсутність пульсу (за відсутності пульсу на сонній артерії слід прийняти рішення щодо проведення непрямого масажу серця); 4) оцінка стану шийного відділу хребта для вибору техніки реанімації та його іммобілізації; 5) оцінка станів свідомості, зору, мовної реакції.

Алелі (від лат. «allelus» – протилежний) – альтернативні стани одного й того самого гена, які визначають альтернативні ознаки;

-//- домінантні – визначають фенотип як у гомозиготному, так і в гетерозиготному станах;
-//- рецесивні – визначають фенотип тільки в гомозиготному стані.

Алерген (від грец. «allos» – інший та «genno» – створювати) – 1. речовина з антигенними властивостями, яка здатна викликати алергічну реакцію. 2. препарат для діагностування і лікування алергічних захворювань.

Алергічна реакція (син. алергія) – надмірна чи (і) спотворена імунна відповідь; чинником її можуть бути різні хімічні або фізичні фактори; проявляється висипаннями, набряком, еритемою, надмірним виділенням рідини залозами, свербіжем тощо;

-//- гостра (син. негайного типу) – розвиваються протягом 20–60 хвилин після контакту з алергенами. До таких реакцій відносять алергійний шок, кропивницю, набряк Квінке, напад бронхіальної астми.

Алергія (від грец. «allos» – інший та «ergon» – реакція) – стан зміненої реактивності організму внаслідок сенсibiliзації, що проявляється у вигляді підвищеної його чутливості до повторних впливів яких – небудь речовин (алергенів); в основі лежить імунна відповідь з ушкодженням тканин тіла. див. Алергічна реакція.

Алкалоїди (від лат. «alkali» – луг) – азотисті органічні сполуки, які містяться переважно в рослинах; являють собою основи (мають лужні властивості) у вигляді солей. Багато із них мають високу біологічну активність (наприклад, кофеїн, резерпін, морфін, атропін, пілокарпін,

нікотин та інші).

Алопатія (від грец. «allos» – інший та «pathos» – хвороба) – принцип лікування фармацевтичними засобами, які викликають в організмі ефекти, протилежні ознакам хвороби.

Алопеція (від лат. «alopesia» – облісіння) – патологічне випадіння волосся, яке призводить до його часткового або повного зникнення на голові, обличчі чи тілі.

Альбінізм (від лат. «albus» – білий) – рідкісне генетичне порушення, яке характеризується відсутністю або значним зниженням рівня меланіну, пігменту, що надає колір шкірі, волоссю і очам.

Альвеола легень (від лат. «alveolus» – бульбашка) – кульково- або гроноподібне утворення на стінках дихальних бронхіол – кінцевих розгалужень бронхіального дерева легень. Діаметр альвеол – до 0,25 мм.

Альтерація (від лат. «alteratio» – зміна) – зміна структури клітин з порушенням їх життєдіяльності під дією шкідливих чинників (механічних, хімічних, фізичних), який запускає реакцію запалення.

Амавроз (від грец. «mauros» – темний, сліпий) – повна сліпота на одне чи обидва ока центрального типу, коли зберігається знижчий рефлекс на світло (зумовлюється ураженням центральної нервової системи).

Амбліопія (від грец. «amblyos» – ослаблений та «ops» – око) – функціональне, зазвичай зворотне зниження гостроти зору одного або рідше обох очей, при якому одне око майже не бере

участі в зоровому процесі;

-/- істерична – спостерігається при істерії порушенням відчуття кольорів, звуження поля зору, світлобоязні та інше.

Амбулаторія (від лат. «ambulatorium» – те, що робиться на ходу) – лікувально-профілактичний заклад надання позалікарняної медичної допомоги.

Амебіаз (від англ. «amoibe» – зміна) – інфекційне захворювання, викликане найпростішими паразитами *Entamoeba histolytica* (дизентерійна амеба), яке переважно вражає товстий кишечник, спричиняючи діарею (амебна дизентерія) або позакишкові ускладнення (абсцеси печінки).

Аменорея (від грец. «а-» – без, «mēn» – місяць та «rhoia» – течія) – відсутність менструацій більше шести місяців у жінок репродуктивного віку;

-/- вторинна – при наявності в анамнезі (в минулому) нормальних менструацій;

-/- лактаційна – фізіологічна аменорея в період лактації;

-/- первинна – така, що має місце у жінок старше 18 років при наявності ознак статевого зріння і відсутності в анамнезі хоч би однієї менструації;

-/- психогенна – така, що виникає внаслідок емоційного стресу, психотравми;

-/- фізіологічна – така, що обумовлена зміною секреції гонадотропних гормонів при вагітності, лактації і в період менопаузи.

Аміаку розчин – 10% водний розчин NH_4OH (нашатирий спирт). Застосовують для збудження дихання і виведення людини зі стану зомління. Шматочок вати чи марлі, змочений в цьому розчині, обережно (!)

підносять до носових отворів;

-/- механізм дії при непритомності – вдихування парів розчину аміаку спричиняє збудження чутливих нервів верхніх дихальних шляхів і рефлекторної стимуляції дихального центру.

Амілаза (від лат. «amylum» – крохмаль) – загальна назва ферментів, які каталізують гідроліз полісахаридів (крохмаль, глікоген та інші).

Амінокислоти – кислоти, які містять одну чи декілька аміногруп (похідні аміаку). Є основними структурними одиницями молекул білків, визначають їх біологічну специфічність і біологічну цінність харчування; із 20 значимих у харчуванні людини амінокислот, 10 – 12 із них є заміінними, а 8 – 10 незамінні;

-/- заміінні – такі, що синтезуються в організмі людини з інших амінокислот, або інших органічних сполук;

-/- лімітуючі – незамінні амінокислоти, що входять до складу відповідних білків продуктів харчування у найменших кількостях в порівнянні з їх фізіологічною потребою і тому обмежують повноту використання (утилізації) даного білку для пластичних («будівельних») потреб організму;

-/- незамінні (син. есенціальні) – такі, що необхідні для підтримки життя організму, але не синтезуються в ньому і повинні надходити з їжею; їх всього 8: ізолейцин, лейцин, лізин, метіонін, фенілаланін, треонін, триптофан, валін; для дітей раннього віку до незамінних амінокислот віднесли також аргінін і пістидин.

Аміотрофія (від грец. «а» –

без, «mys» – м'яз та «trophē» – живлення) – порушення трофіки м'язів, що супроводжується їх витонченням і порушенням властивості скорочуватися.

Амніон (від грец. «amnion» – посудина з рідиною) (син. амніотичний мішок) – захисна оболонка навколо плода, яка заповнена прозорою рідиною (амніотична рідина).

Амніоцентез (від грец. «amnion» – посудина з рідиною та «kentesis» – проколювання) – пункція плідного міхура для забору, за допомогою голки, невеликої кількості навколоплідної рідини із діагностичною метою.

Ампутація (-і) (від лат. «amputatio» – відрізати) – відрив чи відсікання кінцівки, її частини або якого-небудь органу;

-/- вроджені – повна відсутність однієї чи декількох кінцівок у плода (ектромелія), або відсутність дистальної частини кінцівки (гемомелія).

-/- пальців травматична – супроводжується сильним болем і емоційним потрясінням. Допомога: **1)** На культю кожного пальця накласти тугу бинтову пов'язку; **2)** Накласти тугу спіральну пов'язку на все передпліччя чи гомілку; **3)** Зафіксувати кінцівку в припіднятому положенні (руку на перев'язі до шиї, ногу покласти на валик); **4)** Дати знеболюючі ліки; **5)** Забезпечити охолодження фрагментів і їх якнайшвидше транспортування в лікарню разом із потерпілим для реплантації;

-/- травматична – відторгнення частини або усієї кінцівки внаслідок механічного насилля. Може ускладнитися небезпечною кровотечею, інфікуванням культі та

травматичним шоком. Фрагмент (відторгнена частина тіла) слід в холодних і асептичних умовах зберегти для можливої реплантації – операції з приживлення.

Анабіоз (від грец. «*anabiosis*» – оживлення) – стан організму із зворотним майже повним припиненням життєдіяльності або відсутністю видимих зовнішніх ознак життя.

Анаболізм (від грец. «*anabolē*» – підйом) – сукупність процесів ферментативного синтезу складних сполук із простіших, які пов'язані із споживанням вільної енергії фосфатних зв'язків аденозинтрифосфату (АТФ).

Аналізатор (від грец. «*analysis*» – розкладання) – сукупність утворень, активність яких забезпечує розкладання й аналіз в нервовій системі подразнень, що діють на організм. Всякий аналізатор має три відділи: 1) рецептори; 2) провідні шляхи; 3) ділянка (-и) кори великих півкуль, де створюється чуттєвий образ подразника.

Анальгезія (від лат. «*analgesia*» – без болю) – стан пригніченості больової чутливості людини в результаті впливу біологічно активних речовин на центральну нервову систему або її периферійні області

Анальгетик (від лат. «*analgesia*» – без болю) – препарат, який має специфічну здатність усувати відчуття болю або послаблювати його.

Анальгін (від лат. «*analginum*») – лікарський препарат у вигляді пігулок чи розчину, який застосовується внутрішньо як засіб знеболювальний, протизапальний, для зниження температури тіла.

Анамнез (від грец. «*anamnesis*» – спогад) (медич.) – відомості про минуле хворого (потерпілого), що отримані від нього самого чи інших осіб.

Анасарка (від грец. «*ana*» – через та «*sarkos*» – тіло) – генералізований (поширений) набряк шкіри та підшкірної клітковини, що супроводжується значним накопиченням рідини в позаклітинному просторі та порожнинах тіла.

Анастомоз (від грец. «*anastomosis*» – отвір) (в анатомії) – природне чи штучне з'єднання двох порожнистих органів, наприклад судин, протоків; -// артеріо – венозний – див. Анастомоз артеріоловеноулярний; -// артеріоловеноулярний – такий, що сполучається з веноулою.

Анатомічний мертвий простір – об'єм повітроносних шляхів, де повітря не бере участі в газообміні. Цей об'єм утворюють гортань, трахея, бронхи, бронхіоли.

Анатомія (від грец. «*anatomé*» – розчленування) – наука про форму і будову тіла, а також його органів у зв'язку з їх функцією та розвитком; частина морфології;

-// вікова – досліджує зміни будови та форми органів і систем тіла залежно від віку людини;

-// макроскопічна – вивчає тканини, органи та системи органів неозброєним оком або за допомогою приладів, які дають невелике збільшення – до X 300;

-// мікроскопічна – описує форму і будову організму за допомогою світлового мікроскопа – збільшення до X 1500;

-/- патологічна – наука про хворобливі процеси і хвороби, що використовує морфологічні методи вивчення;

-/- топографічна (син. хірургічна, клінічна) – вивчає взаємовідношення органів між собою і ділянками тіла людини.

Анафілаксія (від грец. «ана» – через та «phylaxis» – захист) – алергічна реакція негайного типу, яка виникає при парентеральному (позатравним апаратом) введенні алергена.

Анафілактичний шок (син. алергійний шок) – 1. Різко виражена алергічна реакція негайного типу (через 5 – 10 хвилин) при парентеральному введенні алергена. У людини виникає спазм бронхіол, порушення вентиляції легень, понижується артеріальний тиск, температура, згортання крові. Можливий набряк головного мозку, та як наслідок – смерть. 2. Небезпечна для життя гостра алергічна реакція, для якої характерні нашкірні висипання і свербіж, спазм непосмугованих м'язів (наприклад, бронхів), запалення і набряк тканин (наприклад, горла), різке падіння артеріального тиску. Причиною може бути реакція на отруту комах, лікарські препарати, деякі харчові алергени.

Анафілактоїдна реакція – неспецифічна реакція, яка характеризується підвищеною чутливістю до первинного парентерального введення речовини, що не є ні антигеном ні гаптеном; по перебігу така реакція нагадує алергічну реакцію негайного типу.

Ангідроз (від грец. «ан-» – без та «hidros» – піт) – патологічний стан, що характеризується значним зменшенням або повною

відсутністю потовиділення, що порушує терморегуляцію організму.

Ангіна (від лат. «ango» – стискати) – переважно гостре запалення лімфоїдної тканини піднебінних мигдаликів, рідше – носоглоткових мигдаликів.

Ангіографія (від грец. «angeion» – судина та «grapho» – писати) – рентенографічний метод дослідження кровоносних судин після введення в них контрастної речовини.

Ангіопротектори (від грец. «angeion» – судина та лат. «protector» – захисник) – речовини, які покращують кровопотік у дрібних судинах, зменшують набряк та посилюють метаболічні процеси.

Ангіоспазм (від грец. «angeion» – судина та «spasmos» – судом) – спастичне звуження (нейрогенного походження) отвору дрібних артерій, артеріол із різким обмеженням або припиненням кровотоку в них. Наслідком є ішемія тканин в басейні спазмованого судинного русла (наприклад, шкіра за цих умов стає блідою).

Ангулярний стоматит (від лат. «angularis» – кутовий та «stoma» – рот) – див. Заїда.

Аневризма (від грец. «aneúrūsma» – розширення) – випинання (локальне розширення і витончення) стінки судини чи серця внаслідок її патологічних змін чи аномалії розвитку.

Анемія (від грец. «anaimia» – відсутність крові) – хворобливий стан, який характеризується ненормально низьким рівнем гемоглобіну та еритроцитів (червоних кров'яних тілець) у крові;

-/- аліментарна – така, що розвивається внаслідок недостатнього надходження заліза із їжею, наприклад, при одноманітному молочному харчуванні, при вигодовуванні новонароджених коров'ячим чи козиним молоком;

-/- апластична – характеризується частковим чи повним припиненням утворення всіх клітин крові (панцитопенія);

-/- гемолітична – загальна назва анемії, що розвивається внаслідок підвищеного розпаду еритроцитів;

-/- залізодефіцитна – така, що розвивається внаслідок недостатності заліза в організмі, спричиненої порушеннями його надходження, засвоювання чи виведення;

-/- крововтрати – така, що зумовлена втратою крові;

-/- лікарська – така, що виникає внаслідок приймання ліків;

-/- післяінфекційна – така, що спостерігається в одужуючих від інфекційного захворювання у зв'язку з тимчасовим пригніченням утворення еритроцитів та синтезу гемоглобіну;

-/- променева – така, що виникає внаслідок впливу на організм іонізуючого випромінювання;

-/- професійна – така, що розвивається внаслідок впливу деяких хімічних і (або) фізичних факторів виробничого середовища (бензол, свинець, іонізуюче випромінювання тощо).

Анестезія (від грец. «an-» – без та «aisthesis» – відчуття) – загальна назва методів знеболювання.

Анізокорія (від грец. «an-» –

без, «isos» – рівний та «kore» – зіниця) – нерівномірність діаметрів зіниць правого і лівого ока.

Анкілоз (від грец. «ankylos» – кривий) – повна нерухомість в суглобі внаслідок запалення дегенеративного процесу, травми або створення штучно хірургічним шляхом.

Аномалія (від грец. «anōmalia» – неправильність) – відхилення від загальної закономірності у розвитку; наприклад, у людини серце може бути розташоване справа, а печінка і апендикс – зліва тощо. Можливість такого явища слід враховувати при обстеженні хворого чи постраждалого.

Анорексія (від грец. «an-» – без та «orexis» – апетит) – відсутність апетиту при явній потребі в харчуванні. Може виникати у здорових людей у відповідь на стресорну реакцію;

-/- нервово-психічна – тривала, зумовлена психічним захворюванням відмова від приймання їжі; супроводжується втратою маси тіла та іншими проявами голодування.

Анорексія як симптом полягає в повній відсутності апетиту за об'єктивної потреби організму в харчуванні, який супроводжує більшість метаболічних захворювань, інфекційних, онкологічних хвороб, уражень травної системи, а також виникає з ряду інших причин. Різновиди симптому анорексії:

-/- первинна анорексія – втрата почуття голоду, пов'язана з гормональною дисфункцією, неврологічною патологією, злякисними пухлинами.

-/- лікарська анорексія – її спричинює прийом спеціальних анорексигенних

препаратів з метою зниження маси тіла **або** побічною дією інших препаратів (антидепресантів, психостимуляторів, антагоністи гормонів та ін.)

Аносмія (від грец. «ан-» – без та «осме» – запах) – повна або часткова втрата нюху.

Антагонізм (від грец. «antagonismos» – суперництво) – 1. В мікробіології – за умови спільного проживання один вид мікроорганізмів пригнічує життєдіяльність інших (наприклад, молочнокислі бактерії пригнічують розвиток гнилісних). 2. У фізіології – протилежність функцій органів чи систем за умови їх одночасної спільної діяльності (див. Антагонізм м'язів) – узгоджена дія двох або декількох м'язів, при якій один м'яз протидіє другому, внаслідок чого досягається більша плавність і точність рухів. Неоднаковість скорочення м'язів-антагоністів спричиняє зміщення уламків кісток.

Аntenатальний період (від лат. «ante» – перед та «natus» – народження) – період розвитку організму від моменту утворення зиготи (запліднена яйцеклітина) до початку пологів.

Антибіотики (від грец. «anti» – проти та «bios» – життя) – 1. речовини, вироблені мікроорганізмами, рослинами або тканинами тварин, здатні вибірково пригнічувати розвиток мікробів або клітин окремих пухлин; 2. низькомолекулярні продукти метаболізму мікроорганізмів, пригнічуючи в малих концентраціях ріст інших мікроорганізмів;

-/- бактестатичні – коли пригнічення росту припиняється при видаленні антибіотика із середовища;

-/- бактерицидні – такі, що пригнічують ріст незворотно;

-/- вузького спектру дії – активні лише відносно одного виду мікробів;

-/- широкого спектру дії – активні відносно декількох видів мікробів.

Антидепресанти (від грец. «anti» – проти та лат. «depressio» – пригнічення) – лікарські засоби, що застосовуються для усунення пригніченого настрою із пониженням психічної і фізичної активності.

Антидоти (від грец. «antidoton» – протиотрута) – ліки, які застосовуються при лікуванні отруєнь; механізм їх дії полягає у знешкодженні отрути або попередженні і усуненні спричиненого нею токсичної дії.

Антиген (від грец. «anti» – проти та «genos» – походження) – речовина, зазвичай органічного походження, яка стимулює імунну відповідь; імунна система розпізнає її як щось чужорідне і виробляє антитіла для боротьби з нею (інактивація).

Антигіпертензивні препарати (від грец. «anti» – проти, «hyper» – понад та лат. «tensio» – напруга) – лікарські речовини, призначені для зниження підвищеного артеріального тиску (гіпертензії).

Антикоагулянти (від грец. «anti» – проти та лат. «coagulatio» – згортання) – лікарські засоби, які гальмують процес зсідання крові; наприклад, гепарин і запобігають утворенню тромбів.

Антиокислювачі (від грец. «anti» – проти та лат. «oxidans» – окислювальний) (син. антиоксиданти) – речовини, які уповільнюють або запобігають окислення молекулярним киснем; уберігають біологічні субстрати від

самовільного окислення. Основним природним антиоксидантом є вітамін Е (токоферол). Міститься він як у рослинних, так і у тваринних продуктах, проте переважно джерело токоферолів в харчуванні – рослинні олії.

Антипіретики (від грец. «anti» – проти та «pyros» – вогонь) (фармаколог.) – група лікарських засобів (жарознижувальні препарати), що знижують підвищену температуру тіла при гарячці, впливаючи на центр терморегуляції в гіпоталамусі.

Антисептики (від грец. «anti» – проти та «septikos» – гнійний) – хімічні препарати, які знищують мікроорганізми і застосовуються для знезараження шкіри, слизових, ран, порожнин тіла.

Антитіла (від лат. anticorpus) – білкова сполука крові групи гамаглобулінів, яку утворює організм у відповідь на антиген, щоб знищити або нейтралізувати бактерії, віруси, отрути та інші чужорідні речовини.

Антитоксин (від грец. «anti» – проти та «toxikon» – отруйний) – антитіла проти токсинів. В складі імунних сироваток використовуються для пасивного імунного захисту (лікування).

Антропология (від грец. «ánthrōpos» – людина та «lógos» – слово) – 1. наука, що вивчає походження й еволюцію людини, як особливого соціально – біологічного виду, утворення людських рас; 2. наука, яка простежує процес переходу людини від біологічних закономірностей, що панують у царстві тварин, до закономірностей соціальних; опосередковує перехід від морфології й фізіології людини та її рас до історії.

Антропонози (від грец. «ánthrōpos» – людина та «nosos» – хвороба) – група інфекційних захворювань, властивих лише організму людини (наприклад, сифіліс, гонорея, ВІЛ-інфекція тощо).

Анурія (від лат. anuria) – припинення (або різке обмеження – до 5% від добового рівня) надходження сечі в сечовий міхур. Може спостерігатися при шоку чи великих крововтратах внаслідок різкого зменшення чи припинення кровозабезпечення нирок;

-/- больова – при сильному больовому подразненні настає різке зменшення діурезу аж до повного його припинення.

Анус (від лат. anus – кільце) – нижній край шлунково-кишкового тракту (прямої кишки), точніше задньо-прохідного каналу тварин та людей, отвір, через який кал виводиться з організму.

Аорта (від грец. «aortē» – підвішувати) – головна судина артеріальної системи. Бере початок від лівого шлуночка серця.

Апарат (анатом.) – функціональне об'єднання систем організму або окремих органів різного походження і будови.

Апарат терморегуляції (біолог.) – сукупність структур організму (нервові центри, м'язи окремих органів і тканин, потові залози), які забезпечують зміну теплового балансу організму при зміні внутрішньої чи зовнішньої температури тіла.

Апарат штучної вентиляції легень – апарат для проведення керованої або допоміжної штучної вентиляції легень шляхом примусового нагнітання в них повітря чи дихальної газової суміші й забезпечення пасивного видиху.

Апендикс (від лат. «**appendix**» – **відросток**) – червоподібний відросток сліпої кишки. Виконує роль лімфатичної залози.

Апендицит (від лат. «**appendix**» – **придаток**) – запалення (часто гнійне) червоподібного відростка сліпої кишки.

Апетит (від лат. «**appetitus**» – **прагнення**) – приємне емоційне відчуття, пов'язане з прагненням чи уже споживанням їжі. При окремих інфекційних захворюваннях, травмах головного мозку, отруєннях може значно знижуватися, зникати чи спотворюватися.

Апикальний (від лат. «**apex**» – **вершина**) – розташований на верхівці.

Аплазія (від грец. «**an-**» – **без** та «**plasia**» – **утворення**) – відсутність частин тіла, органа або його частини як аномалія розвитку.

Апноє (від грец. «**apnoia**» – **відсутність повітря**) – припинення дихальних рухів. Може бути тимчасовим, зворотним (при ковтанні, після гіпервентиляції, статичних зусиль, при пірнанні та довільній затримці дихання) або незворотним (при передозуванні наркотиків, струсі головного мозку, крововиливах, електротравмі, ушкодженні дихального центру). Апноє є крайнім проявом гострих дихальних розладів і потребує негайної дихальної реанімації.

Апоплексія (від грец. «**apoplexia**» – **параліч**) – припинення функції органа або його частини внаслідок гострого порушення кровозабезпечення.

Апраксія (від грец. «**an-**» – **без** та «**praxis**» – **дія**) – неврологічний синдром, що

проявляється як порушення цілеспрямованих рухів та дій (наприклад, застібання гудзиків, користування ложкою) при збереженні фізичної здатності їх виконати.

Арахноїдіт (від грец. «**arachne**» – **павутина** та «**eides**» – **вигляд**) – запалення м'яких мозкових оболонок головного і спинного мозку із переважним ураженням павутинної оболонки.

Ареактивність (від грец. «**an-**» – **без** та лат. «**reactivus**» – **дія**) – стан живого організму відносно відсутності реактивності на вплив яких – небудь факторів оточення.

Арефлексія (від грец. «**an-**» – **без** та лат. «**reflexus**» – **відзеркалення**) – повна відсутність рефлексів.

Аритмія (від грец. «**arrhythmia**» – **неритмічність**) – порушення серцевого ритму, що проявляється у зміні частоти, послідовності, сили скорочень серця, порушенні черговості збудження і скорочення передсердь та шлуночків;

-/- дихальна – проявляється прискоренням серцебиття при вдиху і уповільненням при видиху; в нормі буває у дітей, проте може бути і в дорослих.

Ароморфози (від грец. «**aiō**» – **піднімати** та «**morphe**» – **форма**) – це такі зміни будови і функцій органів, які мають основоположне значення для організму в цілому і характеризуються підвищенням організації, розвитком універсальних пристосувань, розширенням середовища існування.

Артеріальний пульс – періодичні поштовхоподібні коливання стінок артерій, які виникають внаслідок

виштовхування крові з серця при його скороченні. Нормальна частота артеріального пульсу 65–75 поштовхів за хвилину.

Артеріальний тиск – тиск, з яким тече кров в артеріальному руслі організму. Найвищий рівень (систоличний) виникає в момент виштовхування крові з лівого шлуночка і в середньому дорівнює 120 мм ртутного стовпчика. Найнижчий рівень – в період розслаблення м'язів лівого шлуночка (діастола), в середньому дорівнює 80 мм ртутного стовпчика. Величина діастолічного тиску обумовлена пружністю стінок артеріальних судин (див. Артерія) в момент вертання їх у вихідне положення після розтягування під час систоли.

Артеріола (-и) (від лат. «arteria» – артерія) – кінцеві розгалуження артеріального русла, в середній оболонці стінок яких містяться окремі не посмуговані м'язові клітини. Вони є «кранами судинної системи», що регулюють приплив крові до органів.

Артерія (від лат. «arteria» – артерія) – кровonosна судина, по якій кров рухається від серця до органів і частин тіла. Стінка її містить значний шар не посмугованих м'язів та еластичних волокон.

Артрит (від грец. «arthron» – суглоб) – загальна назва групи запальних захворювань суглобів, що супроводжуються болем, набряком, почервонінням, підвищенням температури в ділянці суглоба та обмеженням рухів.

Артроз (від грец. «arthron» – суглоб) – хронічне захворювання суглоба, в якому дегенеративно – дистрофічні зміни сполучені із порушенням регенерації.

Асептика (від грец. «an-» – без та лат. «septikos» – гнійний) – заходи, спрямовані на попередження потрапляння збудників інфекцій в рану, тканини, органи, порожнини тіла людини.

Асептичне закривання рани – умови закривання рани, які усувають додаткове надходження мікроорганізмів до рани, наприклад, забезпечення цієї процедури незараженими перев'язувальними матеріалами, руками чи інструментами.

Асептичний – який незаражує; незаражений.

Асиметрія будови тіла – нерівномірність кількісної та якісної виразності його структур справа і зліва. Наприклад, розташування непарних органів: серця, печінки, шлунка, селезінки та інших, зсунутих вбік від серединної площини тіла. Для людини характерною є функціональна перевага правої верхньої і лівої нижньої кінцівок – праворукість, лівоногість.

Асиметрія головного мозку (син. асиметрія мозку функціональна) – відмінність функцій, які виконуються ідентичними в структурному відношенні утвореннями правої і лівої півкулями великого мозку.

Асиміляція (від лат. assimilatio – уподібнення) – сукупність процесів створення живої матерії; до них відносять: 1. споживання їжі; 2. перетравлювання і всмоктування їжі; 3. синтез нових структурних компонентів і складних сполук організму під час його розвитку та на заміну відживших; 4. відкладання запасів організму. Всі ці процеси перебігають за умов споживання енергії.

Асинергія (від грец. «an-» – без та «synergia» – взаємодія) – втрата здатності об'єднувати

окремі рухи в складний руховий акт.

Асистолія (від грец. «ап-» – без та «systolia» – скорочення) – зупинка кровообігу внаслідок припинення скорочення серця. Після зупинки серця виснаження дихального центру відбувається протягом 1 хвилини – через цей час припиняється й спонтанне дихання.

Аскеза (від грец. «askesis» – тренування) – образ життя із надмірним обмеженням життєвих потреб або відмова від них.

Аскорбінова кислота (син. вітамін С) – речовина, яка здатністю оборотно окислюватися і відновлюватися бере участь у біохімічних процесах тканин. При недостатку в їжі вітаміну С виникає стан гіповітамінозу (ознаки: швидка стомлюваність, сонливість або безсоння, втрата апетиту тощо), який в подальшому може розвинути в авітаміноз – цингу (з'являються точкові крововиливи під шкіру, а в тяжких випадках – у м'язи та внутрішні порожнини тіла).

Аспіди (від грец. «aspis» – змія) – сімейство отруйних для людини змій із нерухомими отруйними зубами. До нього належать кобри, коричневі змії та ін. Поширені в тропічних і субтропічних зонах.

Аспіратор (медич.) – апарат для відсмоктування рідких і напіврідких субстратів із ран і порожнин тіла.

Аспірація (від лат. aspiratio – подих) – проникнення сторонніх тіл в дихальні шляхи внаслідок їх втягування з потоком вдихуваного повітря.

Аспірин – популярний нестероїдний протизапальний засіб, який має виражену знеболювальну, жарознижувальну

та протизапальну дію. Він також використовується як антиагрегант (розріджує кров) для профілактики серцево-судинних хвороб, таких як інфаркт та інсульт.

Астазія (від грец. «а» – без та «stasis» – стояти) – неврологічний симптом, що характеризується втратою здатності стояти прямо, при цьому рухи ногами в положенні лежачи та м'язова сила зазвичай зберігаються.

Астигматизм (від грец. «а» – без та «stigma» – точка) – поширене порушення зору, спричинене неправильною (несферичною) формою рогівки або кришталіка, через що світлові промені не фокусуються в одній точці на сітківці.

Астма (від грец. «asthma» – задуха) – загальна назва гострих приступів (нападів) задухи різного походження;

-/- бронхіальна – різнопричинне хронічне захворювання, яке характеризується нападом експираторної (утруднення видиху) задишки у зв'язку з порушенням прохідності бронхів: звуження отвору, надмірне утворення слизу;
-/- серцева – див. Серцева недостатність гостра.

Асфіксії способи усунення:

1. Пальцеве видалення із ротоглотки слизу, згортків крові, ґрунту, сторонніх тіл. 2. Відсмоктування із ротоглотки (чи глибше) рідин, крові, слизу, шлункового вмісту тощо. 3. Розташування голови й тулуба нижче тазового пояса для виливання води (рідини) чи виштовхування сторонніх тіл за допомогою поштовхів (ударів) між лопатками. 4. Прийом Хеймліха. 5. Уведення через ротоглотку повітропроводів. 6. Трахеотомія чи

конікотомія. **7.** Виведення наперед нижньої щелепи. **8.** Розгинання голови (відведення назад). **9.** Повертання голови в бік при лежачому положенні тіла. **10.** Прошивання і підв'язування язика. **11.** Інгаляція киснем. **12.** Інгаляція парами етилового спирту при набряку легень. **13.** Накладання оклюзивної пов'язки при пневмотораксі. **14.** Штучна вентиляція легень та інше.

Асфіксія (від грец. «а» – без та «sphyxis» – пульс) – форма гострого кисневого голодування, коли поряд із недостатнім надходженням кисню в організм у ньому накопичується надмірна кількість вуглекислого газу (діоксид вуглецю). Протягом кількох хвилин стан асфіксії переходить в клінічну смерть;

-//- механічна – спричинена впливом на організм механічного фактора: стиснення, закриття, обмежений замкнутий простір;

-//- новонародженого – визначається при наявності серцевої діяльності та відсутності дихання або при окремих нерегулярних дихальних рухах;

-//- травматична – зумовлена стисненням грудної клітки, живота або усього тіла (наприклад, ґрунтом під час обвалу, конструкціями зруйнованих споруд тощо);

Атавізми (від лат. «atavus» – віддалений предок) – органи, що існували у далеких предків і були втрачені у ході еволюції, але ще зрідка з'являються у деяких особин.

Атаксія (від грец. «а» – без та «taxis» – порядок) – розлад координації довільних рухів; проявляється неточними, непогодженими рухами, які часто не досягають мети, порушується ходіння, іноді мова.

Ателектаз (від грец. «ateles» – неповний) – стан легені або її частини, коли альвеоли не містять або майже не містять повітря і виглядають зморщеними (наприклад, при пневмотораксі);

-//- альвеол – див. Альвеол ателектаз;

-//- аспіраційний (патологічний) – той, що виникає внаслідок травми чи хворобливого стану дихального апарату;

-//- фізіологічний – стан тканини країв легень в умовах нормальної легеневої вентиляції. Альвеоли цих ділянок складають функціональний резерв легень, який мобілізується при підвищенні фізичного навантаження.

Атеросклероз (від грец. «athêra» – каша та «sklêrôsis» – затвердіння) – ураження артерій, яке пов'язане із відкладанням ліпідів (зокрема холестерину) і солей кальцію з внутрішнього боку їх стінок. Наслідком цього процесу є: звуження отвору судин, їх ламкість, втрата еластичності, пружності, а також зменшення згладженості артеріального русла. Все це сприяє розвитку таких захворювань, як ішемічна хвороба серця, інсульт, тромбоз, деменція тощо.

Атиповий перебіг інфекційного процесу – такий, що не відповідає типовому перебігу (неправильний); розрізняють три види: стертий, абортивний і блискавичний.

Атонія (від грец. «atonia» – слабкість) – патологічний стан, що характеризується значним зниженням або повною відсутністю нормального тону м'язів скелета або внутрішніх органів.

Атопія (від грец. «atopos» –

незвичний) – генетично детермінована схильність до патологічних імунних реакцій у відповідь на дію подразників (алергенів), які для більшості людей не є шкідливими.

Атрезія (від лат. «atretos» – без відкриття) – вроджена вада розвитку або набуте патологічне зарощення природних отворів, каналів чи порожнистих органів (наприклад, стравоходу, слухового проходу, жовчних шляхів), що перешкоджає їх нормальній прохідності.

Атрофія (від лат. «atrophia» – виснажений) – зменшення маси і об'єму органа чи тканини із порушенням або припиненням їхніх функцій.

Аускультация (від лат. «auscultatio» – вислуховування) – вислуховування безпосередньо вухом або за допомогою пристроїв (стетоскоп, фонендоскоп) шумів і звуків, що виникають при фізіологічній діяльності внутрішніх органів тіла.

Аутогемотерапія – метод лікування, який полягає в тому, що хворому вводиться його кров в м'яз, рідше під шкіру або внутрішньовенно.

Аутогенне (від грец. «autos» – сам та «genos» – походження) – таке, що виникло в самому організмі.

Аутоімунне захворювання – патологічний стан, при якому імунна система ушкоджує тканини власного організму (наприклад, кристалик ока при катаракті тощо).

Аутоінтоксикація (від грец. «autos» – сам та лат. «intoxicatio» – отруєння) – отруєння організму утвореними в ньому токсичними речовинами, наприклад, продуктами розпаду

зруйнованих чи змертвілих тканин в кінцівках, що були тривало стиснуті.

Аутоінфекція (від грец. «autos» – сам та лат. «infectio» – зараження) – інфекційний процес, спричинений постійно присутньою на покриттях тіла (шкіра, слизові) мікрофлорою при порушенні взаємовідносин між мікробом і макроорганізмом (наприклад, при послабленні резистентності організму) або екологічного балансу всередині мікробних асоціацій (наприклад, при дисбактеріозі).

Аутопластика (від грец. «autos» – сам та «plastike» – формування) – пересаджування тканин взятих від самого хворого.

Афферентація (від лат. «afferens» – той, що приносить) – потік нервових імпульсів, які надходять від екстеро- і інтерорецепторів до центральної нервової системи.

Ацетон (від лат. «acetum» – оцет) – простіший представник кетонів; збудливо і наркотично діє на центральну нервову систему, спричиняє гострі і хронічні отруєння; може утворюватися в організмі при порушенні обміну вуглеводів і жирів, наприклад при цукровому діабеті.

Ацетонемія (від грец. «haima» – кров та лат. «acetum» – оцет) – наявність у крові кетонових тіл; в нормі 1,0–2,0 мг % (по ацетону).

Ацидоз (від лат. «acidus» – кислий) – форма порушення кислотно-лужної рівноваги в організмі із зміщенням її у кислий бік (за рахунок підвищення концентрації аніонів).

Ацинус (-и) (від лат. «acinus» – виноградина) – 1) гроноподібні

скупчення клітин підшлункової залози; ациноцити містять гранули підшлункових ензимів; 2) функціональна одиниця легеневої часточки, що утворена на кінці термінальної бронхіоли, де остання розгалужується на респіраторні бронхіоли, що в свою чергу розгалужуються на альвеолярні ходи, альвеолярні мішечки і закінчуються альвеолами; 3) див. Ацинус залозний.

-// залозний – пухирцеподібний кінцевий відділ деяких екзокринних залоз (наприклад, печінки, підшлункової залози, слинної залози та інші).

Аюрведа (від інд. «ауґ» – життя та «veda» – знання) – стародавня система нетрадиційної медицини, що походить з Південної Азії та нині практикується і в інших районах світу як альтернативна медицина.

Б

Бадьорість – рівень активності мозку, достатньо високий для активної взаємодії організму із зовнішнім середовищем – цілеспрямованої поведінки. Головними ознаками бадьорості є стан свідомості та мислення.

Базальна мембрана – прошарок міжклітинної речовини, який обмежує епітелій, м'язові клітини, лемоцити і ендотелій від підлеглої тканини; має вибірну проникливість і бере участь у міжтканинному обміні речовин.

Базедова хвороба

(гіпертиреозидизм) – див. Тиреотоксикоз.

Бактерії (від грец. «bakterion» – маленька паличка) – одноклітинні доядерні мікроорганізми, розповсюджені в ґрунті, воді, повітрі та існуючі на шкірі й слизових оболонках людини й тварин. Більшість із них не впливають на здоров'я людини. Невелика частка бактерій віднесена до хвороботворних та умовно хвороботворних.

Бактерійно забруднена рана (безмікробних, тобто стерильних ран не буває) – під цим терміном розуміють такий стан, коли загальні та локальні механізми захисту організму здатні придушити розвиток мікроорганізмів, які потрапили в рану, і не дати виникнути клінічно виразному інфекційному процесу в ній (рана загоюється первинним зтягненням);

-// вторинно – результат порушення асептики при наданні першої медичної допомоги та лікуванні;

-// первинно – потрапляння мікроорганізмів у рану в момент її утворення внаслідок занесення їх предметом який ранив із частками речей (одежі, ґрунту тощо).

Бактерицидність (від грец. «bakterion» - паличка та лат. «caedo» - вбивати) – здатність руйнувати (вбивати) бактерії фізичними, хімічними чи біологічними факторами.

Бактеріофаг (від грец. «bakterion» - паличка та «phagein» - поглинати) – вірус, здатний інфікувати бактеріальну

клітину, розмножуватися в ній і спричинити її загибель; застосовується для профілактики та лікування окремих інфекційних захворювань.

Бандаж - матеріал, який використовують для підтримання (захисту) пов'язки на місці, завдяки чому вона не сповзає і не руйнує тромб, що сформувався.

Барабанна перетинка (від лат. «tympanum» - барабан та «membrana» - перетинка) – сполучнотканинна фіброзна пластинка 0,1 мм завтовшки, розташована між зовнішнім слуховим проходом і барабанною порожниною середнього вуха, зовні покрита шкірою, а зсередини – слизовою оболонкою.

Барабанна порожнина (від лат. «tympanum» - барабан та «cavum» - порожнина) – та, що розміщена за барабанною перетинкою і разом із слуховою (евстахієвою) трубою входить до складу середнього вуха.

Барогнозія (від грец. «baros» - вага та «gnosis» - знання) – здатність визначати вагу предметів і різницю у вазі за допомогою органів чуття.

Баротравма (від грец. «baros» - вага та «trauma» - рана) – ушкодження організму дією різкої зміни (перепадів) атмосферного тиску;

-//- декомпресійна – порушення в організмі, які виникають при швидкому переході його від умов підвищеного атмосферного тиску до нормального (наприклад, порушення

режиму декомпресії при виході із кесона чи винирюванні водолаза із глибини більше 12 м) або від нормального атмосферного тиску до пониженого (наприклад, розгерметизація надзвукового висотного літака);

-//- компресійна – порушення в організмі, які виникають при швидкому переході його від умов нормального атмосферного тиску до підвищеного (наприклад, дія вибухової хвилі, порушення режиму спуску глибоко під воду, спуск в кесон) або порушення режиму перебування в умовах підвищеного атмосферного тиску (наприклад, при роботі в кесоні водолаза на значній глибині).

Бацила (від лат. «bacillum» - паличка) – загальна назва паличкоподібних бактерій, здатних утворювати спори.

Безвентиляційна реанімація – виведення людини зі стану клінічної смерті лише за допомогою непрямого масажу серця. Доцільно скористатися при неможливості штучної вентиляції легень.

Безсимптомне захворювання – перебігає при відсутності внутрішніх хворобливих відчуттів або будь-яких зовнішніх проявів.

Безпека – захищеність особистості, суспільства, держави і середовища життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз та небезпек.

Безпечні положення тіла

постраждалого (син. фіксовано-стабілізоване положення, положення відновлення свідомості, відновлювально-охоронне положення) – 1. Положення тіла на боці так, щоб людина в непритомному стані не могла самостійно повернутися на спину чи живіт. 2. Положення тіла на животі (на грудях) – по можливості чоло кладуть на зігнуті передпліччя або повертають голову на бік і кладуть її на підкладений валик. У таких положеннях усувається можливість перекивання дихальних шляхів западанням язика, надгортанника; з організму через рот можуть вільно відходити рідина, слиз тощо, без ризику їх потрапляння в дихальні шляхи.

Безпліддя – нездатність дозрілого організму створювати потомство:

-//- жіноче – нездатність жінки до зачаття у фертильному віці (див. Вік фертильний);

-//- чоловіче нездатність дозрілого чоловічого організму до запліднення.

Безтямний (син. нестямний, очманілий) – який втратив самовладання, розуміння, свідомість.

Бета-каротин (від лат. «carota» - морква) – червоно-, жовтогарячого кольору пігмент, який міститься в рослинах: морква, солодкий перець, шипшина, обліпіха, гарбуз і листя зелених овочів. Потрапляючи в організм із їжею, накопичується в ньому і перетворюється у вітамін А.

Бешиха (від лат. «vessica» - сечовий міхур) – інфекційне захворювання, спричинене

гемолітичним стрептококом; проявляється чітким відмежуванням гострого запалення шкіри, гарячкою, загальною інтоксикацією.

Бинт (-и) – медичні вироби у вигляді стрічки або трубки, призначені для накладання і закріплення пов'язок. Найчастіше застосовується у вигляді марлевої стрічки;

-//- еластичний трубчастий – такий, що має еластичні властивості, може приймати трубчасту форму; використовується для фіксації пов'язок на різних ділянках кінцівок;

-//- нестерильний – використовують як перев'язувальний засіб, що накладається на поверхню тіла, де немає ран або зверху стерильного бинта (серветки).

Бігемінія (від лат. bigemina) – форма порушення серцевої діяльності коли з кожним нормальним серцевим скороченням настапає екстрасистола.

Біле тіло – рубець після інволюції жовтого тіла яєчника; жовті тіла вагітності залишають крупні рубці.

Білірубін (від лат. «bilis» - жовч та «ruber» - червоний) – жовто-червоний пігмент жовчі, який є продуктом відновлення білівердину (проміжний продукт розпаду гемоглобіну у макрофагах печінки) в печінці та інших органах.

Білірубінемія – див. Гіпербілірубінемія.

Білки – складні (можуть мати 3–4 рівні структурності) високомолекулярні органічні сполуки, які побудовані із залишків амінокислот. У харчових продуктах приблизно 20 різних амінокислот. Білки в харчуванні мають переважно пластичне значення, служать матеріалом для побудови клітин, тканин, ферментів, більшості гормонів, гемоглобіну, антитіл тощо. Енергетичне значення невелике, оскільки можуть замінятися жирами і вуглеводами. В депо не накопичуються, тому необхідне щоденне поповнення із їжею білкових втрат організму.

Білкове голодування – стан організму, спричинений відсутністю або недостатнім вмістом в їжі білків чи наявністю в їжі білків низької біологічної цінності (малого вмісту незамінних амінокислот). Тривале білкове голодування призводить до глибоких, інколи незворотних порушень в організмі, особливо який росте.

Біль – суб'єктивне відчуття страждання, яке виникає внаслідок надсильних або руйнівних подразнень, що викликають структурні чи функціональні порушення в організмі. Є сигналом мобілізації захисту організму від впливу ушкоджуючого фактору. Для визначення больової чутливості (реакції) наносяться уколи вістрям шпильки (див. Больова реакція);

-/- вторинний травматичний – біль, який виникає через деякий час після первинного, внаслідок патофізіологічних процесів в ділянці ушкодження (наприклад, запалення, набряк), що супроводжується

роздрозненням больових рецепторів у підшкірних, підслизових тканинах та внутрішніх органах. Поступово вщуає протягом 2-3 діб, якщо не виникає ускладнення;

-/- головний – біль в мозковій частині черепа, який може виникати при різних захворюваннях внаслідок подразнення больових рецепторів в оболонках і судинах мозку, окісті чи поверхневих тканинах черепа;

-/- головний невротичний – такий, що виникає при неврозах (часто!); проявляється відчуттям зовнішнього тиску, стягування, натягування («каска», «шапка», «шолом», «обід» на голові, шия в «корсеті»), болючості шкіри на голові чи відчуття в ній холоду або пульсуючого болю («в голові пульсує»). Такий біль постійний із періодичним послабленням і має різну локалізацію. Він завжди психогенно обумовлений;

-/- гострий – такий, що раптово розпочинається і швидко зростає до максимальної інтенсивності;

-/- іррадіювальний – такий, що передається (поширюється) в ділянку тіла, віддалену від патологічного осередку (наприклад, біль в плечі чи передпліччі під час нападу стенокардії);

-/- патологічний – такий, що є ознакою захворювання. Він має безперервний характер, то посилюється, то послаблюється;

-/- первинний травматичний – такий, що виникає в момент дії травмуючого фактора

внаслідок подразнення ним болевих рецепторів зони травми; має швидкоплинний перебіг.

Більмо – стійке помутніння рогівки ока, яке виникає внаслідок її рубцювання через травми, інфекції або запальні процеси.

Біодоступність – швидкість і ступінь, з якою речовина (харчові продукти, ліки) всмоктуються і поширюються в організмі.

Біологічна зброя (син. бактеріологічна зброя) – зброя масового ураження людей, тварин і рослин, дія якої ґрунтується на використанні хвороботворних мікроорганізмів та продуктів їх життєдіяльності. Заборонена міжнародною угодою.

Біологічна мембрана – загальна назва поверхневих структур клітин (товщиною у декілька молекулярних шарів), які обмежують цитоплазму (клітинна оболонка, плазмолема) та більшість внутрішньоклітинних структур і створюють внутрішньоклітинну систему каналців, складок чи замкнених порожнин; вона складається із білків та ліпідів.

Біологічна смерть – стан незворотного припинення усіх функцій організму. Наступає після стану клінічної смерті (див. Біологічної смерті ознаки).

Біологічна цінність їжі – 1. ступінь відповідності складу їжі до потреб організму у поживних речовинах (наприклад, в амінокислотах, жирних амінокислотах тощо). 2. термін

відображає головним чином якість білкових компонентів продукту, пов'язаних як із перетравлюваністю білку, так і з ступенем збалансованості його амінокислотного складу, а також вміст і збалансованість жирнокислотного, вітамінного і мінерального складу.

Біологічний захист – 1. Своєчасне виявлення чинників та осередку біологічного зараження, його локалізацією та ліквідацією; 2. Прогнозування масштабів та медико – санітарних наслідків біологічного зараження, розроблення та запровадження своєчасних протиепідемічних, профілактичних, проти-епізоотичних, проти-епіфітотичних та лікувальних заходів; 3. Проведення екстреної та специфічної профілактики біологічного зараження людей; 4. Інші заходи біологічного захисту залежно від ситуації, що склалася; 5. Встановлення протиепідемічного, проти-епізоотичного та проти-епіфітотичного режимів та дотримання встановлених ними вимог.

Біологічний прогрес – це вдосконалення пристосованості організмів до навколишнього середовища.

Біологічний сенс мітозу – точний і рівномірний розподіл генетичного спадкового матеріалу між дочірніми клітинами.

Біологічно активні речовини – загальна назва органічних сполук, які беруть участь або здатні до такої участі у здійсненні яких-небудь функцій організму і

мають високу специфічну дію; до них відносять ферменти, гормони, вітаміни, нейрого르몬и, фітогормони, фітонциди та інші сполуки.

Біологічно цінний білок – той білок в харчуванні, який за співвідношенням його незамінних амінокислот (обов'язкових в харчовому білку – 8) найбільш ефективно може бути використаний організмом для синтезу його власних білків. Для людини такими є білки тваринного походження, а «еталоном» визнані альбумін курячого яйця та казеїн коров'ячого молока.

Біологія людини – комплексна і навчальна дисципліна, що вивчає не лише особливості будови та проявів життєдіяльності людини на різних рівнях організації її організму, а й генетичні закономірності їх прояву, особливості розвитку організму від моменту запліднення до смерті, специфіку взаємозв'язків людини і суспільства в цілому з природою.

Біомаса (жива речовина) (від грец. «**bios**» - життя та лат. «**massa**» - маса) – сукупність всіх живих організмів (мікроорганізмів, грибів, рослин, тварин).

Біопсія (від грец. «**bios**» - життя та лат. «**opsis**» - погляд) – прижиттєвий забір невеликого об'єму тканини для мікроскопічного дослідження з діагностичною метою.

Біоритм (-и) (від грец. «**bios**» - життя та «**rhythmos**» - ритм) – ритми фізіологічних процесів, властиві усім живим організмам. Їхній характер завжди індивідуальний;

-«- **біологічні** – це періодичні зміни активності процесів життєдіяльності, зокрема обміну речовин;

-«- **місячні** – наприклад, коливання рівня гормонів, що відповідають за менструальний цикл;

-«- **пульсуєчі** – гормони людини можуть різко вироблятися кожні кілька хвилин або годин, як, наприклад інсулін;

-«- **високої частоти** – ритми скорочення м'язів, дихання, біохімічних реакцій (не перевищує півгодинний інтервал);

-«- **низької частоти** – зміни фізичного, емоційного, інтелектуального, інтуїтивного станів, а також зміна метаболізму протягом року у зв'язку зі зміною температурного та сонячного режиму;

-«- **середньої частоти** – зміна сну та бадьорості, активності і спокою, коливання артеріального тиску і температури (період від півгодини до семи діб);

-«- **сезонні** – взимку рівень гормонів щитоподібної залози знижується, а мелатоніну підвищується;

-«- **«сови»** – пізно лягають спати, найбільш активні у другій половині дня чи ввечері і вночі;

-«- **циркадні** – відбуваються з регулярністю один раз на добу, наприклад гормони, які контролюють цикл сну і неспання.

Біоритмологія (від грец. «**bios**» - життя, «**rhythmos**» - ритм та «**logos**» - вчення) – наука про

періодичні зміни гуморальних і метаболічних процесів в організмі під циклічним впливом зовнішнього і внутрішнього середовища.

Біосинтез білка (від грец. «bios» - життя та «synthesis» - об'єднання) – ферментативний процес синтезу білків у клітині. У ньому беруть участь три структурні елементи клітини – ядро, цитоплазма, рибосоми.

Бісексуалізм (від лат. «bis» - два та «sexus» - стать) – гермафродитизм, наявність статевого потягу до обох статей.

Бластогенез (від грец. «blastos» - зародок та «genesis» - розвиток) – період ембріонального розвитку людини у перші 15 днів.

Бластопатії (від грец. «blastos» - зародок та «pathos» - хвороба) – порушення розвитку плідного яйця від моменту запліднення до 15-ої доби (періоди: доімплантаційний та імплантаційний).

Бластоциста (від грец. «blastos» - зародок та «kystis» - пухир) – кулясте скопичення, біля трьох десятків клітин, внаслідок поділу заплідненої яйцеклітини (див. Зигота), всередині якої приблизно через 6 днів після запліднення формується порожнина.

Бленорея (від грец. «blennos» - слиз та «rheo» - текти) – гостре гнійне запалення кон'юнктиви ока.

Блефароспазм (від грец. «blepharon» - повіка та

«spasmos» - спазм) – тонічна судомо колового м'язу ока, а точніше тієї частини, що входить в склад повік.

Близнюки – двоє та більше дітей, що народилися від одної вагітності;

-//- двояйцеві – такі, що розвивалися кожний із окремої зиготи (заплідненої яйцеклітини);

-//- однойцеві – такі, що розвивалися із однієї зиготи, яка поділилася на перших стадіях дроблення на два чи більше окремих ембріони.

Близорукість (син. міопія) – аномалія рефракції ока, коли головний фокус оптичної системи ока знаходиться між сітківкою і кришталиком.

Блокада серця - порушення або повне припинення проведення електричних імпульсів по провідній системі серця, що призводить до уповільнення (див. Брадикардія) або порушення ритму скорочень.

Блювання – невимушене викидання вмісту травного апарату, переважно шлунка, через рот.

Больова реакція – охоронна рефлекторна (за допомогою нервової системи) реакція організму на порушення його частин, є діагностичною для оцінки функціонального стану центральної нервової системи. Наприклад, вона різко пригнічена (слабко виражена) в стані сопора та відсутня в станах глибокої коми, клінічної смерті.

Борна кислота – слабкий

антисептик; 2-4% розчини застосовуються для промивання слизових оболонок, споліскування порожнини рота тощо.

Бородавка – доброякісне утворення шкіри із явищами проліферації клітин епідермісу і сосочкового шару дерми; всі різновиди бородавок викликаються вірусом папіломи людини, який передається контактним механізмом;

-//- гострокінцева кондилома

– утворення рожевого кольору, схоже по формі на гребінь півня чи кольорову капусту, та звуженим сполученням зі шкірою; розташовується здебільшого на шкірі статевих органів у паховій та міжсідничних складках;

-//- підошовна – мозолеподібна форма простої бородавки із сосочковими розростаннями під роговими масами; характеризується болючістю та локалізацією на підошві в ділянках найбільшого тиску;

-//- плоска – має вигляд округлої дрібної сплющеної папули, яка не відрізняється по кольору від оточуючої шкіри і трохи підвищується над її рівнем. Локалізується здебільшого на обличчі і тильній поверхні кисті;

-//- проста – має вигляд щільного сіруватого, блідо – жовтуватого чи кольору нормальної шкіри вузлика (до 0,5 см в діаметрі) шершавою поверхнею. Мають властивість зливатися із сусідніми елементами. Розташовується зазвичай на тилу кисті, пальцях рук, проте здатні виникати і на інших ділянках шкіри.

Ботаніка (від грец. «botane» - трава) – комплексна наука про рослини, яка вивчає їх походження, розвиток, зовнішню і внутрішню будову, класифікацію, географічне поширення, екологію та охорону.

Ботулізм (від лат. «botulus» - ковбаса) – гостре інфекційне захворювання (харчове отруєння), викликане бактерійним токсином (ботулотоксином).

Характеризується тяжким ураженням нервової системи: парез акомодативної зору, парези та паралічі м'язів, що рухають очі, забезпечують ковтання і дихання.

Ботулінічний токсин (син. ботулотоксин) – одна із найсильніших отрут у природі. Утворюється ботулінічною бактерією (паличка) в анаеробних (безкисневих) умовах, наприклад, герметично закупорених консервах або в товщі харчового продукту (ковбаса, балик тощо); уражає довгастий мозок, серцево-судинну систему, м'язи.

Брадикардія (від грец. «bradys» - повільний та «kardia» - серце) – пониження частоти серцевих скорочень менше 60-ти на хвилину (в нормі – 65 - 75 скорочень на хвилину в стані спокою);

-//- високої тренуваності – може бути у повністю здорових людей як механізм адаптації до тривалого і різкого фізичного напруження (наприклад, у спортсменів, людей тяжкої фізичної праці). Спостерігається в спокійному стані та при незначному для даної особи фізичному напруженні; серцеві

скорочення уріджуються до 50-40 на хвилину;

-/- патологічна – може спостерігатися при натисканні на очні яблука, голодуванні, гіпертонії, деяких отруєннях, а також травмах чи захворюваннях внутрішніх органів (головного мозку, серця, живота). Різка брадикардія (менше 40 скорочень на хвилину) може спричинити запаморочення, втрату свідомості внаслідок анемії мозку.

Брадипное (від грец. «bradys» - повільний та «pnoe» - дихання) – патологічне ураження дихання, яке характеризується рідкими вдохами і видихами, розвивається при зниженні збудливості дихального центру або при пригніченні його функції.

Бригада екстреної (швидкої) медичної допомоги – структурна одиниця станції екстреної (швидкої) медичної допомоги або центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, завданням якої є надання екстреної медичної допомоги людині у невідкладному стані безпосередньо на місці події та під час перевезення такої людини до закладу охорони здоров'я (чинне з 01.01.13 р.).

Брижа – частина очеревини, яка складається із двох близько розміщених її листків; виконує функцію рухомого утримання внутрішніх органів (матка, маткова труба, яєчник, тонкий кишечник), які прикріплюються до стінок черевної порожнини, та забезпечуючих їх судин і нервів.

Брова – дугоподібне піднесення шкіри над очними ямками, покрите коротким волоссям та особливим м'язом, що захищає очі від сильного світла, поту та інших рідин.

Брока-центр – центр мовлення, що міститься в нижній лобовій звивині кори головного мозку (здебільшого в лівій півкулі). При порушеннях в цій зоні людина розуміє мову, проте втрачає здатність вимовляти слова.

Бронх (-и) (від грец. «brónkhos» - дихальне горло) – орган, який є розгалуженням трахеї, розташований у середостінні, в плевральних мішках і легенях. Забезпечує проведення повітря в легені і виведення його назовні, а також видалення пилу, грудочок слизу, мікроорганізмів тощо. Відноситься до нижніх дихальних шляхів.

Бронхіальна астма – див. Астма бронхіальна.

Бронхіальне дерево – сукупність всіх бронхів. Розгалуження їх супроводжується зменшенням калібру та зміною будови стінки: зменшується хрящовий та збільшується м'язовий компонент.

Бронхіоли (від лат. bronchiolae) – розгалуження дрібних бронхів, які не містять у своїх стінках хрящів і залоз;

-/- дотермінальні – такі, що не належать до легеневої часточки;

-/- респіраторні – такі, що є складовими ацинуса і які у своїх стінках містять дрібні, тонкі повітрявісні випини, що

беруть участь у газообміні, а їх вільні кінці дещо розширені і відкриваються у альвеолярні ходи з продовженням останніх у альвеолярні мішечки та альвеоли;

-/- термінальні – такі, що належать легеневої часточці, де їх налічується від 3 до 7.

Бронхіт (від грец. «brónkhos» - дихальне горло) – запалення бронхів; може бути як самостійний процес, і як вторинний процес при різних захворюваннях.

Бронхоспазм (від грец. «brónkhos» - дихальне горло та лат. «spasmos» - судомо) – різке звуження просвіту бронхів через спазм їхньої гладкої мускулатури, що утруднює проходження повітря.

Бруксизм (від грец. «brugmos» - зубний скрегіт) – скрегіт зубами під час сну внаслідок ритмічного скорочення жувальних м'язів, який супроводжується низьким звуком типу скреготу або лускання; вважають, що він є варіантом хвороб просинання, таких як сомнамбулізм, нічний енурез та нічні жахи (кошмари).

Бургрик – безпорожнисте утворення, яке підвищується над рівнем шкіри при скопиченні

запального інфільтрату у глибоких прошарках дерми; може перетворюватися у виразку з наступним формуванням рубця, або зникати з утворенням атрофії шкіри.

Булімія (від грец. «bulimia» - дикий голод) – хворобливе, різко посилене відчуття голоду; нерідко супроводжується загальною слабкістю і болем в животі. Спостерігається при ураженні головного мозку, гіперінсулінізмі;

-/- нервова (син. психічна) – така, що проявляється епізодами переїдання, для яких характерним є страх неможливості зупинитися в споживанні їжі.

Буторфанол – синтетичний опіоїдний знеболюючий препарат. Застосовується при больовому синдромі, який вимагає наркотичних знеболюючих (наприклад, для попередження чи зменшення тяжкості розвитку шоку).

Буферування – механізм підтримки кислотно-лужної рівноваги крові за допомогою систем, що підтримують рН крові. Їх називають буферними системами. У крові є чотири буферні системи: гемоглобінова, бікарбонатна, фосфатна, білкова.

В

Вагітність – стан жінки в період розвитку в її організмі плоду; в середньому триває 280 діб (40 тижнів);

-/- багатодітна – одночасний розвиток у матці двох і більше плодів;

-/- доношена – та, що перебігає в середньому 40 тижнів, починаючи з першого дня останньої менструації;

-/- імуноконфліктна – та, що ускладнена проявами імунної реакції організму вагітної на

антигени плоду (наприклад, при несумісності крові жінки і плоду за резус-фактором (див. Резус - фактор);

-//- недоношена – та, що завершується через 28-38 тижнів передчасним народженням життєздатного недоношеного плоду;

-//- нормальна (син. фізіологічна) – та, що перебігає без ускладнень і кінчається своєчасним народженням здорової дитини;

-//- позаматкова (син. ектопічна) – запліднена яйцеклітина розвивається поза порожниною матки;

-//- ускладнена – та, що перебігає із різними ускладненнями, які зумовлені аномаліями розвитку чи паталогічним станом статеві системи, захворюваннями позастатевих органів, імунними реакціями тощо.

Ваготоніки (від лат. «vagus» - блукаючий нерв та грец. «tonos» - напруга) – люди, у яких переважає тонус парасимпатичної нервової системи над симпатичною; для них характерні: схильність до почервоніння, пітливість, печія, уповільнення пульсу, «незрозумілі» шлункові розлади тощо.

Ваготонія (від лат. «vagus» - блукаючий нерв та грец. «tonos» - напруга) – стан, що характеризується перевагою тону парасимпатичної нервової системи над симпатичною через підвищену активність блукаючого нерва.

Вада – фізичний недолік внаслідок захворювання або ушкодження організму;

-//- розвитку (син. мальформація) – аномалія розвитку, яка спричинила грубі зміни будови і функції органу чи тканини.

Вазектомія (від лат. «vas» - посудина та грец. «ektomē» - вирізання) – хірургічне втручання з метою знепліднення чоловіків, яке полягає у перерізанні сім'явиносної протоки.

Вазодилатація (від лат. «vas» - посудина та грец. «dilatatio» - розширення) – збільшення отвору кровоносних судин, що зумовлена пониженням тону м'язів судинних стінок.

Вакуолі (від лат. «vacuus» - порожній) – великі пухирці або порожнини в цитоплазмі, заповнені переважно водним вмістом.

Вакуумний матрац – універсальний засіб транспортної іммобілізації травмованих у шадящих положеннях тіла.

Вакцина (від лат. «vacca» - корова) – препарат, отриманий із живих послаблених або вбитих мікроорганізмів, їх отруйних речовин чи антигенів і призначений для активної штучної імунізації людей чи тварин (див. Щеплення);

-//- вбита – виготовлена із мікроорганізмів, які інактивовані (вбиті) впливом фізичних чи хімічних факторів;
-//- жива – містить життєздатні патогенні мікроорганізми, які ослаблені до такого ступеня,

що виключає виникнення захворювання, але залишається здатним сформувати специфічний імунітет у щепленого.

Вакцинація – метод створення активного імунітету проти інфекційного захворювання шляхом введення вакцини в організм людини чи тварини.

Валеологія (від лат. «valeo» - бути здоровим та грец. «logos» - вчення) – напрямок альтернативної медицини, що вивчає формування, збереження та зміцнення здоров'я окремої людини стосовно її духовного, психічного, фізичного та соціального стану.

Валеріани настоянка – спиртова (70%) витяжка із коріння валеріани лікарської, яка застосовується внутрішньо в якості заспокійливого та понижуючого тиск засобу.

Валідол – лікарський препарат у вигляді пігулки, який поміщають під язик до повного розсмоктування. Рефлекторно із слизової оболонки рота він покращує серцевий кровообіг – розширює судини серцевого м'яза. Застосовується як початковий (лікувально-діагностичний) засіб припинення нападу стенокардії. Якщо через 2-3 хвилини біль не вщухає, то вважають, що він не діє і його слід замінити нітроглицерином.

Варіація (від лат. «variatio» - зміна) – морфологічно або фізіологічно виразне відхилення у

розвитку органа (органів) чи якоїсь ознаки, що не виходить за межі норми.

Варикоз (від лат. «varix» - вузол) - захворювання, при якому вени втрачають свою еластичність, розтягуються і розширюються.

Варикозний (від лат. «varix» -вузол) – такий, що має багато розширень, потовщень; вузлуватий.

Васкуліт (від лат. «vasculum» -судина) – запалення стінок кровоносних судин.

Васкуляризація – забезпечення кровоносними судинами, і відповідно, кров'ю органів, ділянок частини тіла.

Вата – пухка, укладена прошарками маса невпорядковано переплутаних рослинних або синтетичних волокон. В медицині використовується при перев'язках (див. Пов'язка на рану) як гемостатик (кровоспинний засіб) тощо;

-/- хірургічна – гігроскопічна вата із бавовни-волокна; основний перев'язувальний матеріал;

-/- целюлозна – складається із суміші волокон бавовни та целюлози.

Вбивство – злочин, який полягає в навмисному або необережному позбавленні життя іншої людини.

Вдих – надходження повітря в легені внаслідок збільшення об'єму грудної порожнини, викликане

скороченням діафрагми та зовнішніх міжреберних м'язів.

Вегетаріанство (від лат. «vegetalis» - рослинний) – загальна назва систем харчування, за яких виключається чи обмежується споживання продуктів тваринного походження.

Вегетативна нервова система (син. автономна) – частина нервової системи, яка регулює діяльність внутрішніх органів, а саме: органи серцево-судинної системи, травного, дихального та сечостатевого апаратів, залози внутрішньої секреції, усі непосмуговані м'язи, всі залози організму, а також живлення тканин та організмів стосовно виконуваної ними функції в тих чи інших умовах зовнішнього середовища. Функції таких органів та процесів майже не залежать від нашої свідомості. Її поділяють на симпатичну та парасимпатичну частини.

Вегетативний – 1. такий, що має відношення до росту і живлення організму; 2. відноситься до вегетативної нервової системи.

Вегетативні функції – функції вегетативної нервової системи, які полягають у регуляції внутрішніх органів для забезпечення постійності внутрішнього середовища організму (гомеостазу).

Вегетація (від лат. «vegetatio» - зростання) – розростання сосочків шкіри на тривало існуючих морфологічних елементах (вузлики, виразки);

може траплятися і первинно, наприклад гострокінцеві кондиліоми.

Везикула (від лат. «vesicula» - пухирець) – первинний морфологічний елемент висипань у вигляді пухирця (до 5 мм у діаметрі), який наповнений рідиною (серозним ексудатом).

Везикуліт (від лат. «vesicula» - пухирець) – запальний процес у сім'яних міхурцях, який переважно виникає як ускладнення простатиту, уретриту або інфекцій сечостатевої системи.

Великий мозок – див. Мозок великий.

Великі півкулі – див. Головний мозок.

Велюс (від лат. «villosus» - волохатий) – пухнасте волосся, яким покривається тіло дитини через декілька місяців після народження.

Вена (-и) (від лат. «vena» - кровоносна судина) – кровоносна судина, що несе кров від органів і тканин до серця. Стінка її містить незначний шар непосмугованих м'язів, еластичних волокон немає;

-/- порожнисті – вени великого кола кровообігу, які несуть кров у праве передсердя. Їх дві. Верхня порожниста вена відводить кров від голови, шиї, верхніх кінцівок, грудної стінки, органів середостіння. Нижня порожниста вена відводить кров від нижніх кінцівок, стінок і органів тазу, органів і стінок

черевної порожнини, діафрагми, статевих органів.

Венепункція (від лат. «vena» - кровоносна судина та «punctio» - укол) – черезшкірне введення порожнистої голки у вену з метою взяття крові чи вливання рідини в отвір вени.

Венерична хвороба (від лат. venus) – інфекційне захворювання, що передається переважно статевим шляхом: сифіліс, гонорея, м'який шанкр.

Венозний тиск – тиск крові, що рухається у венах. Він може бути нижчим за атмосферний у венах вище рівня серця при вдиху та досягати великих значень в нижніх кінцівках людини при тривалому стоянні. У першому випадку може призвести до всмоктування повітря через поранені вени у загальний кровообіг і повітряної емболії окремих артерій, а в другому – варикозне розширення вен.

Венотомія (від лат. venotomia) – широке розкривання роззином отвору вени, наприклад, для видалення тромбу.

Вентиляція легень – заміна легеневого повітря на зовнішнє; здійснюється дихальним апаратом організму!

-/- вентиляція легень штучна (син. дихання штучне) – спосіб підтримки газообміну в організмі періодичним штучним переміщенням повітря або іншої газової суміші в легені та з легень в оточуюче середовище;

-/- метод Нільсена – потерпілий на животі, голову повертають вбік і кладуть щогою на підведені під голову кисті (або передпліччя) потерпілого. Рятівник стає на коліна біля голови, кладе потерпілому на лопатки свої долоні, нахилиється вперед і протягом 2 секунд натискає на лопатки, використовуючи масу свого тіла – створюється видих потерпілого. Потім рятівник швидко підводить свої кисті під лікті потерпілого, сам відхиляється назад і піднімає їх уверх так, щоб грудна клітка і голова потерпілого не зміщувалися догори – створюється вдих потерпілого. Метод може бути доцільним при оживленні потопельника чи за інших обставин, коли неможлива традиційна штучна вентиляція легень;

-/- метод «рот-ніс» – рятівник під час видихання видуває своє повітря потерпілому в ніс;

-/- метод «рот-рот» – рятівник під час видихування видуває своє повітря в рот потерпілого;

-/- метод Сильвестра – потерпілий спиною донизу, під лопатки підкладають валик наприклад з одягу, трохи піднімаючи грудну клітку. Рятівник стає на коліна так, щоб голова потерпілого опинилася між його розведеними стегнами. Кладе свої долоні на нижню частину грудної клітки потерпілого (або бере його руки в нижній частині передпліч, складає їх на грудях) і тисне на грудну клітку, переносючи на руки вагу

свого тіла, трохи піднімаючись – відбувається видих потерпілого, коли припиняється тиск, відбувається вдих потерпілого. Метод може бути застосований при неможливості штучного дихання із рота в рот чи із рота в ніс.

Вентральний (від лат. «ventralis» черевний) – такий, що має відношення до живота, звернений до поверхні живота.

Вентрикуліт (від лат. «ventriculus» черевний) – запалення стінок шлуночків головного мозку.

Венула (-и) (від лат. «venula» - маленька вена) – маленька кровоносна судина, що з'єднує капіляр із дрібними венами.

Верніке-центр – Слухово-мовна зона кори великих півкуль, яка розташована в задній третині верхньої скроневої звивини лівої півкулі. Порушення в цій зоні істотно погіршує розуміння зверненої до людини звукової мови.

Вертебральний (від лат. «vertebra» - хребець) – такий, що має відношення до хребців.

Верхньощелепна пазуха (син. гайморова пазуха) – приносова пазуха в тілі верхньої щелепи, яка відкривається у середній носовий прохід.

Верхні дихальні шляхи – див. Дихальні шляхи.

Вестибуліт (від лат. «vestibulitis» - хребець) – запалення слизової оболонки переддвер'я піхви.

Вестибулярний (від лат. «vestibulum» - вхід) – такий, що має відношення до переддвер'я;
-//- апарат – див. Переддверний апарат.

Взасмодопомога – надання допомоги (в тому числі й медичної) постраждалому іншими людьми; часто це ті особи, що опинилися поруч на місці події або інакше.

Вибух – процес швидкого вивільнення великої кількості енергії в обмеженому просторі внаслідок хімічних, фізичних, ядерних перетворень речовини або через раптове розширення газу, який перебував у сильно стиснутому стані. Явища, що супроводжують вибух, здатні уражувати організм людини.

Вибухова хвиля – див. Ударна хвиля.

Вивих – стійке зміщення суглобних кінців з'єднання кісток за межі їх фізіологічної рухливості, що викликає порушення функції суглоба;

-//- достовірні ознаки – такі, що не викликають діагностичного сумніву: 1. Вимушене положення кінцівки; 2. Деформація в ділянці суглоба; 3. Вкорочення або видовження кінцівки; 4. Пасивні рухи значно обмежені і різко болючі; 5. Пружино – зворотний рух у суглобі; 6. Прощупування

зміщених суглобових поверхонь кісток;

-//- звичайний (звичний) – часте повторення вивиху після первинного вивиху в цьому суглобі;

-//- невірний – при якому розірвані м'язи опиняються між суглобовими поверхнями кісток;

-//- неповний – при якому зберігається часткове доторкання суглобових поверхонь;

-//- повний – при якому відбувається повне розходження суглобових поверхонь;

-//- травматичний – такий, що зумовлений зовнішнім механічним впливом.

Вид – це історично усталена сукупність популяцій особин, схожих за морфо – фізіологічними властивостями, здатних вільно схрещуватися між собою і давати плідне потомство, які займають певний ареал.

Видих (син. експірація) – фізіологічний акт виведення із легень частини повітря, яке взяло участь в газообміні. Спокійний видих здійснюється без затрати м'язової роботи, лише під впливом еластичної тяги легень, грудної клітки та гравітаційних сил. В залежності від частоти дихання видих на 10 – 40% триваліший за вдих;

-//- активний – посилений видих, який здійснюється за рахунок скорочення внутрішніх міжреберних м'язів та м'язів живота, а при форсованому видиху – і м'язів плечового поясу;

-//- пасивний – здійснюється за рахунок еластичної тяги легень без участі м'язів.

Викидень звичайний (син. аборт звичайний) – повторне настання спонтанного (самовільного) аборту при наступних одна за другою вагітностях.

Виклик екстреної медичної допомоги – повідомлення про невідкладний стан людини і місце події та/або звернення про необхідність надання екстреної медичної допомоги за єдиним телефонним номером екстреної медичної допомоги 103 чи за єдиним телефонним номером системи екстреної допомоги населенню 112 (чинне з 01.01.13 р.).

Вилиця – опукла кістка черепа між оком і верхньою щелепою.

Вимушене положення постраждалого – постраждалий (хворий) самостійно, свідомо займає таке положення, яке полегшує страждання (наприклад, лежаче положення на правому боці при апендициті).

Випадання – вихід внутрішнього органу або його частини на поверхню тіла через природні отвори чи рану (наприклад, петлі кишки через рану стінки живота).

Випинання мозку – проникнення речовини мозку через дефекти оточуючих його тканин.

Випромінювання – виділення

електромагнітних хвиль або елементарних часток;

-// альфа – іонізуюче випромінювання, яке складається із альфа-часток (ядра атома гелію). Має малу проникаючу здатність та високу біологічну дію; враховується при протипроменевому захисті;

-// бета – іонізуюче випромінювання, яке являє собою потік електронів або позитронів;

-// видиме – оптичне випромінювання (син. світло) в загальному електромагнітному спектрі займає ділянку в межах від 400 до 700 нанометрів;

-// гама – короткохвильове електромагнітне випромінювання з довжиною хвилі менше 10^{-10} м;

-// електромагнітне – являє собою потік фотонів (електромагнітна частка – квант електромагнітного поля); воно включає гама випромінювання, рентгенівське, оптичне і радіовипромінювання;

-// інфрачервоне (син. теплове) – в загальному електромагнітному спектрі займає ділянку з довжиною хвилі від 0,74 мкм до 2 мм.;

-// іонізуюче (син. радіація проникаюча) – випромінювання, яке при взаємодії з середовищем спричиняє утворення електричних зарядів різних знаків; здатне викликати різноманітні біологічні ефекти – від тих, які використовуються в медицині до таких, що

вимагають захисту людини;

-// рентгенівське – див. Рентгенівське випромінювання;

-// ультрафіолетове – див. Ультрафіолетове випромінювання.

Виразка – дефект шкіри або слизової оболонки і підлеглих тканин, процеси загоювання якого порушені чи значно уповільнені;

-// проривна шлунка (або дванадцятипалої кишки) – на місці виразки раптово утворюється отвір, який сполучає порожнину шлунку (або кишки) із черевною порожниною. Такий стан хворого є загрозливим для життя («гострий живіт») і потребує негайного хірургічного втручання.

Висипці – 1. Загальна назва зовнішніх осередкових патологічних змін шкіри (екзантема) і слизових оболонок (енантема). 2. Дрібні плями, пухирці, гноячки і т. ін., що з'являються на шкірі або слизових внаслідок зовнішніх впливів температури, кислот, лугів або внутрішніх причин – окремі інфекційні захворювання, отруєння;

-// алергійні – різноманітної будови висипці, що виникають як прояв алергійної реакції;

-// вакцинні – див. Токсидермія вакцинна;

-// від ліків – ті, що виникають внаслідок реакції організму на прояв алергійної реакції;

-// інфекційні – ті, що є симптомами окремих інфекційних захворювань

(наприклад, при кору, скарлатині тощо).

Виснаження організму – стан організму, що проявляється у зниженні функціональної активності органів і систем або діяльності усього організму. При надзвичайних ситуаціях спричиняється дією на організм і особистість надмірно сильних подразників, тривалих психічних і фізичних навантажень без періодів відпочинку. Йому передують перевтома, астеничний і астеноподібний прояви, порушення харчування, сну, режиму праці та відпочинку, різноманітні захворювання тощо. Психічні порушення при виснаженні часто виникають при голодуванні, великих крововтратах, інфекціях, отруєннях, травмах, безсонні.

Виступ гортані (син. кадик) – виступаюча наперед верхня частина щитоподібного хряща.

Вища нервова діяльність –

1. інтегративна діяльність головного мозку, яка забезпечує індивідуальне поведінкове пристосування організму до перемінних умов оточуючого і внутрішнього середовища; 2. сукупність взаємопов'язаних нервових процесів, що відбуваються у вищих відділах нервової системи і забезпечують поведінкові реакції тварин і людини.

Вищупування (син. пальпація) – спосіб медичного обстеження; щупаючи, виявляти, знаходити щонебудь в окремих ділянках тіла.

Вії – волосини, які ростуть на передніх краях повік.

Вібротерапія (від лат. «vibratio» - коливання та грец. «therapeia» - лікування) – метод дозованої механотерапії, що полягає у впливі коливань низької частоти і амплітуди на все тіло хворого чи на окремі його ділянки.

Відділення екстреної медичної допомоги – структурний підрозділ багатопрофільної лікарні, в якому у цілодобовому режимі забезпечується надання екстреної медичної допомоги (чинне з 01.01.13 р.).

Відбір природний – переважне виживання осіб, які більше пристосовані до конкретних умов середовища, що призводить до зміни виразності тих чи інших ознак в ряді поколінь популяції; основний фактор еволюції живої природи.

Відвар – рідка лікарська форма, що являє собою водну витяжку діючої речовини із рослинної сировини; відрізняється від настою режимом екстракції – більш тривалий термічний вплив і короткочасне охолодження.

Відмороження (або обмороження) – пошкодження тканин місцевою дією холоду;

-// ознаки до відігрівання (період гіпотермії) – шкіра бліда, тверда і холодна, дотик слабо чутливий (I і II ступені) або нечутливий (III і IV ступені);
-// ознаки після відігрівання (реактивний період) – схожі на

опіки при легких (I і II) ступенях, а при тяжких (III і IV) ступенях оцінюються лише через декілька днів;

-/- «пухлини» – сверблячі і болючі синьо-червоні набряки на руках або ногах як віддалені наслідки відмороження.

Відновлене положення тіла
– див. Охоронне положення тіла.

Відпадаюча оболонка (син. децидуальна оболонка) – слизова оболонка матки після імплантації зародка, яка видозмінюється при перебігу вагітності і відпадає після пологів; виділяється із порожнини матки із лохіями.

Відпочинок – стан спокою після діяльності або навмисне створена активність (активний відпочинок) для усунення втоми і прискорення відновлення працездатності;

-/- активний – такий, що пов'язаний зі зміною характеру розумової або фізичної діяльності;

-/- оптимальний – режим відпочинку, який забезпечує повне відновлення фізіологічних ресурсів і функціональних можливостей організму до початку наступної діяльності;

-/- пасивний – такий, що відбувається за умов відносного спокою.

Відхилена поведінка людини (син. девіантна поведінка) – 1. різновид розладу поведінки, який виникає у зв'язку з тимчасовою втратою чи

послабленням самоконтролю. Наприклад, спричинений психічною чи тілесною травмою, отруєнням тощо. 2. небажана поведінка, яка проявляється у вчинках або діях, що не відповідають писаним чи неписаним нормам.

Відхідник – кінцева, відкрита назовні частина каналу прямої кишки. Стінки його містять м'язовий стискач, представлений двома шарами м'язових клітин: поздовжній зовнішній і коловий внутрішній. Слизова оболонка утворює поздовжні складки (відхідникові стовпці).

Вік – тривалість часового періоду від моменту народження до теперішнього або до іншого визначеного моменту часу. Вимірюється числом років, що виповнилися в останній день народження;

-/- біологічний – визначається за сукупністю ступенів розвитку пристосувальних можливостей організму: обмінних, структурних, функціональних, регуляторних;

-/- гестаційний – дійсний вік дитини, починаючи від моменту зачаття. В залежності від його терміну новонароджені поділяються на народжених в строк (38 – 42 тижні) – доношені; народжені достроково (28 – 37 тижні) – недоношені і народжені після закінчення строку вагітності (42 тижні і більше) – переносені.

-/- календарний – той, що визначається за відомою

датою народження;
-/- фертильний – період життя, пов'язаний із здатністю до дітонародження.

ВІЛ-інфекція – інфекційний процес, викликаний вірусом імунодефіциту людини. На думку більшості вчених, призводить до захворювання СНІДом (синдром набутого імунного дефіциту).

ВІЛ-шляхи передачі – статевий, через кров та внутрішньоутробно; не передається випадковими побутовими контактами: при рукоштованні, обіймах, кашлі, чханні, через спільний посуд, питну воду і продукти, одяг і постільну білизну, басейн, баню, туалет, телефон.

Вінцеві (коронарні) судини (від лат. «corona» - корона) – судини, що відходять від аорти і забезпечують живлення серцевих м'язів. Їх перекивання спричиняє інфаркт міокарда, а різке звуження – напад стенокардії.

Вірилізація (від лат. «virilis» - чоловічий) – поява чоловічих рис у жінок під дією надмірності андрогенів.

Віроїди – інфекційні частинки, що є низькомолекулярними одноланцюговими молекулами РНК, які не кодують власних білків.

Вірулентність (від лат. «virulentus» - отруйний) – ступінь патогенності певного інфекційного агента.

Вірус (-и) (від лат. «virus» -

отрута) – неклітинні форми життя, що мають геном (ДНК або РНК) і розмножуються лише в клітинах певних організмів–паразитів.

Вірусемія (від лат. «virus» - отрута та грец. «haima» кров) – наявність вірусів у крові; етап патогенезу багатьох вірусних захворювань.

Вірусологія (від лат. «virus» - отрута та «logos» - вчення) – медико–біологічна наука, яка вивчає віруси: їх будову, біохімію, систематику, генетику, а також значення у житті людини;

-/- санітарна – розділ вірусології, що пов'язаний із розробкою методів виявлення патогенних і умовно патогенних вірусів в оточуючому середовищі, переважно у воді, ґрунті, повітрі та харчових продуктах;

-/- санітарно–харчова – розділ вірусології, що вивчає віруси, які знаходяться в харчових продуктах, та їх вплив на організм людини.

Вірусоносійство – носійство збудників якого–небудь вірусного захворювання.

Вісцеральний (від лат. «viscera» - внутрішні органи) – такий, що має відношення до внутрішніх органів.

Вітальний – життєвий, прижиттєвий, необхідний для життя.

Вітаміни (від лат. «vita» - життя та англ. «amine» - аміні) – незамінні фактори харчування

органічного походження, які здатні суттєво впливати на фізіологічні процеси в організмі. Мають ряд властивостей: 1. Біологічно активні речовини – регулюють в ньому обмін речовин та процеси життєдіяльності як самостійно, так і в складі ферментів. 2. Активні в дуже малих кількостях. Добова потреба виражається переважно в міліграмах, окремі - в грамах чи мікрограмах. 3. В більшості вони у організмі не утворюються, а окремі утворюються в недостатніх кількостях. 4. При нестачі їх в організмі виникають хворобливі стани гіповітамінозу або авітамінозу за окремими вітамінами чи їх групами;

-/- аскорбінова кислота (віт. С) – підвищує стійкість організму до зовнішніх впливів та інфекцій, підтримує міцність стінок кровоносних судин, покращує функції крові й ендокринної системи та інше. Її витрати організмом безперервні, тому поповнення повинні бути щоденними;

-/- жирні кислоти незамінні (віт. F) – складаються із трьох поліненасичених жирних кислот: лінолева, ліноленова і арахідонова, які мають вітамінні властивості - виразно біологічно активні й незамінні в харчуванні. Вони входять до складу фосфоліпідів (біологічно активні незамінні сполуки), беруть участь в побудові різних мембранних клітин (пластична роль), мають ліпотропні властивості – зменшують накопичення жирів у печінці;

-/- кальциферол (віт. D) –

регулює обмін кальцію і фосфору, сприяє їх всмоктуванню із кишечника та відкладанню в кістках. Утворюється із провітаміну в шкірі під дією сонячних променів та надходить у складі їжі тваринного походження;

-/- ретинол (віт. А) – регулює обмінні процеси у шкірі, слизових оболонках очей, дихальних, травних і сечовивідних шляхах; підвищує спротив організму до інфекцій; забезпечує акти присмеркового бачення і відчуття кольору;

-/- рибофлавін (віт. В2) – добова потреба для людини 1 – 3 мг. Основними джерелами є печінка, нирки, жовток курячого яйця, сир;

-/- тіамін (віт. В1) – регулює окислення продуктів обміну вуглеводів, бере участь в обміні амінокислот, утворенні жирних кислот. Різномічно впливає на функції серцево-судинної, травної, ендокринної, нервової системи;

-/- токоферол (віт. Е) – уберігає від окислення ненасичені жирні кислоти мембран клітин (антиоксидантна властивість), впливає на функцію статевих та інших ендокринних залоз, стимулює діяльність м'язів, бере участь в обміні білків і вуглеводів, сприяє засвоюванню жирів, вітамінів А і D.

Вітамінна (-) недостатність (- і) – назва хворобливого стану організму внаслідок недостатнього

надходження вітамінів;

-/- причини – головних дві групи: 1) аліментарні, які призводять до первинних гіповітамінозів; 2) захворювання, які спричиняють вторинні гіповітамінози. Можливі й змішані форми, наприклад, при захворюваннях органів травлення гіповітамінози можуть виникати як через порушення засвоєння вітамінів, так і через можливий дефіцит у харчуванні.

Вітамінне отруєння – можливе при підвищеному вживанні жиророзчинних вітамінів (А, Д, Е), які здатні накопичуватися в жировій тканині організму і призвести до появи ознак токсичної дії.

Вітамінні засоби – лікарські засоби, діючим фактором яких є вітаміни.

Вітаміноподібні речовини – група умовно незамінних факторів харчування, які за фізіологічним впливом подібні до вітамінів, але при їх дефіциті не спостерігається патологічних змін (вітамінної недостатності).

Вітіліго (від лат. «vitium» - вада) – наявність депігментованих плям молочно – білого кольору на окремих ділянках шкіри.

Вклинення мозку – втиснення ділянки головного мозку у природні отвори кісток черепа (наприклад, довгастого мозку у великий потиличний отвір) внаслідок різкого підвищення внутрішньочерепного

тиску (наприклад, при його набряку).

Вливання (син. інфузія) – парентеральне введення в організм рідини у великій кількості; наприклад, крові, кровозамінників;

-/- крапельне – таке, що виконується за допомогою пристроїв, які забезпечують повільне (від 40 до 60 крапель на хвилину) введення рідини у вену, кістку, м'яз чи під шкіру.

Вмирання – процес припинення життєдіяльності організму в термінальному стані, який передє настанню біологічної смерті. Характеризується поступовим згасанням функцій різних систем, органів, тканин.

Внутрішнє середовище організму (біолог.) – сукупність таких рідин, як кров, лімфа, тканинна рідина (рідина, що заповнює тканинні щілини), які омивають клітини. Відгороджене від зовнішнього середовища роговим шаром шкіри, епітелієм слизових оболонок. Бере участь у здійсненні обміну речовин, забезпечує механізм регуляції та гомеостазу організму.

Внутрішні впливові фактори – зміни параметрів гомеостазу організму (кислотність рідин, концентрація речовин у клітинах та позаклітинних рідинах, температура тіла, тиск крові в судинах, ушкодження клітин і тканин тощо), які викликають подразнення нервової системи і реакції відповіді на них в межах фізіологічних ресурсів організму або хворобливий стан.

Внутрішня картина хвороби – це сукупність не лише емоційних порушень, але й певних процесів інтелектуальної та вольової сфери, пов'язаних зі свідомістю, переживанням до хвороби.

Внутрішня оболонка спинного мозку – м'яка, щільно оточує спинний мозок, проникає в усі щілини й вистилає їх.

Внутрішньоплевральний тиск – тиск в щілині між листками легеневої та пристінкової плеври (не пов'язаний з тиском якогось газу). Він завжди нижчий відносно атмосферного, наприклад, під кінець спокійного видиху дорівнює «мінус» 2-3 мм рт. ст., а при вдиху дорівнює «мінус» 5-7 мм рт. ст. і нижче при максимальному вдиху. Від'ємний міжплевральний тиск тримає легені в розтягнутому (ризмавленому) стані. Додаткове зменшення цього тиску під час вдиху спричиняє додаткове розтягування легень і втягування в них повітря.

Внутрішньочерепний тиск – тиск в порожнині черепа і шлуночках мозку; рівень його залежить від напруження мозкової речовини, гідростатичним і осмотичним тиском цереброспінальної рідини, тканинної рідини і крові.

Вогнепальна рана – спричинена снарядом стрілецької зброї або боеприпасом вибухової дії (снаряди, міни, бомби, гранати та інше).

Вогнище хімічного ураження

– територія, в межах якої в результаті впливу хімічної зброї виникли масові ураження людей та сільськогосподарських тварин.

Вогнище ядерного ураження – територія, де факторами масового ураження людей є повітряна ударна хвиля, світлове випромінювання, проникаюча радіація та радіоактивне забруднення місцевості.

Водневий показник (рН) – кількісна характеристика кислотності водних розчинів. Чисельно виражається зворотним логарифмом концентрації іонів водню від 0 до 14. Нейтральне середовище має рН 7, нижче – кисле середовище, вище – лужне.

Водний баланс організму – рівновага між кількістю води, втраченої організмом і введеної в нього протягом доби чи іншого часового періоду; **шляхи введення води** – із їжею біля 1200 мл, напоїв – біля 1000 мл; синтез в організмі – 300 мл (за добу в комфортних умовах); **шляхи виведення води** – із сечею – біля 1400 мл, із потом – біля 500 мл, із видихуваним повітрям – біля 400 мл, із фекаліями – біля 200 мл (при звичних умовах життєдіяльності, режимі харчування, комфортному мікрокліматі).

Водно-сольовий баланс – співвідношення між кількостями води і солей, які надійшли в організм і виведені з нього;

-//- обмін – сукупність процесів розподілу води та електролітів між позаклітинним і

внутрішньоклітинним їх вмістом в організмі, а також між організмом і зовнішнім середовищем;

-//- режим – режим харчування, який нормалізує споживання води і мінеральних солей відповідно до фізичного навантаження, кліматичних умов тощо.

Водолікування (гідротерапія) – використання води із лікувальною та профілактичною метою.

Водяниста волога – рідина, яка вповнює передню камеру ока між рогівкою та райдушкою з кристаликом.

Водянка (медич.) – водяна мозоля або пухир.

Волокно (-а) – загальна назва ниткоподібних структур різного походження, будови і функціонального призначення, що входять до складу клітин, тканин та органів;

-//- симпатичні – медіатор норадреналін – позитивні хроно- та ізотропні ефекти – підвищення ЧСС, посилення сили і потужності скорочення міокарда, а також посилення кровотоку в серцеві коронарні судини;

-//- парасимпатичні – у складі блукаючого нерва – негативні хроно- та ізотропні ефекти – зниження всіх форм активності серця, послаблення його насосної функції.

Волосся – ниткоподібні епітеліальні придатки шкіри. У

нормально розвинутому волоссі розрізняють корінь та стрижень.

Ворсинки кишкові – тонкі пальцеподібні вирости, утворені усіма шарами слизової оболонки товстої кишки. Забезпечують всмоктування поживних та інших речовин.

Ворота інфекції (син. вхідні ворота інфекції) – місце первинного проникнення збудника інфекційного захворювання в організм.

Воша – маленька безкрила кровососна комаха – зовнішній паразит людини. Відома як переносник інфекційних захворювань.

Вправлення – хірургічна маніпуляція відновлення нормального положення кістки, суглоба.

Вразливий (син. уразливий) – який легко й швидко піддається зовнішнім подразненням; сприйнятливий, чутливий.

Врізання головки – поява головки плода із соромітної щілини лише під час потуги.

Всмоктування (фізіолог.) – активний (виконується робота) фізіологічний процес переміщення поживних чи інших речовин (амінокислоти, жирні кислоти, прості цукри, вітаміни, мінеральні речовини та інше) із порожнин шлунково-кишкового тракту у внутрішнє середовище організму (кров, лімфу, міжклітинну рідину). Найбільш інтенсивно воно

відбувається в тонких та товстих кишках, менше – в дихальних шляхах, матці, сечовому міхурі тощо.

Вставлення дитячої голівки – опущення голівки дитини у порожнину таза наприкінці вагітності.

Вторинний огляд постраждалого – обстеження потерпілого «з голови до п'ят» з метою оцінки стану його здоров'я. Проводиться після виконання невідкладних заходів щодо відновлення життєво важливих функцій організму.

Вторинні статеві ознаки – ті, що відрізняють чоловічу стать від жіночої (наприклад, ріст вусів і бороди або збільшення молочних залоз), проте безпосередньо не пов'язані з репродукцією.

Втрата свідомості – див. Свідомості втрата.

Вуглеводи – природні органічні сполуки в яких атоми вуглецю сполучені з атомами кисню і водню у співвідношеннях близьких до складу води; утворюються в рослинах шляхом фотосинтезу із вуглекислоти і води. Їх поділяють на моносахариди, олігосахариди і полісахариди.

Вуглеводи в харчуванні – для організму мають переважно енергетичне значення – складають 50 – 60% енергетичної цінності раціону, нормалізують обмін білків та жирів. Для пластичних процесів вони малозначущі. Прості вуглеводи (цукри) легко засвоюються і швидко (на відміну від жирів) мобілізуються для енергозабезпечення – «негайне паливо» для організму. Серед складних вуглеводів особливе

значення мають клітковина (утворює оболонки рослинних клітин) і пектини (зв'язують між собою рослинні клітини), які не засвоюються, проте виразно впливають на процеси травлення їжі – стимулюють моторну, секреторну функції травної системи, створюють відчуття ситості.

Вугрі – запалення сальних залоз і волосяних фолікулів, яке розвивається на фоні себореї та зміни хімічних властивостей шкірного сала.

Вузлик – безпорожнистий елемент, який утворюється внаслідок різних патологічних процесів в епідермісі і верхніх відділах дерми; характеризується скопиченням клітинного інфільтрату, гіпертрофією тканини шкіри, відкладанням в шкірі продуктів білка.

Вузол – 1. В дерматології – первинний морфологічний елемент нашкірних висипців, який являє собою інфільтрат, що розвивається у глибоких прошарках дерми і підшкірної клітковини. Відрізняється від бугрика більшими розмірами; 2. В неврології – див. Ганглії.

Вульва (від лат. «vulva» - лобкова розщелина) – видимий ззовні відділ жіночих статевих органів, який складається із великих і малих соромітних губ, клітору та дівочої перетинки.

Вульвіт (від лат. «vulva» - лобкова розщелина) – запалення зовнішніх статевих органів жінки.

Вухо – орган слуху і рівноваги в людини та тварин; зовнішня хрящова тканина органу слуху, яка називається вушною раковиною;

-/-- внутрішнє – складається із кісткового і перетинчастого

лабіринтів, які являють собою систему каналів вискової кістки, де розташовані рецептори слухового і вестибулярного аналізаторів;

-/- зовнішнє – див. Зовнішнє вухо;

-/- середнє – складається із барабанної порожнини, де

Г
Г

Габітус – зовнішній вигляд людини (особливості тілобудови, постави, колір шкіри, вираз обличчя тощо), за яким можна робити припущення щодо стану здоров'я людини, наявності в неї захворювання або схильності до яких-небудь захворювань.

Гази крові – хімічно сполучені й розчинені в крові азот, кисень, вуглекислий газ та інші газоподібні речовини. Азот і кисень надходять у кров із повітря, а вуглекислий газ утворюється в клітинах організму. Азот знаходиться в крові в розчинному вигляді. Кисень зворотно сполучається із гемоглобіном еритроцитів, а вуглекислий газ – із водою, основами та білками крові.

Газообмін в легенях – процес збагачення венозної крові киснем і віддачі надлишкового вмісту вуглекислого газу. Здійснюється він внаслідок контакту капілярної крові з альвеолярним повітрям. Газообмін можливий тільки за умов різниці парціальних тисків за законами фізичної дифузії – проникнення між частинками однієї речовини частинок іншої, яке відбувається внаслідок теплового руху останніх в напрямку меншої концентрації її часток.

Газообмін в організмі – вирівнювання нерівності парціальних тисків газів (тиск, який

розташовані три маленькі слухові кісточки (молоточок, ковадло та стремено) і два невеликих м'язи.

Вхідний отвір – рана місця проникнення в тіло кулі, уламка чи іншого ушкоджуючого (наприклад, колючого) предмета при пораненні.

чинить на стінки посудини дана складова суміші газів) у двох середовищах – зовнішньому і внутрішньому.

Внаслідок споживання кисню клітинами і утворення в них вуглекислого газу в живому організмі створюється понижений парціальний тиск кисню і підвищений парціальний тиск вуглекислого газу. Це стає спонукаючою силою для руху кисню із атмосферного повітря у внутрішнє середовище організму, а вуглекислого газу – із організму в атмосферне повітря. Інші гази повітря в газообміні організму участі не беруть, оскільки вони не споживаються організмом і не утворюються в ньому.

Газообмін в тканинах – процес переносу кисню із крові капілярів великого кола кровообігу в клітини і вуглекислого газу із клітин у кров.

Гайморит (від лат. haimoritis) – запалення слизової оболонки верхньощелепної пазухи, що знаходиться всередині верхньої щелепи.

Гайморова пазуха – див. Верхньощелепна пазуха.

Гамета (від грец. «gamete» - статеві клітина) – зріла статеві клітина, наприклад яйцеклітина, сперматозоїд.

Гаметогенез (від грец. «gamete» - статеві клітина та «genesis» - походження) – процес утворення і розвитку гамет. Він

складається з таких етапів: період розмноження, період зростання, період дозрівання, період формування.

Гамування (тамування) спраги – поведінкові реакції зі зменшення чи усунення відчуття спраги і відмови від вживання води;

-/- сенсорне – зниження чи зникнення відчуття спраги під час пиття води; може бути тимчасовим;

-/- сильної спраги – особливість в тому, що в стані жаги (дефіцит 2 літри і більше води в організмі) зазвичай має місце надмірне вживання води, оскільки не спрацює захисний механізм сенсорного гамування; тому доцільно в такій ситуації випивати воду окремими, не частими ковтками протягом 5 – 10 хвилин;

-/- справжнє, або післявсмоктувальне – виникає тоді, коли кількість всмоктуваної у внутрішнє середовище води компенсує кількість дефіциту води в цьому середовищі. Таке остаточне тривале гамування спраги встановлюється через 15 – 20 хвилин після вживання води.

Гамувати – заспокоювати, приборкувати, втихомирювати; наприклад, біль, голод, спрагу, збуджений стан людини.

Ганглії (-ї) (від грец. «ganglion» - вузол) – дрібні скупчення нейронів, які розташовані вдовж нерва і оточені сполучнотканиною капсулою; в ньому знаходяться також нервові волокна, нервові закінчення і кровоносні судини. Є два основні типи гангліїв – вегетативні і цереброспінальні (син. черепно - спинномозкові);

-/- вегетативні – утворені тілами нейронів, які здійснюють передачу збудження із центральної нервової системи до різних органів і тканин (еферентні нейрони) та відносяться до вегетативної (автономної) нервової системи;

-/- цереброспінальні – утворені тілами нейронів, які здійснюють сприймання і передачу збудження від рецепторів до інших нейронів центральної нервової системи (аферентні) та відносяться до черепних нервів і спинномозкових вузлів.

Гангрена (від грец. «gangraina» - виразка, що роз'їдає) – вид хвороби, коли змертвілі тканини або муміфікуються (висихають), або піддаються гнилісному розпаду;

-/- волога – характеризується гнилісним (див. Гниття) розпадом змертвілих тканин; супроводжується загальною інтоксикацією і слабким обмеженням осередку;

-/- газова – емфізематозна (див. Емфізема) форма анаеробної інфекції (див. Інфекція анаеробна);

-/- суха – перебігає із швидким висиханням змертвілих тканин, що перешкоджає розмноженню мікроорганізмів; характеризується незначною інтоксикацією та виразним обмеженням осередку.

Галлоїдний набір хромосом – сукупність хромосом, яка властива зрілій статевій клітині, де із кожної пари хромосом присутня лише одна; у людини він представлений 22 аутосомами і однією статевою хромосомою.

Гарячка (син. лихоманка, пропасниця) – захисна, пристосувальна реакція організму, яка виникає у відповідь на дію хворобливого агента і проявляється в перебудові терморегуляції на підтримку більш високого, ніж у нормі, рівня температури тіла;

-//- аліментарна – у грудних дітей, спричинена невідповідним складом їжі;

-//- біла (бліда) – така, що супроводжується виразними ознаками централізації кровообігу; шкіра бліда, нагадує мармур, губи і кінчики пальців мають ціанотичний відтінок, кінцівки холодні; характерним є відчуття холоду, озноб;

-//- інфекційна – та, що виникає при інфекційному захворюванні;

-//- надмірна – з температурою тіла вище 41 °С;

-//- неінфекційна – та, що не пов'язана з інфекційним захворюванням, наприклад зумовлена пошкодженням тканин введенням в організм пірогенних речовин (див. Пірогенні речовини);

-//- помірна – та, що перебігає з температурою тіла в межах від 38 до 39 °С;

-//- стадії перебігу – розрізняють 3 стадії гарячки: 1) підвищення температури тіла (триває декілька годин, днів, тижнів); 2) збереження сталої температури тіла на високому рівні (триває від декількох годин до декількох тижнів); 3) зниження температури тіла

(може бути критичним – температура протягом декількох годин знижується з 41-40°С до 37-36°С та літичним – зниження відбувається протягом 2-3 діб);

-//- субфебрильна – температура тіла не підвищується більше 38 °С;

-//- червона (рожева) – така, що супроводжується помірною гіперемією шкіри; на дотик шкіра гаряча, може бути вологою (посилене потовиділення); відсутні ознаки централізації кровообігу.

Гастралгія (від грец. «gaster» - шлунок та «algos» - біль) – нападоподібний біль у надчеревній ділянці живота, здебільшого зумовлена захворюванням шлунка (виразка, пухлина).

Гастрит (від грец. «gaster» - шлунок) – запалення слизової оболонки шлунка; часто виникає при отруєннях різного походження;

-//- аліментарний – спричинений порушеннями в харчуванні (наприклад, незбалансованість раціону тощо) чи недостатністю жувального апарату;

-//- алкогольний – який розвивається при зловживанні алкоголем;

-//- алергійний – який розвивається при надходженні в організм харчових, лікарських чи інших алергенів (див. Алерген);

-//- анацидний – характеризується відсутністю вільної соляної кислоти в шлунковому соку;

-//- простий (катаральний) –

той, що виникає переважно при порушеному харчуванні та харчових отруєннях.

Гастроентерит (від грец. «gaster» - шлунок та «enteron» - кишка) – запалення слизової оболонки шлунка і тонкого кишечника; часто спостерігається при гострих харчових отруєннях мікробного походження (наприклад, сальмонельоз).

Гастроентероколіт (від грец. «gaster» - шлунок, «enteron» - кишка та «kolon» - товста кишка) – поєднання гострого запалення слизових оболонок шлунково – кишкового тракту із переважним ураженням тонкого чи товстого кишечника.

Гастроентерологія (від грец. «gaster» - шлунок, «enteron» - кишка та «logos» - вчення) – це наука, що вивчає захворювання органів травного тракту.

Гебод (від грец. «hebe» - юність) – особа, у якого переважають низькі потяги (схильність до крадіжок, сексуальних ексцесів, зловживання алкоголем і наркотиками, гультяйство), які поєднані із соціальною дезадаптацією і паразитичним укладом життя; трапляється серед психопатів пубертатного і юнацького віку.

Гедонізм (від грец. «hedone» - насолода) – див. Гіпергедонія.

Геймліха прийом – піддіафрагмально–черевний поштовх для відновлення прохідності закритої чужорідним тілом гортані. Кулаком роблять 3-4 підряд сильних поштовхоподібних рухів у ділянці живота між пупом і мечоподібним відростком чітко по серединній лінії. Він може бути

застосований в якості самодопомоги, але замість руки, стиснутої в кулак, використовується пеньок, спинка стільця, поручні чи інші речі.

Гексози – загальна назва моносахаридів (глюкоза, галактоза, фруктоза), молекула яких містить 6 атомів вуглецю.

Гельмінтоз (від грец. «helmins» - глист) – захворювання, спричинене паразитичними червами (гельмінтами);

-//- дотиковий (контактний) – той, що поширюється від людини безпосередньо через побутові речі;

-//- природно-осередковий – той, що існує на відповідній території необмежено тривалий період у зв'язку з циркуляцією збудника серед диких тварин.

Гемангіома (від грец. «haima» - кров та «angeion» - судина) – доброякісна пухлина, яка розвивається із кровоносних судин.

Гемартроз (від грец. «haima» - кров та «arthron» - суглоб) – крововилив у порожнину суглоба, що супроводжується накопиченням крові, сильним болем, набряком та обмеженням рухів.

Гематоенцефалічний бар'єр (від грец. «haima» - кров та «enkerphalos» - головний мозок), **ГЕБ** – гістологічний кров'яний бар'єр між кров'ю, з одного боку і спинномозковою рідиною та нервовою тканиною з іншого боку. ГЕБ – природний захисний фільтр в організмі людини, який відмежовує кровоносну систему від центральної нервової системи. Він пропускає до мозку лише необхідні

речовини (кисень, глюкозу) і захищає його від токсинів та бактерій.

Гематокритне число (від грец. «haima» - кров та «krites» - той, хто оцінює) – відношення об'єму формених елементів крові до об'єму плазми; воно дає уявлення про загальний об'єм еритроцитів і характеризує ступінь гемоконцентрації або гідремії.

Гематома (від грец. «haima» - кров та «-oma» - пухлина) – скупчення крові у тканинах з утворенням в них порожнин, що містить рідку або згорнуту кров.

Гематорахис (від грец. «haematorhachis» - крововилив) – крововилив в оболонки спинного мозку.

Гематофобія (від грец. «haima» - кров та «phobos» - страх) – патологічний, надмірний страх перед виглядом крові, пораненнями, ін'єкціями або медичними процедурами, пов'язаними з кровотечею.

Гематурія (від грец. «haima» - кров та «ougon» - сеча) – наявність в сечі крові; може бути при ураженні нирок, сечоводу, сечового міхура чи сечівника.

Гемералопія (син. «куряча сліпота») – порушення зорової функції, яке проявляється погіршенням сутінкового зору;

-/- симпоматична – пов'язана із ураженням фоторецепторів сітківки;

-/- функціональна – пов'язана із гіповітамінозом А.

Геміанопсія (від грец. «hemi» - половина, «an-» - без та «opsis» - зір) – розлад зору, що характеризується випаданням (сліпотою) однієї половини поля

зору в одному або обох очах;

-/- гетеронимна – випадання зовнішніх або внутрішніх половин поля зору; зумовлюється ураженням зорового шляху в ділянці перехресту (хіазми);

-/- гомонимна – випадання вискової половини поля зору в одному оці і носової в другому; зумовлюється ураженням зорового шляху за перехрестом на боці, протилежному випаданню поля зору.

Геміартроз (від грец. «hemi» - половина та «arthron» - суглоб) (син. симфіз) – особливий тип сполучення кісток, який є перехідною формою між нерухомим з'єднанням і повноцінним рухомим суглобом.

Гемізиготність (від грец. «hemi» - половина та «zygotós» - зигота) – представництво деяких генів у диплоїдній особини лише одним алелем.

Геміпарез (від грец. «hemi» - половина та «paresis» - параліч) – парез (зменшення сили і (або) амплітуди рухів) верхньої і нижньої кінцівок з одного боку; може означати наявність внутрішньочерепної гематоми на боці протилежному парезу, як наслідок травми.

Геміплегія (від грец. «hemi» - половина та «plege» - удар) – 1. параліч верхньої і нижньої кінцівок з одного боку; може бути ознакою крововиливу у речовину головного мозку на боці, який протилежний паралічу; 2. однобічний тип паралічу внаслідок ушкодження рухової ділянки з одного боку

головного мозку і повного знерухомлення тіла з протилежного боку.

Гемобластоз (від лат. haemoblastosis) – загальна назва пухлин, коли вихідними є кровотворні клітини.

Гемоглобін (від грец. «haima» - кров та «globus» - куля) – дихальний пігмент, що міститься в еритроцитах і здійснює перенесення кисню від легень до тканин та частково переносить вуглекислий газ від тканин до легень; складається з небілкової речовини гему (має атоми заліза) і білка глобіну.

Гемодинаміка (від грец. «haima» - кров та «dynamis» - сила) – галузь фізіології та медицини, що вивчає закономірності руху крові кровоносними судинами, зумовлені різницею тисків.

Гемодіаліз (від грец. «haima» - кров та «dialysis» - розділення) – позаниркове очищення крові від креатиніну і сечовини.

Гемоліз (від грец. «haima» - кров та «lysis» - руйнування) – руйнування еритроцитів з виходом гемоглобіну в плазму крові; може спостерігатися при порушенні правил переливання крові, резус-несумісності тощо.

Геморагічний – кровоточивий, такий, що супроводжується кровотечею, спричиняючий кровотечу.

Геморагія – 1. Див. Крововилив; 2. Див. Кровотеча.

Гемороїдальна зона – кільцева ділянка слизової оболонки відхідникового каналу, яка не має відхідникових стовпців і пазух; в підслизовій основі цієї зони розташовується прямокишкове венозне сплетіння (гемороїдальне сплетіння).

Геморой (від лат. «haemorrhoides» - потік крові) – 1. Захворювання зумовлене розширенням судин венозного сплетіння прямої кишки; ознаками є ректальні кровотечі, біль в ділянці прямої кишки та інше; 2. Патологічне розширення вен, що випинають із слизової оболонки відхідника (зовнішній геморой) або в нижній частині прямої кишки (внутрішній геморой).

Гемосорбція (від грец. «haima» - кров та лат. «sorbere» - поглинати) – метод виведення токсину із організму шляхом екстракорпоральної перфузії крові через сорбенти.

Гемостаз (від грец. «haima» - кров та лат. «stasis» - зупинка) – 1. В патології – припинення кровотоку в судинах ділянки органу; 2. В хірургії – припинення кровотечі.

Гемоторакс (від грец. «haima» - кров та «thorax» - грудна клітина) – скупчення крові у плевральній порожнині.

Гемофілія (від грец. «haima» - кров та «philia» - схильність) – спадкове захворювання, зумовлене нездатністю факторів зсідання крові; проявляється

ознаками підвищеної кровоточивості.

Гемохроматоз (від грец. «*haima*» - кров та «*chroma*» - колір) – спадкова хвороба, яка виявляється порушенням обміну залізовмісних пігментів, підвищеним всмоктуванням в кишківнику заліза і накопиченням його в тканинах і органах.

Ген (від грец. «*génos*» - рід) – певна ділянка хромосоми; визначає спадковість. Ген - одиниця спадкового матеріалу, що відповідає за формування певної елементарної ознаки. Ген є ділянкою молекули ДНК, що містить інформацію для синтезу РНК. Процес зчитування гену і синтезу РНК називається [транскрипцією](#).

Генеалогічна таблиця – схема графічного зображення за допомогою генетичних символів родинних зв'язків (родоводу) в межах однієї сім'ї; застосовується при вивченні характеру успадкування ознак (наприклад, захворювань).

Генеалогія (від грец. «*génos*» - рід та «*logos*» - вчення) – встановлення родинних зв'язків між індивідуумами в межах одного покоління чи низки поколінь.

Генезис (від лат. «*genesis*» - походження) – походження, виникнення якої-небудь структури в онтогенезі або філогенезі.

Генералізація (медич.) (від лат. «*generalis*» - загальний) – поширення хворобливого процесу

по організму із обмеженого осередку.

Генерація (від лат. «*generatio*» - народження) (син. покоління) – сукупність людей одного віку із спільними інтересами і спільною діяльністю.

Генетика (від грец. «*genetikos*» - походить від когось) – наука, що досліджує закономірності про спадковість та мінливість організмів; зокрема механізми передачі спадкової інформації, вади розвитку людини, спричинені її порушеннями.

Генетична інженерія – експериментальне втручання, що дає можливість змінювати геноми за заздалегідь розробленим планом, впливаючи на кількість і якість генетичної інформації.

Генетичний – який вказує на походження, розвиток.

Генетичний критерій – це відмінність видів за числом і формою хромосом.

Генетичні карти – схеми, що відображають розміщення генів у хромосомах щодо інших генів.

Геніталії – (див. Органи статеві).

Генітальна фаза – психоаналітичний термін, яким означають останню фазу формування лібідо, коли отримання сексуального задоволення пов'язано із геніталіями.

Генна інженерія – напрям молекулярної біології і генетики, який пов'язаний із лабораторними методами цілеспрямованого отримання організмів, що мають нові, навіть неприродні, комбінації спадкових властивостей.

Генодерматоз (від грец. «génos» - рід, «derma» - шкіра та «osis» - хвороба) – загальна назва спадкових захворювань шкіри.

Геном (від нім. genom) – повний набір генів в хромосомах відповідного організму. Див. Гаплоїдний набір хромосом.

Генотип (від нім. genotyp) – сукупність всіх генів, властивих для даної особи; з'ясовано, що в людини існує 23 пари хромосом і близько 80 тисяч генів.

Географічний критерій – полягає в тому, що популяції кожного виду заселяють певний ареал, який відрізняється від ареалів подібних видів.

Геотрихоз (від грец. «geo» - земля та «thrix» - волосся) – захворювання, яке спричиняється дріжджоподібними паразитарними грибами із ураженням слизових оболонок; клінічно подібне до кандидоза.

Гепарин (від грец. «hepar» - печінка) – природний фактор крові, який гальмує процес зсідання крові; препарати його застосовуються як лікарські засоби.

Гепатит – запалення печінки;

-//- А – див. Гепатит інфекційний;

-//- В – вірусне захворювання печінки, яке може перебігати гостро, хронічно інколи небезпечно для життя. Подібно до ВІЛ-інфекції може передаватися при статевих стосунках або через укол голкою, що забруднена зараженою кров'ю;

-//- гострий – такий, що має перебіг не більше трьох місяців;

-//- інокуляційний – див. Гепатит В;

-//- інфекційний – вірусний гепатит, для якого властивий переважно фекально–оральний механізм передачі збудника; інкубаційний період тривалістю 3-6 тижнів; часто починається із гострого підвищення температури;

-//- токсичний – такий, що спричинений отруйними речовинами екзогенного чи ендогенного походження;

-//- хронічний – це запальне захворювання печінки, яке триває понад 6 місяців без ознак поліпшення. Причини хронічного гепатиту різні: найчастіше це віруси, алкоголь, лікарські препарати.

Гепатоз (від грец. «hepar» - печінка) – загальна назва ряду захворювань печінки, які перебігають із дистрофічними змінами паренхіми без виразних ознак запалення.

Гепатомегалія (від грец. «hepar» - печінка та «megalia» - великий) – патологічне збільшення розмірів печінки, яке є не самостійною хворобою, а

симптомом інших захворювань.

Гепатоптоз (від грец. «hepar» - печінка та «ptosis» - падіння) – патологічне опущення печінки (її зміщення донизу), яке часто супроводжується підвищеною рухливістю органу.

Гепатоцит (від грец. «hepar» - печінка та «kytos» - ємність) – секреторна клітина паренхіми печінки, яка виробляє жовч.

Геріатрія (від грец. «gerontos» - старець) – розділ клінічної медицини, що спеціалізується на вивченні, профілактиці та лікуванні захворювань у людей похилого та старечого віку.

Гермафродитизм (від грец. hermaphrōditos) – наявність у одного і того ж індивіда обох статей;

-/- справжній – наявність в організмі одночасно чоловічих і жіночих статевих залоз;

-/- хибний – наявність в організмі тільки чоловічих чи тільки жіночих статевих залоз.

Герметизуюча (оклюзійна) пов'язка – щільна, непроникна для повітря пов'язка на рану при відкритому пневмотораксі.

Гермінативний – 1. Зародковий; 2. Такий, що має відношення до зачаття.

Геронтологія (від грец. «geron» - старець та «logos» - вчення) – розділ біології і медицини, який вивчає закономірності старіння живих організмів, в тому числі людини.

Герпес (від грец. «herpes» - лишай) – загальна назва групи захворювань, які спричиняються вірусами однойменної групи і характеризуються висипцями на

шкірі і (або) слизових оболонках згрупованих пухирців на червонуватій з набряком основі.

Гестаційний (від лат. «gestatio» - вагітність) – такий, що відноситься до вагітності або зумовлений нею.

Гестагенні засоби – лікарські засоби, які містять гормони жовтого тіла такі як: прогестерон або його синтетичні аналоги.

Гестоз (від лат. «gestatio» - вагітність) – див. Токсикоз вагітних.

Гетерогенний (від грец. «heteros» - інший та «genos» - рід) – неоднорідний, різнорідний за складом, структурою або походженням, що складається з різних частин або компонентів.

Гетерозигота (від грец. «heteros» - інший та «zygotos» - сполучний) – диплоїд, який містить два різні алелі одного гена.

Гетерозис (від грец. «heteros» - інший та «osis» - стан) – феномен перевершення показників гібридів першого покоління по ряду ознак кращих із батьківських форм.

Гетероморфоз (від грец. «heteros» - інший та «morphē» - форма) – формування у особи органів або частин тіла в невідповідаючому нормі сегменті.

Гетероплазія (від грец. «heteros» - інший та «plasis» - форма) – розвиток якої-небудь тканини у невластивому для неї місці із заміщенням нею нормальної тканини.

Гетероплоїдія (від грец. «heteros» - інший, «aplous» - простий та «eidos» - вигляд) –

тип геномної мутації, за якої кількість хромосом у клітинах організму не є кратною гаплоїдному (одинарному) набору.

Гетеросексуальність (від грец. «heteros» - інший та лат. «sexus» - стать) – сексуальний потяг, спрямований на представників протилежної статі.

Гетеросома – див. Хромосоми статеві.

Гетеротопія (від грец. «heteros» - інший та «topos» - місце) – виникнення в процесі ембріогенеза тієї чи іншої структури (органа, тканини) у незвичному місці.

Гетерохромія (від грец. «heteros» - інший та «chroma» - колір) – різний колір райдужки правого і лівого ока або різний колір окремих ділянок райдужки одного ока.

Гетерохромосома – див. Хромосоми статеві.

Гикавка – невимушений, звичай із стереотипними повторами, сильний і короткий вдих при закритій або різко звуженій голосовій щілині, який спричиняється раптовим судомним скороченням діафрагми;

-// **невротична** – та, що виникла при неврозах.

Гібернація (від лат. «hibernatio» - «зимова сплячка») – стан уповільненої життєдіяльності організму внаслідок пониження рівня його обміну речовин; природний приклад – зимова сплячка тварин;

-// **штучна** – викликається застосуванням лікарських засобів; використовується при хірургічних втручаннях, травмах, інфекційних захворюваннях тощо.

Гібридизація (від лат. «hybrida» - помісь) – процес об'єднання генетичного матеріалу різних клітин або організмів.

Гігантизм (від грец. «gigás» - велетень) – клінічний синдром, що характеризується дуже високим зростом (вище 200см для чоловіків і 190см для жінок) або надмірним збільшенням окремих частин тіла.

Гігієна (від грец. «hygieinos» - здоровий) – галузь медичних знань про вплив факторів оточуючого середовища на здоров'я людини, її працездатність, тривалість життя і вироблення нормативів, вимог та санітарних заходів, що спрямовані на оздоровлення населених місць, поліпшення умов життя та діяльності людей;

-«- **загальна** – вивчає загальні закономірності впливу факторів оточуючого середовища на здоров'я людини;

-«- **катастроф** – науковий напрямок і галузь практичної діяльності, що вивчають санітарно-гігієнічні наслідки надзвичайних ситуацій та виробляють принципи і систему організації санітарно-гігієнічного забезпечення при їх ліквідації;

-«- **особиста** – вивчає питання збереження та зміцнення здоров'я людини шляхом дотримання гігієнічного режиму її життєдіяльності;

-«- **праці** – вивчає вплив трудових процесів і виробничого середовища на організм людини;

-«- **розумової діяльності** – це правила, яких потрібно дотримуватися для повноцінної розумової праці. Вона включає: 1. створення комфортних умов роботи (робоче місце, освітлення,

температура, вологість повітря, фактор голоду і ситості); 2. розподіл часу (графік продуктивності праці, режим дня); 3. уникання втоми та перевтоми; 4. відпочинок;
-«- **соціальна** – наука про громадське здоров'я і охорону здоров'я;
-«- **харчування** – вивчає якості харчових продуктів та їх вплив на організм людини.

Гігієнічний норматив – мінімальна і (або) гранична величина якісного показника, що характеризує окремий фізичний, хімічний, біологічний фактор оточуючого середовища або яке – небудь їх сполучення.

Гідраденіт (від грец. «hidros» - піт та «aden» - залоза) – гнійничкове запалення потових залоз, спричинене стафілококами, зазвичай виникає в паховій ямці.

Гідрартроз (від грец. «hydor» - вода та «arthron» - суглоб) – патологічний стан, при якому в порожнині суглоба (найчастіше колінного) накопичується надмірна кількість синовіальної рідини.

Гідремія (від грец. «hydor» - вода та «haima» - кров) – підвищення вмісту води в крові;
-//- **компенсаторна** – виникає після крововтрати; є одним із механізмів відновлення відповідності об'єму циркулюючої крові ємності судинного русла;
-//- **патологічна** – виникає при порушенні водно-сольового обміну, наприклад, при нирковій недостатності;
-//- **фізіологічна** – короткочасно розвивається у здорової людини після притоку значної кількості води.

Гідрокортизон (від грец. «hydor» - вода та лат. «cortex» -

кора) – гормон кори наднирників із групи глюкокортикоїдів.

Гідролабільність (від грец. «hydor» - вода та лат. «labilis» - слизький) – патологічний стан, який пов'язаний із порушенням регуляції водного обміну; проявляється різкими коливаннями ваги тіла.

Гідроліз (від грец. «hydor» - вода та «lysis» - розчинення) – реакції розкладання речовини за участю води; одна із головних реакцій обміну жиру, білка та вуглеводів в організмі.

Гідромасаж (від грец. «hydor» - вода та «massage» - розтирання) – лікувальна процедура, яка сполучає дію на організм масажу і теплого дощового душа.

Гідроторакс (від грец. «hydor» - вода та «thorax» - грудна клітка) – поява в плевральній порожнині надмірної кількості рідини; виникає при розладах кровообігу і застійних явищах в малому колі кровообігу.

Гідроцефалія (від грец. «hydor» - вода та «kephale» - голова) – надмірне накопичення цереброспинальної рідини (ліквору) в шлуночках мозку і підоболонковому просторі; проявляється симптомами підвищення внутрішньочерепного тиску.

Гінгівіт (від грец. «gingiva» - ясна) – захворювання ясен, що має гострий або хронічний характер.

Гінекологія (від грец. «gynе» - жінка та «logos» - вчення) – частина клінічної медицини, яка пов'язана із вивченням фізіологічної жіночої статеві системи, її захворюваннями і

розробкою методів їх профілактики, діагностики та лікування; все, що має відношення до вагітності і пологів, вивчається акушерством.

Гінекомастія (від грец. «*gune*» - жінка та «*mastos*» - груди) – доброякісне збільшення молочних залоз у чоловіків (одно- або двостороннє), викликане розростанням залозистої чи жирової тканини, зазвичай через гормональний дисбаланс.

Гінекофілія (від грец. «*gune*» - жінка та «*philia*» - любов) – гіперсексуальність у чоловіків, яка проявляється нестримним прагненням до статевої близькості із новими жінками.

Гіпалгезія (від грец. «*huro-*» - нижче та «*algesia*» - біль) – підвищення больового порогу, коли людина відчуває менший біль, ніж очікується при певній інтенсивності стимулу.

Гіперакузія (від грец. «*hyper-*» - над та «*akusis*» - слух) – сприйняття всіх звуків різкими, викликаючими неприємні відчуття, що зумовлено паралічем стремінцевого м'яза при ураженні лицевого нерва.

Гіпералгезія (від грец. «*hyper-*» - над та «*algesia*» - біль) – стан підвищеної чутливості до болю, при якому навіть незначні подразники викликають інтенсивні больові відчуття.

Гіпервентиляція легень – надмірна відносно рівня обміну газів легенева вентиляція, спричинена глибоким і (або) частим диханням, яке призводить до зниження концентрації вуглекислого газу і підвищення концентрації кисню в крові. Її легко викликати самовільним посиленням дихання, а також

надмірною штучною вентиляцією легень. Протягом декількох хвилин може проявлятися запамороченням.

Гіпервітаміноз (від грец. «*hyper-*» - над та лат. «*vitaminum*» - вітамін) – загальна назва гострих або хронічних патологічних станів, які виникають внаслідок інтоксикації організму при надмірному надходженні в нього високої дози одного або кількох вітамінів.

Гіпергедонія (від грец. «*hyper-*» - над та лат. «*hedonia*» - насолода) – патологічно підвищене прагнення до утіх і розваг.

Гіпергідратація (від грец. «*hyper-*» - над та лат. «*hydratio*» - вода) – надмірний вміст води в організмі чи окремих його частинах.

Гіпергідроз (від грец. «*hyper-*» - над та лат. «*hidros*» - піт) – патологічний стан, що характеризується надмірним потовиділенням, яке значно перевищує фізіологічну потребу організму в терморегуляції.

Гіперглікемія (від грец. «*hyper-*» - над, «*glykys*» - солодкий та «*haima*» - кров) – підвищений вміст цукру в крові (норма 4,4-5,5 ммоль/л); може бути ознакою цукрового діабету;

-/- адреналінова – за надмірного вмісту адреналіну в крові відбувається посилення ферментативного розщеплення глікогену в тканинах і накопичення глюкози в крові;

-/- аліментарна – та, що виникає після приймання їжі, яка містить багато вуглеводів;

-/- діабетична – та, що зумовлена інсуліновою недостатністю, яка призводить

до зменшення споживання глюкози крові клітинами (див. Діабет цукровий).

Гіпердіагностика (від грец. «hyper-» - над та «diagnostikos» - здатний розпізнавати) – помилковий медичний висновок про наявність у обстеженого хвороби або її ускладнень, які в дійсності або відсутні, або виражені менше.

Гіперекстензія (від грец. «hyper-» - над та «extension» - витягування) – можливість більшого, чим в нормі, розгинання в суглобі, наприклад, при м'язовій гіпотонії.

Гіперемія (від грец. «hyper-» - над та «haima» - кров) – збільшення кровонаповнення будь-якої ділянки периферійної судинної системи;

-//- артеріальна – та, що викликана збільшенням притоку крові в систему дрібних артерій, артеріол і капілярів при нормальному її відтоку по венах і венах;

-//- венозна – та, що викликана утрудненням відтоку крові по венах при нормальному її притоку по артеріях; характеризується розширенням вен і капілярів, уповільненням кровотоку, пониженням температури тканин; шкіра набуває синюватого забарвлення;

-//- запалення – та, що викликана розширенням судин в обмеженій ділянці тіла, ураженій запальним процесом;

-//- реактивна – та, що виникає у відповідь на дію фізіологічного подразника (наприклад, тепло);

-//- рефлекторна – та, що виникає рефлекторним шляхом у відповідь на дію якого-небудь подразника (наприклад, тертя);

-//- робоча (син. функціональна) – виникає при посиленні функції органу чи тканини.

Гіперкапінія (від грец. «hyper-» - над та «karpос» - дим) – стан організму при підвищенні парціального тиску вуглекислого газу в крові (наприклад, при вдиханні газових сумішей з великим вмістом вуглекислого газу). Концентрація цього газу в повітрі біля 1% супроводжується поглибленням та почастішанням дихання. Подальше підвищення його вмісту в повітрі призводить до ацидозу крові, брадикардії. При концентрації вуглекислого газу у вдихуваному повітрі більше 7% починається його наркотична дія, дихання пригнічується, можливий параліч дихального центру.

Гіперкератоз (від грец. «hyper-» - над та «keratos» - ріг) – надмірне потовщення рогового прошарку епідермісу.

Гіперкетонемія (від грец. «hyper-» - над, «ketone» - ацетон та «haima» - кров) – підвищений вміст кетонів тіл в крові; спостерігається при цукровому діабеті, голодуванні, тяжких захворюваннях печінки тощо (див. Кетони).

Гіперметропія (далекозорість) (від грец. «hyper-» - над, «metron» - норма та «optikos» - зір) – аномалія рефракції ока, коли головний фокус оптичної системи ока знаходиться позаду сітківки;

-//- стареча – у людини різке зниження акомодативної здатності настає після 40 років. На близькій відстані вона перстає чітко розрізняти предмети.

Гіпероксія (від грец. «hyper-»

- **над та «оxygeniūm» - кисень** – підвищений вміст і парціальний тиск кисню в зовнішньому середовищі, крові і тканинах організму. Природно не трапляється. Виникає при вдихуванні газових сумішей в яких більше 21 % по об'єму кисню і при перебуванні в камерах підвищеного тиску.

Гіперпігментація (від грец. «hyper-» - над та лат. «pigmentum» - фарба) – порушення пігментації шкіри, що проявляється появою темних плям або ділянок (коричневих, червоних, сірих) через надмірне вироблення та відкладення меланіну.

Гіперпірексія (від грец. «hyper-» - над та «pyrexia» - жар) – стан організму при підвищенні температури тіла вище 41°C.

Гіперплазія (від грец. «hyper-» - над та «plasis» - утворення) – збільшення чи ненормальне розростання числа клітин, внутрішньоклітинних структур, міжклітинних волокнистих утворень внаслідок посиленої функції органа або патологічного новоутворення тканини.

Гіпертензія (син. гіпертонія) (від грец. «hyper-» - над та лат. «tensio» - тиск) – підвищення гідростатичного тиску в судинах, порожнистих органах чи в порожнинах тіла;

-/- артеріальна – підвищення тиску крові в системі артерій великого кола кровообігу;

-/- венозна – підвищення тиску крові у венах;

-/- діастолічна – та, що проявляється підвищенням лише діастолічного артеріального тиску (див. Артеріальний тиск);

-/- клімактерична – розвивається в період клімаксу;

-/- лабільна – така, що часто виникає і легко припиняється в системі артерій великого кола;

-/- систолічна – та, що проявляється підвищенням лише систолічного артеріального тиску;

-/- склеротична – розвивається внаслідок зменшення еластичності стінок артерій, наприклад, при атеросклерозі;

-/- стабільна – стійке, зазвичай значне підвищення артеріального тиску, яке потребує для його пониження активної гіпотензивної терапії;

-/- транзиторна – помірне підвищення артеріального тиску, яке виникає періодично на декілька годин чи днів при нормальному артеріальному тиску у проміжках між цими періодами.

Гіпертермія (син. перегрівання організму) (від грец. «hyper-» - над та «therme» - тепло) – стан організму зумовлений підвищеною температурою тіла, вище 37°C. Засоби зниження температури тіла: 1) холодні повітряні ванночки; 2) обдування тіла; 3) вологе обкутування усього тіла; 4) обтирання тіла водою з оцтом; 5) холодний компрес (оцтово-водний) на голову; 6) застосування міхура з льодом (на голову, печінку, ділянку серця, пахові складки); 7) обкладання усього тіла сухим холодом; 8) холодне пиття; 9) використання антипіретиків.

Гіпертонічна хвороба – стійке підвищення артеріального тиску протягом тривалого (роками) періоду.

Гіпертонічний криз (від грец. «hyper-» - над та «tonos» - напруга) – різке (швидке і значне) короткочасне (хвилини, години, рідше дні) підвищення

артеріального тиску.

Гіпертонічний розчин – розчин, осмотичний тиск якого вище за нормальний осмотичний тиск плазми крові (норма 7,6 атм., що дорівнює 0,9% водному розчину хлориду натрія, 4,5-5% водному розчину глюкози); в медицині застосовуються 3-10% водні розчини хлориду натрія, 10-40% водні розчини глюкози тощо.

Гіпертрихоз (від лат. hypertrichosis) – надмірний розвиток волосяного покриву не властивий даній ділянці тіла, статі чи віку людини.

Гіпертрофія (від грец. «hyper-» - над та «trophia» - їжа) – збільшення органа або його частини внаслідок збільшення об'єму та (або) кількості клітин;

-/- вікарна – одного із парних органів при виключенні функції другого;

-/- істинна – зумовлена збільшенням розмірів і числа функціонуючих паренхіматозних елементів органа;

-/- компенсаторна – викликана посиленням діяльності органа чи його частини для компенсації яких – небудь порушень в організмі;

-/- нейрогуморальна – виникає внаслідок порушення нейрогуморальної регуляції функцій органа;

-/- регенераційна – істинна гіпертрофія частини органа, яка розвивається після резекції або пошкодження решти його частини;

-/- фізіологічна – зумовлена посиленням функції органа, наприклад у осіб фізичної праці, спортсменів.

Гіперфункція (від грец. «hyper-» - над та лат. «functio» -

діяльність) – посилення діяльності якого-небудь органа чи системи організму.

Гіповітаміноз (від грец. «hypo» - низ та лат. «vitaminum» - вітамін) – різновид вітамінної недостатності, що виникає внаслідок недостатнього надходження вітаміну в організм або коли у їжі достатньо вітамінів, але вони через різні причини погано засвоюються організмом.

Гіпоглікемія (від грец. «hypo» - низ, «glykys» - солодкий та «haima» - кров) – пониження вмісту глюкози в крові;

-/- інсулінова – виникає після введення в організм інсуліну; може призвести до втрати свідомості та судомин;

-/- спонтанна – не пов'язана із ендокринними захворюваннями; наприклад при нервово-психічних розладах тощо.

Гіподинамія (від грец. «hypo» - низ та «dynamis» - сила) – це стан зниженої рухової активності, зумовлений загальною м'язовою слабкістю у результаті захворювання або перебування в умовах зниженої гравітації, невагомості, постільного режиму тощо, коли навантаження на м'язи різко зменшується. Тривале перебування в таких умовах супроводжується атрофічними змінами в м'язах, загальною фізичною детренованістю, детренованістю серцево – судинної системи, змінами сольового балансу, системи крові, імунітету, демінералізацією кісток тощо.

Гіпокапнія (від грец. «hypo» - низ та «karpnos» - дим) – пониження парціального тиску

вуглекислого газу в крові. Виникає внаслідок надмірного виведення вуглекислого газу із організму при гіпервентиляції, наприклад, проба з максимальною вентиляцією легень, при штучній вентиляції легень потерпілого; може призвести до запаморочення або втрати свідомості реаніматором.

Гіпоксемія (від грец. «hypo» - низ, «haima» - кров та «oxugenium» - сила) – пониження вмісту кисню в крові;

-/- артеріальна – виникає при зменшенні парціального тиску кисню у вдихуваному повітрі, недостатньому газообміні в легенях, зменшенні кисневої ємності крові (наприклад, при отруєнні чадним газом) тощо;

-/- венозна – виникає при артеріальній гіпоксемії.

Гіпоксія (від грец. «hypo» - низ та «oxus» - кислий) – стан, що виникає при недостатньому забезпеченні тканин організму киснем;

-/- анемічна – виникає у випадку значного зменшення кількості еритроцитів (наприклад, при гострій променевій хворобі) або різкого пониження вмісту в них гемоглобіну;

-/- гемічна – виникає при зменшенні кисневої ємності крові; спостерігається при анеміях, порушенні здатності гемоглобіну приєднувати, переносити чи віддавати тканинам кисень (наприклад, внаслідок утворення карбоксигемоглобіну при отруєнні чадним газом), гідремії (див. Гідремія);

-/- гостра – та, що швидко розвивається при порушенні надходження кисню в організм, його перенесенні до тканин чи споживанні його клітинами; проявляється в першу чергу розладом функцій кори головного мозку (наприклад, запаморочення, непритомність);

-/- екзогенна – виникає при пониженому парціальному тиску кисню у вдихуваному повітрі;

-/- респіраторна – виникає внаслідок недостатнього газообміну в легенях, при нормальному вмісту кисню у вдихуваному повітрі;

-/- циркуляторна – виникає при порушеннях кровообігу, який призводить до недостатнього кровозабезпечення тканин.

Гіпоплазія (від грец. «hypo» - низ та «plasis» - формування) – вроджене або набуте недорозвинення тканин, органів чи частин тіла, що характеризується зменшенням їхньої кількості клітин, розмірів або функціональної здатності.

Гіпоталамус (від грец. «hypo» - низ та «thalamos» - камера) – відділ проміжного мозку, розташований нижче таламуса; є вищим підкорковим центром вегетативної нервової системи. Він бере участь у формуванні поведінкових реакцій організму, важливих для збереження постійності внутрішнього середовища, в емоційній діяльності тощо.

Гіпотензивні засоби (син. тискпонижуючі) – лікарські засоби, які понижують артеріальний тиск, наприклад, резерпін, дибазол, раунатин, клофелін тощо.

Гіпотензія (від грец. «hypo» - низ та «tonos» - напруга) – пониження гідростатичного тиску в судинах (див. Гіпотонія), порожнистих органах чи в порожнинах тіла;

-/- артеріальна – пониження артеріального тиску;

-/- венозна – пониження тиску у венах; є наслідком артеріальної гіпотензії чи пониженням тонуусу стінок вен;

-/- високої тренованості – відмічається у добре тренованих спортсменів; є фізіологічним механізмом компенсації властивого їм підвищеного ударного об'єму серця (див. Ударний об'єм серця);

-/- ортостатична – виникає під час переходу із горизонтального положення у вертикальне; спостерігається у ослаблених людей, а також після тривалого лежачого положення;

-/- токсична – та, що виникає внаслідок впливу токсичних речовин, наприклад чадного газу;

-/- фізіологічна – та, що не супроводжується якими – не будь шкідливими для організму наслідками; може спостерігатися у практично здорових людей під час сну або після великого фізичного навантаження.

Гіпотермія (від грец. «hypo» -

низ та «thermē» - тепло) – стан охолодження організму; розрізняють три періоди: 1) загальне охолодження; 2) переохолодження; 3) замерзання.

Гіпотимія (від грец. «hypo» - низ та «thymos» - настрій) – депресивний стан з проявом тривоги, апатії та страху.

Гіпотиреоз (від грец. «hypo» - низ та «thyreoeides» - щитоподібний) – зниження функції щитоподібної залози.

Гіпотонічний криз (від грец. «hypo» - низ та «tonos» - тонус) – зниження артеріального тиску (нижче 90/60 мм рт. ст.), який супроводжується слабкістю, запамороченням або втратою свідомості.

Гіпотонія (від грец. «hypo» - низ та «tonos» - тонус) – пониження напруженості судин, скелетних м'язів та інших тканин (див. Гіпотензія).

Гіпофіз (син. мозковий придаток) **(від грец. «hypo» - низ та «physis» - відросток)** - залоза внутрішньої секреції, розташована в турецькому сідлі (заглибина основи черепа); виробляє ряд гормонів, які регулюють функціональну активність інших залоз внутрішньої секреції (щитовидної, надниркових, статевих). Гіпофіз складається з двох часток (передня і задня), кожна з яких виробляє специфічні гормони:

-/- передня частка (аденогіпофіз): виробляє соматотропін (гормон росту),

тиреотропін (регулює щитовидну залозу), пролактин (відповідає за лактацію), а також гормони, що стимулюють статеві залози (ФСГ, ЛГ) та наднирники (АКТГ).

-/- задня частка (нейрогіпофіз): накопичує та виділяє окситоцин (впливає на пологи та лактацію) і вазопресин (регулює рівень води в організмі та артеріальний тиск).

Гірська хвороба – порушення фізіологічних функцій організму при підніманні на висоту. Перші її ознаки виникають у найбільш чутливих до гіпоксії осіб уже на висоті біля 2000м над рівнем моря, у більшості – після 3000-4000 м, у деякого добре самопочуття зберігається до висоти 6000-7000 м.

Гірчичники – листки паперу, покриті прошарком порошку знежиреного насіння гірчиці; призначені для накладання на шкіру змоченими в теплій воді; застосовуються як засіб впливу на кровообіг, наприклад при стенокардії, гіпертонічному кризі.

Гістогенез (від грец. «histos» - тканина та «genesis» - утворення) – сукупність біологічних процесів, що забезпечують утворення, розвиток та відновлення тканин організму в ході індивідуального розвитку (онтогенезу).

Гістологія (від грец. «histos» - тканина та «logos» - вчення) – наука про закономірності розвитку,

будови і функції тканин; частина морфології.

Глаукома (від грец. «glaukos» - блакитний) – група довго-тривалих захворювань **очей** внаслідок підвищення **внутрішньоочного тиску**. Причинами підвищення внутрішньоочного тиску можуть бути як підвищення вироблення внутрішньоочної рідини, так і ускладнення або відсутність відтоку внутрішньоочної рідини по природних шляхах

Глист (син. гельмінт) (від лат. «glista» - слиз) - черв'як, що паразитує в організмі людини і тварин; гельмінт.

Глобуліни (від лат. «globulus» - кулька) – загальна назва розчинних білків, що складають біля 40% всіх білків сироватки крові; беруть участь у перенесенні в крові ліпідів, вуглеводів і металів, а також утворенні антитіл.

Глосит (від лат. «glossa» - язик) – запальне захворювання слизової оболонки язика, що супроводжується зміною його кольору (яскраво-червоний, малиновий), структури, набряком, печінням, болем та утворенням нальоту.

Глотка – початкова частина травного апарату, яка розташована між порожниною рота і стравоходом; одночасно відноситься і до дихальних шляхів, сполучаючи порожнину носа (див. Носова порожнина) із гортанню.

Глюкоза (від грец. «glykys» -

солодкий) – моноцукор, який є одним із основних джерел енергії у **тваринному** організмі.

Глюкозурія (від грец. «glykys» - солодкий та «ougon» - сеча) – поява в сечі глюкози, є одним із симптомів цукрового діабету;

-//- аліментарна – з'являється після вживання великої кількості вуглеводів з їжею;

-//- діабетична – див. Діабет цукровий;

-//- рефлекторна – (син. нервова) виникає як реакція на інтенсивне роздрознення центральної нервової системи механічними, хімічними чи токсичними факторами; спостерігається при травмах, інфекційних захворюваннях тощо.

Глюконеогенез (від грец. «glykys» - солодкий, «neos» - новий та «genesis» - походження) – утворення глюкози із безазотних залишків амінокислот.

Гниття (син. гуміфікація) – процес розщеплення органічних азотомісних, переважно білкових, речовин внаслідок життєдіяльності мікробів. Він є важливим фактором обміну речовин в природі, а також має місце при розвитку газової гангрені – тяжкої ранової інфекції.

Гній (мед.) – мутна позаклітинна рідина, жовтувато-зеленого кольору; складається із білка, зруйнованих лейкоцитів, загиблих клітин тканини, в якій відбувається запалення, і, зазвичай, хвороботворних (див.

Патогенних) мікроорганізмів; виникає в осередку нагноєння.

Гнійне запалення – запалення тканин, яке супроводжується утворенням гною.

Гнійник – обмежене порожнисте утворення шкіри гострозапального характеру, яке заповнене гнійним ексудатом; поверхневі гнійники гояться безслідно, глибокі – залишають після себе рубець.

Голова – верхня частина тіла людини, обмежена лінією, яка проходить через основу нижньої щелепи і задні краї її гілок, верхівки соскоподібних відростків, верхню виїмку лінії і зовнішній потиличний виступ.

Головний біль – відчуття болю в ділянці мозкової частини голови. Виникає при різних патологічних станах організму і є одним із симптомів ураження головного мозку та його оболонок, внутрішніх органів, інфекційних захворювань, отруєнь тощо.

Головний індекс – кількісний показник форми голови, який визначається як відсоткове співвідношення поперечного діаметру голови до поздовжнього.

Головний мозок – орган, що розміщується в порожнині черепа; забезпечує регуляцію взаємовідносин організму із оточуючим середовищем та управляє поведінковими реакціями і функціями організму.

Голод – 1. психічне

відображення потреби організму в харчуванні. 2. біологічна потреба як психічне відображення необхідності організму в їжі, чітко соціалізованої у людини. Спонукається харчовим центром гіпоталамуса, який формує харчову поведінку, спрямовану на пошук і приймання їжі, а також функціональну координацію органів травлення.

Голодування – стан організму при повній відсутності чи недостатньому надходженні в організм харчових речовин або різком порушенні їх засвоєння;

-//- **абсолютне** – в харчуванні відсутні їжа і вода (людина виживає декілька днів; до 7-10 днів за комфортних умов);

-//- **неповне** – (син. недоїдання) споживання їжі невідповідно до загальних енергозатрат організму;

-//- **повне** – в харчуванні лише вода, їжа повністю відсутня (людина може вижити до 65-70 днів);

-//- **часткове** (син. якісне) – вид (неповноцінного, незбалансованого)

харчування; характеризується недостатнім надходженням з їжею однієї чи декількох харчових речовин (білка, жиру, вуглеводів, мінеральних речовин, вітамінів, води) при достатній для потреб організму калорійності.

Голосова складка (від лат. *plica vocalis*) – складка слизової оболонки гортані, яка виступає в її порожнину; містить голосову зв'язку і голосовий м'яз.

Голосові складки (від лат. *plica vocalis*) – дві складки слизової оболонки гортані, які розміщені поперек неї; спричиняють голосоутворення внаслідок коливань під дією тиску повітря.

Гомеопатія (від грец. «*homoios*» - подібний та «*pathos*» - страждання) – метод лікування, в основі якого лежить застосування мінімальних доз тих ліків (природного походження), що у великих дозах спричиняють у здорової людини зміни, подібні до ознак даного захворювання.

Гомеостаз організму (від грец. «*homoios*» - подібний та «*stasis*» - стан) – відносна динамічна постійність внутрішнього середовища і деяких фізіологічних функцій організму людини (тварини), наприклад, терморегуляції, кровообігу, газообміну, обміну речовин, кислотності рідин та ін., яка підтримується механізмом саморегуляції в умовах постійних змін внутрішніх і зовнішніх подразнень.

Гомілка – частина ноги від коліна до стопи.

Гомозигота (від грец. «*homoios*» - подібний та «*zygotos*» - той, що має пару) – диплоїд (особина чи клітина), який містить два ідентичні алелі одного гена.

Гомозиготність (від грец. «*homoios*» - подібний та «*zygotos*» - той, що має пару) – наявність у диплоїдного організму

(чи клітини) двох однакових чи ідентичних по походженню алелей даного гена.

Гонада (-и) (син. статеві залози) (**від грец. «goné» - покоління**) – орган, в якому утворюються статеві клітини і статеві гормони.

Гонорея (від грец. «gonos» - насінний та «gheo» - витікати) – венеричне захворювання, збудником якого є гонокок; характеризується переважним ураженням слизових оболонок сечо – статевих органів;

-//- гостра – характеризується ясными або скупими гнійними або серозно – гнійними виділеннями із сечівника, свербіжем, печучістю і болем у сечівнику, порушенням сечовипускання;

-//- прихована (син. латентна) – стан, при якому присутність гонококів в організмі не супроводжується будь – якими клінічними ознаками;

-//- хронічна – перебігає мляво, тривалістю більше двох місяців або із невизначеною давністю.

Гордеолум (син. ячмінь) (від лат. «hordeum» - ячмінь) – гостре гнійне запалення волосяного мішечка вії або сальної залози біля цибулини вії.

Гормональна регуляція – регуляція життєдіяльності організму або його окремих систем за допомогою гормонів.

Гормон (-и) (від грец. «hormao» - спонукати) – група

біологічно активних речовин, які виділяються залозами внутрішньої секреції: гіпофізом, щитоподібною, при щитоподібними, загрудинною, наднирковими залозами, острівцями підшлункової залози тощо.

Гортань – орган дихання і утворення голосу, розташований між глоткою і трахеєю.

Госпіталь (від лат. «hospitālis» - гостинний та «hospes» - гість) – спеціалізований медичний заклад (стаціонар), призначений переважно для лікування військовослужбовців, ветеранів війни або поранених під час бойових дій.

Госпіталізація (від лат. «hospitāle» - притулок) – поміщення в стаціонар (лікарня, госпіталь, пологовий будинок тощо) осіб, які потребують медичної допомоги і лікування або поглибленого медичного обстеження (див. Обстеження потерпілого).

Гостра дихальна недостатність – див. Дихальна недостатність гостра;

-«- вентиляційна – зумовлюється недостатньою вентиляцією респіронів, що утруднює оксигенізацію крові, виведення вуглекислоти; проявляється артеріальною гіпоксемією та гіперкапнією;

-«- паренхіматозна – виникає при невідповідності між вентиляцією респіронів та кровообігу в легених капілярах; проявляється

артеріальною гіпоксією.

Гостра променева реакція – це найбільш легке променеве ураження, що виникає при одномоментному опроміненні у дозах 0,5-1 Гр; самовідчуття постраждалих залишається задовільним, які-небудь виразні клінічні прояви відсутні.

Гостра променева хвороба – сукупність швидкоплинних проявів хворобливого стану організму, спричинених відносно великими одномоментними дозами гама і гама-нейтронного опромінення організму.

Гостре захворювання – таке, що бурхливо розвивається і перебігає короткочасно.

Гостре отруєння – має короткочасний перебіг, від миттєвості до декількох годин, діб, рідше тижнів; отруйні речовини переважно екзогенного (зовнішнього) походження.

Гострий (медич.) – який бурхливо розвивається (від миттєвості до декількох діб чи тижнів) і має короткочасний клінічний перебіг, наприклад, гострий апендицит, холецистит, панкреатит тощо.

Гострий живіт – ряд захворювань і травм органів черевної порожнини, які без хірургічного втручання мають реальну загрозу смерті людини в найближчі декілька годин чи діб: гострий апендицит, гострий холецистит, проникне поранення живота, порушення позаматкової

вагітності, прорив виразки шлунка чи дванадцятипалої кишки та дещо інше.

Грибки паразитарні – загальна назва мікроскопічних, переважно одноклітинних грибів, які викликають захворювання у людини та тварин.

Грибкові ураження шкіри – дуже загрозливі, оскільки грибки передаються через постільну білизну, рушники, взуття, воду в басейнах. Утворюються виразки, що мокнуть, сверблять та стають воротами для інфекції.

Грижа – випинання органа або його частини через отвір у анатомічних утвореннях під шкіру, у між м'язові простори або у внутрішні кармани і порожнини.

Грип (від франц. «grippe» - паралізувати) – гостре інфекційне захворювання, при якому уражаються переважно органи дихання; супроводжується високою температурою; збудником є вірус з краплинним механізмом поширення.

Грілка – медичне обладнання для місцевого теплового (чи холододового) впливу на поверхню тіла за допомогою теплоносія (наприклад, води) як безпечний (наприклад, радікуліт, ниркова коліка тощо) або зігріваючий засіб (наприклад, гіпотермія, відмороження тощо).

Груди (син. молочні залози) - 1. передня частина тулуба від шиї до живота. 2. парна залоза, епідермального походження, виробляє молоко; функціонує у жінок після пологів (у період лактації).

Грудна клітка (від лат. thorax) – кісткова основа верхньої

ділянки тулуба, яка складається із груднини, ребер із реберними хрящами та грудного відділу хребта.

Грудна порожнина (від лат. *cavum thoracis*) – внутрішній простір грудної клітки, де розташовані органи.

Груднина (син. грудина (від лат. «*sternum*» - груди)) – непарна, плоска, довга, губчаста кістка, що нагадує меч стародавніх римлян, тому верхня її частина названа рукояткою, середня – тілом, нижній кінець – мечоподібним відростком (довжина його 3 – 4 см); спільно із ребрами і хребтом утворює грудну клітку.

Губи (від лат. *labia oris*) – органи, обмежуючі вільним краєм горизонтально розташовану ротову щілину; зовнішні поверхні їх покриті шкірою, а внутрішні – слизовою оболонкою. У товщі губ знаходиться коловий м'яз рота.

Д

Дакріoadеніт (від грец. «*dakryon*» - слюза та «*adēn*» - залоза) – запалення слізної залози, яке може бути спричинене інфекціями, травмами або іншими захворюваннями.

Дакріоцистит (від грец. «*dakryon*» - слюза та «*kystis*» - пухир) – запалення слізного мішка ока, спричинене порушенням відтоку слізної рідини через закупорку або звуження носослізного каналу.

Дактилологія (від грец. «*dactylos*» - палець та «*logos*» - вчення) – засіб спілкування глухонімих за допомогою ручної

Гуморальна імунна реакція (від лат. «*humor*» - рідина та «*immunitas*» - захист) – та, що здійснюється за допомогою лімфоцитів, які розпочинають вироблення відповідних антитіл.

Гуморальна регуляція (від лат. «*humor*» - рідина та «*regulo*» - керувати) – регуляція життєдіяльності органів і систем за допомогою біологічно активних речовин, що розчинені в рідких середовищах організму.

Гуморальна регуляція судинного тону (від лат. «*humor*» - рідина, «*regulo*» - керувати та грец. «*tonos*» - напруження) – тонус кровеносних судин високочутливий до впливу різних гуморальних агентів організму, звужуючих при дії одних речовин (адреналін, норадреналін та інші) або розширюючих під впливом інших (ацетилхолін, гістамін та інші).

азбуки.

Дактілоскопія (від грец. «*dactylos*» - палець та «*skopeo*» - вивчати) – розділ криміналістики, який вивчає морфологію папілярних узорів долонної поверхні нігтьових фаланг пальців рук.

Дальтонізм (або кольора сліпота) – порушення кольорового зору, яке проявляється нездатністю бачити червоний і зелений кольори.

Двійня – два плода в порожнині матки, які розвиваються одночасно;

-//- дwoйцeвa – кожний плід розвивається із однієї із двох одночасно запліднених яйцеклітин;

-//- oднoяйцeвa – кожний плід розвивається із однієї заплідненої яйцеклітини, відокремившись в ембріогенезі.

Дегідратация (від лат. «de-» - відсутність та грец. «hydor» - вода) – зменшення вмісту води в організмі;

-//- патологічна – втрата 4-5% (2,8-3,5л) води від загальної маси тіла проявляється невгамовною спрагою, зниження потовиділення, почастишанням дихання і серцебиття, виразною слабкістю; 8-10% (5,6-7л) – виразна дегідратация, яка супроводжується пониженням працездатності до мінімуму, припиненням виділення слини і сечі, різким зниженням потовиділення;

-//- фізіологічна – втрата 0,5% (350 мл) води від загальної маси тіла – виникає порогове відчуття спраги; 1-1,5% (0,7-1л) – виразна спрага, сухість в роті, слабкий апетит, зменшується сечоутворення, понижується працездатність на 25%;

-//- фізіологічна тканин – зменшення вмісту води в тканинах, викликане секрецією головних залоз травного апарату.

Дезактивация – видалення радіоактивних речовин з поверхні чи об'єму заражених об'єктів, які проводяться з метою запобігання

радіаційних уражень;

-//- повна – проводиться з використанням спеціальних технічних засобів для пониження зараженості об'єкта до допустимого рівня – безпечного для людей;

-//- часткова – виконується лише в тих місцях заражених об'єктів, з якими люди контактують при виконанні службових обов'язків.

Дезинфекция (-і) (син. знезараження) (від франц. «désinfection» - знезараження) – винищення хвороботворних (патогенних) мікроорганізмів; в широкому застосуванні до неї відносять також дезинсекцію і дератизацію;

-//- біологічна – так, що заснована на використанні біологічних процесів, які перебігають в природних умовах оточуючого середовища;

-//- волога – виконується з використанням розчинів, емульсій чи суспензій дезактивуючих засобів;

-//- газова – виконується шляхом введення в повітряне середовище газоповітряних дезінфікуючих засобів;

-//- заключна – така, що виконується в епідемічному осередку після переміщення хворого до лікарні, його одужування чи смерті;

-//- механічна – із застосуванням механічних способів: обмивання, підмітання, витирання, витрушування, провітрювання, вентиляція, фільтрація тощо;

-//- осередкова – така, що

виконується в безпосередньому оточенні хворого чи носія. Спрямована вона на попередження розсіювання збудника інфекційного захворювання у навколишньому середовищі;

-/- поточна – знезараження виділень інфекційного хворого і речей, якими він користувався; проводиться упродовж усього періоду захворювання;

-/- профілактична – проводиться незалежно від наявності інфекційних захворювань з метою попередження і розповсюдження збудників інфекції в оточуючому середовищі;

-/- способи – див. Способи дезинфекції;

-/- фізична – із застосуванням фізичних факторів: обпалювання, гаряче повітря, гарячий пар під тиском, кип'ятіння, опромінення тощо;

-/- хімічна – із застосуванням кислот, лугів, спирту, спиртових препаратів, хлору тощо.

Дезинфікуючі засоби – застосовуються для винищення збудників інфекційних захворювань у навколишньому середовищі; розрізняють фізичні, механічні, хімічні, біологічні.

Дезінтоксикація (син. детоксикація) (від лат. «de-» - припинення та грец. «toxicon» - отрута) – комплекс реакцій організму, які спрямовані на зменшення біологічної активності і концентрації отрути та

нормалізацію порушених ними структур і функцій.

Дезодорація (від лат. «de-» - припинення та «odor» - запах) – звільнення від неприємного запаху шляхом нейтралізації його певними хімічними речовинами.

Дезодоруючі засоби – речовини, які використовуються для попередження утворення, усунення чи послаблення неприємних запахів.

Дезорієнтація (від франц. «désorienter» - дезорієнтувати) – порушення здатності орієнтуватися в просторі, в часі і відносно власної особистості; спостерігається при різних психозах;

-/- алопсихічна – порушення орієнтації лише в оточенні (місце, час, інші особи);

-/- амнестична – зумовлена розладом пам'яті;

-/- аутопсихічна – втрата орієнтації у власній особистості; проявляється нездатністю назвати свій вік, рік народження, професію тощо;

-/- марення – проявляється хибним уявленням про оточення;

-/- соматопсихічна – має відношення до сприймання власного тіла, його частин або внутрішніх органів.

Декальцинація (від лат. «de-» - припинення та «calcis» - вапно) – втрата кальцію кістковою тканиною деяких фізіологічних і патологічних процесах у ній.

Декомпресія (від франц.

«décompression» - розтискання)

– 1. різке зниження барометричного тиску в оточуючому людину просторі, наприклад при виході із кесону, при висотних польотах; може стати причиною декомпресійної хвороби (син. Кесонна хвороба). 2. різке зменшення атмосферного тиску в оточуючому людину просторі, наприклад, при виході із кесона, при висотних польотах; може стати причиною баротравми;

-//- вибухова – та, що відбувається за дуже короткий термін (секунди), наприклад при розгерметизації кабіни висотного літака; виникає гостра гіпоксія, яка може супроводжуватися деструкцією органів і тканин внаслідок розширення газів в організмі.

Декортикація (від лат. decorticatio) (мед.) – видалення чи функціональне виключення кори великих півкуль мозку; є ранньою ознакою біологічної смерті.

Делірій (від лат. delirium - марення) – короточасне затьмарення свідомості з порушенням орієнтування в навколишньому світі та зоровими галюцинаціями (пізнавальні розлади). Емоційний стан і поведінка хворого відповідають змістові галюцинацій;

-//- абстиненції – виникає у страждаючого токсико- чи наркоманією, виникає в період абстиненції;

-//- виснаження – виникає внаслідок тривалого голодування; проявляється також симптомами аменції;

-//- гіпногагічний – той, що

виникає в перехідному стані між бадьорістю і сном у вигляді чуттєво яскравих, сценopodobних зорових ілюзій чи псевдогалюцинацій;

-//- інфекційний – той, що виникає при перебігу інфекційного захворювання;

-//- істеричний – форма істеричного психозу із напливом яскравих сценічних бачень, еротичним збудженням, вираженими до гротеску мімікою та пантомімікою;

-//- колапсу – виникає під час критичного пониження температури тіла при інфекційному захворюванні;

-//- лихоманки – виникає під час значного підвищення температури тіла при інфекційному захворюванні.

-//- травматичний – той, що пов'язаний із раніше перенесеною черепно мозковою травмою; характеризується перевагою сценічних галюцинацій, зміст яких відображає обставини травми.

Демаркація (в патології) (від франц. démarcation - розмежування) – відмежування некротизованих ділянок від живих тканин.

Демієлінізація (від лат. demyelination) – руйнування мієлінового шару нервових волокон.

Демінералізація (в медицині) (від лат. «de» - відсутність та «mineralis» - мінерал) – зменшення вмісту мінеральних

складових частин (особливо солей кальцію) у всьому організмі або в кістковій тканині.

Денатурація (від лат. «de» - відсутність та «natura» - природа) – часткова чи повна втрата білком його специфічної природної конформації; є характерним ушкодженням при опіках хімічного чи термічного походження.

Дендрити (від грец. «dendron» - дерево) – трубчасті вирости, які на незначній відстані від тіла нервової клітини багаторазово розгалужуються, створюючи гіллясте дерево по якому нервові імпульси надходять до тіла нейрона.

Дендроплазма (від грец. «dendron» - дерево та «plasma» - цитоплазма) – частина цитоплазми нейрона, яка знаходиться в його дендритах.

Дентин (від лат. «dens» - зуб) – тверда тканина зуба, яка складається із основної речовини просоченої солями вапна і пронизаного каналцями та колагеновими волокнами.

Дентиція (від лат. «dentitio» - прорізування зубів) – прорізання зубів (молочних або постійних).

Депігментація (від лат. «de» - відсутність та «pigmentum» - пігмент) – часткова чи повна втрата пігменту шкірою, волоссям чи райдужкою ока природного пігменту (меланіну), що проявляється появою світлих або білих плям.

Депонування (від лат. «deponere» - відкладати) – 1) тимчасове виключення яких-небудь речовин (наприклад, формених елементів крові, гормонів, жирів) з процесів циркуляції і їх зберігання в організмі для наступного використання; 2) накопичення в тканинах і органах лікарських, радіоактивних, токсичних та інших речовин, які надходять з оточуючого середовища.

Дерма (від лат. «derma» - шкіра) (син. власне шкіра) – сполучнотканинна частина шкіри, розташована безпосередньо під епідермісом, що складається з двох шарів – соскового та сітчастого (див. Дерми придатки).

Дерматит (від лат. «derma» - шкіра) – запалення шкіри, спричинене безпосереднім впливом хвороботворного фактора (фізичного, хімічного, біологічного);

-/- алергійний – зумовлений підвищеною чутливістю організму до яких-небудь зовнішніх факторів алергенів, які впливають безпосередньо на шкіру;

-/- еритемний – має вигляд почервоніння і набряку ушкоджених ділянок шкіри;

-/- від ліків – зумовлений впливом на шкіру якого-небудь лікарського засобу;

-/- променевиий – зумовлений впливом на шкіру іонізуючого випромінювання;

-/- простий – той, що виникає без попередньої сенсibiliзації організму;

-/- сонячний – той, що

виникає внаслідок дії на шкіру сонячних променів, переважно короткого спектру (ультрафіолетового);

-//- хімічний – зумовлений дією на шкіру яких-небудь хімічних речовин (луги, кислоти тощо).

Дерматоз (від лат. «derma» - шкіра) – загальна назва різних уражень шкіри та її придатків;

-//- алергійний – той, що зумовлений підвищеною чутливістю організму до впливу яких-небудь зовнішніх факторів (алергенів);

-//- істеричний – той, що спостерігається при істерії;

-//- паразитарний – той, що викликається рослинними і тваринними паразитами: грибки, найпростіші, черв'яки (гельмінти), членистоногі;

-//- професійний – той, що виникає за умов виробничого середовища під впливом хімічних, фізичних чи біологічних (інфекційних) факторів;

-//- пухирчастий – той, що супроводжується утворенням пухирців (див. Пухирець);

-//- свербіжний – той, що має провідним і постійним симптомом свербіння (наприклад, нейродерміт);

-//- старечий – розвивається у старечому віці внаслідок вікової інволюції.

Дерми придатки (від лат. «derma» - шкіра та «appendices cutis» - придатки) – утворення в дермі, які мають епідермальне походження; до них відносять потові залози, волосяні фолікули

(утворюють волосину), сальні залози, нігтьові борозни та ніготь.

Десатурація (мед.) (від лат. «de» - відсутність та «saturatio» - насичення) – виведення з організму азоту, розчиненого в його рідких середовищах, шляхом вдихання кисню; використовується з метою профілактики декомпресійних розладів.

Десенсибілізація (від лат. «de» - відсутність та «sensibilis» - чутливий) – зниження або усунення алергійної реакції на який-небудь антиген (алерген).

Десинхроноз (від лат. «de» - відсутність та «chronos» - час) – неблагополуччя організму внаслідок порушень його циркадіанних (навколдобових і добових) ритмів, які виражаються у відхиленнях від фізіологічної норми, а симптоми зводяться до розладу сну, пониженню апетиту, настрою, упадку розумової і фізичної працездатності, різних невротичних розладів.

Десквамація (від лат. «desquato» - очищати від луски) – процес злущування або відшаровування верхнього шару епітелію (шкіри) або інших тканин.

Десмургія (від грец. «desmos» - пов'язка та «ergon» - робота) – розділ хірургії, що розробляє методи застосування й техніку накладання пов'язок.

Детермінація (в біології) (від лат. «determinatio» - обмеження) – виникнення якісної своєрідності частин організму, який

розвивається на стадіях, що передують появленню морфологічно розрізняваних ознак закладок тканин і органів.

Дефекація (від лат. «defecatio» - очищення) – акт виведення калових (фекальних) мас із кишечника через задній прохід.

Дефібриляція серця (від лат. «de» - відсутність та «fibrillatio» - треміння) – лікувальна маніпуляція, спрямована на припинення фібриляції шлуночків серця або передсердь; виконується за допомогою електричного приладу дефібрилятора.

Дефібрилятор (від лат. «de» - відсутність та «fibrilla» - нитка) - медичний прилад, який використовується для відновлення нормального серцевого ритму при небезпечних аритміях (фібриляції шлуночків, шлуночкової тахікардії) або раптовій зупинці серця.

Деформація суглоба (від лат. «de» - відсутність та «formatio» - утворення) – зміна форми суглоба, наприклад, внаслідок зміщення суглобних кінців кісток поза межі їх фізіологічної рухливості при вивиху.

Джгут – еластична гумова стрічка чи трубка, бинт або інші подібні предмети, якими перев'язують кінцівки для припинення кровотечі;

-// **Есмарха** – див. Есмарха джгут;

-// **турнікетний** –

кровоспинний джгут у вигляді тканинної чи шкіряної петлі, яка закручується за допомогою ричала (палички-закрутки).

Джерело збудника інфекції – місце (об'єкт), де збудник природно розвивається, накопичується і звідки поширюється в навколишнє середовище. Практично таких джерел два – хворий організм людини чи тварини, або організм носія також (людини чи тварини).

Дивергенція (від лат. «divergere» - відхилятися) – це незалежне утворення різних ознак у споріднених організмів.

Дизентерія (від грец. «dys-» - розлад та «enteron» - кишка) – інфекційне захворювання, спричинене дизентерійними бактеріями; поширюється фекально-оральним механізмом, уражає переважно товстий кишечник.

Динамічний стереотип (від грец. «stereos» - твердий та «typos» - відбиток) – система тимчасових умовно-рефлекторних зв'язків у корі великих півкуль, яка сприяє автоматизованості діяльності. Різке порушення такої системи сприяє розвитку неврозу.

Диплопія (від грец. «diploos» - подвоєнний та «ops» - око) – порушення зору, коли розглядуваний об'єкт здається подвоєним.

Дисбактеріоз (від грец. «dys-» - порушення та «bakterion» - бактерія) – сукупність змін в

мікроорганізми, викликаних зміною кількісних співвідношень і складу нормальної мікрофлори організму; характеризується зменшенням кількості або зникненням захисної мікрофлори (наприклад, молочнокислої) і розвитком несприятливої (наприклад, гнилісної).

Дисгідроз (від лат. dyshidrosis) – хронічне шкірне захворювання, що характеризується появою дрібних, глибоких, сверблячих пухирців із прозорою рідиною, переважно на долонях, бічних поверхнях пальців та підощвах.

Дисиміляція (від лат. «dissimilis» - несхожий) – сукупність біохімічних процесів, за допомогою яких складні хімічні сполуки в організмі розкладаються до простіших, в результаті чого відбувається оновлення живої матерії та утворення потрібної для життєдіяльності енергії.

Диск суглобовий (від лат. discus articularis) – пластинки волокнистого хряща, що розташовані між суглобовими поверхнями кісток і поділяють суглобову порожнину на дві частини.

Дискінезія (від грец. «dys-» - порушення та «kinesis» - рух) – загальна назва розладів координованих рухових актів (в тому числі внутрішніх органів), які полягають в порушенні часової і просторової координації рухів і неадекватної інтенсивності окремих її складових.

Диспансер (від лат. «dispenso» - розподіляти) – спеціалізований лікувально-профілактичний заклад, який здійснює запобіжні та лікувальні заходи.

Диспепсія (від грец. «dys-» - порушення та «pepsis» - травлення) – розлад травлення їжі, які локалізуються у верхній частині живота.

Диспное (від грец. «dys-» - порушення та «pnoe» - дихання) – порушення частоти, ритму та глибини дихання, яке супроводжується суб'єктивним відчуттям нестачі повітря (див. Задишка).

Диссимуляція (від лат. «dissimilatio» - приховання) – приховування захворювання або його окремих симптомів з метою введення в оману відносно свого істинного фізичного чи психічного стану.

Дистонія (від грец. «dys-» - порушення та лат. «tonos» - тонус) – хвороблива зміна тонусу організму чи його окремих систем і органів;

-// **вегетативна** – див. Невроз вегетативний;

-// **вегетативно-судинна** – зумовлена порушенням функцій вегетативної нервової системи;

-// **судинна** – зміна тонусу кров'яних судин, яка проявляється в порушенні місцевого чи загального кровообігу.

Дистракція (від лат.

«distractio» -розтягування) – розтягнення ураженої ділянки кінцівки з лікувальною метою; наприклад, при переломах стегна на місці пригоди досягається за допомогою транспортної шини Дітерихса.

Дистрофія (від грец. «dys-» - порушення та «trophe» - харчування) – патологічний процес, пов'язаний із порушенням обміну речовин; характеризується появою і накопиченням в клітинах і тканинах кількісно і якісно змінених продуктів обміну;

-«- аліментарна – захворювання, що розвивається внаслідок тривалого недостатнього надходження харчових речовин в організм; проявляється загальним виснаженням, набряками, прогресуючим розладом всіх видів обміну речовин, дистрофією органів і тканин з порушенням їх функцій;

-«- дітей – хворобливий стан, який виникає у дітей при тривалому розладі харчування; характеризується затримкою росту і розвитку, пониженням загальної опірності організму;

-«- новонароджених – пов'язана із недостатнім надходженням молока або із пониженим його засвоюванням.

Дисфагія (від грец. «dys-» - порушення та «phagein» - ковтати) – утруднене ковтання; може бути симптомом ушкодження головного мозку при травмах чи отруєннях.

Дисфункція (від грец. «dys-» - порушення та лат. «functio» - діяльність) – розлад, порушення або некоректне виконання певною системою, органом чи інститутом своїх функцій.

Дифтерія (від грец. «diphthera» - плівка) – гостре інфекційне захворювання, збудником якого є дифтерійна паличка; викликає тяжке загальне отруєння (інтоксикацію) організму. Хворіють головним чином діти, тому щеплення розпочинають у ранньому віці.

Дихальна аритмія (від грец. «a-» - заперечення та «rhythmos» - ритм) – порушення фізіологічної ритмічності чергування дихальних циклів (вдих-видих). Може виникати за умов нормальної життєдіяльності (труд, спорт, емоційне збудження, сміх, плач, спів) або хворобливого стану (інфекційне захворювання, отруєння, травма, гіпертермія, змінене газове середовище).

Дихальна недостатність – патологічний стан організму, при якому підтримка нормального газового складу крові не забезпечується чи досягається за рахунок напруження компенсаторних механізмів зовнішнього дихання;

-«- гостра – див. Дихальна недостатність гостра.

Дихальна недостатність гостра – хворобливий стан, при якому легеневий газообмін раптово стає недостатнім для забезпечення організму киснем

згідно з його потребами; причини: порушення функції дихальних центрів, дихальних м'язів (слабкість, параліч, спазм, корчі), порушення прохідності дихальних шляхів (див. Асфіксія механічна), ларингоспазм, бронхоспазм, загальні чи імунні зміни в легенях, накопичення рідини в тканині легень та в альвеолах, спадання легень.

Дихальна система – сукупність органів, які забезпечують постачання в організм кисню, виведення вуглекислого газу і вивільнення енергії, необхідної для всіх форм життєдіяльності; включає органи зовнішнього дихання (див. Дихальний апарат) і транспорту газів кров'ю, органи (реалізують тканинне дихання) та механізм регуляції і інтеграції системи в єдине ціле.

Дихальний апарат (від лат. «apparātus» - прилад) – сукупність органів і тканин, які забезпечують дихання; апарат зовнішнього дихання складається з дихальних шляхів, легень, плеври, скелета грудної клітки, м'язів грудної клітки, діафрагми.

Дихальний об'єм легень – об'єм повітря, який вдихаємо або видихаємо при нормальному, спокійному диханні під час кожного дихального циклу (вдих + видих); він знаходиться в межах 300 – 800 мл.

Дихальний цикл – складається із вдиху і видиху. У людини тривалість спокійного видиху на 10 – 20% більше

тривалості вдиху.

Дихальні м'язи – сукупність м'язів, які забезпечують періодичну зміну об'єму грудної порожнини. До основних відносять діафрагму і міжреберні м'язи, вони здійснюють вентиляцію легень у фізіологічних умовах. При форсованому вдиху і видиху включаються в акти дихання допоміжні м'язи: драбинчасті, грудинно-соскові, трапецієподібні, великий і малий грудні, найширші спини, черевні, м'язи глотки.

Дихальні шляхи – порожнисті органи, які забезпечують надходження повітря до легеневих альвеол; розрізняють верхні дихальні шляхи (носова і (або) ротова порожнина, носоглотка, глотка) та нижні дихальні шляхи (гортань, трахея, бронхи). Безпечення прохідності (способи): 1) очищення рота і глотки від сторонніх тіл; 2) відгинання голови назад; 3) висування нижньої щелепи наперед; 4) удари (інтенсивні поштовхи) в міжлопатковій ділянці при низько нахиленому тулубі потерпілого; 5) піддіафрагмальні поштовхи (прийоми Хеймліха) у стоячого чи лежачого потерпілого; 6) конікотомія.

Дихальні шуми – шуми, які виникають при вдиху в органах зовнішнього дихання. При ушкодженнях легень чи бронхів вони змінюються, що дає можливість використовувати вислуховування грудної клітки (аускультацию) для ранньої їх діагностики.

Дихання – 1. сукупність дихальних рухів та процесів, які забезпечують надходження в організм кисню, його використання та видалення з організму вуглекислого газу; 2. активний процес окиснення складних органічних енерговмісних речовин, внаслідок чого утворюється енергія, що витрачається на ріст, розвиток і життєдіяльність;

-//- агональне – характеризується рідкими, короткими і глибокими, судомними дихальними рухами; є ознакою важкого стану організму із вираженою гіпоксією головного мозку;

-//- внутрішнє (син. тканинне) – обмін газів між кров'ю і тканинами та споживання кисню клітинами і виділення ними вуглекислого газу;

-//- внутрішньоутробне – періодичні дихальні рухи плоду, що здійснюються при закритій голосовій щілині; сприяють посиленню притоку крові до серця;

-//- грудне – таке, що здійснюється переважно за допомогою зовнішніх і внутрішніх міжреберних м'язів. При вдиху забезпечується добра вентиляція верхнього відділу легенів. Характерне для жінок і дітей до 10 років;

-//- змішане – спостерігається під час рівномірної роботи всіх дихальних м'язів; супроводжується пропорційним збільшенням грудної клітки в трьох напрямках. Характерний для фізично тренуваних людей;

-//- зовнішнє – газообмін між

організмом і зовнішнім середовищем; складається із вентиляції легень (заміна легеневого повітря на зовнішнє; здійснюється дихальним апаратом організму) і газообміну в легенях (переміщення кисню із альвеол в кров легеневи капілярів і вуглекислого газу із крові і альвеоли);

-//- клітинне – див. Дихання тканинне;

-//- коротке – характеризується зменшенням дихального об'єму, утрудненням і подовженням вдиху та вкороченням видиху; зумовлюється порушенням розтягування легеневої тканини при великому плевральному випоту чи фіброзі легень;

-//- мовне – дихання в процесі мовлення, від зовнішнього відрізняється більш швидким вдихом і уповільненим видихом, значним збільшенням дихального об'єму, переважно ротовим типом дихання, максимальним розходженням голосових зв'язок при вдиху і зближенням їх майже до прилягання при видиху;

-//- патологічне – загальна назва порушень дихання із зміненням ритму і глибини дихальних рухів, які виникають при різних патологічних процесах в організмі;

-//- поверхневе – характеризується малим дихальним об'ємом;

-//- саккадоване –

характеризується переривчастим (ступеневим) вдихом, рідше видихом; виникає при ушкодженні дихальних м'язів або біллу у грудях, що пов'язане з диханням;

-//- тканинне (син. дихання клітинне) – сукупність процесів дихання у тканинах живого організму, які являють собою аеробні окисно - відновлювальні реакції, що призводять до вивільнення енергії, використовуваної організмом;

-//- Чайна-Стокса – характеризується явищем, коли поверхневі рідкі дихальні рухи поступово частішають і поглиблюються, а досягнувши максимуму, знову слабшають і рідшають аж до паузи; в нормі спостерігається у дітей молодшого віку, інколи у дорослих під час сну; патологічно таке дихання виникає при підвищенні внутрішньочерепного тиску, серцевій недостатності, деяких отруєннях;

-//- черевне – таке, що здійснюється переважно за допомогою діафрагми і м'язів живота. Властиве чоловікам;

-//- шкірне – дихання, яке здійснюється шляхом дифузії газів через поверхню тіла.

Діабет (від грец. «diabaino» - проходити крізь) – загальна назва захворювань, що характеризуються надмірним виділенням із організму сечі;

-//- нецукровий – виникає при дефіциті або відсутності виділення антидіуретичного

гормону гіпоталамусу, що зменшує чи припиняє реабсорбцію води (зворотне всмоктування) в нирках і як наслідок – сечовиділення може досягати до 20-25 л за добу;

-//- цукровий – захворювання з надмірним виділенням із організму сечі із глюкозою внаслідок відсутності або недостатності інсуліну – гормону, який регулює переважно вуглеводний обмін.

Діагноз (від грец. «diagnosis» - розпізнавання) – медичний висновок про стан здоров'я обстеженого, наявні захворювання (травми) або про причини смерті, виражений у термінах назв хвороб, їх форм, варіантів перебігу тощо.

Діарея (від грец. «diarrhoia» - протікання) – патологічний стан, клінічний симптом, за якого виникають неоформлені чи рідкі випорожнення три або більше разів на добу (або частіше ніж зазвичай для конкретної людини).

Діастола (від грец. «diastolē» - розтягування) – одна з фаз серцевого циклу – розслаблення мускулатури серця, яка настає після її скорочення (систолі).

Діастолічний тиск – пониження артеріального тиску в період діастолі серця до відповідного рівня за рахунок еластичного скорочення стінок артерій, внаслідок чого продовжується проштовхування крові в артеріоли, капіляри і вени.

Діатез (від грец. «diathesis» - схильність) – аномалія конституції із схильністю до деяких захворювань чи неадекватних реакцій на звичні подразники;

-//- артритичний – характеризується схильністю до розвитку ожиріння, цукрового діабету, атеросклерозу, гіпертонічної хвороби, подагри, обмінних артритів;

-//- геморагічний – загальна назва станів з підвищеною кровоточивістю;

-//- ексудативно катаральний – характеризується схильністю до тривалих запальних процесів, розвитку алергічних реакцій, лімфоїдної гіперплазії, лабільністю водно – сольового обміну, інфільтративно – десквамативними процесами в шкірі та слизових оболонках;

-//- лімфатично гіпопластичний – такий, що характеризується схильністю до розвитку алергічних реакцій;

-//- невропатичний – діатез дітей, який проявляється підвищеною емотивністю і збудливістю, порушеннями сну і апетиту, схильністю до тиків і заїкання;

-//- сечокислий – характеризується порушенням обміну сечової кислоти;

-//- спазмофілічний – див. Спазмофілія;

-//- тромбофілічний – характеризується підвищенням зсідання крові.

Діафрагма (від грец. «diaphragma» - перегородка) – добре розвинений м'яз, який відокремлює грудну порожнину від черевної й бере участь у диханні.

Дієта (від грец. «diaita» - спосіб життя) – раціон і режим харчування з лікувальною метою.

Дизурія (від грец. «dys-» - порушення та «ouron» - сеча) – розлад сечовипускання, який може проявитися в затримці сечовипускання, його почастішанні чи дуже рідкому виділенні сечі, утрудненні сечовипускання, зміщенні виведення сечі із денного часу на нічний, й невимушеному виділенні сечі.

Діоптрія (від грец. dioptra) – одиниця оптичної сили лінз і оптичної системи. За одну діоптрію прийнята заломлююча сила лінзи фокусною відстанню 1 метр.

Діплопія (від грец. «diploos» - подвійний та «ops» - око) – порушення зору, при якому об'єкт розглядання здається подвоєним. Може бути симптомом травми головного мозку, отруєння.

Дісахариди (від грец. «di-» - два та «saccharum» - цукор) – складні цукри, які складаються із двох залишків моносахаридів: сахароза, лактоза та інші; вони є основними джерелами вуглеводів в харчуванні людини та тварин.

Дістальний (від лат. «distalis» - стояти окремо) – розташований далі від центру чи серединної лінії тіла.

Диурез (від грец. «diourein» - сечовипускання) – 1) процес утворення та виділення сечі; 2) кількість сечі, яка виділяється із організму за відповідний час (наприклад, за добу).

Дистимія (від лат. «dustūmiā» - пригнічений) – психічний розлад із хронічним, відносно слабо вираженим депресивним настроєм із окремими періодами «здоров'я». При надзвичайних ситуаціях частота дистимій серед потерпілого населення досягає 30%.

ДНК – дезоксирибонуклеїнова кислота. Складова частина, яка містить генетичний код; головна складова частина хромосом, що є носієм спадкових ознак.

Довгастий мозок – конусовидна задня частина головного мозку, яка нижче (на виході з черепа) переходить у спинний мозок. Тут розташовані центри регуляції життєво важливих функцій організму – дихання і кровообігу. Їх ушкодження смертельно небезпечне.

Доза – 1) відповідна кількість речовини для разового або добового приймання; 2) точна міра речовини у складі суміші;

-//- випромінювання – кількість енергії випромінювання, яка передана організму;

-//- добова – кількість лікарської речовини, яка розрахована на прийом впродовж однієї доби;

-//- разова – кількість лікарської речовини, яка розрахована на один прийом.

Долікарняна допомога – етап медичної допомоги тривалістю від моменту травми (ураження) чи захворювання до оформлення в лікарню (госпіталь); здійснюється за ланцюгом окремих періодів: початковий (перша медична допомога), період професіональної медичної допомоги (долікарська, перша лікарська), період доевакуаційної підготовки, період евакуації.

Долікарська (фельдшерська) допомога – надання медичної допомоги працівниками здравпунктів об'єктів, на яких склалася надзвичайна ситуація, сусідніх об'єктів, фельдшерських бригад швидкої медичної допомоги та медичним персоналом, направленим для надання допомоги постраждалим в осередок катастрофи.

Доліхоцефалія (від грец. «dolichos» - довгий та «kerphale» - голова) – варіант форми голови людини, коли значно переважають поздовжні її розміри над поперечником.

Долоня – внутрішній бік кисті руки від промене – зап'ясткового суглоба до долонно-пальцевої складки.

Домедична допомога – невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на рятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізації наслідків впливу такого стану на її

здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування і збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи (набуло чинності з 01.01.13 р.).

Домінування (в генетиці) – явище переваги одного із генів аельної пари в фенотипі особини.

Донор – особа, яка надає частину своєї крові, других тканин чи орган для переливання чи пересадки потерпілому.

Допінг – речовина, яка тимчасово посилює фізичну і психічну діяльність організму; при тривалому вживанні може призвести до хворобливого стану організму; заборонений для приймання спортсменами під час змагань.

Дорсальний (від лат. «dorsum» - спина) – спинний, такий, що має відношення до спини, тильний.

Дотик – відчуття тиску, тепла, холоду та інше, що виникає при доторканні до чогось шкірою.

Е

Евакуаційно-транспортне сортування – це розподіл постраждалих на однорідні групи згідно з евакуаційним призначенням, черговістю,

Дренаж (від франц. drainage) – див. Дренування.

Дренування (в медицині) (**від англ. «drain» - осушування**) – лікувальний метод, який полягає у створенні можливості постійного відтоку рідини із порожнистих органів, порожнин тіла, ран і абсцесів.

Друга сигнальна система – див. Сигнальна система.

Друге дихання – стан, який настає після гострого стомлення, що було в початковому періоді інтенсивної м'язової роботи; проявляється покращанням самопочуття, а нерідко – підвищенням працездатності.

Дужки піднебіння – дві дужки, які відходять від м'якого піднебіння донизу: передньо-піднебінно-язикова, що йде до кореня язика, та задня-піднебінно-глоткова, що закінчується в бічній стінці глотки. Піднебінно-язикові дужки з боків обмежують отвір, який називають зівом.

Дуоденіт (від лат. duodenitis) – запалення дванадцятипалої кишки.

способами і засобами їх подальшої евакуації.

Евакуація (в фізіології) (**від лат. «evacuatio» - видалення**) –

процес видалення вмістимого порожнистих органів; термін застосовується переважно до функцій органів травлення, наприклад евакуація вмістимого шлунка у дванадцятипалу кишку.

Евакуація медична – система заходів лікувально-евакуаційного забезпечення, мета яких – транспортування постраждалих і хворих у медичні пункти і лікувальні заклади з місця події в поєднанні з наданням їм медичної допомоги на шляху переміщення.

Евентрація (мед.) (від лат. «eventratiō» - видалення) – випадання внутрішніх органів із черевної порожнини через дефект її стінки (наприклад, проникна рана живота).

Евісцерація (в патанатомії) (від лат. «evisceratiō» - випотрошування) – виймання внутрішніх органів трупа з метою їх вивчення.

Еволюція (в біології) (від лат. «evolutiō» - розгортання) – незворотний історичний розвиток живої природи, що відбувається в часі і в результаті на вищому ступені розвитку виникає щось нове, різномірне.

Евтаназія (від грец. euthanasia) - навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань (в Україні заборонена за будь-яких обставин).

Егофонія (від грец. «aіx» - коза та «phone» - звук) – різновид

бронхофонії, коли голос хворого нагадує мекання кози; вислуховується біля верхньої межі ексудату при значному його скопиченні у плевральній порожнині.

Едематозний (від лат. «oedema» - набряк) – набряклий, такий що проявляється набряком.

Езофагіт (від грец. «oesophagus» - стравохід) – запальний процес слизової оболонки стравоходу, що супроводжується печією, болем та труднощами при ковтанні.

Екзантема (від грец. «exanthema» - висипання) – загальна назва висипців на шкірі;

-//- раптова – гостра інфекційна хвороба раннього віку, яка характеризується раптовим підніманням температури тіла і її критичним зниженням через 3 - 5 діб з наступною появою дрібно плямистих висипців на шкірі, переважно на зап'ясті і сідницях.

Екзема (від лат. «eczema» - висип) – запальне захворювання шкіри, яке характеризується свербінням, почервонінням, появою пухирців, гнійників, а потім лущенням; висип на шкірі;

-«- сонячна – виникає на відкритих ділянках шкіри при підвищеній її чутливості до сонячного опромінення; різновид фотодерматозу;

-«- справжня – проявляється у вигляді симетричних розсіяних невеликих осередків, які не мають чітких

меж, чергуються з ділянками здорової шкіри; розташовуються зазвичай на кінцівках.

Екзогенний (від грец. «ехо» - зовні та «genos» - рід) – привнесений ззовні, зароджений поза організмом.

Екзогенія (від грец. «ехо» - зовні та «genesis» - розвиток) – зумовленість якого-небудь процесу (зокрема патологічного) причинами (факторами), що знаходяться поза організмом; в психіатрії термін поширюється на всі тілесно (соматично) обумовлені і психогенні захворювання.

Екзогенні типи реакцій – загальна назва групи психозів, які спричинені інфекційною хворобою, інтоксикацією чи травмою і проявляються відповідною групою синдромів потьмарення свідомості: оглушенням, присмерковим потьмаренням свідомості, а також епілептиформним збудженням, галюцінозом.

Екзокринні залози (від грец. «ехо» - зовні та «krino» - виділяти) – такі, що виділяють свій секрет на поверхню того епітелію, із якого виникла дана залоза, тобто назовні. Для цього вони мають трубки, які називаються протоками.

Екзостоз (від грец. «ехо» - зовні та «osteon» - кістка) – наростання на кістці, утворене кістковою тканиною.

Екзотоксин (від грец. «ехо» - зовні та «toxin» - отрута) –

отруйна речовина білкової природи, яка виробляється токсигенною бактерією і виявляється у зовнішньому середовищі.

Екзоцитоз (від грец. «ехо» - зовні та «kytos» - клітина) – процес виділення клітиною речовини у вигляді секреторних гранул чи вакуоль.

Еклампсія (від грец. «eklampsia» - блиск) – тяжка форма пізнього токсикозу вагітних, що проявляється зазвичай судомними випадками, артеріальною гіпертензією і (або) набряками.

Екологічна криза – це ситуація, яка виникає в екосистемах в результаті порушення екологічної рівноваги під впливом стихійних природних явищ або внаслідок впливу антропогенних чинників.

Екологічна ніша – фізичний простір з властивими йому екологічними умовами, що визначають існування будь – якого організму, місце виду в природі, що включає становище його в просторі, функціональну роль у біогеоценозі та ставлення до абіотичних факторів середовища існування.

Екологічна проблема – це суперечності між діяльністю людини, спрямованою на задоволення власних потреб, і пов'язаним з цією діяльністю руйнуванням природного середовища.

Екологічні чинники – окремі елементи чи властивості середовища, які діють на організм протягом хоча б однієї фази його розвитку.

Екологічний коридор – смуги чи масиви відносно малозмінних, відновлених чи штучно створених природних ландшафтів.

Екологічний критерій – особини одного виду мешкають у подібних екологічних умовах та займають власну екологічну нішу в біогеоценозі.

Екологія (від грец. «oikos» - будинок та «logos» - наука) – наука про взаємовідносини організмів один з другим і зовнішнім оточуючим середовищем.

Екологія людини – наука, що вивчає загальні закономірності взаємовідносин природи і людини та розробляє заходи, які спрямовані на оптимізацію їх взаємодії.

Експібіціонізм (від лат. «exhibeo» - показувати) – форма статевого збочення, при якій статеве задоволення досягається оголенням статевих органів у присутності осіб протилежної статі.

Екскоріація (від лат. «excoriare» - здирати шкіру) – механічне, зазвичай лінійне поверхнєве порушення цілісності шкіри або слизових оболонок, наприклад, внаслідок розчісування.

Екскрет (від лат. «excretum» - виділяти) – кінцевий продукт

обміну речовин, який виділяється організмом; виділення.

Екскреція (від лат. «excretum» - виділяти) – сукупність фізіологічних процесів, спрямованих на звільнення організму від кінцевих продуктів обміну речовин (вода, вуглекислий газ, аміак, сечовина, сечова кислота і ряд інших), чужорідних речовин та надлишку води, мінеральних та органічних речовин, які надійшли в організм з їжею або утворилися в ньому.

Експансивність (від лат. «expandere» - розширювати) – особливість особистості, яка виявляється у переважанні зовнішньої спрямованості психічної діяльності, високій психічній активності, схильності до завищеної оцінки власної особистості, власних можливостей і фізичних сил.

Експірація (від лат. «expiratio» - видихання) – видих, видихання.

Екстерорецептор (від лат. «exterus» - зовнішній та «receptor» - рецептор) – рецептор, який сприймає роздрознення, що надходять із оточуючого середовища.

Екстерорецепція (від лат. «exterus» - зовнішній та «receptio» - сприймання) – сприймання організмом роздрознень, які надходять із оточуючого середовища.

Екстракт (фармац.) (від лат. «extractum» - видобутий) –

лікарська форма, яку отримують вийманням діючої речовини за допомогою розчинника (екстрагена); застосовують водні, спиртові, водно – спиртові, ефірні та інші екстрагени.

Екстракція (хірург.) (від лат. «extractio» - добування) – хірургічна операція, яка полягає у витяганні (вийманні) із тіла людини якого – небудь органа чи чужерідного тіла без його розтину на частини чи відрізання на невеликому протязі від прилеглих тканин.

Екстрасистолія (від лат. «extra» - понад та грец. «systolè» - скорочення) – скорочення серця або його відділів, які виникають раніше нормального скорочення.

Екстремальна подія техногенного, екологічного або природного характеру – подія, що визначається перебігом процесів або явищ, істотно та різко відхиленим від норми. Під нормою слід розуміти такий їх перебіг, до якого населення та виробництво пристосувалося шляхом тривалого досвіду або спеціальних науково-технічних розробок.

Екстремальна ситуація – 1) кризові обставини, які несуть загрозу життю та умовам життєдіяльності; 2) явище, подія, що порушують життєдіяльність.

Екстремальний – 1) пов'язаний із екстремумом (лат. крайнє) деякої величини; 2) крайній, граничний;

-«- стан організму – виникає під впливом сильних

(надзвичайних) патогенних впливів і характеризується граничним напруженням захисних реакцій організму.

Екстремальні умови – умови середовища, які несумісні із життям або неминуче призводять до захворювань (див. Хвороба).

Екстрена медична допомога – 1) медична допомога потерпілим, яка надається в найкоротші строки при загрозливих для життя і здоров'я станах та ураженнях (травми, кровотечі, опіки, гострі отруєння та інше); 2) медична допомога, яка полягає у здійсненні працівниками системи екстреної медичної допомоги невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на рятування і збереження людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я (чинне з 01.01.13 р.).

Екстрена медична профілактика – це комплекс медичних заходів, здійснюваних щодо людей, які зазнали інфікування збудниками небезпечних інфекційних захворювань, для запобігання розвитку в них інфекційного процесу. Такі заходи виконують негайно – з моменту надходження повідомлення про зараження чи захворювання на небезпечні інфекційні хвороби, а також під час спалахів серед населення інфекцій невідомого походження. Ця профілактика поділяється на загальну і спеціальну.

Ексудат (від лат. «exsudo» -

виділятися) – 1) збагачена білком рідина, яка містить формені елементи крові, що надійшли із дрібних вен і капілярів у навколишні тканини чи порожнини тіла при запаленні; 2) трансудат із збільшеним вмістом білку (перевищує 2 %).

Ексудація (від лат. «exsudatio» - виділення та «sudatum» - пітніти) – 1. процес переміщення багатой білком рідини, часто з вмістом формених елементів крові, із дрібних вен і капілярів у навколишні тканини і порожнини тіла; прояв запалення; 2. просочування плазми із венул і міжклітинну речовину чи порожнисті утворення тіла.

Ексфоціація (від лат. «exfoliare» - знімати листя) – хірургічна операція, яка полягає – відшарування пластів багатшарового епітелію; спостерігається при деяких дерматозах.

Ексфузія крові (від лат. «exfusio») – забирання крові із кровоносної судини, наприклад при обмінному переливанні крові.

Ектазія (від лат. «ektasis» - розширення) – розтягнення, розширення тканини чи органу.

Ектима (від грец. «ekthyma» - висипання) – пустула (гнійничок) із округлою глибокою виразкою в центрі, яка прикрита щільно приєднаною кіркою; при загоюванні утворюється рубець.

Ектодерма (від грец. «ektós» - зовні та «dérma» - шкіра) –

зовнішній зародковий листок з якого утворюється шкіра, волосся, нігті, емаль зубів, нервова система, частини очей, вух і носової порожнини.

Ектопія (від грец. «ektopos» - зміщений) – 1) вроджене чи набуте зміщення органу або тканини у незвичне місце; 2) розвиток органів чи тканин в тих ділянках організму, де в нормі вони не бувають.

Екхімоз (від грец. «ekchymosis» - виливання) – широкий крововилив в шкіру чи слизову оболонку.

Еластин (від лат. «elasticus» - еластичний) – білок, який є основним компонентом сполучнотканинних еластичних волокон.

Еластична тяга легень – наявність в легенях постійно діючої сили, спрямованої на зменшення їх об'єму (спадання, колапсу). Природа цієї сили полягає в скороченні розтягнутих у процесі росту грудної клітки (її ріст випереджає ріст легень) еластичних волокон, які густо розташовані в стінках альвеол, а також поверхневому натягненні плівки рідини (сурфактант), якою покрита внутрішня поверхня стінок альвеол.

Еластичність (від лат. «elasticus» - еластичний) – фізична властивість живих об'єктів, яка полягає в тому, що вони здатні відповідати на навантаження підвищенням напруженості.

Еластома шкіри дифузна – слизова дистрофія сполучнотканинних елементів шкіри навколо очей і на щоках, яка супроводжується розширенням волосяних фолікулів; спостерігається в старечому віці.

Електричний удар – різке збудження тканин електричним струмом, який проходить через живе тіло і супроводжується судомним скороченням м'язів. Можливі механічні травми (розриви шкіри, кровоносних судин, нервів, вивихи переломи, розшарування тканин, їх розрив або відрив від тіла) та порушення або навіть цілковите припинення функцій життєво важливих систем організму.

Електричний шок – це особлива реакція нервової системи на сильне подразнення електричним струмом, яка супроводжується глибоким розладом кровообігу, дихання та інших функцій організму. Шоковий стан може тривати від десятків хвилин до доби і призвести до смерті переважно внаслідок важкого порушення роботи серця.

Електричні опіки – обмежене термічне ушкодження поверхні тіла чи внутрішніх органів у місцях проходження струму (струмовий опік) або дії електричної дуги (дуговий опік).

Електричні позначки – ушкодження шкіри в місцях входу і виходу електроструму у вигляді різної виразності округлих плям сірувато-білого чи жовтуватого кольору; такі утворення щільні на

дотик, центр трохи впалий, а краї валікоподібні, інколи обвуглені. Мають діагностичне значення для експертизи.

Електроенцефалографія – метод функціонального дослідження головного мозку за допомогою графічної реєстрації його біоелектричної активності.

Електрокардіограма – крива, яка відображає біоелектричну активність серця, використовується для оцінки функціонального стану серцевого м'яза тощо.

Електрокардіографія – метод реєстрації електричних явищ у працюючому серці.

Електрокардіостимулятор – апарат для стимуляції серця генерованими електричними імпульсами.

Електролікування – загальна назва методів лікування, що ґрунтуються на застосуванні дозованого впливу на організм електричного струму чи електромагнітного поля.

Електроофтальмія (син. фотоофтальмія) (від грец. «elektron» - бурштин та «ophthalmos» - запалення очей) – ураження кон'юнктиви і шкіри повік ультрафіолетовим, потужним видимим чи інфрачервоним випромінюванням, яке проявляється слъозотечею і закриттям повік.

Електропунктура (від грец. «elektron» - бурштин та

«puncture» - укол – метод рефлексотерапії, що базується на впливі електричним струмом на біологічно активні точки за допомогою електрода.

Електротравма (від грец. «elektron» - бурштин та «trauma» - рана) – ушкодження, викликане дією на органи і тканини електричного струму великої сили чи напруги (в тому числі блискавки); характеризується ураженням нервової системи (судоми, втрата свідомості), порушенням кровообігу та (або) дихання, глибокими опіками та ін.

Емболія (від грец. «embolē» - напад) – закупорка кровоносної судини субстратом крові, який в нормі відсутній у кров'яному руслі (згортки крові, газовий пухирець).

Ембріологія (від грец. «embryon» - плід та «logos» - вчення) – наука про закономірності утворення зародка та його розвиток; частина морфології.

Ембріон (від грец. «embryon» - зародок) (син. зародок) в акушерстві – організм людини протягом перших 8 тижнів внутрішньоутробного розвитку.

Ембріопатія (від грец. «embryon» - зародок та «pathos» - страждання) – патології ембріонального періоду від 16-ої доби вагітності до 75 доби включно. До основних видів ембріопатій відносять вроджені вади розвитку.

Емфізема (від грец.

«emphysao» - надувати) – розтягування (надування) органа чи тканини повітрям, яке потрапило ззовні, або газом, що утворився в тканинах;

-//- підшкірна травматична – потрапляння повітря (рідше – інших газів) під шкіру через пошкодження стінки повітроносних органів; важливий симптом пневмотораксу.

-//- легень - збільшення об'єму альвеол за рахунок руйнування перетинок між ними.

Ендартеріїт (від грец. «en-» - всередині та «arteria» - артерія) – хронічне запальне захворювання артерій, переважно нижніх кінцівок, що характеризується звуженням їх просвіту та порушенням кровообігу.

Ендогенний (від грец. «endon» - всередині та «-gen» - походження) – той, що має внутрішнє походження; зароджений самим організмом.

Ендодерма (від грец. «endon» - всередині та «derma» - шкіра) – внутрішній зародковий листок з якого утворюється вистелення травного тракту та дихальних шляхів, а також входить до складу щитоподібної залози, мигдаликів, печінки, підшлункової залози.

Ендоекологія (від грец. «endon» - всередині, «oikos» - дім та «logos» - вчення) – вчення про взаємодію органів і систем між собою і внутрішнім середовищем (кров, лімфа, міжклітинна рідина).

Ендокринна залоза (від грец. «endon» - всередині та «krino» - виділяти) – 1) залоза, що виробляє гормони, які надходять із кров'ю до клітин – мішеней; 2) складаються із острівців епітеліальних секреторних клітин, оточених сполучною тканиною, а тому вони можуть виділять свої секрети (гормони) безпосередньо в товщу тканин організму і розноситься кров'ю по всьому тілі.

Ендокард (від грец. «endon» - всередині та «kardia» - серце) - тонка внутрішня сполучнотканинна оболонка, що вистеляє камери серця (перещидсердя та шлуночки), забезпечуючи гладку поверхню для кровотоку та формуючи клапани.

Ендометри́т (від грец. «endon» - всередині та «metra» - матка) – запалення внутрішньої оболонки (слизової) матки.

Ендометри́й (від лат. endometrium) – слизова оболонка матки, яка вистилає її порожнину.

Ендомізі́й (від грец. «endon» - всередині та «mysium» - м'яз) – сполучнотканинні перетинки, які відходять від перимізію в товщу м'яза і «обкутують» невеликі м'язові пучки.

Ендоплазматична сітка (від грец. «endon» - всередині, «plasma» - цитоплазма та лат. «reticulum» - сіточка) (син. Ендоплазматичний ретикулум) – складна система мембран, яка пронизує цитоплазму всіх еукаріотичних клітин. Складається

з плоских мембранних мішечків – цистерн.

Ендоскопія (від грец. «endon» - всередині та «skopeo» - дивитися) – введення в травний канал гнучкої пластикової трубки з освітлювальними приладами, що дає змогу безпосередньо оглянути порожнину травного каналу. Через трубку спеціальним маніпулятором забирають маленькі шматочки слизової оболонки для цитологічного дослідження.

Ендотелі́й (від грец. «endon» - всередині та «thele» - вистилка) – шар клітин, що вистилає судинне русло та порожнину серця.

Ендоцерві́цит (від грец. «endon» - всередині та лат. «cervix» - шийка) – запалення слизової оболонки цервікального каналу.

Енергетична цінність – 1) харчові речовини – кількість енергії (у калоріях чи джоулях), яка вивільняється при окисненні в організмі 1 граму відповідної харчової речовини; 2) харчового продукту – кількість енергії (у калоріях чи джоулях), яка вивільняється при окисненні в організмі харчових речовин, що містяться у 100 грамах відповідного харчового продукту, з урахуванням їх засвоюваності; 3) харчового раціону – сумарна кількість енергії (у калоріях чи джоулях), яка звільняється при окисненні в організмі харчових речовин, що містяться у відповідному харчовому раціоні, з урахуванням їх засвоюваності.

Енергетична цінність їжі – характеризує таку частину енергії продукту, яка може вивільнитися із харчових речовин у процесі біологічного окислення і використання для забезпечення фізіологічних функцій організму.

Енергетичний баланс – (біолог.) співвідношення між кількістю енергії, яка надійшла із їжею та енергією, витраченою організмом.

Енерговитрати – витрати енергії організмом за відповідний проміжок часу або на виконання відповідного об'єму роботи; виражається в калоріях або джоулях.

Енкопрез (від грец. «endon» - всередині та «korros» - кал) (син. нетримання калу) – невимушене виділення калу.

Ентеральний (від лат. enteralis) – означає те, що має відношення до кишечника та нутрощів (див. Кишечник, нутрощі).

Ентерит (від грец. «enteron» - кишка) – запалення слизової оболонки тонкої кишки.

Ентероколіт (від грец. «enteron» - кишка та «kolon» - товста кишка) – запалення тонкої і товстої кишок.

Ентероцити (від лат. enterocytus) – циліндричні клітини слизової оболонки тонких кишок.

Енурез (від грец. «enourein» - виділяти сечу) – нічне нетримання сечі.

Енцефаліт (від грец. «enkephalos» - головний мозок) – запалення головного мозку.

Енцефаломієліт (від грец. «enkephalos» - головний мозок та «myelos» - спинний мозок) – сполучне запалення головного і спинного мозку.

Енцефалопатія (від грец. «enkephalos» - головний мозок та «páthos» - хвороба) – загальна назва захворювань головного мозку, які характеризуються його дистрофічними змінами.

Епендима (від грец. «eri-» - над та «endyō» - покривати) – сукупність клітин нейроглії, які вистеляють центральний канал спинного мозку і шлуночки мозку.

Епендимоцити (від грец. «ependyma» - підкладка та «kytos» - клітина) – великі клітини кубічної, витягнутої чи полігональної форми. На одній із поверхонь епендимоцита знаходиться біля 50 вийок. Ці клітини вистеляють стінки порожнин, заповнених спинномозковою рідиною, беруть участь в її утворенні і переміщенні за допомогою вийок.

Епідеміологічне спостереження – один із методів вивчення причин виникнення інфекційних захворювань на даній місцевості.

Епідеміологія (від грец. «eri-» - над, «demos» - народ та «logos» - вчення) – вивчення хвороб груп людей або населення

в цілому.

Епідемічне вогнище – територія, на якій у певний проміжок часу виникає зараження людей і можливе поширення збудників інфекційних хвороб при існуванні відповідних механізмів передачі.

Епідемічний «вибух» – масова інфекційна захворюваність населення внаслідок активації механізмів передачі збудника при утрудненні встановлення його джерела; такий «вибух» є реальною загрозою в осередках стихійних лих і техногенних катастроф.

Епідемічний ланцюг – взаємо з'єднані ланки епідемічного процесу: джерело збудника, наявні механізми поширення збудника, сприйнятливість організму до даного інфекційного захворювання.

Епідемічний ординар – сталий рівень захворюваності даним інфекційним захворюванням серед населення.

Епідемічний спалах – категорія інтенсивності епідемічного процесу, коли має місце одночасне виникнення у людей (у визначеному колективі) інфекційних захворювань, які пов'язані спільним джерелом інфекції або шляхами її передачі. Вживається як синонім до епідемії з метою означення локальної епідемії на противагу широкомасштабній епідемії.

Епідемічний «хвіст» –

поширення інфекційної захворюваності особами, які спілкувалися з хворими чи носіями в епідемічному осередку під час його ліквідації.

Епідемія (від грец. «epi-» - над та «demos» - народ) – це процес поширення (інфекційних) захворювань серед людей із значним перевищенням звичного рівня захворюваності в даній місцевості;

-«- **психічна** (син. психоз колективний) – викликаний навіюванням психоз, зазвичай істеричного характеру, що майже одночасно виникає у багатьох людей; може спостерігатися за умов надзвичайних ситуацій.

Епідерміс (від лат. «epidermis» - надшкіра) – поверхневий шар шкіри, який належить до плоского багат шарового епітелію, що має здатність до ороговіння (заповнення роговою речовиною каротином).

Епідидиміт (від лат. «epididymis» - придаток яєчка) – запалення придатка яєчка.

Епілепсія (від грец. «epilambanein» - захоплювати) – хронічне захворювання головного мозку. Проявляється повторними судомними або іншими нападами і супроводжується різноманітними змінами особистості;

-«- **кокаїнова** – симптоматична епілепсія, яка виникає при отруєнні кокаїном; проявляється сильними епілептичними нападами;

-«- **мала** – та, що проявляється лише слабкими епілептичними нападами;

-«- **психічна** – проявляється епілептичним психозом або якими – небудь подібними до епілептичних психічними порушеннями при відсутності судомних нападів;

-«- **симптоматична** – та, при якій напади зумовлені інфекційними, токсичними, травматичними чи іншими органічними ушкодженнями головного мозку;

-«- **травматична** – симптоматична епілепсія, яка виникає у віддалений період черепно-мозкової травми; проявляється переважно слабкими нападами відповідно до осередку патологічного процесу, рідко сильними нападами.

Епілептичний припадок – раптове виникнення коматозного стану при епілепсії.

Епістаз (від грец. «epi-» - над та «stasis» - затримка) – такий тип взаємодії генів, за якого одна пара алелів може пригнічувати прояв іншої.

Епітеліальна тканина (син. покрівна тканина) – всякий безперервний прошарок клітин, що покриває частини тіла зовні чи вистеляє порожнини внутрішньо; вона складається із клітин сполучених між собою спеціальними міжклітинними зв'язками.

Епітелій (від лат. epithelium) – тканина, яка вистилає поверхню

тіла, слизові оболонки, а також утворює більшість залоз організму;

-//- залозистий – такий, що створює робочу частину залоз;

-//- покривний – такий, що розміщується на всій поверхні тіла та стінках внутрішніх порожнистих органах;

-//- фолікулярний – епітелій яєчника, який складається із кубічних клітин, що оточують одним прошарком овоцит або багатьма прошарками яйцеклітину.

Епіфіз (або шишкоподібне тіло) (**від грец. «epiphysis» - приросток**) – залоза внутрішньої секреції; розташована в проміжному мозку.

Еректильна фаза шоку – початкова фаза травматичного шоку, яка характеризується розлитим збудженням центральної нервової системи, посиленням обміну речовин тощо; проявляється мовним і руховим збудженням при збереженні свідомості, відсутністю критичного ставлення до власного стану і оточення, почастішанням пульсу, підвищенням артеріального тиску, частим диханням.

Ерекція (від лат. «erigere» - піднімати) – напруження (збудження) чоловічого статевого органу, що супроводжується збільшенням його в об'ємі, різким підвищенням його пружності внаслідок розтягнення і наповнення кров'ю печеристих тіл. Вона забезпечує можливість виконання статевого акту.

Еритема (від грец. «erythros» - червоний) – обмежена гіперемія шкіри (шкіра набуває червоного забарвлення).

Еритроцит (від грец. «erythros» - червоний та «kýtos» - клітина) – червоні клітини крові, основна функція яких нести кисень до тканин та інших клітин тіла.

Еритроцитоз (від грец. «erythros» - червоний та «kýtos» - клітина) – підвищений вміст еритроцитів в одиниці об'єму периферичної крові.

Ерозія (від лат. «erosionis» - роз'їдання) – поверхневий дефект шкіри в межах епідермісу; спостерігається в процесі еволюції пухирця, пухиря, епідермального гнійника, а також на поверхні вузликів і інфільтратів при запаленні; гоїться безслідно.

Есмарха джгут – кровоспинний джгут у вигляді товстої гумової трубки довжиною біля півтора метра із гачком на одному кінці та ланцюжком на другому.

Естроген (від грец. «oistros» - пристрасть та «genes» - народжений) – гормони яєчників, кіркового шару наднирників і плаценти (наприклад, естрон, естріл, естрадіол), які беруть участь у розвитку жіночих статевих органів і вторинних статевих ознак, та сприяють проліферації ендометрія і міометрія.

Есенціальний (від лат. «essentialis» - основний) – життєво необхідний; до цієї

категорії відносять речовини, які не утворюються в організмі і потреба в них забезпечується шляхом введення із зовні, зазвичай із їжею (наприклад, ненасичені жирні кислоти, які споживаються переважно з продуктами рослинного походження).

Етапи медичної евакуації – медичні формування і заклади, що розгортаються на шляхах евакуації потерпілих і забезпечують їх прийом, медичне сортування, надання певного обсягу медичної допомоги, лікування і підготовку до подальшої евакуації. В умовах надзвичайної ситуації діє двохетапна система: перший етап – долікарняний (догоспітальний) включає першу медичну допомогу, долікарську (фельдшерську), а також елементи лікарської допомоги; другий етап – лікарняний (госпітальний) включає кваліфіковану у встановленому обсязі та спеціалізовану медичну допомогу в лікувальних закладах.

Етіологічний фактор – причина, рушійна сила якого-небудь патологічного процесу, що визначає його характер або окремі риси. Наприклад, етіологічним фактором інфекційного захворювання є збудник; отруєння ртуттю (меркуріалізм) – ртуть; вібраційної хвороби – вібрація;

-«- ризику – екзогенний або ендогенний вплив на людину, який сприяє розвитку захворювання чи смерті, але не є їх безпосередньою причиною. Наприклад, гіподинамія сприяє розвитку ішемічної хвороби серця.

Етіологія (від грец. «etymon» - істинне значення та «logos» - вчення) – причина виникнення захворювання чи хворобливого стану. Причина може мати різне походження: генетичне, біологічне, психогенне, хімічне, фізичне, механічне.

Ефектор (у фізіології) (від лат. «effector» - творець) – орган, діяльність (функціональний стан)

Є

Євстахієва труба – вузька видовжена порожнина, яка з'єднує середнє вухо з носоглоткою (див. Слухова труба). Виконує захисну, дренажну і вентиляційну функції (поповнення повітря в барабанній порожнині). Вона забезпечує вирівнювання тиску в середньому вусі та зовнішньому слуховому проході.

Євстахіїт (від лат. «tuba» - труба та грец. «ous» - вухо) (син. отосальпінгіт) – запалення слизової оболонки євстахієвої труби.

Євнухоїдизм (від лат.

Ж

Жар - відчуття надлишкового тепла, зазвичай пов'язане з підвищенням температури тіла людини.

Жарознижуючі засоби (син. антипіретики) – лікарські засоби, які знижують температуру тіла при гіпертермії (гарячка чи тепловий удар); до них відносять: ацетилсаліцилову кислоту, антипирин, амідопирин, фенацетин та інші;

якого змінюється внаслідок управлінського впливу центральної нервової системи, її відповідного відділу чи відповідного рефлексу.

Еякуляція (від лат. «ejaculatio» - виверження) (син. сім'явиділення) - виділення сім'яної рідини із сечівника при коїтусі (статевий акт) або заміщующих його формах статевої активності (мастурбація та інше).

«eunuchus» - кастрований – поєднання недорозвинутості статевих органів і вторинних статевих ознак з диспропорційною тілобудовою (короткий тулуб при довгих кінцівках) і часто, ожирінням; спричиняється пониженою функцією статевих залоз.

Ємність вдиху – максимальний об'єм повітря, яке можна вдихнути після нефорсованого видиху; складається із дихального об'єму і резервного об'єму вдиху.

-«- лікарські – див. Антипіретики;

-«- фізіологічні – повітряні прохолодні ванни, вологе обкутування всього тіла, обтирання тіла водою з оцтом, холодний компрес (оцтово-водний) на голову, застосування мішура з льодом (снігом, холодною водою), який кладуть на голову, ділянку серця, верхню третину передньої поверхні стегна, чи

обкладають усе тіло.

Живі системи – це системи, через які відбуваються безперервні потоки речовини, енергії, інформації та які здатні сприймати, зберігати та переробляти інформацію.

Живіт – нижня частина тулуба, яка включає в себе черевну стінку і черевну порожнину;

-«- гострий – див. Гострий живіт.

Живонародженість – народження плоду із ознаками життя, найважливішими з яких є ознаки легеневого дихання.

Життєва форма – це зовнішній вигляд, що виробився під впливом екологічних чинників і спадково закріпився.

Життєвий цикл – сукупність усіх фаз розвитку, починаючи від зиготи і закінчуючи періодом, коли організм досягає зрілості та може дати початок наступному поколінню.

Життєзабезпечення – комплекс заходів, які спрямовані на створення і підтримку в деякому ізольованому об'ємі (наприклад, підводний човен, скафандр, кабіна літального апарату тощо) умов, необхідних для збереження життя, здоров'я і працездатності людей.

Життєздатність (медич.) – здатність новонародженого до позаутробного життя у звичних умовах.

Життя – 1. особлива форма

існування матерії, яка виникла на певному етапі її розвитку й характеризується процесами метаболізму; 2. це впорядкована і закономірна поведінка матерії, заснована не тільки на одній тенденції переходити від впорядкованості до неврегульованості, але й, частково, на існуванні впорядкованості, яка підтримується весь час.

Жир (-и) – сполуки, які складаються із гліцерину та жирних кислот; входять до складу ліпідів; мають важливе значення як енергетичний, пластичний (входять до складу клітинних мембран) і теплоізолюючий матеріал в організмі людини та тварин;

-//- в харчуванні – для організму мають різне значення – високоенергетичні (забезпечують в середньому 33% добової енергоцінності харчування), входять до складу клітин і клітинних структур (пластичне значення). Із ними поступають в організм життєво необхідні речовини і вітаміни А, Д, Е, незамінні жирні кислоти (вітамін F), лецитин. Вони забезпечують всмоктування із кишечника окремих мінеральних речовин та жиророзчинних вітамінів. Жирові тканини – активний резерв енергетичного матеріалу. Ці речовини також поліпшують смак їжі і викликають відчуття ситості.

Жирні кислоти – аліфатичні карбонові кислоти, у великій кількості входять до складу ліпідів (жирів) тварин і рослин;

-«- **замінні** – ті, що синтезуються в організмі із вуглеводів та інших жирних кислот;

-«- **незамінні** (син. есенціальні) – такі, що не синтезуються в організмі, необхідне їх введення з їжею; наприклад, для людини такими є лінолева, ліноленова та арахідонова кислоти.

Життєва ємність легень – об'єм повітря, який можна видихнути при максимальному видиху із легень після максимального (глибокого) вдиху. Вона становить біля 4800 мл і складається із суми дихального об'єму легень (500 мл), резервного об'єму вдиху (3000 мл) і резервного об'єму видиху (1300 мл). Фізичне тренування супроводжується збільшенням життєвої ємності легень.

Життєва форма – це тип морфологічних пристосувань організмів до умов середовища існування і певного способу життя.

Життєдіяльність людини – це система історично складених способів її суспільного і індивідуального буття, яке проявляється в особливостях пізнання і перетворення нею навколишньої дійсності і самого себе.

Жіночі статеві органи – органи, які визначають жіночу стать; їх поділяють на внутрішні та зовнішні;

-«- **внутрішні** – до них належать яєчники, матка, маткові труби, піхва;

функціонально вони забезпечують дозрівання жіночих статевих клітин, розвиток та виношування плоду;

-«- **зовнішні** – до них належать великі й малі соромітні губи, клітор, дівоча перетинка.

Жовте тіло – залоза внутрішньої секреції, яка формується в яєчнику з фолікула після овуляції; виділяє гормон прогестерон, що забезпечує імплантацію плідного яйця, збереження вагітності та підготовку до лактації;

-«- **вагітності** – таке, що функціонує протягом вагітності;

-«- **менструальне** – таке, що функціонує протягом другої частини яєчникового циклу при відсутності запліднення.

Жовтуха (син. жовтяниця) – поява жовтого забарвлення слизових оболонок, склер і шкіри, зумовленого відкладаннями в них жовчних пігментів;

-«- **емоційна** – виникає при загостренні латентної (прихованої) форми захворювання печінки внаслідок психічної травми;

-«- **епідемічна** – див. Гепатит інфекційний;

-«- **каротинова** – жовтувато-помаранчеве забарвлення шкіри і слизових оболонок внаслідок відкладання в них каротину; спостерігається при надмірному вживанні продуктів, які містять багато каротину – морква, апельсин тощо (див. Аурантіоз шкіри);

-«- **токсична** – зумовлена дією отрути на тканину печінки;

-«- **фізіологічна** – скороминуча жовтуха, яка виникає у більшості здорових новонароджених у перші дні життя;

-«- **ядерна** – див. Ядерна жовтяниця.

Жовч – продукт секреції печінки у вигляді рідини зелено-бурого кольору, виконує функцію емульгатора харчового жиру та служить для незараження вмісту тонкої кишки.

Жовчний міхур – орган травної системи, розташований на нижній поверхні печінки; виконує роль резервуара, в який надходить жовч, що безперервно виробляється печінкою. Поза процесом травлення жовч у міхурі накопичується та концентрується. Виливається у дванадцятипалу кишку.

Жовчні кислоти – органічні кислоти у складі жовчі; беруть участь у перетравлюванні та всмоктуванні ліпідів (група речовин, нерозчинних у воді); є кінцевими продуктами обміну холестерину.

Жовчні пігменти – продукти

3

Забій – це пошкодження м'яких тканин тіла з порушенням цілісності кровоносних судин, але без пошкодження покривів тіла (шкіра, слизові).

розпаду гему (небілкової частини молекули гемоглобіну), які утворюються в печінці, селезінці та, можливо, в еритроцитах; накопичуються в жовчі й виводяться з організму переважно фекаліями.

Жовчні протоки – протоки, які забезпечують витікання жовчі із печінки і жовчного міхура у дванадцятипалу кишку.

Жовчовиділення – надходження жовчі у дванадцятипалу кишку з жовчного міхура або з жовчних протоків.

Жовчогінні засоби – лікарські засоби, які посилюють жовчоутворення або сприяють виділенню жовчі у дванадцятипалу кишку.

Жорсткість води – показник мінералізації води, який виражається сумарним вмістом в ній іонів кальцію та магнію (в мг – екв./л); використовується при оцінці якості питної води.

Жування – фізіологічний акт, який полягає в подрібненні їжі в порожнині рота та змішуванні її зі слиною; є початковою фазою перетравлювання їжі.

Забруднення – такий стан об'єкта, коли в ньому забруднювач (-і) знаходяться у кількостях, які перевищують гранично допустимі концентрації і може викликати неблагоприятний вплив на здоров'я і санітарні умови

перебування людини.

Забруднювач (-і) – будь-який природний або антропогенний фізичний агент, хімічна речовина, біологічний вид, які при попаданні в оточуюче середовище або виникненні в ньому у кількостях, що виходять за межі звичного – граничних природних коливань чи середнього природного фону у розглядуваний час, або знаходяться в оточуючому середовищі у кількостях, що перевершують допустимі для яких-небудь цілей.

Загальна екстрена медична профілактика – здійснюється до встановлення збудника, який спричинив небезпечне інфекційне захворювання; вона включає застосування антибіотиків чи інших препаратів широкого спектра дії, наприклад, тетрациклін, сульфодиметоксин тощо.

Загальна ємність легень – максимальна кількість повітря, яка може поміститися в легенях; вона дорівнює сумі залишкового об'єму легень і життєвої ємності легень (становить близько 4,5-6 л).

Загальна слабкість – відчуття зниження функціональних можливостей організму;

-«- **гостра** – розвивається раптово; може бути проявом: зомління, шлунково-кишкової кровотечі або іншої внутрішньої кровотечі, нападу стенокардії, розвитку інфаркту міокарда, стану гіпоглікемії, виникати після перенесеного інфекційного захворювання, отруєння, травми головного

мозку та інше.

Загальний адаптаційний синдром (син. адаптаційний синдром) – неспецифічна нейрогуморальна реакція організму на дію неадекватних факторів (стресорів) зовнішнього середовища.

Загальні людські втрати – такі, що виникають внаслідок надзвичайної ситуації; поділяються на незворотні і санітарні втрати;

-«- **незворотні втрати** – люди, що загинули в момент виникнення надзвичайної ситуації, померлі до надходження на перший етап медичної евакуації (в медичний заклад) і зниклі безвісти;

-«- **санітарні втрати** – уражені (залишилися живими) і захворілі при виникненні надзвичайної ситуації чи внаслідок надзвичайної ситуації.

Загартовування (в медицині) – підвищення стійкості організму до неблагоприятного впливу фізичних факторів навколишнього середовища (пониженої чи підвищеної температури повітря, води, пониженого атмосферного тиску тощо) шляхом систематичного дозованого впливу цими факторами.

Загоювання рани – патофізіологічний процес реакції організму на поранення, в якому мають місце три послідовні стадії (фази): запалення, регенерація і дозрівання грануляційної тканини та реорганізація рубця й

епітелізація шкіри чи слизової оболонки;

-«- вторинним зтягуванням – відбувається шляхом поступового заповнення ранової порожнини, яка містить гній (процес нагноювання рани), грануляційною тканиною із наступною епітелізацією та утворенням широкого рубця; процес загоювання значно подовжується;

-«- первинним зтягуванням – це загоювання шляхом з'єднання її стінок згустком фібрину (білок крові) із утворенням на поверхні струпа, під яким відбувається швидке заміщення фібрину грануляційною тканиною, епітелізація й утворення вузького рубця; весь процес триває близько двох тижнів;

-«- під струпом – має місце при незначних ушкодженнях, які супроводжуються поверхневим порушенням цілісності шкіри: подряпини, садно, потертості, невеликі опіки першого чи другого ступенів. Процес розпочинається із зсідання вилитої крові, інколи тільки лімфи, яка швидко підсихає з утворенням струпа. Під ним відбувається швидка регенерація епідермісу і струп відторгається. Весь процес триває до тижня.

Загроза - потенційна небезпека, можливість виникнення тяжких, прикрих наслідків або обставини, що можуть завдати шкоди життю, здоров'ю, майну, екології чи інтересам (безпеці).

Загрудинна залоза (син. тимус) – орган, розташований за ручкою грудини у верхньому відділі переднього середостіння; регулює формування і функціонування механізмів клітинного імунітету; є центральним органом імунної системи.

Задишка – порушення частоти, ритму, глибини дихання або підвищення роботи дихальних м'язів; проявляється суб'єктивним відчуттям нестачі повітря або утрудненням дихання;

-//- легка – дихальних циклів (вдих – видих) до 25 на хвилину;

-//- середньої тяжкості – дихальних циклів від 25 до 35 на хвилину;

-//- тяжка – дихальних циклів до 45 на хвилину.

Задуха (син. астма) – суб'єктивне відчуття нестачі повітря, яке супроводжується виникненням потреби посилити дихання; спостерігається при різних захворюваннях, переважно органів дихання, їх ушкодженнях.

Задушення – загальна назва різних видів механічної асфіксії: підвищення, удавлення, закривання дихальних отворів і шляхів, утоплення, стиснення грудей і живота.

Заїда – (син. хейліт ангулярний) – дерматоз у вигляді тріщини чи ерозії в куті рота.

Закреп (син. запор) – тривала (понад 48 год.) затримка калу в кишках.

Закрутка – імпровізований кровоспинний джгут, який являє собою петлю із підручного матеріалу з продітою в неї паличкою для закручування.

Залежність наркотична – це потреба знову і знову вживати наркотик; розрізняють психічну і фізичну залежність;

-//- психічна – сильний потяг до відповідної речовини; людиною постійно оволодівають думки про цю речовину. При цьому виникає сильне внутрішнє напруження, від якого вдається звільнитися лише одним способом – вжити чергову дозу, проте полегшення тимчасове і скоро потяг виникає знову;

-//- фізична – пристосування організму до наркотичної речовини досягає такого ступеня, коли вона стає необхідною для підтримки більш – менш нормального функціонування органів і систем та виникає синдром абстиненції.

Залишковий об'єм легень – об'єм повітря, що залишається в легенях після максимального видиху (біля 1200-1500 мл). Більша частина його може бути видалена із легень лише при відкритому пневмотораксі. У легенях після спадання залишається деяка кількість повітря, тому вони не тонуть.

Залоза потова – нерозгалужене трубчасте утворення в шкірі. У людини їх найбільше на долонях, підшвах,

пахвинних ямках (400-500 на 1 см²). Вони беруть участь в терморегуляції і регуляції водно-сольового обміну, виділяючи піт (у людини від 0,5 до 5 л на добу). За якісним складом піт не відрізняється від складу сечі (сечова кислота, креатин, жири, лужні солі, особливо багато кухонної солі та інше).

Залоза (-и) – орган (або клітина епітелію), що виробляє фізіологічно активні речовини чи концентрує і виводить із організму кінцеві продукти розпаду речовин;

-«- вільна – протоком відкривається на поверхню шкіри, де не існує волосся (губа, грудний сосок і його кружальце, мала соромітна губа, головка статевого члена та його передня шкірка, долоня кисті, підощва стопи);

-«- волосини – протоком відкривається у заглибину при виході волосини із епідермісу;

-«- дихальні – див. Залози дихальних шляхів;

-«- екзокринні – див. Залози зовнішньої секреції;

-«- ендокринні – див. Залози внутрішньої секреції;

-«- передміхурова – див. Простата;

-«- повіка – протоком відкривається у фолікул виї;

-«- потова – придаток дерми; виробляє піт. Розташовується майже на всіх ділянках шкіри (окрім проміжної частини губ, головки статевого члена та його передньої шкірки), але найбільше у шкірі пальців, долонь та пахвових складок;

-«- сальна – придаток дерми; виробляє шкірне сало;

- «- **слізні** – див. Залоза слізна;
- «- **статеві** – див. Гонади;
- «- **травні** – див. Залози травного апарату;
- «- **шишкоподібна** – див. Шишкоподібне тіло;
- «- **шкірні** – див. Залози шкіри.

Залоза (-и) внутрішньої секреції – загальна назва залоз, які виробляють фізіологічно активні речовини (гормони) і виділяють їх безпосередньо у внутрішнє середовище організму;

-«- **мозковий придаток** – див. Гіпофіз;

-«- **надниркові** – див. Наднирник;

-«- **«острівці підшлункової залози»** – див. Острівці панкреатичні;

-«- **прищитоподібні** – представлені чотирма дрібними тільцями овальної форми, розташованими на задній поверхні бічних часток щитоподібної залози; виробляють гормон, який бере участь у регуляції обміну кальцію і фосфору в організмі;

-«- **статеві** – див. Гонади;

-«- **тимус** – див. Загрудинна залоза;

-«- **щитоподібна** – найбільша з ендокринних залоз; розташована в передній ділянці шиї і фіксована до бічних поверхонь гортані та передньої поверхні трахеї. Вона складається із двох часток (правої і лівої), з'єднаних перешийком. Виробляє гормони, які стимулюють обмін речовин, ріст і розвиток організму.

Залоза (-и) зовнішньої

секреції – загальна назва залоз, які виділяють фізіологічно активні речовини на поверхню шкіри чи в порожнини організму або концентрують і виводять із організму кінцеві продукти розпаду речовин;

-«- **дихальні** – див. Залози дихальних шляхів;

-«- **передміхурова** – див. Простата;

-«- **слізні** – див. Залоза слізна;

-«- **травні** – див. Залози травного апарату;

-«- **шкірні** – див. Залози шкіри.

Залози (-и) травного апарату – сукупність залоз зовнішньої секреції різних розмірів, будови та розташування, які виробляють травні соки чи сліз;

-«- **дванадцятипалої кишки** – розташовані в підслизовій основі цієї кишки та початкової частині порожньої кишки; беруть участь у виробленні кишкового соку;

-«- **жовчного міхура** – розташовані в слизовій оболонці цього органу в ділянці його шийки;

-«- **печінка** – див. Печінка;

-«- **підшлункова залоза** – залоза зовнішньої і внутрішньої секреції, займає екстраперитонеальне положення позаду шлунка; виробляє травні ферменти, а також гормони, які беруть участь в регуляції вуглеводного і жирового обміну;

-«- **слинні** – див. Залози слинні;

-«- **стравоходу** – розташовані в підслизовій основі стінки стравоходу, переважно у його

верхній частині;

-«- **товстих і тонких кишок** – див. Кишкові крипти;

-«- **тонких кишок** – у слизовій оболонці брижової частини тонкої кишки розміщені кишкові залози, які виділяють специфічний кишковий сік;

-«- **шлунка** – загальна назва залоз, розташованих у власному шарі слизової оболонки шлунку, які виробляють шлунковий сік;

-«- **язика** – слинні залози, розташовані в язиці.

Залози дихальних шляхів – сукупність залоз зовнішньої секреції, які забезпечують слизовий захист дихальних шляхів: носа, глотки, гортані, трахеї, бронхів;

-«- **бронхів** – розташовані в підслизовій основі стінки бронхів;

-«- **глотки** – у невеликих кількостях виявляються в глибині сполучнотканинного шару під епітелієм;

-«- **гортані** – дрібні залози, що у великих кількостях виявляються в складі підслизової основи;

-«- **носа** – розташовані в слизовій оболонці порожнини носа;

-«- **трахеї** – розташовані в задній та бокових стінках трахеї.

Залози слинні – загальна назва залоз, різних розмірів, будови і розташування, які виробляють слину; розрізняють малі (губні, щічні, кутні, піднебінні та язикові) та парні великі слинні залози (під'язикова,

піднижньощелепна, привушна);

-«- **піднижньощелепна** – розміщена біля кута нижньої щелепи; протока її відкривається на під'язиковому м'ясі;

-«- **під'язикова** – розміщується під слизовою оболонкою дна порожнини рота; протока (-и) самостійно відкриваються в порожнину рота, або з'єднуються з протокою піднижньощелепної залози;

-«- **привушна** – найбільша із слинних залоз; розміщена у привушно-жувальній ділянці обличчя; привушна протока відкривається на слизовій оболонці переддвер'я рота проти другого верхнього великого кутнього зуба.

Залози шкіри – загальна назва залоз, які розташовані в дермі або мають епідермальне походження;

-«- **молочні** – див. Груди;

-«- **потові** – див. Залоza потова;

-«- **сальні** – див. Залоza сальна.

Замерзання – третій (термінальний) період охолодження організму в межах від 33 - 30 °С до 26 -24 °С. У цей період в організмі різко зменшується обмін речовин, починається виразне кисневе голодування клітин і глибоке подавлення життєвих функцій – стан „холодової залякlostі” з можливою клінічною картиною „несправжньої (уявної) смерті”.

Западання надгортанника –

закривання надгортаником входу в дихальне горло не під час ковтання; може бути в людини, яка перебуває в без свідомому стані (кома чи клінічна смерть) і лежить горілиць; небезпечно механічною асфіксією.

Западання язика – зміщення кореня язика до задньої стінки глотки, яке створює перепону для потрапляння повітря в гортань, може виникнути, наприклад, в стані коми, глибокого шоку, клінічної смерті, при переломах нижньої щелепи (зазвичай в лежачому положенні на спині).

Запалення – відповідь організму на інфекцію чи пошкодження тканин; при запаленні в даній ділянці тіла з'являються: біль, почервоніння, набряк та підвищення температури;

-«- **алергійне** – при якому ушкодження тканин і органів спричиняється утворенням комплексу алергенна з антитілами або сенсibiliзованими лімфоцитами;

-«- **асептичне** – таке, що виникає без участі мікробів;

-«- **гангренозне** – таке, що перебігає у формі гангрені тканин і органів; характерно для анаеробної інфекції;

-«- **геморагічне** – коли запальний екссудат містить багато еритроцитів;

-«- **гнилісне** – характеризується розкладанням тканин з утворенням газів неприємного запаху;

-«- **гнійне** – характеризується

утворенням гнійного екссудату і розплавленням тканинних елементів в ділянці запалення;

-«- **десквамативне** – таке, що супроводжується злущуванням епітелію шкіри, слизових оболонок шлунково – кишкового тракту або дихальних шляхів;

-«- **ексудативне** – характеризується переважним утворенням екссудату і мало вираженими процесами альтерації (руйнування тканин) і проліферації (розмноження тканин);

-«- **інтерстиціальне** – переважне ураження процесом запалення проміжної тканини (міжклітинної речовини), стромі паренхіматозних органів;

-«- **катаральне** – запалення слизових оболонок з утворенням рясного екссудату різного складу і стіканням його по поверхні слизової оболонки;

-«- **крупозне** – характеризується неглибоким некрозом і накопиченням фібрину у некротичній масі, яка легко відділяється у вигляді плівки;

-«- **серозне** – характеризується утворенням в тканинах серозного екссудату; спостерігається переважно в серозних порожнинах;

-«- **фізіологічне** – таке, що виникає в процесі здійснення нормальних фізіологічних функцій (наприклад, після приймання їжі, менструацій);

-«- **флегмонозне** – коли гнійний екссудат поширюється між тканинними елементами.

Запаморока – тимчасова втрата свідомості внаслідок хвилювання, хвороби і т. ін. (див. Непритомність, зомління).

Запаморочення голови – відчуття уявного прямолінійного чи кругового руху оточуючих предметів або власного тіла; виникає при порушенні взаємодії вестибулярного і зорового аналізаторів та глибокої чутливості.

Запліднення – процес проникнення сперматозоїда в яйцеклітину.

Запор – уповільнене, утруднене або систематично недостатнє спорожнення кишечника (наприклад, рідкіше, ніж раз на три доби).

Зап'ясток – частина кисті руки, що прилягає до передпліччя.

Зараження (син. інфікування) – проникнення збудника інфекційного захворювання в організм людини або тварини.

Зародок (ембріон) – розвиток організму до 9 – го тижня вагітності.

Засвоюваність харчових речовин – частка від всіх спожитих харчових речовин (див. Харчування), яка всмоктана організмом; залежить від перетравленості їжі та повноти її всмоктування; може значно зменшуватися при перевтомі, нервово-емоційному перенапруженні чи у стані

пригніченості.

Засоби захисту – засоби, які призначені чи пристосовані для попередження, усунення або зменшення впливу на людину небезпечних і шкідливих факторів оточуючого середовища, а також бойових засобів ураження.

Заспокійливі засоби (син. седативні засоби) – лікарські засоби, які чинять загальну заспокійливу дію на центральну нервову систему, наприклад, препарати валеріани, пустирника, похідних барбітурової кислоти в малих дозах.

Застуда – охолодження організму людини, яке спричиняє хворобливі стани.

Затьмарення свідомості – тимчасова втрата здатності ясно мислити; проявляється повною неможливістю або нечіткістю сприймання оточення, дезорієнтованістю в часі, просторі, оточуючих людях, власній особистості, невпорядкованості думок, частковою або повною втратою пам'яті (амнезія) на період потьмарення свідомості.

Захворюваність – кількість нових випадків захворювань у даній групі населення протягом відповідного проміжку часу.

Захворювання (син. розлади; всі захворювання є розладами, але не всі розлади захворювання) – розлади стають захворюваннями лише тоді; коли їх прояви набувають найбільшої виразності і такі, що повторюються формами

станів патології; факт виникнення хвороби у людини;

-«- **гнійничкові** – спричиняються стафілококами, які дуже поширені в природі, вони завжди присутні на шкірі людини;

-«- **інтеркурентне** – яке виникло на фоні уже існуючого і за походженням не пов'язаного із ним;

-«- **повторне** – яке виникло у людини, що раніше перенесла аналогічну хворобу;

-«- **професійне** – спричинене впливом шкідливих умов праці працівника;

-«- **ятрогенне** – зумовлене необережними висловлюваннями чи поступками медичного персоналу, що неблагоприятно вплинуло на психіку хворого (постраждалого).

Захисний одяг – одяг, призначений для усунення або послаблення впливу на шкіру або через шкіру людини шкідливих та ушкоджуючих факторів.

Захисні реакції організму – рефлекторні й гуморальні (через рідкі середовища) реакції організму, які виникають у відповідь на дію надзвичайних та патологічних подразників і спрямовані на збереження гомеостазу.

Заходи першої медичної допомоги – заходи надання долікарняної допомоги потерпілому на місці пригоди або під час перевезення, які спрямовані на виведення його із

тяжкого стану та попередження або зменшення тяжкості перебігу ускладнень; сюди відносять такі основні заходи (за порядком їх черговості), як: припинення небезпечної кровотечі, забезпечення прохідності дихальних шляхів, штучне дихання та непрямий масаж серця в період термінального стану, пов'язки на рани, протишокові заходи, транспортна іммобілізація.

Зачаття – виникнення вагітності; включає запліднення яйцеклітини та імплантацію плідного яйця.

Защемлення – 1. ушкодження внаслідок стискування якоїсь частини тіла між чимось; 2. здавлювання органів чи тканини з порушенням кровотоку в них.

Збалансоване харчування – наукова концепція, що виражається у співвідношенні усереднених даних про потреби людини в харчових речовинах і енергії.

Збалансованість амінокислот – співвідношення амінокислот в раціоні харчування, яке забезпечує максимальне їх використання (утилізацію) в організмі і відповідає його потребам.

Збалансованість харчових речовин – співвідношення харчових речовин в раціоні харчування, яке забезпечує максимальну засвоюваність їжі і відповідає потребам організму.

Збудження – 1. стан

нервового піднесення, неспокою, хвилювання. 2. фізіологічний процес, який виникає у кожній живій клітині чи тканині будь-якого організму як реакція на подразнення. Збудження (психіатр.) – загальна назва психопатологічних станів із вираженим посиленням психічної і рухової активності.

Збудник інфекції (син. заразний агент) – загальна назва мікроорганізмів, які при потрапленні в організм людини здатні спричинити розвиток інфекційного процесу.

Згортання крові – патофізіологічний процес, який забезпечує утворення згортка крові, зокрема при розриву судин зупиняє витікання крові з них.

Згорток кров'яний – утворення, яке виникає при згортанні крові. Воно еластичне, із гладкою поверхнею, темно-червоного кольору; складається із ниток фібрину та клітинних елементів крові.

Звикання наркотичне – початкова доза наркотика перестає діяти на організм і для відновлення ефекту дозу потрібно прогресивно підвищувати, аж до токсичної включно.

Звуження поля свідомості – у фокусі свідомості лишається тільки обмежене коло уявлень.

Зв'язки (медич.) – сполучнотканинне волокнисте утворення у вигляді пучка, тяжа чи пластинки, яке з'єднує кістки,

утримує внутрішні органи. При травмах часто трапляються їх розриви, особливо в ділянках суглобів.

Здоровий спосіб життя – це дотримання людиною сукупності певних правил і принципів щодо підтримання оптимального стану здоров'я та запобігання виникненню його ушкоджень. Основні складові: спосіб життя особи, її сім'ї, колективу і суспільного середовища; рівень загальної культури; місце здоров'я в ієрархії потреб; мотивація і настанова на здорове життя; діагностика стану здоров'я; навчання здоров'ю.

Здоров'я – стан повного добробуту, а не лише відсутність хвороби чи немочі;

-«- **відхилення** – зміни відносно до норми морфологічних чи функціональних показників стану організму, які не мають ознак патології;

-«- **корекція** – це комплекс медичних, педагогічних та соціальних заходів, які спрямовані на усунення морфологічних чи функціональних відхилень стану організму;

-«- **людини** – це стан повного соціально – біологічного і психічного благополуччя, коли функції всіх органів і систем людини зрівноважені із природним і соціальним середовищем, відсутні які – небудь захворювання, хворобливі стани і фізичні вади;

-«- **психічне** (син. духовне) –

це розвиток людини як особистості при забезпеченні душевного благополуччя та збалансованого розвитку психіки;

-«- соціальне – можна визначити як врівноважену та оптимальну взаємодію людини із соціальним середовищем;

-«- фізичне (син. тілесне) – це фізичний (тілесний, соматичний) стан людини та її фізичний розвиток.

Здухвина – місце у верхній частині тіла між ребрами і черевом.

Зигота (від грец. «zygotos» - з'єднувати) – запліднена яйцеклітина; містить повний набір хромосом (половина від матері, а друга - від батька) і генетично запрограмована на розвиток з неї організму.

Зів – отвір, обмежений піднебінно–язиковими дужками, які відокремлюють його порожнину рота від носової частини глотки.

Зігрівання – медична процедура, яка спрямована на місцеве чи загальне підвищення температури тіла;

-«- нагріванням – полягає у виведенні внутрішньо в організм гарячих речовин (наприклад, напої, страви) або зігрівання тіла;

-«- утеплюванням – ділянки тіла чи всьому тілу створюють умови для зменшення тепловіддачі (наприклад, вдягання теплої одягу, вкривання ковдрою тощо).

Зіничний рефлекс – 1) загальна назва рефлексу, який характеризується зміною діаметру зіниць, наприклад, при переміні освітлюваності, від болю; зникає у людини в стані глибокої коми, клінічної смерті; через 1 хв. після зупинки серця зіниці стають широкими (див. Зіниці діаметр) і не реагують на світло; 2) реакція зміни діаметру зіниці при зміні інтенсивності освітлення (залежність логарифмічна); звичний діаметр зіниці при нормальному освітленні приблизно 3 мм; зменшення до 1 мм – міоз яскравого освітлення; збільшення до 8 мм – мідріаз темноти.

Зіниця (-і) – круглий отвір у центрі райдужки, через який проходить світло в око;

-«- діаметр – в нормі діаметр зіниці при оптимальному освітленні приблизно дорівнює ширині райдужної оболонки (біля 2 – 2,5 мм). Цим слід керуватися при виявленні неоднакового діаметра зіниць, визначенні, яка зіниця розширена (чи звужена). Розрізняють зіниці звичного діаметра, звужені (міоз) і розширені (мідріаз).

Зір – одне із п'яти почуттів, органом якого є око; здатність бачити. Оцінка його стану має важливе діагностичне значення. Для людини характерний бінокулярний зір, у процесі якого при формуванні видимого образу використовується зорова інформація, що надходить від обох очей.

Злоякісний – небезпечний,

загрозливий для життя; наприклад, злоякісна пухлина, рана тощо.

Зморшка – складка на шкірі обличчя, тіла.

Знеболювальні засоби (син. анальгетики) – лікарські засоби, які послаблюють або усувають біль, наприклад, морфін, промедол, анальгін; застосовуються в протишокових заходах.

Зневоднення організму – різке зменшення вмісту води в організмі, зумовлене її недостатнім надходженням або надмірним виведенням із тіла.

Зоб – патологічне збільшення щитоподібної залози;

-«- **ендемичний** – захворювання, яке виникає серед населення, що проживає у відповідних географічних районах із недостатністю йоду в оточуючому середовищі (грунт, вода, харчові продукти місцевого походження);

-«- **епідемічний** – ендемічний зоб, частота появи якого значно збільшена серед відповідних груп населення;

-«- **спорадичний** – захворювання, яке характеризується появою зобу, зазвичай, без виразних порушень функцій залози у осіб, що проживають поза ендемічних по зобу районах;

-«- **токсичний** – захворювання, яке характеризується рівномірним збільшенням щитоподібної залози і підвищенням її функції; проявляється

збільшенням обміну речовин, часто екзофтальмом, втратою маси тіла, тахікардією.

Зовнішнє вухо – складається із вушної раковини і зовнішнього слухового ходу.

Зовнішнє середовище – все те, що знаходиться поза внутрішнім середовищем організму; частина навколишнього середовища, яка безпосередньо контактує із епітелієм шкіри і слизових оболонок, а також впливає на всі види рецепторів, що сприймають оточуючий світ.

Зовнішні впливові фактори – фактори оточуючого середовища (фізичні, механічні, хімічні, біологічні, соціальні), які викликають подразнення нервової системи і реакції відповіді на них в межах фізіологічних ресурсів організму або у вигляді хворобливого стану.

Зовнішній слуховий хід – починається в глибині вушної раковини зовнішнім слуховим отвором, продовжується в хрящовий зовнішній слуховий хід, який перегороджує барабанна перетинка і відділяє його від барабанної порожнини. Остання відноситься до середнього вуха.

Зонд – 1. Інструмент у вигляді тонкого стержня, призначеного для проведення діагностичних і лікувальних процедур в різних порожнинах і каналах тіла людини. 2. Інструмент у вигляді еластичної трубки (чи комбінації трубок), призначений для виймання вмістимого органів шлунково –

кишкового тракту і (або) для введення в них рідин.

Зондування – введення в шлунок або 12-палу кишку гумового зонду для взяття соків, які потім біохімічно досліджують.

Зона теплового комфорту (син. комфортна зона мікроклімату) – діапазон метеорологічних умов (поєднання температури, вологості, рухомості повітря, теплового випромінювання) в межах якого спостерігається найменше напруження терморегуляції організму та оптимальне тепловідчуття.

Зооантропонози (від грец. «zoon» - тварина, «anthropos» - людина та «posos» - хвороба) – група заразних захворювань, спільних для тварин і людини.

Зоозоози (від грец. «zoon» - тварина та «posos» - хвороба) – група заразних захворювань, властивих лише тваринам.

Зопрілість – запалення шкіри,

I

Ідеомоторний акт (від грец. «idea» - образ та лат. «motor» - рух) – підвищення тонусу чи слабе скорочення м'язів, які беруть участь у здійсненні руху, що виникає у людини при розумовому уявленні цього руху.

Ідіопатичний (від грец. «idios» - свій та «pathos» - страждання) – неясного походження, такий, що виникає без видимих причин.

виникає переважно в складках внаслідок мацерації (вологого розм'ягчення) і тертя.

Зуб (-и) – утворення переважно із твердих тканин, які розташовані в ротовій порожнині і призначені для відкушування та подрібнення їжі, а також брати участь в утворенні звуків мови;

-//- молочні (син. випадаючі) – зуби, які прорізуються у людини в перші 2 – 3 роки життя та випадаючі у віці від 5 – до 13 - 14 років і заміщуються постійними зубами;

-//- мудрості – треті корінні зуби людини; прорізуються у віці від 18 – 25 років;

-//- постійні – прорізуються у людини у віці від 5 – 6 років до 13 -14 років (зуби мудрості після 18 років).

Зуд (свербіж) – відчуття потреби почухати відповідну ділянку шкіри чи слизової оболонки; проявляється як видозмінене больове відчуття.

Ідіосинкразія (від грец. «idios» - свій та «synkrisis» - змішування) – загальна назва реакцій організму, клінічно подібних до алергійних, які зумовлені успадкованою підвищеною чутливістю до окремих харчових продуктів та ліків.

Ізокопія (від грец. «isos» - рівний та «kopia» - зніця) – рівність діаметрів зниць правого і лівого ока.

Ізолятор (від лат. «insula» - острів (відокремлений) – відокремлене приміщення, яке обладнане і забезпечене усім необхідним для підтримки суворого протиепідемічного режиму.

Ізоляція (від лат. «insula» - острів (відокремлений) – 1) в епідеміології – протиепідемічний захід, спрямований на відокремлення від оточуючих епідемічно небезпечних осіб: інфекційних хворих, осіб із можливим інфекційним захворюванням, при карантинних інфекціях – носіїв збудників небезпечних хвороб, а також осіб, які спілкувалися з хворим; 2) у психіатрії – видалення хворого з-поміж інших людей і приміщення його в ізолятор чи лікарню для упередження можливих небезпечних дій відносно оточуючих чи самого себе.

Ізотермія тіла (від грец. «isos» - рівний та «therme» - тепло) – підтримка температури тіла на відносно постійному рівні, незалежно від коливання температури навколишнього середовища.

Ізотонічний розчин (від грец. «isos» - рівний та «tonos» - напруга) (медич.) – осмотичний тиск якого дорівнює осмотичному тиску плазми крові; наприклад 0,9% водний розчин хлориду натрія (кухонна сіль), 4,5 – 5% водний розчин глюкози.

Ізотоп (від грец. «isos» - рівний та «topos» - місце) – загальна назва різновидностей одного хімічного елемента, які

мають однаковий заряд ядра, а розрізняються за масою атомів;

-«- **радіоактивний** – ізотоп, нестабільне ядро якого переходить у стабільний стан внаслідок радіоактивного розпаду.

Імбібіція (від лат. «imbibere» - всмоктувати) – просочування тканин тіла розчинними у тканевій рідині речовинами;

-«- **прижиттєва** – просочуються тканини живого організму, наприклад, білірубінном при жовтяниці, каротином продуктів при надмірному і тривалому його споживанні (див. Аурантиаз шкіри).

Імобілізація (від лат. «immobilis» - нерухомий) – створення повної чи часткової нерухомості або зменшення рухомості однієї чи декількох ділянок тіла при ушкодженнях і деяких захворюваннях, наприклад, знерухомлення місця перелому на період транспортування потерпілого з місця пригоди до лікарні.

Імпетиго (від лат. «impetere» - нападати) – поверхнєве гнійне запалення шкіри із виникненням пустул, що засихають із утворенням кірки.

Імплантація (від лат. «im» - всередину та «plantatio» - пересадка) – 1) В ембріології – укорінення зародка за допомогою ворсинок хоріона у слизову оболонку матки; у людини це відбувається через 6 – 7 днів після запліднення яйцеклітини. 2) В

хірургії – загальна назва багатьох видів хірургічних операцій – пересадка хряща, кістки, вживлення в тканини чужерідних матеріалів тощо.

Імпотенція (від лат. «*impotens*» - **безсилий**) – нездатність чоловіка здійснювати повноцінний статевий акт.

Імунізація (від лат. «*immunitas*» - **захист**) – протиепідемічний захід, спрямований на створення у людей і тварин штучної несприйнятливості до хвороботворних мікроорганізмів (імунітету) шляхом введення вакцин та анатоксинів (активний імунітет, зберігається від кількох місяців до кількох років) або імуних сироваток чи імуноглобулінів (пасивний імунітет, зберігається до 1 місяця);

-«- **активна** – введення в організм антигенів – вакцин і (або) анатоксинів;

-«- **пасивна** – введення в організм антитіл (імуних сироваток або імуноглобулінів);

-«- **пасивно-активна** – послідовне введення в організм антитіл і антигенів.

Імунітет (від лат. «*immunitas*» - **захист**) (син. імуний захист) – несприйнятливість організму до інфекційних і неінфекційних антигенів і речовин: бактерії, віруси, отрути та інші продукти, чужорідні для організму;

-«- **активний** – виникає внаслідок імуної відповіді організму на введення

антигену;

-«- **гуморальний** – той, що зумовлений наявністю відповідних біологічно активних захисних речовин (антитіла та інше) у внутрішньому середовищі організму;

-«- **клітинний** – частина імуної системи, яка дає відповідь на вторгнення чужорідного не шляхом утворення антитіл, а за допомогою захисних клітин: лімфоцитів, моноцитів, лейкоцитів;

-«- **материнський** – пасивний імунітет, зумовлений наявністю антитіл, отриманих від матері через плаценту або з молозивом;

-«- **надбаний** – той, що виникає при перенесенні інфекційного захворювання, або шляхом імунізації чи передачею антитіл від матері;

-«- **пасивний** – той, що виникає при передачі антитіл у складі імуної сироватки чи імуноглобулінів від імунізованого донора, а також від матері через плаценту чи з молозивом;

-«- **спадковий** – той, що властивий представникам відповідного біологічного виду і передається спадково (наприклад, люди не хворіють окремими інфекційними захворюваннями тварин чи птахів);

-«- **після щеплення** – той, що виникає внаслідок активної імунізації щепленням.

Імуна відповідь – дія імуної системи у відповідь на вторгнення

в організм чужорідних речовин, які мають ознаки чужої генетичної інформації; вона спрямована на позбавлення організму від чужорідного;

//- алергійна – див.

Алергійна реакція;

//- звична – одна із тих, що перебігає безперервно у будь-якому організмі та яка зовнішньо нічим не проявляються.

Імунна недостатність (син. імуннодефіцитний стан) – пониження або відсутність імунної відповіді внаслідок дефекту системи імунітету.

Імунна система – сукупність органів, тканин і клітин які забезпечують розвиток імунної відповіді: кістковий мозок, загрудинна залоза, селезінка, лімфатичні залози, мигдалики піднебіння, апендикс та інші скопичення лімфоїдної тканини.

Імуноглобулін (від лат. «*immunitas*» - захист та «*globulus*» - кулька) – білок, який утворюється лімфоцитами і має властивості антитіла; використовується для пасивної імунізації.

Імунодефіцит (від лат. «*immunitas*» - захист та «*deficientia*» - недостатність) – див. Імунна недостатність.

Імунологічна пам'ять – здатність імунної системи організму після першої взаємодії з антигеном специфічно відповідати на його повторне введення.

Імунопатологія (від лат. «*immunitas*» - захист, «*pathos*» - хвороба та «*logos*» - вчення) – випадки, коли імунна відповідь супроводжується ушкодженнями організму (алергія, аутоалергія) або порушенням механізму імунітету (імунодефіцити, імунопроліферативні процеси та інше); пухлинні явища, як вираз недостатності імунних механізмів.

Імуностимулятори (від лат. «*immunitas*» - захист та грец. «*stimulare*» - спонукати) – речовини, які неспецифічно підвищують імунний захист організму.

Імуносупресія (від лат. «*immunitas*» - захист та «*suppressio*» - пригнічення) – штучне або природне пригнічення активності імунної системи.

Інвазивність (від лат. «*invasio*» - напад) (мікробіол.) – здатність мікроорганізму долати клітинні, тканинні гуморальні захисні бар'єри і проникати в макроорганізми.

Інвазія (від лат. «*invasio*» - напад) – проникнення в організм людини паразитів живої природи з наступним розвитком форм їх взаємодії з макроорганізмами.

Інвалідність (від лат. «*invalidus*» - слабкий) – тривала чи постійна втрата працездатності або значне обмеження її.

Інволюція (від лат. «*involutio*» - згортання) – редукція або спрощення морфологічних і фізіологічних характеристик окремих органів в онтогенезі або

філогенезі;

-//- вікова – спостерігається у процесі онтогенезу, наприклад інволюція загрудинної залози, в якій її речовина після статевого дозрівання організму поступово заміщується жировою тканиною, зберігаючись у похилому віці у вигляді залишків залозистої тканини;

-//- сексуальна – вікова інволюція, яка проявляється послабленням статевої активності.

Інгаляція (від лат. «inhalo» - вдихати) – надходження в органи дихання певних газоподібних речовин чи аерозолів разом із повітрям.

Індивідуальний перев'язувальний пакет – стерильний перев'язувальний матеріал єдиного взірця, загорнутий у захисну оболонку; призначається для надання першої медичної допомоги при пораненнях та опіках.

Ін'єкція (від лат. «injectio» - вприскування) – введення в організм рідини за допомогою шприца та голки.

Інкрет (від лат. «incernere» - виділяти) – речовина, яка виділяється органом або тканиною в кров чи лімфу.

Інкубаційний період (від лат. «incubatio» - лежання) – проміжок часу між початковим зараженням і появою перших симптомів захворювання.

Іннервація (від лат. «in» - заперечення та «nervus» - нерв) – забезпечення нервами органів, ділянок і частин тіла.

Інспірація (від лат. «inspiratio» - вдихання) – див. Вдих.

Інсулін (від лат. «insula» - острів) – гормон, який виробляється підшлунковою залозою і має вплив на всі види обміну речовин. При нестачі його в організмі розвивається специфічне захворювання – цукровий діабет.

Інсульт (від лат. «insultus» - напад) – гостре порушення кровообігу в головному чи спинному мозку із розвитком стійких ознак ураження центральної нервової системи;

-«- від тромбу – спричинений закупоркою судин мозку тромбом;

-«- геморагічний – спричинений крововиливом у головний мозок чи під його оболонки;

-«- емболічний – спричинений закупоркою судин мозку емболом;

-«- ішемічний – спричинений припиненням чи значним зменшенням кровозабезпечення ділянки мозку.

Інтактний (від лат. «intactus» - нешкоджений) – нешкоджений, не залучений до якого-небудь процесу.

Інтерорецептор (від лат. «interior» - внутрішній та

«recipere» - сприймати) – нервово закінчення, спеціалізоване для сприймання інформації від якого-небудь внутрішнього органу.

Интерсекс (від лат. «inter» - між та «sexus» - стать) – організм, який має проміжний (між чоловічим і жіночим) тип статевого розвитку; на відміну від гермафродитів такий організм немає чітко визначених ознак якої-небудь статі.

Интерфаза (від лат. «inter» - між та грец. «phásis» - поява) – це період життєвого циклу клітини, під час якого вона живе, функціонує та готується до поділу.

Интерферон (від лат. «inter» - між та «ferens» - переносник) – захисна речовина білкового походження, що виробляється організмом у відповідь на проникнення вірусу – збудника інфекції.

Інтоксикація (від лат. «intoxicatio» - отруєння) – див. Отруєння;

-«- **екзогенна** – отрута проникає в організм ззовні;

-«- **ендогенна** – отрута утворюється і накопичується у самому організмі;

-«- **харчова** – отрута проникає в організм із харчовими продуктами.

Інтубація (від лат. «in» - всередині та «tuba» - труба) – введення еластичного повітропроводу (інтубаційної трубки) через рот і глотку в трахею – проводиться під контролем ларингоскопа; на місці нещасного випадку може бути використана

для забезпечення прохідності дихальних шляхів (наприклад, відсмоктування трахеобронхіального вмісту) або під'єднання до еластичного повітропроводу портативного апарату штучної вентиляції легень.

Інфаркт (від лат. «infarcire» - наповнювати) – ділянка органу чи тканини, яка зазнає некрозу внаслідок раптового порушення його кровозабезпечення;

-«- **анемічний** (син. білий) – зумовлений повним припиненням кровозабезпечення;

-«- **геморагічний** (червоний) – просочений кров'ю, яка витекла із судин;

-«- **ішемічний** – див. Інфаркт анемічний.

Інфаркт міокарда (від лат. «infarcire» - наповнювати та грец. «myokardion» - серцевий м'яз) – гостре захворювання, обумовлене розвитком осередку змертвіння в серцевому м'язі внаслідок порушення (припинення) його кровозабезпечення.

Інфекції дихальних шляхів – ряд інфекційних захворювань, для яких єдиним або провідним (при можливості інших) механізмом передачі є крапельний; до них відносять грип, кір, дифтерію, скарлатину, кашлюк, вітрянку, паротит, туберкульоз та інші.

Інфекції кишкові – ряд інфекційних захворювань, для яких єдиним чи провідним механізмом передачі є фекально – оральний; до них відносять черевний тиф, паратифи, дизентерію, холеру,

вірусний гепатит А,
сальмонельози, гельмінтози.

Інфекція (від лат. «infectio» - зараження) (син. інфекційний процес) – процес взаємодії (боротьби) макроорганізму з мікроорганізмом;

-«- **абортивна** – має скорочений маніфестний гострий період захворювання і характерна швидким виникненням хворобливих проявів;

-«- **анаеробна** – інфекційний процес спричинений мікробами, які розмножуються без доступу кисню; характеризується швидким поширенням некрозу і розпадом м'яких тканин, зазвичай із утворенням газів та тяжкою інтоксикацією;

-«- **антропоургічна** – існування інфекційної захворюваності тісно пов'язане із людською діяльністю (наприклад, лептоспіроз, орнітоз тощо);

-«- **аутогенна** – див. Аутоінфекція;

-«- **безсимптомна** – перебігає при відсутності явних клінічних проявів, характеризується очищенням організму від збудника та формування імунітету проти такого збудника;

-«- **гнилісна** – загальна назва тяжких ускладнень поранення та деяких хвороб, спричинених розвитком окремих умовно – патогенних мікроорганізмів (наприклад, протей та інші) при значному послабленні захисних реакцій організму; проявляється повільним

поширенням змертвіння тканин із наступним їх гнилісним розпадом;

-«- **гнійна** – запальний процес, спричинений нагноювальними бактеріями (стафілококи, стрептококи, синьогнійна паличка тощо); є фактором багатьох захворювань, раневих чи після операційних ускладнень;

-«- **гостра** – характеризується короткочасним (декілька днів чи тижнів) перебігом;

-«- **дрімаюча** – збудник в неактивному стані знаходиться в окремих ділянках тіла (наприклад, в органах піднебіння); проявляється клінічно лише за умов різкого послаблення (наприклад, переохолодження) захисних сил організму;

-«- **конвекційна** – див. Карантинні інфекції;

-«- **латентна** – збудник тривало зберігається в організмі без клінічних проявів, які можуть виникнути під впливом (суперінфекція, охолодження, стрес та інше) умов послаблюючих захист організму; наприклад, вторинний туберкульоз;

-«- **маніфестна** – та, що має виразні клінічні прояви;

-«- **осередкова** – інфекційний процес локалізується у відповідному органі чи тканині організму;

-«- **ранова** – див. Ранова інфекція.

-«- **стерта** – перебігає із слабо виразними клінічними проявами;

-«- **убіквітарна** – така, що зустрічається повсюди, у всіх

місцевостях (наприклад, туляремія, сальмонельоз, грип тощо);

-«- хронічна – характеризується тривалим (декілька місяців, років) перебігом.

Інфікування рани – потрапляння в рану мікробів;

-/- вторинне – є наслідком порушення асептики при наданні першої медичної допомоги чи подальшому лікуванні;

-/- первинне – надходження мікроорганізмів в рану разом із раним предметом.

Інфікованість (від лат. «infectio» - зараження) – наявність збудників інфекційних захворювань у даному організмі (людина, тварини) або в конкретному об'єкті оточуючого середовища.

Інфільтрат (від лат. «infiltratus» - профільтрований) – ділянка тканини, в якій має місце скупчення невластивих для неї клітинних елементів, що призводить до збільшення об'єму та щільності тканини; найчастіше він буває запальним.

Інфільтрація (від лат. «infiltratus» - профільтрований) – проникнення в тканини і накопичення в них клітин, рідини і хімічних речовин.

Інфузія (від лат. «infusio» - вливання) – див. Вливання.

Й

Йоду розчин спиртовий - (5

Іррадіація больового відчуття – поширення больового відчуття за межі патологічного осередку тіла.

Історія хвороби – знання про діагноз, перебіг і закінчення захворювання, а також лікувально-профілактичні заходи за увесь період недуги.

Іхтіоз (від грец. «ichthys» - риба) – різновид кератоза, який характеризується ураженням великих ділянок або всього шкірного покриву.

Ішемічна хвороба серця (від грец. «íschō» - стримувати та «haima» - кров) – патологічний процес у міокарді (м'яз серця) зумовлений недостатнім кровозабезпеченням – нижче необхідного функціонального рівня. Гострим проявом цієї хвороби є стенокардія (див. Стенокардія).

Ішемія (від грец. «íschō» - стримувати та «haima» - кров) – ослаблення кровообігу в органі чи в ділянці органа внаслідок зменшення припливу крові, що призводить до дефіциту кровопостачання тканин.

Ішіалгія (від грец. «ischion» - сідниця та «algos» - біль) – болі уздовж сідничного нерва (тягнеться по задньому боці стегна і досягає гомілки та стопи).

та 10 %) в якості антисептика

застосовується для знезараження шкіри навколо рани, обробки рук

К

Каверна (від лат. «caverna» - порожнина) – порожнина в органі, яка утворюється внаслідок змертвіння тканини з розрідженням і відторгненням некротичних мас (наприклад, туберкульозна каверна в легенях).

Кавернозна (від лат. «cavernosus» - печеристий) (син. печериста, ерективна) **тканина** – термін застосовується стосовно тканини з великою кількістю вистелених ендотелієм порожнин, які, хоч і розташовуються по ходу кровотоку, в нормі перебувають у спавшомуся стані, розтягуючись кров'ю і різко збільшуючи об'єм тканини, в якій вони залягають, лише внаслідок особливого нервового стимулу; така тканина є в статевому члені, власній пластинці слизової оболонки носових раковин.

Кадик (від татар. «kadyk» - твердий) – див. Виступ гортані.

Казеїн (від лат. «caseus» - сир) – суміш фосфопротеїдів, яка входить до складу молока; прийнятий, наряду з яечним альбуміном, за еталон збалансованості незамінних амінокислот у харчуванні людей.

Какосія (від грец. «kakos» - поганий та «osme» - запах) – відчуття неприємного запаху, що зумовлено розладом функції нюхового аналізатора чи наявністю в організмі реального джерела такого запаху.

тощо.

Калію перманганат (від лат. «Kalium» - калій та «Manganas» - марганець) – застосовується для полоскання рота, горла, промивання шлунку при отруєннях (водний розчин блідо-рожевого кольору (внутрішнє!)), а також обробки ран, поверхні опіку та інше (розчин малинового чи вишневого кольору (зовнішнє!)). Активним агентом є атомарний кисень, який відщеплюється від цієї речовини в присутності органічних речовин. Окрім протимікробної дії має й хороші дезодоруючі властивості.

Калориметр (від лат. «calor» - тепло та грец. «metreo» - виміряти) – прилад для виміру кількості тепла, яке виділяється при перебігу фізичного, хімічного чи біологічного процесу.

Калориметрія (від лат. «calor» - тепло та грец. «metreo» - виміряти) – сукупність методів вимірювання кількості тепла, що виділяється чи поглинається при перебігу фізичних, хімічних чи біологічних процесів; в медицині і біології застосовується при дослідженні енергетичного обміну в організмі;

-«- **непряма** – енерговитрати організму визначаються на основі дослідження його газообміну;

-«- **пряма** – енерговитрати організму визначаються безпосередніми вимірюваннями кількості тепла, що втрачається ним за

відповідний часовий проміжок.

Калорійний коефіцієнт харчових речовин – кількість тепла, яка вивільняється при згоранні 1 г речовини: 1 г білку – 4 ккал, 1 г жиру – 9 ккал, 1 г вуглеводів – 4 ккал.

Калорійність (від лат. «calor» - тепло) – здатність утворювати тепло; виражається кількістю калорій (одиниця вимірювання); визначає енергетичну цінність продуктів чи харчів.

Калорійність їжі – показник енергетичної цінності їжі, що дорівнює кількості енергії (у калоріях), яка вивільняється при окисленні харчових речовин, які складають їжу; калорійність розраховується на одиницю маси їжі;

-«- бруто (син. загальна енергія) – являє собою енергію, що вивільняється у вигляді тепла при повному згоранні окремих харчових продуктів (речовин) у калориметричній бомбі; калорійність бруто виражається калоричним (син. тепловим) коефіцієнтом – кількість вивільненого тепла при згоранні 1г речовини: білку – 5,4 ккал, жиру – 9,3 ккал і вуглеводів 4,1 ккал;

-«- нетто (син. доступна енергія) – відноситься до кількості енергії, що міститься у харчових продуктах (харчових речовинах), які засвоїлися (всмокталися у вигляді поживних речовин) і реально використані

організмом, тобто без кількості їжі, виділеної з фекаліями; калорійність нетто виражається коефіцієнтом енергетичної цінності (син. еквівалент доступної енергії) на 1г речовини: білку – 4 ккал, жиру – 9 ккал і вуглеводів – 4 ккал; при змішаному харчуванні складає для білків 85%, для жирів 90% і вуглеводів 95%.

Калькульоз (від лат. «calculus» - камінь) – див. Каменеутворення.

Кальциноз (від лат. «calx» - кальцій) – відкладання солей кальцію в тканинах організму.

Кальцитонін (від лат. «calx» - кальцій та «tonus» - напруга) – гормон щитоподібної залози, основною функцією його є пониження вмісту кальцію в крові і попередження остеопорозу.

Кальцифероли (від лат. «calx» - кальцій та «rhegos» - носій) (син. вітамін Д) – група вітамінів стероїдної структури, які беруть участь у регуляції кальцієвого і фосфорного обміну; недостатність цих вітамінів призводить до розвитку рахіту.

Кальціурія (від лат. «calcium» - кальцій та «urinae» - сеча) – виділення солей кальцію з сечею.

Каменеутворення (син. калькульоз) – процес формування конкрементів.

Канал зап'ястка – простір,

обмежений борозною зап'ястка і одержувачем згиначів; тут розміщені сухожилки згиначів пальців, а також серединний нерв.

Канал кореня зуба – вузький канал у корені зуба, який відкривається на його верхівці; по ньому до пульпи зуба надходять судини і нерви.

Канал пілоричний – канал нижньої частини шлунка (пілорична частина), що переходить в отвір воротаря (пілорус).

Канал шлунка – заглибина на малій кривизні шлунка, яка може стати каналом при скороченні його м'язів; по його поздовжні складки слизової оболонки каналізують рух їжі від стравоходу до пілоричної частини.

Кандидоз (від лат. «candidus» - білосніжний) – захворювання шкіри, нігтів, слизових оболонок або внутрішніх органів (зокрема, стравоходу, піхви, кишечника, легень) спричинені дріжджоподібними грибами роду кандиди. Кандидоз порожнини рота або піхви часто є однією з перших ознак недостатності імунної системи.

Кандіда (від лат. «candidus» - білосніжний) – рід дріждіподібних мікробів (грибки паразитарні), окремі з них є збудниками кандидозу людини.

Канцерогени (від лат. «cancer» - рак та грец. «γεννάω» - створювати) – фізичні, хімічні або біологічні агенти, що викликають

утворення злоякісних пухлин (раку) або підвищують ризик їх виникнення.

Канцерогенез (від лат. «cancer» - рак та грец. «γένεσις» - розвиток) – див. Онкогенез.

Канюля (від франц. «canule» - трубочка) – 1) коротка трубка (не гостра), що призначена для введення в порожнини і канали тіла (людини чи тварини) з діагностичною, лікувальною чи дослідницькою метою; 2) потовщена частина трубчастої голки, якою її сполучають з іншими пристроями, наприклад, шприцом.

Капа (від нім. «Karpe» - чохол) – ковпачки, які надіваються на зуби при ортодонтичному лікуванні (виправлення положення зубів, закріпленні уламків щелепи).

Капіляр (від лат. «capillaris» - волосяний) – кінцева ланка мікроциркуляторного русла, де здійснюється обмін речовин і респіраторних газів (кисень і вуглекислий газ) між кров'ю і клітинами тканин органів. Найменша судина, яка має стінки з одного шару ендотеліальних клітин; будова – це трубки діаметром від 2 до 20 мкм (переважно 5-7 мкм), а довжиною 0.5-1,1 мм, утворені одним шаром плоских (їх товщина не більше 1 мкм) ендотеліальних клітин; функція – забезпечують легке проникнення речовин і газів із крові у міжклітинний простір і в зворотному напрямку безпосередньо через ендотеліальні клітини або через пори між ними.

Капілярний кровоток – у людини в умовах спокою кровоток здійснюється приблизно через ¼ частину усіх капілярів, решта перебувають у нефункціональному стані, проте включаються в кровообіг при різкому збільшенні обміну речовин в органах або тканинах. У магістральних капілярах швидкість кровотоку досягає до 2.8 мм/с.

Капілярний тиск – тиск крові в капілярах; в артеріальних кінцях капілярів тиск біля 30 мм. рт. ст., у венозних кінцях – 10-15 мм. рт. ст.

Капсула кришталика – зовнішня оболонка кришталика.

Капсула ниркового клубочка – початковий відділ нефрона, що складається із внутрішнього і зовнішнього епітеліальних листків між якими щілиноподібний простір.

Карантин (від італ. «quaranta giorni» - сорок днів) – комплекс адміністративних і медико-санітарних заходів, що спрямовані на попередження заносу карантинних інфекцій на відповідну територію (наприклад, у країну) та їх поширення за межі епідемічного осередку.

Карантинні інфекції (син. інфекції конвекційні) – інфекційні хвороби, на які поширюються «Міжнародні медико-санітарні правила»; включають: чуму, холеру, натуральну віспу, жовту лихоманку та інше.

Карболова кислота (від лат.

«carbo» - вугілля та «oleum» - олія) – див. Фенол.

Карбункул (від лат. «carbunculus» - вугільник) – гостре гнійне запалення декількох розташованих поряд сальних залоз і волосяних фолікулів із поширенням його на оточуючу шкіру і підлегли тканини.

Кардит (від грец. «kardia» - серце) – запалення окремих структур серця (наприклад, ендокардит, міокардит, ендомиокардит, перикардит, панкардит).

Кардіалгія (від грец. «kardia» - серце та «algos» - біль) – біль, локалізуемий хворим в ділянці проекції серця на передню грудну стінку.

Кардіальний (від грец. «kardia» - серце) – 1) серцевий; такий, що має відношення до серця; 2) такий, що має відношення до кардіального отвору.

Кардіальний отвір – отвір, який сполучає порожнину стравоходу із шлунка.

Кардіоваскулярний (від грец. «kardia» - серце та лат. «vasculum» - судина) – серцево-судинний; такий, що має відношення одночасно до серця і кровоносних судин.

Кардіограма (від грец. «kardia» - серце та «gramma» - запис) – крива, яка відображає зміни якого – небудь показника функцій серця.

Кардіолог (від грец. «kardia» - **серце та «logos» - вчення**) – лікар фахівець (терапевт), який отримав підготовку по діагностуванню, профілактиці і лікуванню хвороб серцево-судинної системи.

Кардіологія (від грец. «kardia» - **серце та «logos» - вчення**) – розділ внутрішніх хвороб, що вивчає етіологію, патогенез і клінічні прояви захворювань серцево-судинної системи та випрацьовує методи їх діагностики, лікування і профілактики.

Кардіомегалія (від грец. «kardia» - **серце та «megalía» - збільшення**) – значне збільшення розмірів і маси серця.

Кардіоміопатія (від грец. «kardia» - **серце, «mys» - м'яз та «pathos» - хвороба**) – загальна назва захворювань нез'ясованої чи спірної етіології, що характеризується вибірковим, переважно беззапальним, ураженням міокарда.

Кардіоневроз (від грец. «kardia» - **серце та «neuron» - нерв**) – форма невроза, що характеризується кардіалгією, серцебиттям та іншими неприємними відчуттями в ділянці серця.

Кардіоплегія (від грец. «kardia» - **серце та «plēgē» - удар**) – штучно спричинене тимчасове припинення роботи серця або різке пониження частоти серцевих скорочень;

використовується при операціях на серці.

Кардіосклероз (від грец. «kardia» - **серце та «skleros» - твердий**) – надмірний розвиток сполучної тканини в міокарді.

Кардіоспазм (від грец. «kardia» - **серце та «spasmos» - судом**) – патологічне порушення скорочувальної функції стравоходу і рефлекторного розкривання кардіального отвору, що утруднює надходження харчових мас із стравоходу у шлунок.

Карієс (від лат. «caries» - **гниття**) – процес руйнування кісткової тканини на обмеженій ділянці.

Карієс зуба (від лат. «caries» - **гниття**) – прогресуюче руйнування твердих тканин зуба з утворенням дефекта у вигляді порожнини.

Каріотип (від грец. «karyon» - **ядро та «typos» - зразок**) – сукупність морфологічних особливостей хромосомного набору (число, розмір, форма хромосоми) соматичної клітини організму окремого біологічного виду.

Каркова ділянка – непарна, займає задні відділи шиї і обмежена зверху верхньою карковою лінією та зовнішньою потиличною горбистістю, знизу – горизонтальною лінією, яка проходить через акроміальні відростки лопаток та остистий відросток сьомого шийного хребця, та з боків – бічними краями

трапецієподібного м'язу.

Карликовість (або нанізм) (від грец. «nanos» - карлик) – клінічний синдром, який характеризується за крайнє малим ростом у порівнянні із статевою і віковою нормою.

Каротидна недостатність – недостатне кровозабезпечення мозку в басейні внутрішньої сонної артерії (наприклад, її стеноз); проявляється руховими і чуттєвими порушеннями в одній чи обох кінцівках на одному боці тіла.

Каротидний синус (син. сонний синус) (від грец. «karotides» - сонні артерії та лат. «sinus» - пазуха) – розширена частина артеріального русла в ділянці розгалуження загальної сонної артерії і початку внутрішньої сонної артерії; в цій ділянці міститься значна частина рецепторів розтягнення (механорецептори), що впливають на серцево – судинний центр довгастого мозку.

Каротиноїди (від лат. «carota» - морква) – біологічно активні жиророзчинні жовті, жовтогарячі або червоні пігменти; деякі з них є попередниками утворення інших біологічно активних речовин.

Карункули (від лат. «carunculae» - м'ясистий нарост) – дрібні судинні, легко кровоточиві, болючі доброякісні новоутворення у жіночому сечівнику, які розташовані на його задній стінці біля зовнішнього отвору.

Карцинома (від грец. «karkinos» - рак та «oma» - пухлина) – див. Рак.

Карциноматоз (від грец. «karkinos» - рак та «oma» - пухлина) – масивне поширення метастазів злоякісної пухлини по серозних оболонках (очеревині, плеврі) або в паренхімі органів.

Карциносаркома (від грец. «karkinos» - рак та «sarx» - м'ясо) – злоякісна пухлина, яка складається із епітеліальних і сполучнотканинних елементів.

Кастрація (від лат. «castrare» - відрізати) – захід, який спричиняє повне і незворотнє припинення функції гонад.

Катаболізм (від грец. «katabolé» - руйнування) – процес метаболічного розпаду, розкладання на простіші речовини або окиснення якої-небудь речовини, що зазвичай протікає з вивільненням енергії у вигляді тепла і АТФ.

Катамнез (від грец. «kata» - завершення та «mnesis» - пам'ять) – сукупність відомостей про стан хворого і подальший перебіг захворювання після встановлення діагнозу та стаціонарного лікування.

Катаплексія (від грец. «kata» - вниз та «plēssō» - вражати) – пароксизмальна втрата м'язового тону, що спричиняє падіння без втрати свідомості зазвичай при сильних емоціях; симптом нарколепсії.

Катар (від грец. «katarrhéin» - стікати) – запалення слизової оболонки деяких органів; проявами є нежить, хрипота тощо.

Катаракта (від грец. «katarhaktēs» - решітка) – хвороба очей, основним проявом якої є часткове чи повне помутніння речовини або капсули кристалика; супроводжується пониженням гостроти зору аж до повної його втрати.

Катастрофа (від грец. «katastrophē» - повалення) – 1) результат явища природи чи дій людини, що несе загрозу для життя і здоров'я людей або суттєво погіршує стан довкілля; 2) велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків; 3) раптове порушення технологічних процесів, або надзвичайне явище природи, що призводить до людських жертв або завдає шкоди здоров'ю групі людей, що одночасно потребують екстреної медичної допомоги або захисту від шкідливих факторів зовнішнього середовища.

Кататравма (від грец. «kata-» - вниз та «trauma» - пошкодження) – різновид політравми, виникає внаслідок падіння з висоти.

Катетер (від грец. «kathetér» - зонд) – інструмент трубоподібний, призначений для введення (чи виведення) речовин в природні канали і порожнини тіла, кровоносні і лімфатичні судини з діагностичною або лікувальною метою.

Каудальний (від лат. «cauda» - хвіст) – хвостовий, такий, що розташований ближче до нижньої частини тулуба.

Кахексія (від грец. «kakos» - поганий та «hexis» - стан) – крайній ступінь виснаження організму, характеризується різким схудненням, фізичною слабкістю, пониженням фізіологічних функцій, астеничним та апатичним синдромом.

Кашель – довільний або (рефлекторний) поштовхоподібний форсований гучний видих; може бути ознакою хворобливого стану.

Кашлевий рефлекс – виникає при подразненні нервових закінчень в ділянці роздвоєння трахеї (найбільш чутливої ділянки) або слизової гортані. Може бути викликаний подразненням чутливих нервових закінчень плеври.

Квінке набряк – характеризується гострим розвитком і спонтанним зникненням у шкірі, підшкірній клітковині та слизових оболонках; небезпечний асфіксією при розвитку на шиї, обличчі, глотці та гортані. Найчастіше виникає після прийому харчових алергенів, рідше – медикаментів, дії охолодження чи перегрівання.

Квінке положення – положення хворого в ліжку, при якому припіднятий його кінець з боку ніг; застосовується з лікувальною метою, наприклад, для дренажу легень.

Келоїд (від грец. «chele» - копито) – щільне розростання сполучної тканини шкіри, що нагадує пухлину.

Кератини (від грец. «keras» - ріг) – білки, багаті цистином і не розщеплюємі протеолітичними ферментами; входять до складу волосся, нігтів, рогового шару епідермісу.

Кератит (від грец. «keras» - ріг) – запалення рогівки ока, що супроводжується її помутнінням, почервонінням, болем, слезотечею та зниженням зору.

Кератодермія (від грец. «keras» - ріг та «derma» - шкіра) – кератоз, при якому ділянки ороговіння розташовані переважно на долонях і підшвах.

Кератоз (від грец. «keras» - ріг) – загальна назва дерматозів, які характеризуються потовщенням рогового прошарку епідермісу.

Кератома (від грец. «keras» - ріг та «ома» - пухлина) – доброякісне новоутворення шкіри у вигляді розростання епідермісу з надмірним ороговінням; розглядається як передрак;

-«- **стареча** – має вигляд бляшки чи вузла, покритого твердими лусочками коричневого кольору, різко відмежованого від навколишньої шкіри; виникає переважно у людей похилого та старечого віку.

Кератомаліяція (від грец. «keratos» - рогівка та «malakia» -

м'якість) – руйнування рогівки з утворенням виразок, що спостерігається при гіповітамінозі А, зазвичай у дітей грудного віку на фоні дистрофії.

Кератомікоз (від грец. «keratos» - рогівка та «mykes» - гриб) – мікоз, що вражає поверхневі частини рогового прошарку шкіри або кутикулу волосини.

Кератопатія (від грец. «keratos» - рогівка та «pátheia» - патологія) – загальна назва окремих уражень рогівки, переважно дистрофічного характеру, із порушенням її прозорості.

Кесарів розтин – штучні пологи з розтином черевної стінки й вагітної матки.

Кесонна хвороба (від франц. «caisson» - ящик) – декомпресійна хвороба, яка виникає при швидких підніманнях на поверхню з великих глибин води.

Кетони (від лат. «acetum» - оцет) – клас органічних сполук, до яких відносять ряд біологічно активних речовин – стероїдні гормони, кетонові тіла та інші.

Кефалометрія (від грец. «kephale» - голова та «metria» - вимірювати) – вимірювання розмірів голови за допомогою спеціального градуйованого циркуля.

Кисень – газ без кольору в складі атмосфери Землі; всі організми, окрім деяких мікробів,

отримують необхідну для життєдіяльності енергію шляхом окислення киснем будь-яких речовин.

Кислота борна – використовують зовнішньо як антисептичний засіб у вигляді водних розчинів (2 – 4%) для споліскування порожнини рота та для промивання очей, тощо.

Кислотність (в медицині) – загальна назва показників, що характеризують вміст іонів водню (виражається як pH) в деяких рідинах, досліджуваних з діагностичною чи гігієнічною метою.

Кислотно-лужна рівновага (КЛР) – це постійне співвідношення між кислими і лужними компонентами крові, що дозволяє зберігати pH крові на відносно постійному рівні.

Кислотно-лужний баланс організму – підтримка до відповідних меж сталості водневого показника (pH) внутрішнього середовища організму, зумовлене спільною дією буферних і деяких фізіологічних систем організму. У здорових людей цей показник коливається в межах 7.35-7.40. Крайніми границями його змін, сумісними з життям є величини від 7.0 до 7.8, зміщення за ці межі викликає тяжкі порушення і може призвести до смерті.

Киснева межа – найменше насичення крові киснем, при якому можливе нормальне функціонування організму.

Киснева ємність крові – максимальна кількість кисню (за умови переходу всього гемоглобіну в окислену форму), яка може бути зв'язана у 100 мл крові.

Киснева заборгованість – фізіологічний стан організму, при якому виникає відставання споживання кисню від потреби в ньому (наприклад, при короткочасній інтенсивній м'язовій роботі) та накопиченням в тканинах (переважно м'язовій) недоокислених продуктів обміну, наприклад, молочної кислоти.

Киснева недостатність – див. Гіпоксія.

Киснева стеля – максимальна висота над рівнем моря, на якій людина може перебувати без використання кисневої апаратури з надмірним тиском.

Кисневий борг – кількість кисню, яка необхідна для окислення накопичених при інтенсивній м'язовій роботі недоокислених продуктів обміну.

Кисневий запас – кількість кисню в крові, що не бере участі в газообміні.

Кисневий запит – кількість кисню, яка повинна споживатися організмом за одиницю часу для виконання певної роботи.

Кишка – загальна складова частина назв різних відділів кишківника.

Кишка дванадцятипала –

початкова частина (довжиною в середньому 25-30 см у дорослих) тонкої кишки; разом із підшлунковою залозою та печінкою займають центральне місце у процесі травлення. В її порожнині сік підшлункової залози розщеплює білки, жири та вуглеводи, а жовч сприяє перетравленню жиру та всмоктуванню жирних кислот.

Кишка пряма – кінцевий відділ кишечника, в якому відбувається накопичення та виведення калових мас.

Кишка товста – частина травного каналу, яка розпочинається за тонкою кишкою і складається з сліпої, ободової та прямої; довжина її досягає 1.5 – 2 м. В ній завершується перетравлення їжі та всмоктування харчових речовин, відбувається всмоктування води та утворення калу (фекалій).

Кишка тонка – найдовша частина травного апарату, яка починається від виходу із шлунка і закінчується в місці впадання її в товсту кишку; поділяється на дві частини: дванадцятипалу кишку та грижову частину. Остання поділяється на порожню кишку, що становить 2/5 її довжини, та клубову кишку, що складає 3/5 решти її довжини.

Кишківник – частина травного каналу, яка починається від пілорусу шлунка і закінчується відхідниковим отвором прямої кишки.

Кишкове захворювання

гостре – загальна назва клінічно схожих гострих інфекційних захворювань, спричинених різними мікроорганізмами і проявляються синдромом гастроентероколіту з явищами інтоксикації.

Кишковий сік (або шлунковий сік) – травний сік, що являє собою секрет залоз слизової оболонки кишківника.

Кишкові гази – суміш газів, що утворюються в кишківнику внаслідок перетравлювання їжі, життєдіяльності мікроорганізмів, дифузії з крові.

Кишкові крипти (син. ліберкюнові крипти) – трубчасті заглиблення епітелію у власному шарі слизової оболонки кишечника (тонкого і товстого); у них розміщені бокалоподібні клітини, які виробляють слиз, що вкриває поверхню епітелію кишки і виконує захисну функцію.

Кінезітерапія (від грец. «kinesis» - рух та «therapeia» - лікування) – методи лікування рухом; включає масаж, лікувальну гімнастику, механо- і трудотерапію.

Кініни (від грец. «kineō» - рухати) – група біологічно активних поліпептидів, які утворюються в тканинах і плазмі крові при різних ушкоджуючих впливах.

Кінецька – парна частина тіла, яка відходить від тулуба і служить головним чином для пересування або схоплювання (нога, рука).

Кіста (від грец. «kystis» -

міхур) – патологічна порожнина в органі, стінки якої утворені фіброзною тканиною і часто вистелена епітелієм або ендотелієм.

Кістка – окрема складова частина кістяка (скелета); побудована із кісткової тканини, хрящової та власне сполучної;

-«- **сесамоподібна** (-і) – невеликі, кулястої форми кістки, які знаходяться у сухожилках деяких м'язів біля прикріплення сухожилків до кісток і тим самим посилюють дію м'яза на кістку.

Кістково-мозкова форма гострої променевої хвороби – така, що характеризується провідним ураженням систем кровотворення – це переважно мозок трубчастих кісток; величина поглинутої дози опромінення 1-10 Гр.

Кісточка бічна (син. кісточка латеральна) – потовщений кінець малогомілкової кістки в ділянці гомілковостопного суглоба.

Кісточка присередня (син. кісточка медіальна) – частина кінця великогомілкової кістки, виступає донизу у вигляді товстого відросту в ділянці гомілковостопного суглоба. Переломи цих кісток складають біля 60% усіх переломів кісток гомілки; в цих випадках застосовувати шину Дітеріхса не можна.

Кіфоз (від грец. «kyphos» - зігнутий) – викривлення хребта в сагітальній площині (розташованій у передньозадньому спрямуванні)

із утворенням опуклості, повернутої назад; таку ваду називають сутулістю або горбом;

-«- **фізіологічний** – такий, що формується при нормальному розвитку хребта в грудному відділі (помірний до 7 років) і поперековому (до періоду статевого зріння).

Клізма (від грец. «klyзма» - промивання) – введення рідини в товсту кишку через задній прохід;

-«- **очисна** – призначається для розрідження та видалення вмісту нижнього відділу товстої кишки;

-«- **сифонна** – спосіб промивання частини товстої кишки; застосовується при гострих отруєннях та інших захворюваннях.

Клапан серця - спеціальний анатомічний механізм, утворений складками внутрішньої оболонки серця (див. Ендокард), який забезпечує односпрямований потік крові через серцеві камери.

Клінічна картина хвороби – сукупність усіх проявів захворювання, включаючи симптоми (скарги пацієнта) та ознаки (об'єктивні дані огляду, аналізів, інструментальних досліджень), що спостерігаються у пацієнта.

Клінічна смерть – стан, що настає після припинення роботи серця та дихання і продовжується до настання біологічної смерті. В більшості випадків такий стан триває перші 4-6 хвилин, а в умовах гіпотермії організму може бути до 15 хвилин і довше.

Клітина (від лат. «cellula» - маленька комірка) – 1. найпростіша жива система, яка складається із протоплазми, ядра та оболонки; здатна до самостійного існування, самовідтворення і розвитку; 2. основна структурно – функціональна одиниця всіх живих організмів, оточена мембраною.

Клітинна інженерія – це розробка методів ембріонального клонування і клонування організмів з окремих клітин.

Клітини-кілери (або клітини вбивці) – різновид лімфоцитів, функція яких – винищувати пухлинні та заражені вірусом клітини.

Клітинний цикл (від лат. «cellula» - маленька комірка та грец. «kyklos» - коло) – це період життя клітини від її появи до наступного поділу або загибелі (ріст, розвиток, диференціювання, функціонування тощо).

Клітківина жирова підшкірна (син. гіподерма) – клітківина, яка відокремлює шкіру від підлеглих тканин.

Клон – група генетично ідентичних клітин або організмів, які мають спільного «родича». Процес отримання таких генетично ідентичних копій називається клонуванням.

Клонування генів – це процес, що включає виділення й дублювання великої кількості окремих генів у реципієнтних про-

й еукаріотичних клітинах.

Клубочок ниркового тільця – оточене капсулою сплетіння сполучених між собою капілярів, розташованих в нирковій корі між приносящою і виносною артеріолами, місце фільтрації плазми крові (див. Сеча первинна).

Ключиця (від лат. «clavicula» - ключик) – парна трубчаста кістка плечового пояса людини, що з'єднує лопатку з грудною кісткою (грудина).

Коагуляція (від лат. «coagulatio» - згортання) – сполучення проміж собою часток у дисперсних системах (зокрема в тканинах організму) з утворенням більш крупних комплексів.

Ковтання – рефлекторний акт механічного переміщення речовини із порожнини рота у стравохід.

Коклюш (від франц. coqueluche) - гостре інфекційне захворювання дихальних шляхів, яке викликає бактерія *Bordetella pertussis*.

Колапс (від лат. «collapsus» - той, що впав) – різке падіння артеріального тиску, супроводжується ознаками недостатності забезпечення киснем головного мозку і пригніченням життєво важливих функцій організму; відрізняється від зомління більш тяжкими проявами та тривалістю перебігу і, незважаючи на це, збереженням свідомості.

Колікулит (від лат. «colliculus» - пагорб) – запалення сім'яного бугрика.

Коліно – частина нижньої кінцівки, яка відповідає ділянці рухомого з'єднання стегна з гомілкою (колінний суглоб).

Коліт (від грец. «colón» - товста кишка) – запалення слизової оболонки товстої кишки.

Колобома (від грец. «koloboma» - каліцтво) – загальна назва окремих видів вроджених, рідше набутих дефектів тканин ока (краю повіки, райдужки, власної судинної оболонки, сітківки, диска зорового нерва, кристалика).

Колька (або коліка) (від грец. «kolon» - товста кишка) – напад різкого переймоподібного болю, переважно при захворюваннях органів черевної порожнини; різкий гострий біль (у животі, у боці, у грудях), який створює відчуття уколу.

Кольпіт (від грец. «kolpos» - піхва) – запалення слизової оболонки піхви, спричинене інфекціями, порушенням мікрофлори, гормональними збоями або подразненням.

Кома (від грец. «kōma» - спокій) – глибока втрата свідомості, яка супроводжується порушенням функцій усіх аналізаторів і розладом життєво важливих функцій організму; проявляється відсутністю реакцій на зовнішні й внутрішні подразники, зникненням

рефлексів. Після коми залишається повна амнезія на період втрати свідомості; забезпечення прохідності дихальних шляхів – незалежно від причини коми, потерпілого, слід якомога швидше перевернути на живіт і тим самим усунути западання язика, надгортанника чи можливість захлинутися вмістом шлунка у випадку блювання;

-«- **алкогольна** – виникає при отруєнні алкоголем. Для повернення свідомості виконати: очистити рот від слизу та решток блювання, прикласти холод до голови, дати понюхати нашатирний спирт, спробувати болючу точку під носом. Після вертання свідомості: викликати блювання, промити шлунок, дати послаблюючі ліки, до ніг тепло або гірчичники, дати випити міцний солодкий чай або каву. В подальшому необхідний постільний режим та інтенсивне лікування протягом 1 - 4 діб;

-«- **анемічна** – та, що зумовлена тяжкою анемією;

-«- **апоплектична** – та, що швидко розвивається внаслідок крововиливу в який-небудь орган (головний мозок);

-«- **астматична** – та, що розвивається під час нападу бронхіальної астми або як наслідок астматичного стану;

-«- **гемолітична** – та, що зумовлена гострим масивним гемолізом – руйнуванням еритроцитів з виходом гемоглобіну в рідину крові (наприклад, при переливанні несумісної крові);

-«- **гіперглікемічна** – та, що зумовлена різким підвищенням вмісту глюкози в крові; спостерігається при цукровому діабеті;

-«- **гіпертермічна** – виникає внаслідок перегріву організму;

-«- **гіпоглікемічна** – та, що розвивається при різкому пониженні вмісту глюкози (нижче 2,8-3,3 ммоль/л) в крові; спостерігається при неадекватності інсулінотерапії (наприклад, надмірна доза інсуліну відносно потреб організму);

-«- **гіпоксична** – та, що розвивається як наслідок недостатнього надходження кисню в тканини;

-«- **голодна** – та, що розвивається при різко вираженій аліментарній дистрофії (наприклад, при недостатності їжі чи порушенні її всмоктування);

-«- **епілептична** – та, що виникає при епілептичному нападі;

-«- **печінкова** – та, що розвивається при крайньому ступені печінкової недостатності;

-«- **респіраторна** – та, що розвивається при недостатності зовнішнього дихання;

-«- **токсична** – та, що виникає при надходженні отрути в організм чи утворенні її в самому організмі;

-«- **травматична** – та, що зумовлена ураженням центральної нервової системи при черепно-мозковій травмі;

-«- **учадіння** – та, що зумовлена отруєнням чадним

газом;

-«- **хлорпенічна** – та, що зумовлена значною втратою організмом сполук хлору (наприклад, при нестримному блюванні, проносі).

Комедон (від лат. «comedo» - пожирач) – сальна пробка в ділянці переходу кореня в стрижень волосини, яка складається із жиру, рогових лусок, пилуки і має вигляд чорної крапки.

Компенсаторні механізми – первинні адаптивні рефлекторні реакції, які спрямовані на усунення або послаблення функціональних порушень в організмі, що викликані неадекватними факторами середовища.

Компенсація (мед.) (від лат. «compensatio» - відшкодування) – повне або часткове вирівнювання функцій ушкоджених систем, органів чи тканин організму за рахунок неушкоджених органів чи їх частин;

-«- **порушених функцій** – сукупність реакцій організму на ушкодження, які спрямовані на часткове або повне відновлення порушених функцій за рахунок неушкоджених органів або систем (чи їх часток).

Компрес (від франц. «compresse» - утиск) – лікувальна багатшарова пов'язка з марлі чи іншої тканини, в більшості випадків у сполученні з ватою, папером чи водонепроникною плівкою;

-«- **вологий** – внутрішній прошарок якого змочений водою чи розчином

лікувального засобу;

-«- **гарячий** – внутрішній прошарок якого змочений водою і прикритий водонепроникною плівкою та теплоізолятором (вовняна тканина, вата тощо) накладають на 15-20 хв.;

-«- **зігріваючий** – внутрішній прошарок якого змочують водою, розчином спирту чи олії і прикривають водонепроникним та теплоізолюючим матеріалом;

-«- **сухий** – складається з декількох прошарків сухого перев'язочного матеріалу;

-«- **холодний** (син. примочка) – кусок марлі чи тканини, що періодично змочується в холодній (крижаній) воді та накладається на певну ділянку тіла з метою її охолодження.

Комп'ютерна томографія (від грец. «tomos» - шар та «grapho» - зображувати) – пошарові рентгенологічні знімки тканин, які після комп'ютерного аналізу утворюють на спеціальному екрані об'ємне зображення; цей метод дослідження хворого дає можливість виявляти найменші вогнища ураження.

Комфорт (від англ. «comfort» - затишок) – 1) сукупність сприятливих умов оточуючого середовища, при яких психічні та фізіологічні функції людини перебувають у стані найменшого напруження; 2) комплекс суб'єктивних почуттів, пов'язаних зі станом найменшого напруження фізіологічних функцій організму.

Комфортний мікроклімат – сукупність метеорологічних фактів (температура вологість та рухомість повітря, а також температура оточуючих речей) обмеженої ділянки відкритого простору чи внутрішнього середовища приміщення які забезпечують організму відчуття теплового комфорту.

Конвергенція збудження (від лат. «convergo» - зближуватися) – процес надходження до одних і тих же нейронів (або одному нейрону) імпульсів по різних аферентних волокнах.

Конвульсія (від лат. «convulsio» - судома) – мимовільне скорочення м'язів (від болю, холоду), при деяких захворюваннях і т. ін.; судома;

-«- **апоплектичні** – підвищення м'язового тонусу окремих ділянок тіла внаслідок крововиливу в головний мозок;

-«- **афективні** – ті, що виникають під впливом сильного емоційного збудження; спостерігається у дітей;

-«- **гіпнагогічні** – судоми м'язів ніг (рідко рук) перед засинанням; можуть бути ознакою порушення мінерального обміну;

-«- **клонічні** – проявляються короткими скороченнями м'язів, які чергуються із їх розслабленням; виникають при ушкодженні головного мозку, переважно рухової зони;

-«- **коркові** – ті, що зумовлені роздрозненням рухових центрів в ділянці передньої

центральної звивини кори великих півкуль мозку;

-«- **рефлекторні** – ті, що виникають у відповідь на роздрознення (наприклад, при штриховому доторканні до шкіри);

-«- **тонічні** – характеризуються тривалим напруженням скорочених м'язів; спостерігаються як прояви правця, епілептичного або істеричного нападу.

Кондилома (від грец. «kondylos» - наріст) – доброякісне новоутворення на шкірі або слизових оболонках, викликане вірусом папіломи людини (ВПЛ), зазвичай 6 та 11 типів.

Конікотомія (від лат. conicotomia) – хірургічна операція: розтин гортані в проміжку між перснеподібним і щитоподібним хрящами (в ділянці еластичного конусу); може бути виконана на місці події при виникненні гострої непрохідності гортані, наприклад, рефлекторно чи від набряку змикання голосових зв'язок.

Конкремент (син. камінь) (від лат. «concrementum» - зростання) – щільне, переважно кам'янистої структури, патологічне утворення, зазвичай вільно розташоване в порожнистому органі чи у вивідних протоках залоз; виникає переважно внаслідок осаду солей.

Консиліум (від лат. «consilium» - нарада) – нарада лікарів для визначення хвороби й способів лікування хворого в особливо складних випадках.

Консолідація кістки (від лат. «consolidatio» - зміцнення) – процес зрощення ушкодженої кістки з відновленням її цілісності.

Констатація смерті (від лат. «constatare» - встановлювати) – встановлення лікарем (інколи фельдшером) факту настання смерті.

Конституція організму (мед.) (від лат. «constitutio» - будова) – особливості будови організму, які зумовлені певним співвідношенням у розвитку органів, тканин.

Контактні інфекції – ряд інфекційних захворювань, для яких провідним є безпосередній контакт з хворим, або ж при користуванні заражених ним речами чи білизною; до них відносять гангрену, дерматомікози, бешиху, раневі аеробні інфекції, трахому, гонорею, сифіліс, сказ, коросту, сибірку, правець та інші.

Контрактура (від лат. «contractura» - звуження) – стійке обмеження рухів у суглобі, спричинене скороченням м'язів, сухожиль, зв'язок або шкірних покривів.

Контрацепція (син. протизапліднення) (від лат. «contraceptio» - протизапліднення) – сукупність методів і засобів запобігання вагітності, до яких відносять: жіночу (блокування фаллопієвих труб) і чоловічу (блокування сім'явивідних каналів) стерилізацію; переривання статевого акту (сім'явиверження

поза піхвою); презервативи; оральна (протизапальні таблетки), ін'єкційна (внутрішньом'язова) гормональна контрацепція; сперміциди і діафрагми піхви; внутрішньоматкові спіралі; календарний метод (визначення «небезпечних днів»); визначення овуляції за допомогою вимірювання базальної температури.

Контузія (від лат. «contusio» - забій) – загальне ушкодження організму, що виникає внаслідок раптової дії механічної сили (розрив снаряду, завал землею тощо) на всю поверхню тіла або його частину;

-«- головного мозку – закрите ушкодження головного мозку, характеризується виникненням осередку (осередків) зруйнованої тканини і появою неврологічної та (або) психопатологічної симптоматики відповідно до локалізації осередку.

Кон'югація (від лат. «conjugatio» - з'єднання) – обмін генетичною інформацією між двома клітинами без збільшення чисельності особин.

Кон'юнктива (від лат. «tunica conjunctiva» - сполучна оболонка) – оболонка, яка покриває задню поверхню повік та передню поверхню очного яблука аж до рогівки.

Кон'юнктивіт (від лат. «conjunctiva» - оболонка) – запалення кон'юнктиви, може бути симптомом інфекційного захворювання або ураження

фізичними (наприклад, опромінення) чи хімічними агентами;

-«- весняний – алергійний кон'юнктивіт, який спостерігається весною і на початку літа.

Координація рухів - здатність людини узгоджувати роботу м'язів, нервової системи та окремих частин тіла для швидкого, точного та економного виконання рухових завдань.

Кора головного мозку (від лат. «cortex» - кора та «cerebrum» - мозок) – поверхневий шар півкуль великого мозку, утворений сірою речовиною (товщина 2-4 мм); бере основну участь в здійсненні вищої нервової діяльності, зокрема в становленні свідомості.

Корінь волосини – частина волосини, яка розміщена у дермі, а його нижня частина, примикаючи до підшкірної основи, розширена і має назву цибулини. Цибулина розміщена у сумці волоса (фолікул волосини), що побудована із пучків сполучної тканини.

Коронарні судини – кровоносні судини, що живлять серцевий м'яз; вінцеві судини.

Кортів орган – частина завитка внутрішнього вуха, де розміщений рецепторний апарат слухового аналізатора.

Кортикальний (від лат. «cortex» - кора) – такий, що має відношення до кори головного мозку.

Кортикостероїди (від лат. «cortex» - кора та грец. «stereos» - твердий) – стероїдні гормони, які виробляються кірковою речовиною наднирників (глюкокортикоїди, мінералкортикоїди, андрогени); беруть участь у регуляції обміну речовин, в розвитку адаптаційних реакцій організму, впливають на формування статевих ознак.

Косоокість (або страбизм) (від лат. **strabismus**) – таке положення очних яблук, коли зорові лінії їх не спрямовані одночасно на спостережуваний предмет; може бути ознакою травми головного мозку або черепно-мозкових нервів, що пов'язані із зоровими м'язами.

Кофеїн (від лат. **Coffeinum**) – речовина із листків чаю, насіння кави, какао, коли та інших рослин. Стимулює психічну діяльність і підвищує розумову та фізичну працездатність. Напої із вмістом кофеїну застосовуються для підвищення артеріального тиску, як протишоковий засіб.

«Котяче око» – пізня ознака біологічної смерті; при стисканні очного яблука з боків зіниця його стає вузькою, вертикальної щілиноподібної форми; якщо таке стискання припинити, то у живого зіниця знову стає круглою, а у мертвого залишається щілиноподібною.

Крамера шина – транспортна шина, виготовлена із дроту у вигляді плоскої драбини, що дозволяє надавати їй (моделювати) необхідну форму.

Краніальний (від грец. «kranion» - череп) – такий, що має відношення до черепа; розташований ближче до верхнього кінця тіла.

Крапельниця – пристосування для дозованої швидкості надходження рідини в організм при крапельному вливанні.

Кремація (від лат. «cremare» - спалювати) – спалювання тіл померлих в спеціальних печах; в гігієнічному відношенні кремація має перевагу захороненню трупів в землю.

Крепітація (від лат. «crepitatio» - хрускіт) – відчуття полускування чи потріскування, яке відмічається при прощупуванні (див. Пальпація) чи вислуховуванні; достовірний симптом на місці перелому;

-/- газова – легкий скрип чи хруст при пальпації м'яких тканин, які спостерігаються в ділянках підшкірної емфіземи;

-/- кісткова – така, що виявляється у ранній строк після травми внаслідок тертя кісткових уламків;

-/- пупа – така, що виявляється під шкірою в ділянці пупа при прободінні шлунка чи кишечника у хворого з пупочною кілою;

-/- сухожилкова – така, що виникає в ділянці синовіальних піхв сухожилків під час руху; симптом фіброзного тендовагініту.

Криз (від грец. «krisis» -

перелом) – раптова короткочасна зміна перебігу захворювання, характеризується появою нових або посиленням наявних симптомів хвороби;

-«- **афективний** – характеризується вибухоподібним психологічним збудженням, спостерігається при напруженому афекті;

-«- **віковий** – загальна назва перехідних психічних відхилень, які виникають при переході від одного вікового періоду до іншого;

-«- **дитячий** – загальна назва перехідних психічних змін, що закономірно виникають у дітей на 3-4-му році життя, в перші шкільні роки та в пубертатному періоді;

-«- **гіпертонічний** – див. Гіпертонічний криз;

-«- **гіпотонічний** – характеризується різким зниженням артеріального тиску із запамороченням, різкою слабкістю, інколи зомлінням; спостерігається при хронічній артеріальній гіпотензії;

-«- **церебральний** – той, що пов'язаний із порушенням яких-небудь функцій головного мозку.

Критичне зниження високої температури тіла – швидке протягом декількох годин зниження температури тіла з 41-40°C до 37-36°C. У цей час може виникнути гостра серцева та судинна слабкість (колапс) і навіть смерть потерпілого (тепловий удар) чи хворого (гарячка).

Критичний (син. переломний)

– такий, що перебуває у важкому, складному перехідному стані; один із періодів перебігу захворювання чи психічного стану;

-«- **стан організму** – стан потерпілого чи хворого, при якому розлади фізіологічних функцій та порушення діяльності окремих систем не коригуються саморегуляторно і вимагають часткової або повної корекції чи заміщення.

Критичні ситуації – у найбільш загальному вигляді можна охарактеризувати як ситуації, що породжені дефіцитом смислу в подальшому житті людини.

Кров (від грец. «haima» - кров) – рідка тканина організму, яка складається із плазми і завислих в ній формених елементів (еритроцити, лейкоцити, тромбоцити); здійснює транспорт речовин в організмі, а також виконує захисні, дихальні, регуляторні і деякі інші функції (див. Функції крові); загальна кількість в організмі в нормі складає 6-8% маси тіла, приблизно 4,5-6 л (дорослі чоловіки 5,2 л, а жінки – 3,9 л);

-«- **депо** – див. Кров'яне депо;

-«- **периферійна** – див. Кров циркуляторного русла;

-«- **циркуляторного русла** – 3,5 – 4,5 л.

Крововилив (від грец. «haima» - кров та «rhegnymi» - розривати) – скопичення крові, яка витекла із судин, в тканинах чи порожнинах організму; проявляється у вигляді кровопідтлюку або гематоми.

Крововтрата (від лат. «sanguis» - кров) – втрата організмом частини крові внаслідок кровотечі чи крововипускання. Чутливість організму до гострої крововтрати підвищують: охолодження, перегрівання, біль, голодування, зневоднення, інфекційне захворювання;

-«- **гостра** – втрата частини крові за короткий час (приблизно 15 - 30 хв.);

-«- **декомпенсована** – втрату крові більше 800-1000 мл організм не забезпечує компенсацією порушених функцій;

-«- **загрозлива для життя** – з падінням систолічного артеріального тиску до 90-70 мм рт. ст.; це, як правило відповідає 35% загального об'єму крові. Така крововтрата не може самостійно компенсуватися організмом і потребує невідкладної медичної допомоги;

-«- **значна** – втрата крові до 15% від об'єму циркулюючої; тяжкість значної крововтрати: а) легка (можливий шок першого ступеня) – втрата крові від 600 мл до 1 л; б) середня (шок другого ступеня) – від 1 л до 1,5 л; в) тяжка (шок третього ступеня) – від 1,5 л до 2 л і більше;

-«- **компенсована** – втрату крові до 800-1000 мл організм здатний компенсувати порушені функції щоб вижити; механізм негайної компенсації: а) звуження судин; б) вихід крові із депо; в) почастишання серцевих скорочень та дихання; г) надходження

міжклітинної рідини в судинне русло («усихання тканин»);

-«- **незначна** – втрата до 15 % (біля 600 мл) крові від об'єму циркулюючої крові; виражені хворобливі зміни організму бувають рідко.

Кровоносна система – складається з центрального органу – серця і з'єднаних з ним замкнутих трубок різного діаметру, які називаються кровоносними судинами (артерії, капіляри, вени).

Кровообіг (від лат. circulatio sanguinis) – безперервний рух крові по замкнутій системі кровоносних судин під впливом періодичного скорочення серця (насос). Кров постачає поживні речовини та кисень тканинам і переносить продукти обміну до органів виділення, а також забезпечує гуморальну регуляцію і відносну сталість внутрішнього середовища організму;

-«- **види зупинки**: асистолія – повне припинення механічної і електричної роботи серця; «неефективне серце» – різке послаблення роботи серця з розвитком не забезпечення життєдіяльності організму; фібриляція шлуночків – некоординовані скорочення окремих м'язових волокон міокарда;

-«- **попередні ознаки зупинки** – зниження артеріального тиску (нижче 60 мм. рт. ст.), різке уповільнення пульсу (менше 40 за 1 хв.) або тахікардія, що перевищує 140 за 1 хв.;

-«- **штучний** – такий, що забезпечує повністю чи

частково заміщення діяльності серця роботою спеціальних апаратів.

Кровообіг у шкірі – у людини із середньою масою тіла (біля 70 кг) шкіра без жирового шару важить 2,5-3,5 кг і отримує крові 300-500 мл/хв. Це значно більше, ніж її одержують скелетні м'язи. Головною причиною цієї диспропорції є участь кровоносної системи шкіри в процесах терморегуляції.

Кровообіг у велике – із лівого передсердя кров виштовхується в лівий шлуночок, звідти – в аорту, потім по ній і її розгалуженням розподіляється по усьому тілу, після чого у вигляді венозної крові вертається в праве передсердя верхньою та нижньою порожнистими венами;

-« **мале** (син. легеневе) – крупні вени (верхня і нижня порожнисті) приносять кров із організму в праве передсердя, із якого вона потрапляє в правий шлуночок. Звідти кров через легеневу артерію надходить в легені, де насичується киснем. Із легень кров по легеневій вені надходить у ліве передсердя.

Кровообіг у час – час, за який частина крові одноразово проходить велике і мале коло кровообігу. Для людини він складає 17-25 сек. При порушеннях системи кровообігу він продовжується до 50-60 сек.

Кровотворення (від лат. haemopoiesis) – процес утворення, розвитку і дозрівання клітин крові.

Кровотворні органи – після народження такими є: червоний кістковий мозок, лімфатичні вузли, селезінка, загрудинна залоза.

Кровотеча (від грец. «haima» - кров та «rhegnymi» - текти) – витікання крові із кровоносної судини. Засоби тимчасового припинення кровотечі: 1. притискання пальцями (або стискання між пальцями) ушкодженої судини в рані; 2. притискання пальцями (іноді кулаком) артерії до відповідної підлеглої кістки; 3. максимальне згинання кінцівки в суглобі; 4. піднімання місця кровотечі над рівнем серця; 5. накладання тугої пов'язки; 6. накладання тиснучої пов'язки; 7. туге тампонування ранового каналу чи порожнини тіла; 8. охолодження ділянки кровотечі; 9. знерухомлення (імобілізація) в ділянці кровотечі; 10. накладання джгута;

-« **артеріальна зовнішня** – кров витікає пульсуючою цівкою, яскравість якої помітно змінюється з кожною пульсовою хвилиною; кров яскраво-червона;

-« **венозна зовнішня** – кров витікає рясною цівкою повільно, без ознак пульсації, колір темно-червоний;

-« **внутрішня** – витікання крові із тканин внутрішніх органів (розриви селезінки, печінки, нирки; порушення позаматкової вагітності; виразки шлунка чи кишечника тощо); без хірургічного втручання протягом години людина може померти від невідновної втрати крові (див.

Симптом «Івана – покивана»);
-«- **вторинна** – виникає після припинення первинної кровотечі внаслідок руйнування в отворах розриву (чи перерізання) цих судин захисних тромбів (згортки крові);

-«- **капілярна зовнішня** – кров стікає з тіла каплями;

-«- **паренхіматозна** – кров витікає із ушкоджених тканин внутрішніх органів (печінка, селезінка, нирки, легені); така кровотеча довго не зупиняється і часто потребує негайного хірургічного втручання;

-«- **первинна** – та, що виникає негайно після порушення цілісності судин;

-«- **при переломах кісток** – закриті переломи кісток супроводжуються крововтратами різної тяжкості; орієнтовні об'єми: передпліччя – 200 мл, плече – 400 мл, гомілка – 600 мл, стегно – 1500 мл, хребет – 500-2000 мл, таз – 2000 мл, переломи передпліччя, плеча, гомілки розцінюються переважно як нетяжкі, стегна, хребта і тазу – як тяжкі; відкриті переломи завжди тяжкі.

Кривохаркання (від грец. «**haima**» - кров та «**ptysis**» - **плювання**) – це виділення крові або харкотиння з кров'ю з дихальних шляхів при кашлі. Значне виділення крові спостерігається при легеневої кровотечі; створюється загроза життю хворого.

Кров'яне депо – загальна

назва органів і тканин, в судинах яких тимчасово накопичується кров і які при потребі можуть дати збільшення циркулюючого об'єму крові, зокрема при крововтраті. В депо біля 1 л крові;

-«- **органи депонування** – капілярне русло шкіри, печінки, кишечника, легень, нирок, кісткового мозку.

Кров'яний тиск – тиск, який кров здійснює на стінки кровоносних судин чи порожнини серця.

Кров'яні інфекції – ряд інфекційних захворювань, для яких провідним є трансмісивний механізм передачі збудника; до них відносять поворотний тиф, висипний тиф, малярію, гепатит В, ВІЛ – інфекцію, кліщовий енцефаліт та інші.

Кропивниця (або кропив'янка) (**від лат. «urtica» - кропива**) – гостра алергічна реакція негайного типу. Найчастіше спричиняється харчовими алергенами. Супроводжується появою сверблячих червоних плям та пухирців на шкірі, як при опіках кропивою.

Ксенобіотики (від грец. «**xenos**» - чужий та «**bios**» - життя) – чужорідні для організму сполуки – пестициди, препарати побутової хімії, лікарські засоби тощо.

Кульгавість (від лат. «**claudicatio**» - кульгати) – див. Хромота.

Кульгати (від лат.

«claudicatio» - кульгати) – ходити непрямо, припадати на хвору ногу; може бути симптомом перелому чи інших ушкоджень нижньої кінцівки.

Культя – частина кінцівки або органу, яка залишилася після ампутації, наприклад, травматичної.

Кумуляція (від лат. Л

Лабіальний (від лат. «labium» - губа) – той, що має відношення до губ.

Лабільність (від лат. «labilis» - несталий) – (фізіол.) властивість живої тканини, що проявляється її функціональною рухливістю;

-«- **афективна** – нестійкість настрою із виразними проявами частих перемін емоцій;

-«- **патологічна** – проявляється в порушенні рухомості збудливого чи гальмівного процесів; збудливий може проявлятися у вигляді явищ вибуховості, «дратівливої слабкості», збудження розвивається стрімко і різко припиняється; гальмівний процес може перебігати у вигляді фобій, пасивно–оборонних реакцій.

Лазарет (від італ. lazzaretto) – лікувальний заклад при військовій частині.

Лактаза (від лат. lactasum) – фермент, який каталізує розщеплення лактози на галактозу і глюкозу; порушення вироблення його в організмі може призвести до непереносимості молока.

«cumulatio» - скупчення) – накопичення біологічно активної речовини (матеріальна кумуляція) чи спричиняємих нею дій (функціональна кумуляція) при повторних впливах лікарських засобів чи отруту.

Куперит (від лат. couperitis) – запалення цибулино-сечівникових залоз.

Лактація (від лат. «lactatio» – годування молоком) – виділення молока молочною залозою;

-«- **патологічна** – 1. у жінок, яка не пов'язана із вагітністю чи годуванням дитини; 2. у чоловіків при дійсній гінекомастії.

Лануго (від лат. «lanugo» – вовна) – тонке пушкове волосся, яке визначається на тілі плода починаючи з 16 тижня; цей волосняний покрив зникає до народження, окрім ділянок брів, вий і шкіри голови, де волосся зберігається і потовщується.

Лапароскопія (від грец. «lapara» – живіт та «skopeo» - дивитися) - малоінвазивна хірургічна процедура, що виконується через невеликі розрізи за допомогою спеціального інструменту.

Ларингіт (від лат. «larynx» – гортань) – запалення гортані, може бути ознакою інфекційного захворювання чи отруєння газами, наприклад, від дії хлору чи аміаку.

Ларингоспазм (від грец. «lapara» – живіт та «spasmos» -

судома) – раптове судомне скорочення м'язів гортані, яке спричиняє часткове або повне закриття голосової щілини; може виникнути внаслідок дії отруйних газів (наприклад, хлору, аміаку), при утопленні – асфіксичне («біле») утоплення.

Ластовиння (син. веснянки) – пігментні плями рудувато–коричневого кольору на шкірі, які не підвищуються над її рівнем, не лущаться і не викликають суб'єктивного почуття; виникають під впливом ультрафіолетових променів та іонізуючої радіації внаслідок зростання інтенсивності пігментації шкіри.

Латентна форма інфекційного процесу – характеризується тим, що в період затухання хронічного процесу, який може тривати роки і навіть десятки років, мікроб може існувати в організмі у «дефектній формі», не спричиняючи видимих порушень і організм залишається практично здоровим. При ослабленні захисних функцій організму мікроб активізується і спричиняє характерні клінічні ознаки інфекційного процесу, наприклад герпетичної інфекції.

Латентний (від лат. «latens» – прихований) (син. прихований) – так називають стан, коли хвороботворний мікроорганізм знаходиться в тілі людини, але при цьому неактивний – не розмножується і не викликає хвороби;

-«- **період** – проміжок часу від початку дії якого-небудь подразника на біологічний

об'єкт до появи реакції відповіді (див. Інкубаційний період).

Латеральний (від лат. «lateralis» – бічний) – бічний, той, що віддалений від середньої лінії тіла.

Легеневі об'єми – ті, що характеризують дихання і складаються із основних об'ємів легень та ємностей легень;

-«- **ємності** – включають: 1) загальну ємність (600 мл); 2) функціональну залишкову ємність (2500 мл); 3) життєву ємність (4800 мл); 4) мертвого простору (150 мл);

-«- **основні** – включають: 1) дихальний об'єм (500 мл); 2) резервний об'єм вдиху (3000 мл); 3) резервний об'єм видиху (1300 мл); 4) залишковий об'єм (1200 мл).

Легені (від лат. pulmones) – парний дихальний орган, який розташований у грудній порожнині; в легенях здійснюється газообмін між вдихуваним повітрям та кров'ю.

Лейкемія (від грец. «leukos» – білий та «haima» - кров) – див. Лейкоз.

Лейкоз (від грец. «leukos» – білий та «haima» - кров) – загальна назва пухлин, що виникають із кровотворних клітин і вражають кістковий мозок. У виникненні лейкозу встановлена роль ряду факторів: онкогенних вірусів, іонізуючої радіації, хімічних канцерогенних речовин, генетичних аномалій.

Лейкопенія (від грец. «leukos» – білий та «penia» - нехватка) – понижений вміст лейкоцитів у периферичній крові.

Лейкоплакія (від грец. «leukos» – білий та «plax» - бляшка) – дистрофічні зміни слизової оболонки, які супроводжуються в тій чи іншій мірі ороговінням епітелію; відноситься до передраку.

Лейкопластир (від грец. «leukos» – білий та «emplastrum» - пластир) – тонке полотно або полімерна плівка із одностороннім липким покриттям; використовується при накладанні пов'язок (див. Пов'язка на рану);

-«- **бактерицидний** – такий, що містить бактерицидні речовини і використовується для лікування подряпин, порізів, невеликих опікових поверхонь.

Лейкоцит (від грец. «leukos» – білий та «kytos» - клітина) – формений елемент крові, виконує в організмі захисні функції (наприклад, фагоцитоз).

-«- **зернисті** – в їх цитоплазмі містяться зернисті включення білків, полісахаридів та інші; до них відносяться базофіли, еозинофіли та нейтрофіли;

-«- **незернисті** – в їх цитоплазмі не містяться виразні зерна; до них відносяться лімфоцити та моноцити.

Лейкоцитарна формула (від грец. «leukos» – білий, «kytos» - клітина та лат. «formula» -

правило) – відсоткове співвідношення окремих видів лейкоцитів в периферичній крові.

Лейкоцитоз (від грец. «leukos» – білий та «kytos» - клітина) – підвищений вміст лейкоцитів у периферичній крові. Виникає при фізичному навантаженні та шоці, інтоксикації, запальних процесах, інфекційних захворюваннях та лейкозах.

Лементувати (від лат. «lamentum» – плач) (син. галасувати) – кричати від болю, страждання або волаючи про допомогу; може бути ознакою еректильної фази травматичного шоку.

Лептоспіроз (від грец. «leptos» – тонкий та «spira» - спіраль) – гостре інфекційне захворювання; спричиняється лептоспірами, які проникають через слизові оболонки чи пошкоджену шкіру; характеризується переважним ушкодженням печінки, нирок і кровоносних капілярів;

-«- **безжовтяничний** – клінічний варіант, що перебігає без жовтяниці;

-«- **жовтяничний** – клінічний варіант, що перебігає із жовтяницею.

Летальний (від лат. «letalis» – смертельний) – пов'язаний з смертю; «летальний кінець» – захворювання, що призвело до смерті.

Литка (від лат. musculus gastrocnemius) – двоголовий м'яз, розташований на задній поверхні

гомілки людини, який формує її округлу частину.

Лихоманка – див. Гарячка;
-«- **герпетична** – захворювання, спричинене вірусом простого герпесу; уражаються шкіра, слизові оболонки, рогівка, а в тяжких випадках – і внутрішні органи.

Лишай (від грец. «lichen» – лишай) – загальна назва дерматозів, основним проявом яких є поверхневі із злущуванням плями або папули (вузлики); має різноманітні клінічні прояви;

-«- **оперізуючий** – див. Герпес оперізуючий;

-«- **стригучий** – хвороба, що спричинюється грибком, який уражує волосся, нігті, шкіру. У місці ураження утворюється коло, що поступово розширюється, всередині якого часто залишається ділянка здорової шкіри.

Лібідо (від лат. «libido» – бажання) – сексуальна енергія, кількість якої пов'язана зі стадією статевого розвитку, роботою дienceфального відділу мозку і залоз внутрішньої секреції, спадковістю та індивідуальним досвідом.

Лізис (від грец. «lysis» – розділення) – розпад клітин і тканин під дією власних (аутоліз) чи чужорідних (наприклад, бактерійних) ферментів.

Лізосоми (від грец. «lysis» – розділення та «soma» - тіло) – це одномембранні органели клітин, мають овальну форму і діаметр 0,5

мкм. Містять набір ферментів, здатних розщеплювати до мономерів білки, нуклеїнові кислоти, вуглеводи, ліпіди, які надходять до клітини шляхом фагоцитозу та піноцитозу.

Лікар – особа з вищою медичною освітою, яка має справу з лікуванням хворих чи із запобіганням захворюванням.

Лікарня – заклад для стаціонарного лікування хворих; шпиталь, госпіталь, лазарет, стаціонар.

Лікарський (-а,-е) – що має відношення до ліків;

-«- **алергія** – див. Алергія лікарська;

-«- **залежність** – синдром, який спостерігається при наркоманії та токсикоманії; характеризується патологічною потребою в прийманні психотропного засобу для того, щоб уникнути абстиненції;

-«- **непереносимість** – індивідуальна підвищена чутливість до лікарського засобу; проявляється хворобливими реакціями на ліки у терапевтичних чи менших дозах;

-«- **стійкість** – природна або надбана здатність збудника хвороби зберігатися життєздатним при дії на нього лікарського засобу;

-«- **форма** – наданий лікарському засобу стан, зручний для вживання чи застосування.

Лікарські засоби – речовини

природного чи синтетичного походження або суміш речовин, що використовуються для лікування, профілактики чи діагностування хвороб;

-«- **введення під язик** – цей спосіб забезпечує досить швидке (в перші 5 хв.) та повне всмоктування лікарських речовин;

-«- **наркотичні** – ті, що віднесені до списку наркотичних лікарських засобів, який затверджується комітетом контролю наркотиків;

-«- **нові** – ті, для яких термін першого промислового випуску не більше трьох років;

-«- **сильнодіючі** – призначення, видача, зберігання і облік яких виконується за особливими правилами (список Б);

-«- **отруйні** – призначення, видача, зберігання і обмін яких виконується за особливими правилами (список А);

-«- **шляхи введення** – їх поділяють на дві групи: ентеральні (під язик, через пряму кишку) і парентеральні (через шкіру, інгаляції);

-«- **шляхи виведення** – із організму ліки виводяться переважно із сечею, а також із фекаліями, видихуванім повітрям, потом, грудним молоком, жовчю, шкірним салом, слиною, сльозами.

Ліквор (від лат. «liquor» – рідина) – прозора, безбарвна рідина, що постійно циркулює в шлуночках головного мозку, підпаутинному просторі головного та спинного мозку.

Ліки – речовини, препарати, які застосовують для лікування якого – небудь захворювання чи його попередження у визначених дозах.

Лікоть – частина тіла, яка розміщується вище (на 2-3 см) та нижче (на 2-3 см) від горизонтальної лінії, що з'єднує бічний та присередній надвиростки плечової кістки.

Лікувально-евакуаційне забезпечення постраждалих – складовна медичного забезпечення населення за умов надзвичайної ситуації; полягає в своєчасних, адекватних і послідовних заходах надання медичної допомоги постраждалим на етапах медичної евакуації з обов'язковим їх транспортуванням з вогнища у лікувальні заклади в залежності від медичних показань (див. Етапи медичної евакуації). Своєчасність полягає в дотриманні оптимальних термінів надання різних видів медичної допомоги та лікування постраждалих. Медична допомога оцінюється як своєчасна, якщо вона врятовує життя постраждалому і попереджує виникнення тяжких ускладнень. Своєчасною вона вважається, якщо надається в такі терміни з моменту ураження: перша медична допомога – до 30 хв.; долікарська (фельдшерська) допомога – 1 – 2 год.; перша лікарська допомога – 4 – 6 год.; кваліфікована допомога – 8 – 12 год.; спеціалізована допомога – до 24 год.

Лікування – 1. загальна назва

різноманітних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я; 2. комплекс заходів, який проводиться з метою ліквідації страждань хворого і поновлення втрачених функцій його організму.

Лімб (від лат. «limbus» – межа) (офтальмол.) – напівпрозора зона переходу рогівки в склеру.

Лімбічна система (від лат. «limbus» – межа) – ділянка головного мозку, що координує процеси саморегулювання під час організації поведінки та психічної активності.

Лімфа (від лат. «lympha» – чиста вода) – це прозора жовтувата рідка тканина організму, яка утворюється з міжклітинної рідини і концентрується в лімфатичних судинах і вузлах.

Лімфаденіт (від лат. «lympha» – чиста вода та грец. «aden» - залоза) – запалення лімфатичних вузлів, яке виникає як відповідна реакція імунної системи на інфекції (бактеріальні, вірусні, грибові) або інші патологічні процеси в організмі.

Лімфангіт (від лат. «lympha» – чиста вода та грец. «angion» - судина) – запалення лімфатичних судин, що виникає як вторинна інфекція при проникненні інфекції через пошкодження шкіри.

Лімфатична система (від лат. «lympha» - чиста вода) – сукупність судин, які замкнено розпочинаються лімфатичними капілярами між клітинами тканин і

розташованими упродовж них лімфатичними вузлами; здійснює всмоктування із тканин води і окремих речовин та переміщення їх (лімфа) до венозної частини кровоносної системи; виконує дренажну (надлишкова тканинна рідина органів вертається в кров) і захисну (за допомогою лімфатичних вузлів) функції. Порушення лімфовідтоку від тканин (наприклад, тривала дія тугої пов'язки на якусь ділянку тіла) спричиняє їх набряку.

Лімфатичні вузли (від лат. nodus lymphaticus) – утворення округлої овальної або бобоподібної форми і різного розміру (від 0,5 до 25 мм) у складі лімфатичної системи; функціонально вони очищають від сторонніх речовин та збагачують лімфоцитами лімфу, яка через них повільно рухається (див. Фолікул лімфатичний).

Лімфовідтік (від лат. «lympha» - чиста вода) – рух лімфи по лімфатичних судинах у венозне русло.

Лімфоїдна тканина (від лат. «lympha» - чиста вода та грец. «eidos» - форма) – 1) тканина, у якій дозрівають лейкоцити; наявна у лімфатичних вузлах, селезінці, загрудинній залозі та інших утвореннях тіла; 2) загальна назва тканин, які рясно містять лімфоцити та клітини, що визначаються як їх безпосередні попередники; такої тканини багато у загрудинній залозі (тимус), лімфатичних вузлах, селезінці, лімфоїдних скопиченнях впродовж травного апарату і кісткового мозку.

Лімфоїдне кільце – скупчення лімфоїдної тканини на межі порожнини рота і носа, з одного боку, і глотки – з другого; складається зверху із глоткового мигдалика, знизу – із язикового, з боків із трубних і піднебінних мигдаликів.

Лімфоїдні органи – органи імунної системи. У людини до них відносяться тимус (загрудинна залоза), селезінка, лімфатичні вузли, скопичення лімфоїдної тканини впродовж травного апарату і лімфоїдна тканина кісткового мозку.

Лімфоутворення – процес всмокування тканинної рідини в лімфатичні капіляри.

Лімфоцит (від лат. «lymph» - чиста вода та грец. «kýtos» - клітина) – формений елемент крові, належить до групи лейкоцитів, виробляється в селезінці, лімфатичних вузлах, кістковому мозку; бере участь в імунному захисті організму (наприклад, виділяє антитіла).

Лімфоцитоз (від лат. «lymph» - чиста вода та грец. «kýtos» - клітина) – збільшена кількість лімфоцитів периферійної крові (циркуляторного русла).

Ліпаза (від грец. «lipos» - жир) – фермент, який розщеплює жири на гліцерин і жирні кислоти; міститься, наприклад, в секретах підшлункової залози і кишечника.

Ліпіди (від грец. «lipos» - жир) – 1. жироподібні сполуки;

клітини використовують їх як джерело енергії або будівельний матеріал для клітинних мембран; 2. різномірні по своїй хімічній будові речовини, що характеризуються розчинністю в органічних розчинниках і, як правило, нерозчинні у воді; входять до складу всіх живих клітин (є одним із основних компонентів біологічних мембран), утворюють енергетичний резерв організму;

-«- **прості** – включають речовини, молекули яких складаються лише із залишків жирних кислот (або альдегідів) і спиртів. До них відносять жири (тригліцериди і інші нейтральні гліцериди) і віски;

-«- **складні** – включають похідні ортофосфорної кислоти (фосфоліпіди) і ліпіди, що містять залишки сахарів (гліколіпіди). До них також відносять стеріни і стероїди.

Ліпома (від грец. «lipos» - жир та «-ома» - пухлина) – доброякісна пухлина, що розвивається із жирової тканини.

Ліпопротеїни (від грец. «lipos» - жир та «protos» - перший) – сполуки білків з ліпідами, які мають різноманітні біохімічні функції, зокрема входять до складу всіх біологічних мембран.

Ліпотропні речовини (від грец. «lipos» - жир та «trópos» - напрямок) – ті, що зменшують накопичення жиру в клітинах печінки (холін, метіонін та інші).

Ліхенифікація (від грец.

«leichēn» - лишай) – ущільнення шкіри, яке характеризується виразною рельєфністю рисунка, зміною звичного забарвлення ураженої ділянки; виникає внаслідок хронічного запального процесу (нейродерміт, екзема).

Лобок (від лат. «mons pubis» - лонний горбок) – ділянка живота, яка розташована над лобковим зрощенням тазових кісток.

Лоботомія (від грец. «lobos» - частка мозку та «tomē» - розріз) – застаріла дискредитована форма нейрохірургії, операція, що полягає в розрізанні тканин, які з'єднують лобові долі мозку з його іншими частинами.

Локалізація (від лат. «locus» - місце) (медич.) – обмежене місце (частини тіла, органи і тканини) розвитку та розташування хворобливих процесів;
-«- **психічних функцій** – зв'язок фізіологічних і психічних функцій з активністю різних груп клітин головного мозку.

Локомоція (від лат. «locus» - місце та «motio» - рух) – сукупність узгоджених рухів, за допомогою яких організм переміщується в просторі.

Локус (від лат. «locus» - місце) – місце розташування гена в хромосомі.

Лопатка – парна плоска кістка трикутної форми у складі

плечового пояса.

Лордоз (від грец. «lordos» - зігнутий) – фізіологічні викривлення (вигини) хребта, яке повернуто випуклістю до переду;

-«- **поперековий** – знаходиться в ділянці попереку;
-«- **шийний** – знаходиться в ділянці шиї.

Лохії (від лат. «lochiae» - пологовий) – післяпологові виділення із матки; складаються із крові, слизу, змертвілих тканин випадаючої слизової оболонки.

Луца – маленькі часточки (лусочки) рогового прошарку епідермісу шкіри, що утворюються біля коренів волосся на голові.

Лусочка (від лат. «squama» (медич.) – один із вторинних елементів висипців шкіри у вигляді невеличких відпадаючих зроговілих решток клітин епідермісу; при патологічних процесах утворення лусочок (шелушіння) значно збільшується відносно фізіологічного рівня.

Лямбаго (від лат. «lumbus» - попереку) – нападоподібний інтенсивний біль у ділянці попереку; зумовлюється переважно остеохондрозом поперекових міжхребцевих дисків.

Лямбліоз (від лат. «lamblia») – інвазія, спричинена лямбліями (найпростіші); супроводжується порушенням функції тонкої кишки; часто спостерігається носійство.

М

Мазь – м'яка лікарська форма для зовнішнього використання, яка має в'язку консистенцію і здатна утворювати на поверхні шкіри та слизових оболонок суцільну плівку.

Макрогематурія (від грец. «makros» - довгий та «haima» - кров) – наявність в сечі крові, що можна бачити неозброєним оком.

Макроеволюція (від грец. «makros» - довгий та «evolutio» - розвиток) – це сукупність еволюційних процесів, які сприяють утворенню надвидових систематичних категорій (родів, рядів, класів, типів, відділів).

Макроелементи харчові – мінеральні речовини, які містяться у великих кількостях (десятки і сотні міліграмів на 100 г живої тканини чи харчового продукту); до них відносять кальцій, фосфор, магній, натрій, хлор і сірку.

Макрофаг (від грец. «makros» - довгий та «phagos» - пожирач) – клітина, яка має здатність до фагоцитозу;
-«- **вільний** – може рухатися як амеба в міжклітинному просторі;
-«- **осідлий** – входить до складу сполучної тканини.

Малігнізація (від лат. «malignus» - шкідливий) – набуття клітинами нормальної чи патологічно зміненої тканини властивостей злоякісної пухлини.

Малярія (від італ. «mala» - погана та «aria» - повітря) – інфекційне захворювання, що викликається найпростішими, які

переносяться комарами окремого роду і характеризується раптовим (часто повторним) виникненням або посиленням гарячки, анемією, збільшенням селезінки і печінки.

Маніакальний (від грец. «mania» - божевілья) – такий, що має відношення до манії, характерний для манії.

Маніпуляція (від лат. «manipulus» - жменя) – виконувана руками складна дія, що вимагає вправності, вміння тощо; процедура, операція.

Маніфестація хвороби – розвиток виразних клінічних проявів хвороби після її безсимптомного чи стертого періоду.

Манометр (від грец. «manós» - рідкий та «métron» - міра) – прилад для вимірювання тиску газів і рідин; використовується в складі багатьох пристроїв медичного призначення.

Мануальний (від лат. «manus» - рука) – виконуваний за допомогою рук (наприклад, обстеження хворого).

Маргінальний (від лат. «margo» - межа) – розташований з краю.

Марення – див. Маячіння.

Марити – безладно, безтямно говорити в гарячці або уві сні; може бути проявом тяжкої травми, отруєння чи інфекційного процесу.

Марля – бавовняна (або із

суміші бавовни та віскози) тканина з рідким переплетенням ниток; широко використовується в медицині як перев'язувальний матеріал для закривання ран та припинення кровотечі;

-«- **антисептична** – просочена якою-небудь бактерицидною речовиною;

-«- **гігроскопічна** – відбілена і знежирена; має високі всмоктувальні властивості; використовується для накладання пов'язок;

-«- **гемостатична** – розріджена тканина, що містить міофібрили і має властивість скорочуватись.

Маса тіла – одна із основних характеристик матерії, що визначає її інерціальні та гравітаційні властивості;

-«- **надлишкова** – така, що перевищує нормальну на 5-14%, вище 15% розглядається як хворобливий стан – ожиріння;

-«- **нормальна** – орієнтовно дорівнює зросту (в см) мінус 100 при зрості 155-165 см, або мінус 105 при зрості 166-175 см, або мінус 110 при зрості більше 175 см.

Масаж (від франц. «masser» - розтирати) – розтирання, розминання тіла з метою поліпшення кровообігу, обміну речовин у тканинах;

-«- **гігієнічний** – з метою зміцнення здоров'я, попередження захворювань, зняття стомлення, підвищення і збереження працездатності;

-«- **класичний** – виконується із використанням чотирьох основних прийомів: погладжування, розтирання,

розминання і вібрація, а також допоміжних прийомів (зволожування, зсовування, поскубування);

-«- **лікувальний** – який виконується хворому з метою лікування чи для профілактики ускладнень;

-«- **спортивний** – використовується для досягнення і збереження спортивної форми при підготовці до спортивних змагань, для працездатності під час тренувань, змагань чи після них;

-«- **точковий** – проводиться на вузько обмеженій поверхні тіла.

Масаж серця – спосіб відновлення кровообігу та підтримки насосної функції серця при припиненні чи неефективності скорочень серця шляхом ритмічного його стискування;

-«- **непрямий** – здійснюється шляхом ритмічного стискання серця між грудиною та хребцями, або періодичного натискання на передсерцеву ділянку грудини.

Використовують зазвичай на місці події при зупинці серця або фібриляції його шлуночків;

-«- **прямий** – здійснюється шляхом ритмічного стискання серця в жмені чи жменях при оперативному розкриванні грудної клітки, або періодичні стискання оголеного серця рукою.

Мастит (від лат. «mastos» - груди) – запальний процес у тканинах молочної залози, що супроводжується болем,

почервонінням, набряком та підвищенням температури.

Мастопатія (від лат. «**mastos**» - груди та «**pathos**» - хвороба) – 1) патологічний стан молочної залози, зумовлений розладом гормональної регуляції і проявляється затвердінням і (або) атрофією її тканини; 2) захворювання молочних залоз жінок.

Мастурбація (від лат. **masturbari**) – див. Онанізм.

Матка – порожнистий м'язовий орган жінки, в якому відбувається розвиток заплідненої яйцеклітини; розташований в порожнині малого тазу.

Маткова труба – парний трубчатий орган, один кінець якого сполучається із порожниною матки, а другий, розширений у вигляді лійки, відкривається в порожнину очеревини біля поверхні яєчника; здійснює функцію транспортування яйцеклітини і сперматозоїдів, створює сприятливе середовище для процесу запліднення, розвитку яйцеклітини в ранні терміни вагітності та просування зародка в матку.

Мацерація (від лат. «**maceratio**» - розм'якшення) – розм'якшення і розрихлювання тканин (переважно шкіри) внаслідок тривалої дії на них рідини;

-«- **плода** – та, що обумовлена впливом навколоплідних вод після антенатальної загибелі плода;

-«- **трупа** – та, що спричинена дією вологого середовища на покрити трупа.

Медикамент (від лат. «**medicamentum**» - ліки) (-и) (син. ліки) – лікувальні фармакологічні засоби у готовому до вживання вигляді.

Медико-психологічна реабілітація – комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення психофізіологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності особи.

Медико-санітарні наслідки надзвичайної ситуації – це комплексна характеристика надзвичайної ситуації, яка визначає зміст, об'єм і організацію медико-санітарного забезпечення населення.

Медико-технічна характеристика надзвичайних ситуацій – складова загальної характеристики надзвичайної ситуації, яка включає: 1) характер втрат (розмір і структура) серед населення під час катастроф; 2) ступінь виходу із ладу місцевих (територіальних) сил і засобів охорони здоров'я; 3) наявність або відсутність зараження місцевості в районі лиха; 4) розмір осередку та інше.

Медицина (від лат. «**ars medicina**» - лікувальне мистецтво) – система наукових знань і практичної діяльності, метою яких є укріплення та

збереження здоров'я, подовження життя людей, попередження та лікування хвороб людини;

-«- **катастроф** – науково-практичний напрямок медицини (охорони здоров'я), спрямований на захист людей і екстрену медичну допомогу потерпілим від природних чи техногенних лих;

-«- **попереджувальна** – напрямок в медицині, який вивчає умови суспільного здоров'я і розробляє заходи по оздоровленню народу;

-«- **профілактична** – напрямок в медицині, який пов'язаний із розробкою та здійсненням широких санітарно-оздоровчих і лікувально-профілактичних заходів відносно попередження захворюваності і інвалідності, збільшення тривалості життя населення.

-«- **тактична** - умовна назва комплексу дій і маніпуляцій з надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій.

Медична деонтологія (від грец. «**deon**» - належне та лат. «**logos**» - вчення) – 1. сукупність етичних норм та принципів поведінки медичного персоналу при виконанні професійних обов'язків; 2. наука про догляд за хворою людиною, впровадження медичних процедур під час лікування, а також про належні взаємовідносини медичного персоналу з хворими і між собою.

Медична допомога (від лат. «**medicus**» - цілющий) – сукупність лікувально-профілактичних заходів, які

виконуються при захворюваннях, травмах, отруєннях, пологах. У системі лікувального забезпечення за умов надзвичайної ситуації визначено **п'ять видів** медичної допомоги: перша медична, долікарська (фельдшерська), перша лікарська, кваліфікована, спеціалізована:

-«- **взаємодопомога** – надання допомоги постраждалому іншими людьми; часто це ті, що опинилися поруч на місці події;

-«- **долікарська** (фельдшерська) – див. Долікарська медична допомога;

-«- **екстрена** (невідкладна) – див. Екстрена медична допомога;

-«- **кваліфікована** – надається терапевтами чи хірургами загальною профілю; здійснюється в лікувальних закладах (другий етап медичної евакуації);

-«- **перша лікарська** – див. Перша лікарська допомога;

-«- **перша медична** – див. Перша медична допомога;

-«- **самодопомога** – надання першої допомоги самому собі;

-«- **спеціалізована** – надається лікарями-фахівцями в лікувальних закладах, які мають спеціальне обладнання та оснащення; цей вид допомоги є найвищим і базується на використанні досконалих сучасних технологій, обладнання;

-«- **швидка** – див. Швидка медична допомога.

Медична допомога швидка і невідкладна – система організації

надання екстреної медичної допомоги при тяжких раптових захворюваннях і нещасних випадках на місці події, яка заснована на діяльності спеціальних медичних закладів (станцій швидкої та невідкладної допомоги і лікарень швидкої медичної допомоги).

Медичне забезпечення за умов надзвичайних ситуацій – комплекс організаційних, лікувально-профілактичних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних і евакуаційних заходів, спрямованих на попередження і ліквідацію медико-санітарних наслідків надзвичайної ситуації.

Медична профілактика – див. Профілактика медична;
-«- **екстрена** – див. Екстрена медична профілактика.

Медична розвідка – захід, від якого залежить успіх виконання поставлених перед медичною службою задач; головними умовами є достовірність і своєчасність.

Медична служба Цивільної оборони – це державна система органів управління сил і засобів, що створюються для організації та забезпечення населення від наслідків надзвичайної ситуації техногенного, природного, екологічного та соціального характеру.

Медичне сортування – це розподілення постраждалих на групи за потребою в однорідних профілактичних та лікувально-

евакуаційних заходах згідно з медичними показаннями, певним обсягом медичної допомоги на даному етапі медичної евакуації та визначеним порядком евакуації. При цьому слід враховувати не лише тяжкість стану організму, а й ймовірність виживання постраждалого – наявність чи відсутність ушкоджень несумісних з життям;

-«- **внутрішньопунктове** – таке, що проводиться в осередку надзвичайної ситуації з метою прийняття адекватного рішення щодо надання медичної допомоги;
-«- **евакуаційно-транспортне** – таке, що проводиться з метою розподілу постраждалих по черговості евакуації, виду транспорту, положенню тіла при перевезенні та інше.

Медичне спорядження польове – сукупність предметів медичного майна, яке пристосоване для застосування, зберігання і транспортування в польових умовах.

Медичний захист населення – система заходів із запобігання або зменшення ступеня ураження людей, своєчасного надання медичної допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в зонах надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру.

Медіальний (від лат. «medialis» - середній) – розташований ближче до серединної площини тіла.

Медіатор (від лат. «mediator» - посередник) – загальна назва біологічно активних речовин, які виділяються нервовими закінченнями (аксональна терміналь); зумовлює в ділянці синапса перетворення електричного сигналу в хімічний.

Медсестра (медицина сестра) – особа, яка належить до середнього медичного персоналу в лікувально–профілактичних та оздоровчих закладах.

Мезодерма (від грец. «mesos» - середній та «derma» - шкіра) – середній зародковий листок з якого утворюються кістки, хрящі, сполучні тканини, кровоносні судини і клітини крові, більшість залоз.

Мезотелій (від грец. «mesos» - середній та «thele» - вирост) – шар плоских клітин, вистеляючий поверхні очеревини, плеври, перикарду і серозних оболонок інших органів.

Мейоз (від грец. «meiosis» - зменшення) – це форма ядерного поділу, яка супроводжується зменшенням числа хромосом з диплоїдного до гаплоїдного.

Меконій (від грец. «mekonion» - маковий сік) – вміст кишечника плоду і новонародженого (до 2-3 днів життя); зазвичай має в'язку консистенцію і зеленуватий колір.

Меланін (від грец. «melas» - чорний) – пігмент чорного і темно-коричневого кольору, який

міститься у волоссі, шкірі та сітківці ока.

Меланома (від грец. «melas» - чорний та «oma» - пухлина) – злоякісна пухлина, що розвивається з клітин, які виробляють меланін.

Мелена (від грец. «melas» - чорний та «posos» - хвороба) – виділення калу у вигляді липучої маси чорного кольору; може бути ознакою шлунково-кишкової кровотечі.

Менархе (від грец. «mēn» - місяць та «archē» - початок) – вік настання першої менструації.

Менінгіт (від грец. «meninx» - мозкова оболонка) – запалення оболонок головного і (або) спинного мозку.

Менінгоенцефаліт (від грец. «meninx» - мозкова оболонка та «enkephalos» - головний мозок) – запальне захворювання, що вражає одночасно оболонки (менінгіт) та речовину головного мозку (енцефаліт).

Менінгомієліт (від грец. «meninx» - мозкова оболонка та «myelos» - спинний мозок) – сполучне запалення оболонок і речовин спинного мозку.

Меніск суглобовий (від грец. «men» - місяць) – хрящова прокладка між суглобовими поверхнями кісток в колінному суглобі, яка формою нагадує півмісяць; збільшує конгруентність і площину прилягання суглобових кісток.

Менопауза (від грец. «мен» - місяць та «pausis» - зупинка) – друга фаза клімактеричного періоду, що настає після останньої менструальноподібної кровотечі; проявляється припиненням циклічних змін в ендометрії (слизова оболонка матки) та дітородної функції, прогресуючою інволюцією статевих органів та зменшенням секреції статевих гормонів.

Менструальний цикл (від лат. «menstruus» - щомісячний) – сукупність змін в статевій системі (яєчник, матка) та всьому організмі жінки, які відбуваються від першого дня настання до першого дня наступної менструації. У більшості жінок він вкладається в термін 28 діб, рідше він триває 21 добу, трапляється тривалістю 30-35 діб. Під впливом стресових впливів на організм циклічність менструацій може порушуватись.

Менструація (від лат. «menstruus» - щомісячний) – циклічні виділення із матки кров'янистих відокремлень, спричинених фізіологічним процесом злущування слизової оболонки матки, яка вистеляє її порожнину; вона свідчить про загибель незаплідненої яйцеклітини і припинення фізіологічних процесів підготовки організму до вагітності.

Мертвий простір легень – анатомічний простір дихальних шляхів, повітря якого не бере участі в газообміні. До нього відноситься носова порожнина (або рота при ротовому диханні),

носоглотка, гортань, трахея і бронхи.

Мертвородженість – виділення чи витягнення із організму матері плоду при терміні вагітності 28 тижнів і більше, який після його відділення від тіла матері не зробив жодного вдиху.

Метаболізм (від грец. «metabolē» - зміна) – див. Обмін речовин і енергії.

Метаболіти (від грец. «metabolē» - зміна) – продукти проміжного або кінцевого обміну речовин (метаболізму), що утворюються в клітинах, тканинах та органах живих організмів під дією ферментів.

Метаморфозія (від грец. «metamorphosis» - перетворення) – порушення зорового сприйняття форми, розміру і пропорції предметів. Хворий впізнає їх, але сприймає спотворено.

Метастаз (від грец. «metástasis» - переміщення) – осередок пухлинного або запального процесу, який виник внаслідок перенесення патологічного матеріалу із іншого осередку цього процесу у тому ж самому організмі.

Метгемоглобін (від грец. «meta» - зміна, «haima» - кров та лат. «globus» - куля) – похідна гемоглобіну, яка не має здатності переносити кисень у зв'язку з тим, що залізо перебуває у тривалентному стані; утворюється в небезпечних для здоров'я та

життя кількостях при деяких отруєннях, наприклад, чадним газом, аміаком тощо.

Метеопатична реакція (від грец. «*metéōra*» - те, що у повітрі та «*páthos*» - хвороба) – патологічна реакція якої-небудь функціональної системи організму на зміну окремих метеорологічних факторів чи погоди в цілому за умов звичного клімату.

Метеоризм (від грец. «*meteōrismos*» - здуття) – здуття живота внаслідок скопичення газів у кишках;

-«- **трупний** – виникає у трупа внаслідок загнивання кишкового вмісту і зникнення тонусу кишкових стінок.

Метиловий спирт (син. метанол) – виробляється з деревини; використовується в лабораторній і фармацевтичній практиці; для людини дуже отруйний.

Механізм – сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, біохімічне, фізіологічне та інше явище; наприклад, механізм вдиху, виникнення сну тощо;

-«- **вдиху** – внаслідок скорочення міжреберних м'язів та діафрагми збільшується об'єм грудної клітки. При цьому в плевральній щілині створюється додаткове зниження існуючого там зниженого атмосферного тиску. Це в свою чергу спричиняє додаткове розтягування легень і втягування атмосферного повітря в дихальні шляхи: ніс,

гортань, трахею, бронхи та легені (альвеоли);

-«- **негайної компенсації крововтрати** – див.

Крововтрата;

-«- **передачі збудника інфекції** – спосіб передачі паразита від одного організму до іншого: краплинний, фекально-оральний, трансмісивний (за допомогою переносників), дотиковий;

-«- **пологів** – сукупність рухів, які здійснює плід при проходженні через малий таз і м'які відділи пологових шляхів.

Механізм передачі інфекції – це сукупність трьох фаз переміщення збудників інфекційного захворювання від джерела збудника у сприйнятливий організм людини чи тварини: а) виведення збудника із організму хворого або носія; б) перебування збудника у зовнішньому середовищі або в організмі живого переносника; в) проникнення збудників у сприйнятливий організм;

-«- **контактний** – це коли збудник, який знаходиться на шкірі і її придатках, на слизових очей, порожнині рота, статевих органів, на поверхні ран, надходить з них на поверхню різних речей і при контакту з ними сприйнятливої людини (інколи при безпосередньому контакту із джерелом збудника) проникає в його організм;

-«- **повітряно-крапельний** – коли збудник проникає в організм людини у формі аерозолі, який утворюється

при кашлі та чиханні хворого. Різновидом цього механізму є повітряно – пиловий – коли вдихається повітря забруднене пилом, що містить збудника захворювання;

-«- **трансмисивний** – коли збудник, що знаходиться у крові і лімфі хворого чи носія надходить в організм кровососних комах або кліщів, а вони заражають сприйнятливую людину при її укусі;

-«- **фекально-оральний** – коли збудник, що знаходиться переважно в кишечнику хворого чи носія із випорожненнями (фекалії) надходить в оточуюче середовище і через рот потрапляє до сприйнятливої людини різними шляхами (переважно із харчовими продуктами та водою).

Механорецептор (-и) (від грец. «*mechanē*» - інструмент та «*receptor*» - той, що приймає) – рецептори, що сприймають механічні впливи – тиск, прискорення та інші.

Мечоподібний відросток (від грец. «*xiphos*» - меч та «*eidos*» - форма) – нижня вузька частина грудної кістки (див. Грудина), яка, відламавшись, може травмувати внутрішні органи при виконанні непрямого масажу серця.

Мигдалик (-и) (від грец. «*amygdale*» - мигдаль) – скопичення лімфоїдної тканини в слизовій оболонці верхніх дихальних шляхів і початкових

відділів травного апарату; виконують захисну і кровотворну функції;

-«- **глотковий** – розташований у слизовій оболонці носової частини глотки;

-«- **піднебіння** – парні, розташовані між піднебінно-язиковими дужками в заглибині; овальної форми утворення з лімфоїдної тканини;

-«- **язиковий** – розташований у слизовій оболонці кореня язика.

Милиці (мед.) – пристосування, які забезпечують опору на пахову ділянку (або на передпліччя) і кисть з метою полегшення хворого при ушкодженнях ніг, тазу чи хребта.

Міалгія (від грец. «*myos*» - м'яз та «*algos*» - біль) – м'язовий біль різного характеру (ниючий, гострий) та інтенсивності, що виникає через запалення, травми, перенапруження м'язів, інфекційні захворювання або неврологічні порушення.

Мігрень (від грец. «*hemi-*» - половина та «*kranion*» - череп) – нападopodobний головний біль, переважно однібічний, зазвичай супроводжується запамороченням, нудотою, світлобоязню.

Мідріаз (від лат. «*amydros*» - темний) – розширення (до 5-6 мм) зіниці (зіниць) в діаметрі; може спостерігатися в стані глибокої коми, клінічної смерті, травмах нервової системи, очей;

-«- **паралітичний** – такий, що пов'язаний із зникненням

реакції зіниць на світло; зумовлений паралічем сфінктера при ураженні окоорухового нерва чи при гіпоксії головного мозку, коли зіничний рефлекс не виявляється;

-«- **больовий** – такий, що виникає як реакція на біль;

-«- **емоційний** – виникаючий при емоціях, що супроводжуються збудженням симпатичної системи (страх, лютя);

-«- **світловий** – див. Зіничний рефлекс.

Мієліт (від грец. «myelós» - спинний мозок) – запальне захворювання спинного мозку, яке уражає його білу або сіру речовину, руйнуючи мієлінову оболонку нервових волокон.

Мієлінова оболонка (від грец. «myelós» - спинний мозок) – ізолювальна оболонка навколо аксонів багатьох рухових і чутливих нейронів; складається із мієліну – білково-ліпідного комплексу.

Мієлоїдна тканина (від грец. «myelos» - спинний мозок та лат. «textus» - тканина) – тканина кісткового мозку в якій у людини утворюються еритроцити, зернисті лейкоцити і кров'яні пластинки.

Міжклітинна речовина – така, що розташовується у вузьких міжклітинних проміжках і залежно від структури та функції тканини може бути рідкою, драглистою, волокнистою і твердою; виконує захисну, опірну, трофічну та інші функції.

Міжхребцевий диск (син. міжхребцевий симфіз) – волокнистий хрящ, який з'єднує сусідні хребці та складається із зовнішнього фіброзного кільця та внутрішнього драглистого ядра. Патологічні зміщення диска можуть спричинити ушкодження спинного мозку чи корінців спинномозкових нервів.

Мікоз (від грец. «mykes» - гриб) – загальна назва захворювань людини і тварин, спричинених паразитарними грибами.

Мікоплазмоз (від грец. «mykes» - гриб та «plasma» - пластичне) – інфекційне захворювання, викликане бактеріями роду *Mycoplasma*, які вражають сечостатеву (урогенітальний) або дихальну (респіраторний) системи.

Мікотоксикоз харчовий (від грец. «mykes» - гриб та «toxikon» - отрута) – харчове отруєння, що виникає при вживанні продуктів, заражених яким-небудь мікотоксином.

Мікотоксин (-и) (від грец. «mykes» - гриб та «toxikon» - отрута) – отруйні речовини, що виробляються мікроскопічними грибами (цвіль); накопичуються в харчових продуктах, уражених цвілью.

Мікроб (-и) (від грец. «mikrós» - малий та «bíos» - життя) (син. мікроорганізм (-и) – мікроскопічні мікроорганізми, до складу яких входять віруси,

бактерії, найпростіші, цвіль та інші.

Мікробіологія (від грец. «**micro**s» - малий, «**bios**» - життя та «**logos**» - вчення) – наука про мікроорганізми (віруси, фаги, бактерії, гриби).

Мікробне забруднення – наявність загальної кількості мікроорганізмів на поверхні тіла, у порожнинах тіла чи в каналі рани;

Мікробне зараження – наявність на поверхні чи всередині тіла мікроорганізмів, які здатні спричинити захворювання здорового організму за певних умов (при послабленні його захисних реакцій).

Мікроеволюція (від грец. «**micro**s» - малий та лат. «**evolutio**» - розвиток) – це сукупність еволюційних процесів, які відбуваються в популяціях одного виду.

Мікроелементи (від грец. «**micro**s» - малий та лат. «**elementum**» - стихія) – хімічні елементи, які містяться в тканинах організму і в продуктах у дуже малих кількостях (як правило, в частках міліграмів);

-«- **незамінні в харчуванні** (есенціальні) – ті, які потрібно регулярно вводити в організм з водою і (або) харчовими продуктами для підтримки нормальної життєдіяльності організму (залізо, мідь, марганець, цинк, кобальт, йод, фтор, хром, молібден, стронцій, кремній, селен).

Мікроелементози (від грец.

«**micro**s» - малий та лат. «**elementum**» - стихія) – захворювання, що спричиняються порушенням концентрації мікроелементів в організмі.

Мікроклімат (від грец. «**micro**s» - малий та «**klima**» - клімат) – 1) клімат обмеженої ділянки земної поверхні, який відрізняється від клімату оточуючих територій; 2) клімат внутрішнього середовища приміщення чи підодержного простору, який визначається відповідною температурою, вологістю, швидкістю руху повітря;

-«- **дискомфортний** – такий, в якому людина стає занепокоєною нагріванням тіла або його охолодженням, надмірністю вологості чи сухості повітря, його рухомості чи застою;

-«- **допустимий** – характеризується таким поєднанням фізичних факторів оточуючого середовища, які викликають зміни функціонального стану організму і напруження реакцій терморегуляції, що не виходять за межі фізіологічних пристосувальних можливостей організму; тепловий стан організму зберігається в діапазоні нормометрії, коли виробка тепла дорівнює тепловіддачі;

-«- **екстремальний** – умови мікроклімату не сумісні із виживанням організму без спеціальних пристосувальних засобів;

-«- **комфортний** – температура повітря 18-20 °С, вологість повітря 30-60 %,

рухливість повітря 0,1-0,5 м/с;
-«- **назріваючий** – мікроклімат, в якому організм починає віддавати тепло у зовнішнє середовище менше, ніж його утворювати і призводить до гіпертермії;

-«- **оптимальний** – характеризується таким поєднанням фізичних факторів (температура, рухомість і вологість повітря, інфрачервоне випромінювання) оточуючого середовища, які зумовлюють збереження нормального функціонального стану організму без напруження реакцій терморегуляції;

-«- **охолоджуючий** – мікроклімат, в якому організм не здатний фізіологічними пристосуваньними механізмами терморегуляції зберегти тепловий баланс; тепловіддача стає переважати теплопродукцію і призводить до гіпотермії.

Мікроскоп (від грец. «**micro**» - малий та «**scopos**» - дивитися) – оптичний прилад для спостереження дрібних об'єктів, які невидимі неозброєним оком.

Мікроскопія (від грец. «**micro**» - малий та «**scopos**» - дивитися) – метод вивчення об'єктів, які невидимі неозброєним оком, шляхом розглядання їх зображень, що збільшені за допомогою мікроскопів.

Мікротравма (від грец. «**micro**» - малий та лат. «**trauma**» - рана) – ушкодження, спричинене яким-небудь впливом,

одноразовим чи багаторазовим однотипним, незначним за силою, проте перевищуючим межу фізичного опору тканин, що призводить до порушення функції та структури тканин.

Мікрофлора організму людини – сукупність видів мікроорганізмів, виявлених у здорових людей. Склад мікрофлори людини дуже різноманітний і включає не лише бактерії, а й найпростіших. Вони заселяють поверхню шкіри, слизові дихальних шляхів, травного тракту, видільних шляхів. Найбільше мікробів у порожнині рота, в ділянці сечостатевого органів та залози відхідника прямої кишки. Порушення нормальної мікрофлори спричиняє хворобливий стан організму, відомий під назвою дисбактеріоз.

Мікроциркуляція (від грец. «**micro**» - малий та лат. «**circulatio**» - колообіг) – кровообіг по дрібних артеріях, артеріолах, капілярах, венах і дрібних венах.

Мікстура (від лат. «**mixtura**» - суміш) – загальна назва рідких лікарських форм для внутрішнього вживання, які складаються із декількох лікарських речовин; рідкою основою її завжди є вода.

Мінеральні речовини організму – неорганічні речовини, які виконують в організмі ряд специфічних функцій. Вони в організмі не синтезуються і тому є незамінними складовими їжі (натрій, хлор, калій, кальцій, фосфор, мідь, цинк тощо). Недостатнє чи надмірне їх

надходження в організм спричиняє різні хворобливі стани.

Мінливість (в біології) – властивість організмів змінювати свою морфологічну організацію, що зумовлює різноманітність індивідів, популяцій, рас і таке інше;

-«- **визначена** – виникає під впливом певного чинника середовища, що діє однаково на всі особини, які змінюються в певному напрямку;

-«- **корелятивна** – зміна в одному органі спричинює зміни в інших органах;

-«- **невизначена** – виявляється специфічно у кожної особини, тобто вона одинична, індивідуальна за своїм характером.

Міоз (від грец. «meiosis» - зменшення) – звуження зіниць до 1-2 мм в діаметрі;

-«- **паралітичний** – зумовлений паралічем розширювача зіниці; ознака ураження шийної частини симпатичного стовбура;

-«- **світловий** – див. Зіничний рефлекс;

-«- **спастичний** – зумовлений спазмом сфінктера зіниці; може спостерігатися при деяких отруєннях.

Міозит (від грец. «mýs» - м'яз) – запалення однієї або кількох скелетних м'язів, що супроводжується гострим болем, набряком, слабкістю, а іноді - появою щільних вузликів у тканинах.

Міокард (від грец. «mýs» -

м'яз та «kardia» - серце) – серцевий м'яз (м'язова оболонка серця).

Міокардит (від грец. «mýs» - м'яз та «kardia» - серце) - гостре або хронічне запалення серцевого м'яза. фібриля

Міокардіодистрофія (від грец. «mýs» - м'яз, «kardia» - серце та «dystrophia» - порушення обміну) – загальна назва дистрофічних уражень міокарда визначеного походження.

Міометрій (від грец. «mýs» - м'яз та «metra» - матка) – м'язова оболонка матки, яка має непосмуговані м'язові клітини та невелику кількість сполучної тканини збагаченою еластичними волокнами.

Міотонія (від грец. «mýs» - м'яз та «tonos» - напруження) – відсутність тону м'язів.

Міофібрила (від грец. «mýs» - м'яз та лат. «fibrilla» - волоконце) – скорочувальна структура м'язових тканин, яка складається із макромолекул скорочувальних м'язових білків.

Міст (медич.) – відділ головного мозку, що розташований між довгастим мозком і ніжками мозку; відноситься до заднього мозку.

Мітоз (непрямий поділ) (від грец. «mitos» - нитка) – це поділ ядра, внаслідок якого утворюється два дочірні ядра, кожне з яких містить той самий набір хромосом, що й материнське ядро.

Мозкові оболонки – плівчасті утворення, які покривають головний і спинний мозок. Розрізняють тверду, павутинну і м'яку оболонки. Вони виконують захисну (тверда оболонка) і трофічну (павутинна і м'яка оболонки) функції;

-«- **м'яка** – та, що безпосередньо прилягає до речовин мозку (головного і спинного); має багато кровоносних судин;

-«- **павутинна** – розташована між м'якою і твердою мозковими оболонками; складаються із пухкої сполучної тканини;

-«- **тверда** – складається із щільної волокнистої сполучної тканини, яка в порожнині черепа прилягає до внутрішньої поверхні кісток.

Мозок – центральний відділ нервової системи людини і тварин, який включає головний мозок і спинний мозок та утворений із нервової тканини; забезпечує регуляцію всіх життєвих функцій організму, а в людини – і свідомість;

-«- **великий** – частина головного мозку, що складається із двох півкуль, з'єднаних мозолистим тілом, склепіння та передньої спайки. В товщі півкуль розташовані бічні шлуночки;

-«- **головний** – орган центральної нервової системи, розташований в порожнині черепа, який регулює взаємовідносини організму із оточуючим середовищем, керує поведінковими

реакціями і функціями організму;

-«- **довгастий** – див. Довгастий мозок;

-«- **задній** – частина головного мозку, що розташована між довгастим мозком і середнім мозком; включає міст, мозочок і четвертий шлунок;

-«- **кінцевий** – найбільший відділ переднього мозку, який складається із великого мозку і нюхового мозку;

-«- **малий** – див. Мозочок;

-«- **нюховий** – включає нюхову цибулину, нюховий шлях, нюховий трикутник та деякі інші структури;

-«- **передній** – відділ головного мозку, який складається із кінцевого мозку і проміжного мозку;

-«- **плащ** – див. Кора головного мозку;

-«- **проміжний** – відділ переднього мозку, що розташований під мозолистим тілом і склепінням; забезпечує зв'язок півкуль із стовбурною частиною головного мозку; включає зоровий бугор (таламус) і підбугір'я – гіпоталамус. Порожниною цього мозку є третій шлунок;

-«- **середній** – відділ головного мозку, який розташований заднім мозком і середнім мозком; включає ніжки великого мозку і покривку середнього мозку; утворює водопровід мозку, що з'єднує третій шлуночок проміжного мозку із четвертим шлуночком заднього мозку;

-«- **стовбурна частина** – включає довгастий мозок, міст, мозочок, середній і проміжний

мозок та 3-й і 4-й шлуночки; ці частинки в історичному розвитку організму утворилися давніше і функціонально відрізняються від мозкового пшщу, що сформувався на основі стовбурної частини.

Мозок кістковий – орган кровотворення, біологічного захисту організму і утворення кісток; розташований в губчастій речовині кісток і кістково–мозкових порожнинах;

-«- **жовтий** – функціонуючий, розташований в діафізах трубчастих кісток; при значних кровотратах і деяких інших станах в ньому виникають осередки кровотворення;

-«- **червоний** – функціонально активний, розташований в хребцях і плоских кістках; в ньому утворюються еритроцити, гранулоцити та інші клітини крові.

Мозок спинний – це довгувата, майже циліндрична частина центральної нервової системи, розташована в каналі хребта. Він з'єднується із довгастим мозком, який є частиною стовбура головного мозку. Середня довжина у чоловіків 45 см, у жінок 42-43 см.

Мозоль (-я) – чітко обмежена болюча ділянка гіперкератозу (надмірне потовщення рогового шару епідермісу), яке утворюється в наслідок тривалого механічного подразнення;

-«- **водяна** – виникає у вигляді пухирця, наповненого рідиною на місці інтенсивного механічного подразнення

(наприклад, потертість від тісного взуття тощо);

-«- **кісткова** – ділянка кісткової тканини, яка утворюється між уламками кісток при їх зрощенні.

Мозолисте тіло – стрічкоподібне утворення, що складається з кількох сотень мільйонів аксонів нервових клітин, які з'єднують великі півкулі головного мозку.

Мозочок – відділ головного мозку, який бере участь у координації рухів, регуляції м'язового тону, збереження пози і рівноваги тіла. При його ураженні виникають: тремор, атаксія (розлад координації рухів) і асинергія (порушення співдружного скорочення м'язів) рухів.

Мокротиння – слизисте або гнійне виділення з дихальних шляхів і легенів;

-«- **гнійне** – те, що містить гній;

-«- **кров'янисте** – містить домішки крові;

-«- **слизисте** – без кольору, прозоре, в'язке.

Молозиво (від лат. colostrum) – секрет молочної залози, який виділяється у другій половині вагітності та в перші 2-3 доби після пологів.

Молоко – секрет молочних залоз в період лактації; фізіологічно призначене для вигодовування дитинчат;

-«- **значення в харчуванні людей** – найбільш важливе значення має в харчуванні зростаючих організмів;

представляє собою досконалу фізико-хімічну, колоїдно-дисперсну, що має високу біологічну активність і забезпечує нормальний ріст і оптимальний розвиток;

-«- грудне (син. молоко жіноче) – секрет молочної залози.

Молоточок – одна із трьох маленьких слухових кісточок барабанної порожнини середнього вуха.

Молочна кислота – продукт неповного (проміжного) окислення вуглеводів у всіх тканинах тіла, особливо в м'язах при фізичному навантаженні.

Молочниця – див. Стоматит кандидозний.

Молочні залози – див. Залози шкірні молочні.

Моногібридне схрещування (від грец. «monos» - один та «hybrida» - схрещування) – схрещування особин, які відрізняються однією парою альтернативних ознак.

Монопарез (від грец. «monos» - один та «paresis» - ослаблення) – ослаблення довільних рухів, неповний параліч однієї кінцівки.

Моноплегія (від грец. «monos» - один та «plēgē» - ураження) – параліч однієї кінцівки.

Моносахариди (від грец. «monos» - один та «sakcharon» -

цукор) – група вуглеводів (в тому числі гексози), які не гідролізуються; в організмі вони є основним джерелом енергії та компонентами окремих структур.

-«- значення в харчуванні – мають солодкий смак; із усіх вуглеводів вони найшвидше всмоктуються і використовуються в організмі як джерело енергії та утворення глікогену – резервного вуглеводу в печінці та м'язах.

Моноцит (-и) (від грец. «monos» - один та «kytos» - клітина) – найбільші клітини крові людини: вважають, що при запаленні вони емігрують із судинного русла і перетворюються на макрофагоцитози.

Морг – спеціально обладнане приміщення, яке призначене для зберігання, проведення пізнання і розтину трупів.

Морфін – лікарський засіб; застосовується для пониження больової чутливості при травмах та різних захворюваннях, які супроводжуються сильним болем; викликає ейфорію, що зумовлює можливість виникнення хворобливої пристрасті (наркоманії).

Морфінізм – різновид опійної наркоманії, коли виникає залежність від морфіну.

Морфологічний критерій – це подібність зовнішньої і внутрішньої будови особин одного виду.

Морфологія (від грец. «*morphe*» - форма та «*logos*» - вчення) – наука про форму і будову організмів від їх зародження і до кінця; включає анатомію, гістологію, цитологію, ембріологію і патологічну анатомію.

Мотонейрон (-и) (син. руховий нейрон) (від лат. «*motio*» - рух та грец. «*neuron*» - нерв) – еферентний нейрон, іннервуючий м'язові волокна.

Моторика (від лат. «*motio*» - рух) – рухова активність організму чи окремих його органів або їх частин.

Мошонка (від лат. *scrotum*) – шкірний мішечкоподібний утвір, в якому розміщені яєчка з придатками та початкові відділи сім'яних канатиків.

Муміфікація (від араб. «*mūmiyah*» - смола та лат. «*facio*» - перетворювати) – висихання тканин трупа, яке уможливорює до його тривалого зберігання;

-«- **гангренозна** – див. Гангрена суха;

-«- **природна** – та, що зумовлена природними факторами: сухе тепле повітря, пухкий добре аерований ґрунт;

-«- **штучна** – створена введенням речовин, що запобігають розкладанню трупа.

Мумія (від араб. «*mūmiyah*» - смола) – труп, який зазнав муміфікації.

Мутагени (від лат. «*mutatio*» - зміна та грец. «*genes*» - породжений) – чинники, які здатні проникати в соматичні або генеративні клітини живих організмів та викликають мутацію. Вони можуть бути фізичної, хімічної або біологічної природи.

Мутагенність (від лат. «*mutatio*» - зміна та грец. «*genes*» - породжений) – здатність даного агента спричинити мутацію.

Мутант (від лат. «*mutans*» - змінений) – організм, що одержав в результаті мутації нові властивості.

Мутація (-ії) (від лат. «*mutatio*» - зміна) – всезагальна властивість живих організмів, яка полягає у раптовій зміні генетичної інформації;

-«- **генні** – результат зміни нуклеотидної послідовності молекули ДНК у певній ділянці хромосоми;

-«- **соматичні** – виникають у соматичних клітинах і зачіпають лише частину тіла;

-«- **хромосомні** – є змінами частин хромосом або цілих хромосом.

М'яз (-и) (від лат. «*musculus*» - мишка) – орган, який має властивість скорочуваності та здійснення руху окремих частин живого організму. У людини існує три види м'язів: посмуговані м'язи скелета, м'язи серця та не посмуговані м'язи внутрішніх органів, судин, шкіри. Всі вони різні за будовою та фізіологічними

властивостями;

-«- **волосу** – м'яз, який під гострим кутом розташований так, що одним кінцем закріплений до епідермісу, а другим – до кореня волосини біля ділянки цибулини. При скороченні м'яза, волосина піднімається, утворюючи конусне підвищення епідермісу біля стрижня;

-«- **голови** – загальна назва м'язів, які за топографією на тілі поділяються на м'язи очного яблука, язика, піднебіння, підпотиличні, жувальні, м'язи обличчя;

-«- **голосові** – такі, що знаходяться в товщі голосових складок гортані і розслаблюють голосові зв'язки;

-«- **грудинно-ключично-сосковий** – найбільший та найсильніший з м'язів шиї; починається від грудинного кінця ключиці та ручки грудини і прикріплюється до соскоподібного відростка вискової кістки;

-«- **грудної клітки** – такі, що починаються на грудній клітці, а прикріплюються на кістках верхніх кінцівок, а також ті, що починаються і прикріплюються на скелеті грудної клітки;

-«- **дихальні** – див. Дихальні м'язи;

-«- **живота** – такі, що утворюють передньо – бічну стінку черевної порожнини, заповнюючи простір між грудною кліткою і тазом. Топографічно їх поділяють на м'язи передньої, бічної та задніх стінок;

-«- **жувальні** – загальна назва

м'язів, які надають рух нижній щелепі у висково – нижньощелепних суглобах;

-«- **мімічні** – загальна назва м'язів, які концентруються навколо природних отворів обличчя (ротового, носового, очних, вушних) і здатні змінювати їх розміщення приводячи в рух різні ділянки шкіри (ці м'язи починаються в шкірі і закінчуються в ній);

-«- **не посмуговані** – складаються із м'язових клітин веретеноподібної форми. Такі м'язові клітини містяться в м'язових оболонках травного апарату (окрім верхньої частини стравоходу), бронхах, сечовому міхурі, сечоводах, сім'явиносних протоках, матці, стінках кровеносних судин тощо;

-«- **посмуговані** – складаються із м'язових посмугованих волокон. Ці м'язи утворюють мускулатуру скелета, верхньої частини стравоходу та деяких органів;

-«- **серця** – він складніший за скелетну м'язову тканину і побудований із серцевої посмугованої тканини, яка складається з серцевих міоцитів та серцевих провідних міоцитів (див. Серцева провідна система).

М'язова тканина (від лат. «textus» - тканина та «musculus» - м'яз) – та, що утворена клітинами, які містять скорочувальні елементи – міофіламенти чи міофібрили.

М'язове волокно (від лат. «fibra» - волокно та грец. «mys» -

м'яз) – окрема м'язова клітина, що містить міофібрили і має

Н

Набряк (син. Едема) (**від грец. «oidēma» - набряк**) – 1. надмірне накопичення рідини в тканинах організму; 2. пухлина, яка виникає через накопичення рідини в тканинах.

Набряк легень – накопичення рідини (рідка частина крові) в альвеолах (та проміжках між ними) легень;

-«- токсичний – виникає під впливом отруйних речовин зовнішнього (можливо і внутрішнього) походження; його здатні спричинити отруєння окислами азоту і парами азотної кислоти, парами хлора, аміаку, фосгеном, етиленгліколем, діхлоретаном, інсектицидами та інше.

Навколишнє середовище (син. довкілля) – є поняттям більшим ніж зовнішнє середовище. Воно не індивідуальне, а загальне для всього населення. В процесі еволюції людина пристосувалася до відповідної якості природного оточення і всякі його зміни не байдужі для здоров'я людини, включно аж до виникнення захворювань.

Навколоплідні води – рідина, яка заповнює порожнину амніону (захисна оболонка навколо зародка) і є її секретом.

Нагноєння (**від лат. «purulentus» - гнійний**) – утворення гною в осередку

властивість скорочуватись.

запалення.

Надгортанник (**від грец. «epi-» - зверху та «glotta» - язик**) – хрящ гортані, являє собою пластинку, розташовану нижче кореня язика і закриває вхід у гортань (дихальне горло) під час ковтання, в стані глибокої коми, клінічної смерті при положенні тіла на спині.

Надколінник (**від лат. «patella» - надколінник**) – це найбільша сесамоподібна (нагадує заокруглений трикутник) кістка людини, яка розташована у сухожилках м'язів над колінним суглобом, що забезпечує збільшення кута прикріплення сухожилків до кісток і тим самим посилює дію м'яза на кістку.

Надзвичайна ситуація – 1. подія, при якій відбувається порушення нормальних умов життя і діяльності людей, що може призвести або призводить до загибелі людей та (або) до значних матеріальних втрат. 2. (для системи охорони здоров'я) – обстановка, що виникає в результаті катастрофи, внаслідок якої кількість уражених, що потребують екстреної медичної допомоги, перевищує можливості своєчасного і якісного її надання силами і засобами місцевої охорони здоров'я. 3. обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням

нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, впровадження на ній господарської діяльності;

-«- епідемічна – прогресивне зростання чисельності інфекційних хворих в епідемічних осередках, яка порушує усталений ритм життя населення даної місцевості, створює можливість вивезення збудника за її межі; призводить до погіршення перебігу захворювань та збільшення чисельності несприятливих випадків.

Надійність (в біології) – здатність організму зберігати у відповідній мірі стійкість функціонування і розвитку протягом вікового інтервалу часу.

Надлишкова вага тіла – це маса тіла, яка перевищує нормальний або стандартний показник для даної людини, виходячи з її зросту та статури.

Надирник (-и) (від лат. «supra» - зверху та «renes» - нирка) – парна ендокринна залоза, яка розташована над верхнім полюсом нирки; її гормони беруть участь у регуляції обміну речовин

та здійсненні захисно–присосувальних реакцій організму на дію надмірних і патологічних подразників.

Надчеревна ділянка – (син. епігастрій) (**від грец. «epi-» - зверху та «gaster» - живіт**) – частина живота, яка обмежена вгорі мечоподібним відростком та реберними дугами, внизу – горизонтальною лінією, яка сполучає найнижчі точки десятих ребер і проходить приблизно посередині між пупом і грудиною.

Нанізм (від грец. «nanos» - карлик) – ненормально низький зріст нижче за 147 см незалежно від статі, що є нерідко наслідком порушення функції залоз внутрішньої секреції;

-«- гіпофізарний – той, що формує затримку росту при недостатності утворення гормону росту у гіпофізі.

Напад (мед.) – раптово виникаючий короточасний, зазвичай із багаторазовими повторами, чітко обмежений у часі хворобливий стан, наприклад, втрата свідомості, судоми тощо.

Нарив (син. Абсцес) (**від лат. «abscessus» - виділення**) – 1. порожнина тіла, заповнена гноем і виділена сполучнотканинною мембраною від оточуючих тканин чи органів; 2. запальна пухлина в тканині організму, що переходить або перейшла в нагноєння; гнійник, абсцес.

Наркоз (від грец. «narke» - оніміння) – штучно спричинений стан, що характеризується

зворотним втрачанням свідомості, відчуттям болю, пригніченням окремих рефлексів, розслабленням скелетних м'язів.

Нарколепсія (від грец. «**narke**» - оніміння та «**lepsis**» - напад) – захворювання центральної нервової системи, яке проявляється гіпнолепсією, каталепсією розладом нічного сну.

Наркотики (від грец. «**narokōtikos**» - запаморочливий) – психоактивні речовини, які вживаються з немедичними намірами заради особливої їх дії (переважно на нервову систему), здатні викликати залежність.

Насичення – процес зникнення відчуття голоду після приймання їжі; складається із двох фаз: сенсорної і метаболічної;

-«- **метаболічне** (справжнє) – виникає через 1,5 – 2 години після приймання їжі внаслідок всмоктування поживних речовин в кров і нормалізації їх рівня в крові;

-«- **сенсорне** – виникає під час приймання їжі внаслідок роздрознення рецепторів рота і шлунку, що призводить до збудження центру насичення; такий механізм насичення дозволяє закінчити приймання їжі до поступлення поживних речовин в кров, тобто до метаболічного (справжнього) насичення.

Насилля (медич.) – фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу, який спричиняє у потерпілого страждання та ушкодження здоров'я.

Настойка (медич.) – рідка лікарська форма, що являє собою спиртовий, спиртово – водний або спиртовоефірний екстракт лікарських речовин із рослинної чи тваринної сировини, який отримують без нагрівання і видалення екстрагента.

Небезпека – 1. можливість заподіяння шкоди, майнової (матеріальної), фізичної або моральної (духовної) шкоди особистості, суспільству, державі. 2. загрозна подія або ймовірність виникнення потенційно руйнівного явища в даний проміжок часу й у відповідному місці. 3. потенційне джерело шкоди.

Небезпечна подія – подія, у тому числі катастрофа, аварія, пожежа, стихійне лихо, епідемія, епізоотія, епіфітотія, яка за своїми наслідками становить загрозу життю або здоров'ю населення.

Небезпечний чинник – складова частина небезпечного явища (пожежа, вибух, викидання, загроза викидання небезпечних хімічних, радіоактивних і біологічно - небезпечних речовин) або процесу, що характеризується фізичною, хімічною, біологічною чи іншою дією (впливом), перевищенням нормативних показників і створює загрозу життю та/або здоров'ю людини.

Невідкладна медична допомога – див. Екстрена медична допомога.

Невідкладний стан людини –

раптове погіршення фізичного або психічного здоров'я, яке становить пряму та невідворотну (без медичного втручання) загрозу життю та здоров'ю людини або оточуючих її людей і виникає внаслідок хвороби, травми, отруєння або інших внутрішніх чи зовнішніх причин.

Невідкладні заходи медичної допомоги – лікувальні заходи, які потрібно провести на даному етапі медичної евакуації з метою виведення хворого (постраждалого) із загрозового для життя стану.

Невідкладні медичні заходи – заходи медичної допомоги, які проводять у випадку станів загрозових для життя постраждалих (хворих); вони включають: зупинку кровотечі, боротьбу із шоком, усунення гострої дихальної недостатності, закритий масаж серця, транспортну іммобілізацію і дещо інше.

Невідкладні стани (-ів) – всі гострі хворобливі стани організму, які спричинені зовнішніми чи внутрішніми факторами і потребують екстреної діагностики і цілеспрямованого лікування незважаючи на ступінь тяжкості захворювання;

-«- генеральна тактика допомоги – активний моніторинг стану потерпілого (хворого), симптоматична терапія та профілактика можливих ускладнень (погіршення стану здоров'я);

-«- діагностика «по першому враженню» – така діагностика

часто пов'язана із переоцінкою значимості якого–небудь одного чи декількох симптомів, припиненням подальшого обстеження постраждалого (хворого) та спричиняє неправильний вибір генеральної тактики допомоги;

-«- особливості обставин допомоги – 1. допомогу необхідно надавати в якомога коротший термін від моменту травми (чи захворювання); 2. обстеження повинно розпочинатися із визначення стану життєво важливих функцій – дихання і кровообігу (артеріальний тиск, пульс); 3. подальше обстеження можливе лише після усунення загрозових порушень у системах дихання та кровообігу.

Неврит (від грец. «neurion» - нерв) – запалення стовбура периферійного нерва, супроводжується сильним болем та підвищеною чутливістю тканин, що оточують нерв.

Невролог (від грец. «neurion» - нерв та «logos» - вчення) - лікар, який спеціалізується на лікуванні захворювань нервової системи.

Неврологія (від грец. «neurion» - нерв та «logos» - вчення) – наука про нервову систему, її будову та функції.

Невропатія (від грец. «neurion» - нерв та «pathos» - хвороба) – загальна назва для уражень периферичних нервів, що супроводжуються їх запаленням,

здавленням або дегенерацією.

Невропатологія (від грец. «**neuron**» - нерв, «**pathos**» - хвороба та «**logos**» - вчення) – галузь клінічної медицини, яка вивчає причини виникнення, механізми розвитку і перебіг захворювань нервової системи з метою їх діагностики, профілактики і лікування.

Недостатність кровообігу – сукупність хворобливих змін, які призводять до порушення кровозабезпечення всіх або окремих органів і тканин, а також до патологічного перерозподілу крові в різних ділянках судинного русла; спостерігається при серцевій недостатності, судинній недостатності, механічних перепонах кровотоку.

Недостатність харчування – невідповідність енергетичної цінності їжі та (або) вмісту окремих харчових речовин у раціоні фізіологічним потребам організму; спричиняє виникнення захворювань, пов'язаних із харчуванням.

Нежить – див. Риніт.

Нейрогіпофіз (від грец. «**neuron**» - нерв та «**hypophysis**» - гіпофіз) – задня частина гіпофіза, яка розвивається із переднього мозку і виділяє окситоцин та антидіуретичний гормони; являє собою нейроглию, в якій є нервові волокна і окремі великі клітини з вродостками.

Нейроглія (від грец. «**neuron**» - нерв та «**glia**» - клей) –

сукупність клітинних елементів нервової тканини, окрім нейронів.

Нейрогормони (від грец. «**neuron**» - нерв та «**hormao**» - збуджувати) – біологічно активні речовини, які виробляються нейросекреторними клітинами нервової тканини.

Нейродерматози (від грец. «**neuron**» - нерв та «**derma**» - шкіра) – група захворювань шкіри із різними патологічними станами організму, провідним симптомом яких є свербіж, що передуює, зазвичай, первинним змінам шкіри. Причиною можуть бути нейроендокринні дисфункції, алергічні стани, інтоксикація.

Нейрон (-и) (від грец. «**neuron**» - нерв) – функціональна і структурна одиниця нервової тканини, яка здатна приймати біоелектричні потенціали (сигнали) і передавати імпульси відповіді на сприйняті сигнали;

-«- **афферентний** (син. рецепторний, сенсорний, чутливий) – нейрон, який здійснює сприйняття і передачу нервового імпульсу від рецепторів до других нейронів центральної нервової системи;

-«- **ефферентний** (син. мотонейрон, руховий нейрон) – нейрон, який здійснює передачу нервового імпульсу від інших нейронів на м'язові волокна.

Нейротоксичний (від грец. «**neuron**» - нерв та «**toxikon**» - отрута) – отруйний чи шкідливий для нервової тканини.

Некроз (від грец. «nekros» - мертвий) – змертвіння тканини, органу або частини тіла в живому організмі.

Немовля – дитина від народження до одного року життя.

Неонатальний період – див. Новонароджений.

Непритомність (син. зомління, сіркопальний стан) див. Стан без свідомості – раптова короточасна втрата свідомості внаслідок недостатнього кровозабезпечення головного мозку. Найчастіше виникає під впливом сильної негативної емоції, больового відчуття, при погіршенні тепловіддачі організму, тривалому стоянні на ногах, пониженні артеріального тиску.

Нерв (-и) (від грец. «neuron» - нерв) – анатомічні утворення, які складаються із пучка нервових волокон вкритих спільною оболонкою (відростки нервових клітин);

-«- **спинномозкові** – мішані короткі нерви, кожний із яких утворюється в ділянці спинномозкового вузла при з'єднанні рухового черевного корінця та чутливого спинного корінця спинного мозку; їх є 31 пара: 8 шийних, 12 грудних, 5 поперекових, 5 крижових, 1 куприковий;

-«- **черепні** (син. черепно-мозкові) – 12 пар нервів, які виходять через отвори в основі черепа, забезпечують рухові та чутливі функції в ділянці голови та шиї.

Нервова система (від грец. «neuron» - нерв та лат. «systema» - ціле) – це система нервових клітин і допоміжних елементів, яка здійснює поряд із ендокринною системою регуляцію і координацію функцій усіх інших органів і систем, забезпечуючи єдність організму і його пристосування до умов оточуючого середовища;

-«- **вегетативна** (автономна) – див. Вегетативна нервова система;

-«- **метсимпатична** – є сукупністю мікрогангліїв, розташованих у тканині органів. Вони складаються з трьох видів нервових клітин – аферентних, еферентних і вставних;

-«- **парасимпатична** – є антагоністом симпатичної; виконує гомеостатичну і захисну функції, регулює спорожнення порожнистих органів;

-«- **периферична** – див. Периферична нервова система;

-«- **симпатична** – здійснює іннервацію всіх органів і тканин (стимулює роботу серця, збільшує просвіт дихальних шляхів, гальмує секреторну, моторну і всмоктувальну активність шлунково-кишкового тракту); гомеостатичну й адаптаційно-трофічну функції;

-«- **соматична** (анімальна) – див. Соматична нервова система;

-«- **центральна** – див. Центральна нервова система.

Нервова тканина (від грец. «*neuron*» - нерв та лат. «*textus*» - тканина) – тканина організму, яка побудована із нервових клітин і нейроглії (сукупності усіх клітинних елементів нервової тканини, окрім нервових клітин-нейронів).

Нервовий вузол (син. Ганглій) (від грец. «*ganglion*» - вузол) – обмежене анатомічне скупчення тіл нейронів, розміщене по ходу нерва і оточене сполучнотканинною капсулою.

Нервовий центр (від лат. «*nevus*» - нерв та грец. «*kentron*» - центр) – група нейронів, необхідна для здійснення певного рефлексу чи керування однією із різноманітних функцій організму.

Нервові волокна (від лат. «*nevus*» - нерв та «*fibra*» - нитка) – відростки нервових клітин (дендрити, аксони).

Нетранспортабельні постраждалі (хворі) – це постраждалі (хворі), що перебувають у важкому стані, яким перебезення або перенесення може спричинити загрозу для життя. Їм спочатку необхідно надати невідкладну або реанімаційну допомогу. Якщо вона була успішною, то врятованого можна транспортувати до медичного закладу.

Нефрит (від грец. «*nephros*» - нирка) – запалення нирки. Інфекційний процес, часто імунної форми, на фоні алергії, що супроводжується появою в сечі крові, набряком обличчя, особливо

повік, гіпертонією.

Нефроз (від грец. «*nephros*» - нирка) – загальна назва ураження нирок із патологічними змінами переважно ниркових каналців, що проявляється нефротичним синдромом.

Нефрон (від грец. «*nephros*» - нирка) – структурно-функціональна одиниця нирки, яка являє собою ниркове тільце з вихідними від нього звивистими і прямими каналцями (див. Ниркове тільце). У кожній нирці є понад 1 млн. нефронів.

Нещасний випадок – непередбачений збіг обставин і умов, за яких заподіяна шкода здоров'ю або настала смерть людини.

Нижча нервова діяльність – є інтеграційною функцією спинного мозку і стовбура головного мозку, яка спрямована на регуляцію вегетативно-вісцелярних рефлексів. З її допомогою забезпечується робота всіх внутрішніх органів і їх адекватна взаємодія між собою.

Нирка (від грец. «*nephros*» - нирка) – парний орган видільної системи організму; забезпечує сечоутворення і бере участь в екскреції кінцевих продуктів обміну речовин, чужорідних і токсичних речовин, регуляції гомеостазу крові та позаклітинної рідини.

Ниркова миска (від лат. *pelvis renalis*) – воронкоподібна порожнина всередині нирки, що утворюється внаслідок злиття

ниркових чашечок.

Ниркова недостатність – патологічний стан, пов'язаний із затримкою виведення із організму з сечею продуктів азотного обміну (сечовина, сечова кислота, креатинін тощо) та іншими розладами гомеостазу внутрішнього середовища;

-«- **гостра** – зумовлена гострим ушкодженням нирок, наприклад при шоку, отруєннях, синдромі тривалого стиснення, інфекційних захворюваннях; в більшості випадків можливе одужання.

Ниркова пазуха – вузький простір у речовині нирки, де розміщені ниркова миска, велика та малі чашечки, а також судини і нерви.

Ниркове тільце – початкова частина нефрону, яка розташована в нирковій корі та складається із клубочка кровоносних капілярів (див. Клубочок ниркового тільця) й оточуючої його капсули, де утворюється первинна сеча.

Нирково-кам'яна хвороба – порушення обміну речовин і накопичення солей. Захворювання супроводжується нападами ниркової коліки.

Ніготь – придаток шкіри пальців рук і ніг, основною частиною якого є щільна рогова пластинка, що покриває передню частину тильної поверхні кінцевої фаланги.

Нігтьова проба – нігтьове ложе при натисканні на ніготь стає

блідим, а при припиненні тиску – швидко рожевіє. Падіння артеріального тиску нижче 100 мм. рт. ст., супроводжується значною затримкою відновлення кровообігу нігтьового ложа.

Ніздря (-і) - один із двох зовнішніх отворів носа у людини або тварини, що веде до носової порожнини.

Німота (син. Мутизм) (**від грец. «mutus» - німий**) – відсутність мовлення у людини при збереженні слуху.

Ніс – серединна частина обличчя, що утворює порожнину, стінки якої мають кістково-хрящову основу; є початковим відділом дихальних шляхів та нюхового аналізатора.

Ністагм (**від грец. «nystagmos» - кивання**) – рух очей, що зберігає нормальну зорову орієнтацію при прискоренні чи уповільненні руху.

Нітрогліцерин (**від грец. «nitron» - селітра та «glykeros» - солодкий**) – речовина у вигляді таблетки (можливо, спиртового розчину) застосовується в медичній практиці переважно для припинення стенокардії – розширює судини кровозабезпечення серцевого м'язу; кладеться під язик.

Новонароджений (**від грец. «neos» - новий та «natus» - народжений**) – дитина від моменту народження, першого вдиху та перерізання пуповини до чотирьохтижневого віку. Головна

особливість цього періоду – перехід від внутрішньоутробного існування до зовнішнього;

-«- **зрілий** – зрілість плода, характеризується готовністю органів і систем до забезпечення його позаутробного існування; визначаються по комплексу зовнішніх ознак (пропорції тіла, розвиток підшкірної жирової клітковини, стан кісток черепа, опущення яєчок у мошонку тощо);

-«- **недоношений** – такий, що народився до закінчення нормального терміну внутрішньоутробного розвитку (між 28-38 тижнями), маса тіла від 1000 до 2500 г і довжиною тіла від 35 до 45 см;

-«- **незрілий** – зазвичай недоношена дитина, рідко – доношена, що розвивався внутрішньоутробно при неблагоприємних умовах;

-«- **переношений** – такий, що народився при терміні вагітності 294 доби і більше (42 або більше повних тижнів), маса і довжина тіла якого перевищують показники, що відповідають терміновій вагітності.

Новоутворення (син. Неоплазма) (від грец. «neos» - **новий** та «plasma» - **утворення**) – див. Пухлина.

Нозологія (від грец. «nosos» - **хвороба** та «logos» - **вчення**) – розділ медицини, що вивчає хвороби: їхню сутність, загальні закономірності розвитку, класифікацію, номенклатуру, діагностику, лікування та

профілактику.

Нориця – канал, відсутній в нормі (аномальний канал), який сполучає порожнину тіла (в тому числі патологічну, наприклад абсцес) чи порожнистий орган із зовнішнім середовищем чи окремі порожнини поміж собою; важливою ознакою є те, що канал вистелений грануляційною тканиною або епітелієм.

Норма (фізіол.) – інтервал оптимального функціонування живого організму (системи); важливий орієнтир для виявлення відхилень та порушень стану здоров'я.

Нормоксія (від лат. «norma» - **зразок** та грец. «oxys» - **кисень**) – нормальний вміст кисню в крові.

Нормокапія (від лат. «norma» - **зразок** та «karnos» - **дим**) – нормальний вміст вуглекислого газу в крові.

Нормотермія (від лат. «norma» - **зразок** та грец. «therme» - **тепло**) – температурний діапазон теплового стану організму, що характеризується рівновагою між його теплопродукцією і тепловіддачею; температурний баланс тіла знаходиться в діапазоні від гіпотермії (організм віддає більше тепла, чим виробляє) до гіпертермії (організм віддає менше тепла, чим виробляє). діапазон нормотермії забезпечується в організмі його регуляторним термогенезом, що здійснюється за участю відповідних ділянок центральної

нервової системи.

Носилки (ноші) (медич.) – пристосування для перенесення руками і перевезення санітарним транспортом хворих і уражених переважно в положенні лежачи або сидячи.

Носій (мед.) – людина чи тварина без явних ознак хвороби, яка однак утримує в собі збудника інфекційного захворювання і здатна передавати цього збудника іншим.

Носійство збудника інфекційного захворювання – форма інфекційного процесу, при якій паразитування збудника в організмі людини чи тварини відбувається без клінічних ознак хвороби.

Носоглотка (від лат. «nasus» - ніс та «pharynx» - глотка) – верхня частина глотки, яка міститься позаду носової порожнини і переходить у середню частину глотки.

Носова порожнина (від лат. «nasus» - ніс та «cavus» - порожнина) – простір в передній частині лицьової ділянки черепа, який відкривається назовні через ніздрі, а позаду сполучається із носовою частиною глотки; початкова частина дихальних шляхів.

Носові ходи (від лат. «nasus» - ніс та «meatus» - прохід) – парні проміжки (верхній, середній та нижній) між носовими раковинами, які розташовані на бічних стінках носової порожнини (по три зліва та справа).

Нудота – неприємне, суб'єктивне відчуття дискомфорту в епігастрії (надчеревній ділянці), глотці та ротовій порожнині, яке часто передують блюванню і сигналізує про потребу організму позбутися токсичних або непотрібних речовин.

Нуклеїнові кислоти (від лат. «nucleus» - ядро) – фосфоровмісні біополімери живих організмів, складні високомолекулярні сполуки, мономерами яких є нуклеотиди, що забезпечують зберігання і передачу спадкової інформації. Макромолекули нуклеїнових кислот з молекулярною масою від 10000 до декількох мільйонів.

Нутроці – внутрішні органи людини або тварин, розташовані переважно в грудній та черевній порожнинах, а також у ділянці таза.

Ноцицептори (від лат. «nocі» - пошкодження та «receptor» - той, що приймає) – вільні закінчення нерва, подразнення яких спричиняє відчуття болю.

Нюх – здатність людини чи тварин сприймати та розрізняти запах речовин оточуючого середовища. Він допомагає визначити придатність середовища до перебування, чи його небезпечність.

Нюховий орган – ділянка слизової оболонки носа, яка містить нюхові рецептори; розташований в нюховій ділянці слизової носа, що вистеляє поверхню верхньої носової

раковини, верхнього носового ходу та верхньої частини носової

О

Облисіння (син. Алопеція) (**від лат. alopecia**) – стійке або тимчасове, повне або часткове випадання (відсутність) волосся.

Обличчя (син. лице) – передня частина голови людини – від лоба до підборіддя;

-«- **Гіпократа** – сукупність характерних змін на обличчі хворих у край тяжкому стані, внаслідок зневоднення організму;

-«- **маскоподібне** – із слабо виразними складками і відсутністю міміки; властиве паркінсонізму, деяким психічним захворюванням.

Облітерація (**від лат. «obliteratio» - стирання**) – заростання порожнини внутрішнього органу, каналу, кровоносної чи лімфатичної судини.

Обмін речовин і енергії – процес перетворення в організмі складових органічних сполук, які вводяться з їжею, в мінеральні (CO₂, H₂O, NH₃, H₂S – виводяться із видихуванним повітрям, фекаліями, сечею, потом) із вивільненням хімічної енергії, яка розвивається у вигляді тепла та витрачається на роботу (механічну, електричну, хімічну та іншу);

-«- **основний** – енерготрати організму в умовах повного спокою, необхідні для забезпечення мінімального рівня обміну речовин та

перегородки.

функціональної активності – підтримки життя. В середньому він дорівнює 1 ккал (4,9 кДж) на 1 кг маси тіла за 1 годину.

Обпалювання в полум'ї – спосіб дезінфекції та стерилізації в полум'ї згораючої пари. Для досягнення стерильності металеві речі слід нагріти до червоного накалювання (близько 600°C), що забезпечує звуглення органічних сполук.

Образ – 1) суб'єктивний феномен, який виникає внаслідок предметно-практичної, сенсорно-перцептивної, розумової діяльності і являє собою цілісне інтегроване відображення дійсності, в якому одночасно представленні основні перцептивні категорії: простір, рух, колір, форма, фактура та інше; 2) це не категорія, а поняття третього рівня зверху: форма психічного відображення – сприймання – образ чи свідомість – знання – образ;

-/- **життя** – сукупність способів і форм життєдіяльності, яка притаманна тій чи іншій особистості, групі, суспільству.

Обробка рани вторинна (хірургічна) – лікування гнійних ран.

Обробка рани первинна (хірургічна) – включає заходи із знезараження шкіри навколо рани

(!) шляхом витирання крові, протирання розчином антисептика, та накладання асептичної пов'язки з метою кровозупинки і захисту від мікробного забруднення, механічного чи іншого додаткового ушкодження. Поверхневі непроникні, сильно забруднені рани спочатку доцільно промити в асептичних умовах.

Обсерватори (син. обсерваційні пункти) (**від лат. «observator» - спостерігач**) – протиепідемічні установи, створені для проведення обсервації в осередках карантинних захворювань, на сухопутних, повітряних і водних комунікаціях.

Обсервація (**від лат. «observo» - спостерігати**) – 1. система заходів з медичного спостереження за ізольованими в спеціальному приміщенні (обсерваційний пункт) здоровими людьми, які мали контакт із хворими на карантинні інфекції, або за тими особами, що готуються виїхати за межі зони карантину. 2. система заходів, які спрямовані на проведення ізоляційно-обмежувальних і лікувально-профілактичних заходів щодо запобігання поширенню інфекційних хвороб на території, куди можливе занесення карантинних інфекцій.

Обстеження постраждалого – комплекс досліджень, що виконуються для встановлення діагнозу, вибору оптимальної допомоги, спостереження за перебігом порушень у роботі організму, визначення прогнозу; включає збір анамнезу, огляд, різні

дослідження та інше;

-«- вторинне – проводиться «з голови до п'ят» і розпочинається після виконання невідкладних заходів із відновлення життєво важливих функцій організму; мета – оцінка тяжкості ушкоджень чи стану організму; **-«- первинне** – починається з визначення свідомості постраждалого і включає оцінку прохідності дихальних шляхів (включаючи іммобілізацію шийного відділу хребта), функції дихання та кровообігу (принцип АВС).

Обструкція (**від лат. «obstructio» - перешкода**) – закриття із утворенням перепони для прохідності в порожнистих органах чи протоках, наприклад, порожністі органи травного апарату, сечовивідні шляхи тощо.

Обсяг медичної допомоги – це сукупність лікувальних та профілактичних заходів у межах конкретного виду медичної допомоги (наприклад, зупинка кровотечі, закривання ран, транспортна іммобілізація тощо).

Обтурація (мед.) (**від лат. «obtutio» - закриття**) – закривання отвору порожнистого органу (дихальні шляхи, кишки, судини), яке порушує його прохідність; наприклад, западання кореня язика і (чи) надгортанника, стійке змикання голосових зв'язок, застрягання сторонніх тіл, втягнутих у дихальні шляхи.

Овоцити (син. ооцит) (**від лат. «ovum» - яйце та грец. «kytos» -**

клітина) – жіночі статеві клітини (гамети), що формуються в яєчниках і забезпечують запліднення сперматозоїдом та розвиток нового життя.

Овуляція (від лат. «ovulla» - яєчко) – вихід однієї із статевих клітин (яйцеклітини, усього їх біля 40000 в обох яєчниках), яка дозріла, із яєчників в черевну порожнину з настанням статевої зрілості, яка відбувається приблизно через кожні 28 діб. В нормі овуляція переривається з настанням вагітності, а повністю припиняється з менопаузою – зниженням циклічних змін в матці та яєчниках. Тривалі та тяжкі стресові стани в організмі можуть супроводжуватися порушенням циклічності овуляції.

Одужування (від лат. «gesconvalescere» - ставати здоровим) – процес відновлення нормальної життєдіяльності організму після хворобливого стану.

Ожиріння (від лат. «obesitas» - товста) – наявність надлишкової маси тіла, що перевищує нормальну на 20 % і більше.

Озноб (син. Остуда) (від лат. frigus) – стан організму людини, що характеризується відчуттям холоду і дрижанням (невпорядкованим скороченням) м'язів.

Озноблення (від лат. pernio) – хворобливий стан шкіри, що виникає внаслідок тривалої дії низької температури і підвищеної вологості повітря;

характеризується набряком, ціанозом (синювате забарвлення), болючістю при натисканні і свербіжом.

Окістя (син. Періост) (від грец. «peri» - біля та «osteon» - кістка) – 1. сполучнотканинна оболонка, що покриває зовнішню поверхню кісток; забезпечує ріст кістки. 2. оболонка кістки, яка складається з щільної волокнистої сполучної тканини; багата нервами і судинами; забезпечує ріст кістки в товщину.

Оклюзійна пов'язка – див. Герметизуюча пов'язка.

Оклюзія (в морфології) (від лат. «occlusio» - закриття) – порушення прохідності окремих порожнистих утворень в організмі (кровоносних і лімфатичних судин, отворів кишок, носа тощо), зумовлених стійким закриванням їх просвіту в якій – небудь ділянці.

Око (від лат. «oculus» - око) – парний орган зору, який складається з очного яблука і допоміжного апарату (м'язів очного яблука, фаціальної піхви, кон'юнктиви, повік, слізного апарату).

Оксигемоглобін (від грец. «oxys» - кисень, «haima» - кров та «globulus» - кулька) – сполучення гемоглобіну з киснем, яке забезпечує перенесення кисню кров'ю від легень до тканин.

Оксигенація (від грец. «oxys» - кисень та «γενναο» - породжувати) – процес насичення крові та (чи) тканин киснем завдяки

вдихуванню киснево-повітряної суміші (40-50% кисню). Доцільно застосовувати з лікувальною метою: усуває гіпоксію, зменшує ціаноз, вирівнює дихання, покращує роботу серця та інше.

Оксигенотерапія (від лат. «oxxygenium» - кисень та грец. «therapeia» - лікування) – метод лікування, профілактики та реабілітації, що полягає у вдиханні повітряної суміші з підвищеним вмістом кисню (понад 21%).

Олігоменорея (від грец. «oligos» - малий, «men» - місяць та «rhoia» - течія) – порушення менструального циклу у вигляді зменшення терміну менструації (від декількох годин до двох днів); одна із ознак гіпоменструального синдрому.

Олігосахариди (від грец. «oligos» - малий та «saccharon» - цукор) – вуглеводи, які побудовані із невеликої кількості (2-10) залишків моноцукрів; в складі рослинної їжі і молока вони є головним джерелом вуглеводів в харчуванні людини.

Олігофренія (від грец. «oligos» - малий та «phrēn» - розум) – психічна, переважно розумова недорозвинутість, вроджена або набута в ранньому дитинстві (до 3-х років); розрізняють три ступені: дебільність, імбецильність та ідіотія.

Олігурія (від грец. «oligos» - малий та «ouros» - сеча) – патологічне зменшення кількості сечі, що виділяється нирками за

добу, до рівня менше 400-500 мл у дорослих (або <0,5 мл/кг/год).

Онкоген (від грец. «onkos» - пухлина та «genno» - народжувати) – пошкоджений або мутований ген, який стимулює неконтрольований поділ клітин, що призводить до розвитку раку.

Онкогенез (від грец. «onkos» - пухлина та «genesis» - розвиток) – складний патофізіологічний процес утворення та розвитку пухлин.

Онтогенез (від грец. «ontos» - істота та «genesis» - розвиток) – сукупність послідовних процесів росту і розвитку організму від зародження і до кінця життя;

-«- **ембріональний (зародковий)** – відбувається або всередині материнського організму, або в яйці і триває від запліднення (утворення зиготи) до народження чи вилуплення із яйця;

-«- **постембріональний** – триває до досягнення організмом статевої зрілості.

Оофорит (від лат. «oophoron» - яєчник) – запальне захворювання яєчників, яке може розвиватися як самостійно, так і в комплексі із запаленням маткових труб, утворюючи сальпінгоофорит (аднексит).

Операція (від грец. «operatio» - дія) – хірургічне втручання з лікувальною метою.

Опіки слизової оболонки рота та дихальних шляхів – такі, що виникають від вдихання

полум'я, гарячого повітря або пари; супроводжуються набряком гортані та можуть стати причиною смерті від асфіксії.

Опіки термічні – нагрів понад 52⁰С призводить до незворотного згортання білків і руйнування клітин тканини. Глибина, поширеність та наслідки опікової травми залежать від величини температури, виду термічного агента та його теплоємності, тривалості дії високої температури, стану організму до моменту травми, віку, чутливості нервової системи та інше. За глибиною ураження і клінічними ознаками опіки поділяють на чотири ступені.

Опіки хімічні – ушкодження шкіри і слизових оболонок хімічними речовинами.

Опіків класифікація:

-«- **за глибиною** – перший ступінь – пошкоджується тільки верхня частина епідермісу; другий – епідерміс мертвіє на всю товщу, окрім основного (ростового) шару; третій – мертвіє не лише вся товща шкіри, а й близько прилегли тканини; четвертий – мертвіє та звуглюється шкіра і глибше розташовані тканини (інколи до кісток включно);

-«- **клінічна** – *поверхневі*: перший ступінь – почервоніння, набряк шкіри (епідермісу); другий – на фоні першого ступеня наявність пухирців із прозоро-жовтуватою рідиною; *глибокі*: третій ступінь – на фоні ділянок першого та другого ступенів мають місце дефекти епідермісу на місці пухирців,

що лопнули, ділянки білої або бурій ущільненої шкіри, обривки епідермісу тощо, шкіра суха, безболісна; четвертий – звуглення шкіри та підлеглих тканин;

-«- **ступенів тяжкості** – оцінюється ступінь тяжкості стану організму за площею опіку поверхні тіла та глибиною ушкодження шкіри і підлеглих тканин: *легкий ступінь* – глибокі опіки – менше 2%; поверхневі – менше 50%; почервоніння шкіри – менше 90%; *середній* – глибокі опіки – 2-10%; поверхневі – 50-75%; почервоніння – 90-100%; *тяжкий* – глибокі опіки – більше 10%; опік дихальних шляхів, опік з травмою і переломом, поверхневі – більше 75%; глибокі опіки кисті, стопи, обличчя, статевих органів.

Опіків типи – класифікація опіків за певним чинником;

-«- **електричні** – обмежене пошкодження поверхні тіла чи внутрішніх органів у місцях входу і виходу струму (струмовий опік) або дії електричної дуги (дуговий опік);

-«- **променеві** – виникають внаслідок впливу проникаючої радіації і (чи) контакту із радіонуклідами; рентгенівське випромінювання і бета – випромінювання уражують переважно шкіру, а гама – випромінювання – і глибше розташовані тканини;

-«- **сонячні** – див. Сонячний промінь;

-«- **термічні** – див. Опіки термічні;

-«- **хімічні** – виникають при дії на шкіру чи слизові органічних кислот, лугів, солей деяких важких металів, фосфору та інших хімічно активних речовин; ушкодження характерні для кожної із речовин.

Опікова хвороба – одне з ускладнень опікової травми, яке розпочинається опіковим шоком.

Опорно-руховий апарат – сукупність з'єднань (в суглобах) кісток скелета і скелетних м'язів, які забезпечують просторове переміщення організму і зберігання пози; до нього відносять кістки, сухожилки, м'язи, фасції, суглобові з'єднання кісток.

Опромінення (мед.) – вплив на організм іонізуючого випромінювання (див. випромінювання іонізуюче).

-«- **внутрішнє** – спричинене присутніми всередині організму радіоактивними речовинами;

-«- **зовнішнє** – спричинене джерелами випромінювання, що знаходяться поза організмом.

Опсоменорея (від грец. «*opso*» - пізно, «*mēn*» - місяць та «*rhoia*» - течія) – розлад менструального циклу у вигляді збільшення тривалості більше 35 діб.

Оргазм (від грец. «*orgasmos*» - палання пристратю) – вищий ступінь

насолоти жагою, що виникає в момент завершення статевого акту чи при других формах статевого розряду.

Орган (-и) (від грец. «*organon*» - інструмент) – частина (-и) цілісного організму, виокремлені в комплекси тканин, що виконують відповідні специфічні функції. Вони можуть утворювати системи, в яких органи взаємодіють;

-«- **внутрішні** – ті, що розташовані в порожнинах тіла (грудна, черевна). До них відносять системи: травлення, дихання і сечостатеву. Вони забезпечують обмін речовин; виключенням є статеві органи, які виконують функцію розмноження;

-«- **дихання** – до них відносять: носову порожнину і глотку (верхні дихальні шляхи), гортань, дихальне горло (трахея) і бронхи (нижні дихальні шляхи) та легені;

-«- **дотику** – сукупність рецепторів шкіри, які сприймають подразнення у вигляді дотику, тиску, температури;

-«- **єднання** – такі, що забезпечують процеси інтеграції організму в єдине ціле: різні види сполучної тканини, судинна система з її вмістимим, нервова система;

-«- **зору** – див. Око;

-«- **кровотворні** – в яких розвиваються клітини крові (наприклад, кістковий мозок, селезінка);

-«- **нюху** – ділянка слизової оболонки, де містяться нюхові рецепторні клітини;

-«- **рослинного життя** – такі, що забезпечують ріст, розвиток, розмноження, спадковість, гомеостаз та інше; це нутрощі;

-«- **слуху і рівноваги** – розташований у товщі вискової кістки і поділяється на три відділи: зовнішнє, середнє та внутрішнє вухо;

-«- **смаку** – сукупність смакових цибулин язика;

-«- **статеві** – див. Статеві органи;

-«- **тваринного життя** – такі, що забезпечують переміщення й живання: тіло, апарат руху, шкіра;

-«- **травлення** – комплекс органів, які забезпечують механічну та хімічну обробку спожитих харчових продуктів, всмоктування продуктів, перетравлювання й видалення неперетравлених складових їжі (див. Травна система);

-«- **чуття** (син. аналізатори) – отримання сигналів, за допомогою яких нервова система отримує подразнення із зовнішнього середовища, а також від органів самого тіла і сприймає ці подразнення як відчуття. Процес чуттєвого пізнання здійснюється у людини по шести каналах: дотик, слух, зір, смак, нюх, земне тяжіння – шість органів почуття дають людині різноманітну інформацію про оточення.

Органели (від грец. «organon» - орган та «eidos» - форма) – постійні клітинні структури, кожна з яких виконує певні функції, забезпечують ті чи

інші процеси життєдіяльності клітини (живлення, дихання, рух, синтез органічних сполук та їх транспорт, зберігання й передачу спадкової інформації).

Організм (від лат. «organizo» - впорядковувати) – це біологічна система будь-якого живого тіла, істоти. Кожний організм має таку сукупність ознак і властивостей: обмін речовин і енергії, ріст, розвиток, розмноження, мінливість, спадковість, реактивність (біологічне відображення), надійність.

Органолептика (від грец. «organon» - орган та «leptikos» - той, що сприймає) – сприймання властивостей об'єкта оточуючого середовища за допомогою органів чуття: зору, слуху, нюху, смаку, дотику.

Органотропність (від грец. «organon» - орган та «leptikos» - той, що сприймає) – властивість фізичного, хімічного чи біологічного фактора вибірково впливати на відповідний орган.

Орієнтація (в психіатрії) (від лат. «orientalis» - східний) – психічна функція, яка забезпечує усвідомлення власної особистості і обстановки;

-«- **алопсихічна** – усвідомлення оточуючих обставин (місце перебування, час та інше);

-«- **аутопсихічна** – усвідомлення власної особистості;

-«- **соматопсихічна** – усвідомлення стану власного організму та перебігаючих в

ньому процесів;

-«- **топологічна** – усвідомлення просторових параметрів обстановки;

-«- **хронологічна** – усвідомлення часових параметрів обстановки.

Орієнтовний рефлекс – відповідь організму оточуючого середовища у вигляді виконання ряду пристосувальних дій для найкращого сприймання подразника (повертання тіла, голови, очей у його бік – приглядання, прислуховування, приношування до нього).

Ортостатична стійкість (від грец. «orthos» - вертикальний та «statikos» - статичний) – переносимість людини ортостатичної проби, яка оцінюється по реакціях організму на перехід із горизонтального положення тіла у вертикальне положення.

Орхіт (від грец. «orchis» - яєчко) – запалення одного або обох яєчок у чоловіків, часто викликане інфекціями (паротит, гонорея, хламідіоз).

Осердя – див. Середостіння.

Осморецептори (від грец. «osmos» - тиск та лат. «receptor» - той, що приймає) – рецептори, які реагують на зміну осмотичного тиску в рідких середовищах організму; забезпечують регуляцію водного обміну.

Осмоз (від грец. «osmos» - тиск) – однібокна дифузія розчинника через напівпроникну

мембрану (наприклад, мембрани клітин), що відокремлює розчин від чистого розчинника чи розчину з нижчою концентрацією. Така дифузія завжди спрямована від чистого розчинника до розчину, або від розбавленого до концентрованого.

Осмотичний тиск – сила, яка спричиняє рух розчинника (води) через напівпроникну мембрану (мембрани клітин - біологічні мембрани). Ця сила у всіх живих клітинах і біологічних рідинах залежить від концентрації розчинених речовин, а їх сольовий склад підтримується вибіркою (для різних солей) проникливістю біологічних мембран та активним транспортом іонів. В нормі осмотичний тиск крові людини змінюється мало. Значні зміни осмотичного тиску навколочлітинної рідини призводять до порушення водного обміну в клітинах, а в подальшому – їх функцій та будови.

Особиста гігієна (від грец. «hygienos» - цілющий) – заходи з дотримання чистоти тіла людини шляхом періодичного видалення з її шкірних покривів і зовнішніх слизових оболонок продуктів життєдіяльності.

Особливо небезпечні інфекції – інфекційні захворювання, які викликають високу смертність (10% і більше) та дають масове розповсюдження: наприклад, сибірка, холера, чума, туляремія, бруцельоз, сап, чума тварин, ящур та ряд інших.

Основа черепа – нижня

частина мозкового черепа; утворена лобовою, решітчастою, клиноподібною, висковою і потиличною кістками;

-«- **внутрішня** – поверхня основи черепа, обернута до мозку;

-«- **зовнішня** – нижня поверхня основи черепа.

Остеоартрит (від грец. «osteon» - кістка та «arthron» - суглоб) – артрит із ураженням суглобових кінців з'єднаних кісток.

Остеоартроз (від грец. «osteon» - кістка та «arthron» - суглоб) – артроз при якому дегенерація суглобового хряща супроводжується оголенням підлеглої кістки, кістковим розростанням і порушенням конгруентності суглобових поверхонь.

Остеомаляція (від грец. «osteon» - кістка та «malakia» - м'якість) – розм'якшення кісток із розвитком деформації скелета, яке зумовлено декальцифікацією кісткової тканини при порушенні обміну речовин.

Остеомієліт (від грец. «osteon» - кістка та «myelos» - мозок) – запалення кісткового мозку; зазвичай поширюється на кісткову речовину і окістя.

Остеопороз (від грец. «osteon» - кістка та «poros» - отвір) – дистрофія кісткової тканини з перебудовою її структури; характеризується зменшенням числа кісткових перетинок, витонченням, викривленням і повним

розсмоктуванням частин цих елементів.

Остеотомія (від грец. «osteon» - кістка та «temno» - різати) – хірургічна операція, яка полягає у розрізанні кістки для її вирівнювання, подовження, вкорочення або зміни положення.

Остеофіт (від грец. «osteon» - кістка та «phyton» - паросток) – патологічне кісткове наростання на поверхні кістки.

Остеохондроз (від грец. «osteon» - кістка та «chondros» - хрящ) – збірна назва дистрофічного процесу у кістковій і хрящовій тканинах;

-«- **хребта** – проявляється ураженням міжхребцевих дисків, розростанням хребців, змінами у міжхребцевих суглобах.

Остіофолікуліт (від лат. «ostium» - отвір та «folliculus» - фолікул) – запалення волосяного фолікула лише в ділянці переходу кореня волосини в стрижень; у основи зовнішньої частини стрижня виникає дрібна (з макове зерно чи трохи більше) конічна пуста (гнійничок), оточений вузькою зоною гіперемії. Через декілька днів пуста зсихається до кірочки і безслідно зникає.

Острівці панкреатичні (син. острівці Лангерганса) – виокремлені скопичення ендокринних клітин у тканині підшлункової залози, які безпосередньо виділяють гормони інсулін та глюкагон. Недостатнє відносно до потреб організму

виділення інсуліну спричиняє захворювання на цукровий діабет.

Осьовий скелет – кістки черепа, грудна клітка та хребтовий стовп.

Оточуюче середовище – середовище проживання і виробничої діяльності людини; воно не індивідуальне, на відміну від зовнішнього середовища, а загальне для всього населення.

Отруєння (син. інтоксикація) (від лат. «*intoxicatio*» - отруєння) – хворобливий стан, спричинений загальною дією на організм отруйних речовин, які надходять в нього із зовні, або утворюються в самому організмі;

-«- **алкогольне** – див. Отруєння алкоголем;

-«- **біологічні** – випадки ураження людини отруйними речовинами комах, плазунів, риб чи інших тварин;

-«- **виробничі** – ті, що трапляються за умов виробництва, особливо внаслідок аварій чи катастроф на хімічних підприємствах, в лабораторіях, при перевезенні хімічних речовин та зберіганні хімічної продукції чи сировини;

-«- **гострі** – ті, що перебігають короткочасно – від миттєвості до декількох годин, днів чи тижнів; отруйні речовини мають переважно зовнішнє походження;

-«- **екзогенні** – отруйні речовини потрапляють в організм із зовнішнього середовища (див. Шляхи надходження отрути в організм);

-«- **ендогенні** (син. аутоінтоксикація) – отруйні речовини виникають в самому організмі як наслідок масивного руйнування клітин тіла (наприклад, обширне забиття чи ішемія) або інфекційного процесу, коли відбувається масивне накопичення отруйних продуктів розпаду клітин тіла та мікроорганізмів;

-«- **інгаляторні** – ті, що виникають внаслідок надходження отрути в організм разом із вдихуванним повітрям;

-«- **кисневе** – розвивається внаслідок тривалого дихання чистим киснем, а також за умов підвищеного тиску вдихуваного повітря;

-«- **лікарські** – отруєння лікарськими препаратами, які введені в організм в токсичних дозах;

-«- **метиловим спиртом** (метанол) – в очищеному вигляді не відрізняється за запахом від етилового спирту (етанол). Смертельна доза індивідуальна – від 50 до 250 мл на прийом. Екстрена допомога: 1. промивання шлунка 1-2% розчином гідрокарбонату натрію чи водою; 2. при легкому та середньої тяжкості отруєнні призначається одноразово внутрішньо 100 мл 30% розчину етилового спирту (антидот!), в подальшому через кожні 4-6 годин по 50 мл;

-«- **побутові** – отруєння хімічними речовинами, що застосовуються в побуті;

-«- **суїцидні** – ті, що здійснені з метою самогубства;

-«- **харчові** – див. Харчові отруєння;
-«- **хронічні** – коли перебіг отруєння триває місяцями і роками.

Отрута (-и) (від лат. «**toxikon**» - отрута) – речовина, яка викликає отруєння або смерть при потрапленні в організм в малій кількості;

-«- **трупна** – гіпотетична речовина, яку вважали причиною смертельних захворювань осіб, що мали справу з трупами; за сучасними уявленнями, ці захворювання були зумовлені зараженням патогенними мікроорганізмами;

-«- **шляхи виведення із організму** – переважно із сечею, фекаліями, частково з потом, видихуваним повітрям, травними соками, грудним молоком;

-«- **шляхи надходження в організм** – через травний апарат (переважно через рот), через шкіру та із вдихуваним повітрям.

Охолодження організму – розлад функцій організму під впливом дії низьких температур;

-«- **загальне** – стан, при якому температура тіла знижується до 35 °С;

-«- **місцеве** – охолодження окремих ділянок тіла (наприклад, рук, ніг, обличчя тощо).

Охорона здоров'я - система заходів, які здійснюють органи

державної влади й органами місцевого самоврядування, їх посадові особи, заклади охорони здоров'я, медичні та фармацевтичні працівники і громадяни з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності людини за максимальної біологічно можливої індивідуальної тривалості її життя.

Охоронне положення тіла (син. відновне положення, фіксовано-стабілізоване, спеціальне) – положення, при якому у людини без свідомості не западає язик і надгортанник, а частина блювальних мас, крові чи слини, якщо вони в ротоглотці, витікають із кута рота; таке положення тіла на боці, при цьому нижня рука випростується вповодж тулуба, кисть верхньої руки підкладається під його щок, а лікоть її впирається в ложе як і коліно зігнутої верхньої ноги.

Очеревина (від грец. «**peri**» - навколо та «**teinein**» - розтягувати) – оболонка, яка покриває деякі органи черевної порожнини і вистеляє стінки всередині неї; її запалення (перитоніт) небезпечно для життя і має ознаки «гострого живота»;

-«- **порожнина** – щілиноподібний простір між двома листками очеревини.

Очна ямка (син. орбіта) – парне заглиблення у черепі, в якому розташоване очне яблуко з його допоміжним апаратом.

П

Пазуха (-и) (від лат. «sinus» - порожнина) – невелика заглибина чи щілиноподібний простір анатомічних утворень тіла, наприклад: аорти, ниркова, порожнистих вен, приносова верхньощелепна, твердої мозкової оболонки.

Палеонтологія (від грец. «palaios» - старий, «ontos» - істота та «logos» - вчення) – наука, що вивчає рештки організмів, що збереглися в земній корі і намагається встановити зміни органічного світу в часі.

Пальпація (від лат. «palpatio» - обмацування) – метод діагностичного дослідження шляхом прощупування відповідної ділянки тіла.

Панарицій (від лат. panaricium) – гостре гнійне запалення тканин пальців рук або ніг, викликане найчастіше стафілококами через мікротравми (задирки, порізи).

Пандемія (від грец. «pan» - весь та «demos» - народ) – поширення інфекційної хвороби в декількох державах або на кількох континентах із масовим ураженням населення.

Панкреатит (від грец. «pancreas» - підшлункова залоза) - гостре чи хронічне запальне захворювання підшлункової залози.

Папула (від лат. «papula» - вузлик) (див. Вузлик) - безпорожнинний, щільний елемент висипу, який трохи піднімається

над поверхнею шкіри.

Паразитизм (від грец. «parasitos» - нахлібник) – 1. тип взаємовідносин між різними видами, за якого один із них (паразит) більш-менш тривалий час використовує іншого (хазяїна) як джерело живлення та середовище існування, частково чи повністю покладаючи на нього регуляцію своїх взаємовідносин з довкіллям (хвороботворні бактерії). 2. така форма біотичних зв'язків організмів різних видів, коли один із них живе за рахунок іншого, перебуваючи всередині або на поверхні його тіла.

Параліч (від грец. «para» - відхилення та «lysis» - розслаблення) – розлад рухової функції у вигляді повної відсутності довільних рухів внаслідок припинення нервового зв'язку з м'язами;

-«- **акушерський** – один із різновидів в'ялих паралічів, що трапляються в дитячому віці і пов'язаних часто із травмою під час пологів; причиною є ушкодження плечового нервового сплетіння;

-«- **в'ялий** – див. Параліч периферійний;

-«- **істеричний** – такий, що виникає при істерії характеризується відсутністю об'єктивних симптомів органічного паралічу;

-«- **корковий** – центральний параліч, зазвичай в формі моноплегії, зумовлений ураженням кори великих півкуль;

-«- **периферійний** –

зумовлений ураженням передніх рогів спинного мозку, передніх корінців спинного мозку і (чи) спинномозкових нервів, а також рухових черепних нервів і (чи); їх ядер; супроводжується атрофією і атонією м'язів, арефлексією;
-«- **спастичний** – див. Параліч центральний;
-«- **функціональний** – при якому відсутні морфологічні зміни нервової системи, наприклад істеричний параліч;
-«- **центральный** – такий, що зумовлений ураженням рухових нейронів кори півкуль великого мозку і (чи) відхідних від них корково – спінальних або корко – ядерних волокон.

Параметрит (від грец. «para» - відхилення та «metra» - матка) – запалення навколоматкової клітковини.

Параплегія (від грец. «para» - відхилення та «plēgē» - удар) – параліч обох ніг і частини тулуба внаслідок ушкодження середньої або нижньої частини спинного мозку.

Парасомнія (від грец. «para» - відхилення та лат. «sompnus» - сон) – загальна назва порушень сну.

Парез (від грец. «páresis» - послаблення) – зменшення сили і (або) амплітуди свавільних рухів, яке пов'язано із порушенням нервового зв'язку з відповідними м'язами.

Парентеральний (від грец.

«para» - відхилення та «enteron» - кишківник) – загальна назва способів введення речовин в організм, поза травним апаратом.

Парестезія (від грец. «para» - відхилення та «aisthesis» - відчуття) – відчуття поколювання, лоскоти, печіння шкіри людини без видимого фізичного подразнення.

Пародонт (від грец. «para» - відхилення та «odontos» - зуб) – сукупність анатомічних утворень, які оточують корінь зуба (ясна, періодонт, кісткова тканина альвеоли).

Пародонтоз (від грец. «para» - відхилення та «odontos» - зуб) – захворювання, яке характеризується прогресуючою резорбцією кісткової тканини зубних альвеол, запаленням ясен і розхитуванням зубів; призводить до гнійничкових ускладнень.

Пароксизм (від грец. «paroxysmos» - збудження) – раптове, зазвичай із повторами, виникнення або посилення ознак хвороби на відносно короткий проміжок часу.

Паротит (від грец. «para» - відхилення та «otos» - вухо) – гостре інфекційне вірусне захворювання, яке вражає залозисту тканину, переважно привушні слинні залози, викликаючи їх болючий набряк.

Парша (від лат. «favus» - стільники) – грибкове захворювання, вражає волосисту частину голови, гладеньку шкіру, нігті і внутрішні

органи. Основним елементом ураження волосини, шкіри і нігтів є скутула («фавозний щиток»), який є чистою культурою гриба.

Пастозність (від лат. «pasta» - тісто) – характеризується збільшенням, зменшенням еластичності шкіри і підшкірної клітковини при їх слабо вираженому набряку.

Патогенез (від грец. «pathos» - хвороба та «genesis» - розвиток) – механізм розвитку конкретного захворювання, патологічного процесу чи стану.

Патогени (від грец. «pathos» - хвороба та «genesis» - розвиток) – мікроорганізми, які у разі потрапляння в організм людини спричиняють захворювання.

Патологічний – зумовлений хворобою, той, що має відношення до хворобливого стану.

Патологія (від грец. «pathos» - хвороба та «logos» - вчення) – клітинні дисфункції, що супроводжуються захворюванням;
-«- **органічна** – така, що пов'язана із хвороботворною зміною в структурі клітин, тканин;
-«- **функціональна** (син. функціональні розлади) – така, що пов'язана із порушенням яких – небудь функцій без очевидної органічної основи.

Патоморфоз (від грец. «pathos» - хвороба та «morphosis» - формування) –

стійка зміна клінічних і морфологічних проявів хвороби під впливом яких – небудь факторів оточуючого середовища.

Пах (від лат. inguen) – місце між стегном і нижньою частиною живота.

Пахва (від лат. axilla) – анатомічна ділянка, що розташована у внутрішній частині плечового згину, утворюючи западину між грудною кліткою та основою плеча.

Пахвова ямка (від лат. fossa axillaris) – визначається в паховій ділянці при відведеній верхній кінцівці.

Пацієнт (від лат. «patiens» - терплячий) – людина, яка отримує медичну допомогу (консультування, лікування, медичне спостереження чи здійснюється медична діагностика).

Педіатр (від грец. «pais» - дитина та «iatros» - лікар) - лікар, який спеціалізується на медичному догляді та лікуванні дітей від народження до підліткового віку.

Пепсин (від грец. «pepsis» - травлення) – фермент шлункового соку, який бере участь у перетравлюванні (розщепленні) білків їжі.

Пептиди (від грец. «peptos» - перетравлений) – структурні елементи молекул білків, що являють собою два чи більше залишки амінокислот, що сполучені між собою; до пептидів і

їх похідних відносяться значна частина гормонів, антибіотики, деякі вітаміни.

Первинна обробка новонародженого – заходи допомоги новонародженому: видалення повністю чи частково першородної змазки, видалення слизу із носа та рота дитини, перев'язка та перерізання пуповини тощо.

Первинне обстеження – обстеження постраждалого на місці події, що дає можливість оптимального вибору заходів першої медичної допомоги;

-//- повітроносні шляхи – ревізія і механічне очищення порожнини рота від сторонніх тіл; у випадку знепритомнення – фіксація язика, виведення нижньої щелепи наперед, надання голові положення, яке виключає западання язика і надгортанника;

-//- функція дихання: частота, глибина, ритмічність, утруднене дихання, участь грудної клітки і живота, відсутність;

-//- кровоносні судини – варіанти зовнішньої або внутрішньої кровотечі;

-//- функція серцево-судинної системи – оцінюється за пульсом на сонній артерії: наявність пульсу відповідає близько 60-80 мм.рт.ст., відсутність – нижче 60 мм.рт.ст., а також за кольором, вологістю, температурою шкіри;

-//- функції сенсорно-асоціативні – див. Шкала Глазго;

-//- розплющування очей – варіанти: самостійне, за словесною командою, на больове подразнення, відсутнє;

-//- вербальна реакція – потерпілий орієнтується і розмовляє; сплутана свідомість, розмовляє з трудом; потерпілий не орієнтується, вимовляє окремі безглузді слова; потерпілий непритомний, не розмовляє;

-//- рухова реакція – потерпілий виконує рухи за командою, усвідомлено вказує на болічне місце, при згинанні кінцівки повертає її в початкове положення, патологічні згинання, церебральна м'язова атонія.

Первинний огляд постраждалого – виявлення станів, які загрожують життю потерпілого, для прийняття рішень про проведення невідкладних заходів щодо відновлення життєвих функцій організму. Починається за системою ABC, далі оцінюється шийний відділ хребта та стан свідомості.

Первородна змазка (від лат. vernix caseosa) – 1. маса білувато-сірого кольору, що покриває тіло новонародженого; являє собою секрет сальних залоз, змішаний із лусочками епідермісу; 2. «сирна» замазка, яка покриває все тіло новонародженого і полегшує проходження його через пологові шляхи; являє собою суміш секрету сальних залоз з підпавшими жировому переродженню клітин епідермісу.

Перевтома – стан організму, який характеризується функціональними порушеннями, що зумовлені надмірним разовим стомленням або прогресуючим накопиченням стомлення за ряд послідовних періодів роботи.

Переддвер'я піхви (від лат. «vestibulum» - переддвер'я та «vagina» - піхва) – непарний простір, який обмежений відведеними малими губами; в нього відкривається зовнішній отвір жіночого сечівника, парні отвори протоків великих переддверних залоз та численні протоки малих переддверних залоз.

Передпліччя (від лат. antebrachium) – частина руки від ліктьового суглоба до кисті.

Передсердно-шлуночковий вузол – частина серцевої провідної системи, яка розміщується у міжпередсердній перегородці.

Передсерцевий удар – різкий удар з відстані 20-30 см стиснутим кулаком (м'язовим підвищенням долоні з боку мізинця) по груднині уздовж серединної лінії на межі середньої та нижньої третин груднини з метою відновлення серцебиття, наприклад при фібриляції серця.

Передхвороба (син. Преморбідний стан) (від лат. «morbus» - хвороба) – це період скритого розвитку патологічного процесу. Він характеризується нестійкою рівновагою пристосувальних і хворобливих

реакцій. В міру прогресування патологічного процесу відбувається поступове зменшення резервів компенсації і виснаження механізмів адаптації.

Перейми – болісне скорочення матки при пологах, які періодично повторюються;

-//- провісники – такі, що виникають за 5-6 діб до пологів і характеризуються виникненням тягучого болю в ділянці крижа та нижньої частини живота. На відміну від пологових перейм вони слабкі, не регулярні, короткі.

Перелом – пошкодження кістки з порушенням її цілісності;

-//- відкритий – цілісність шкіри над місцем перелому порушена, в рані можуть бути помітні уламки кісток;

-//- достовірні ознаки – такі, що не викликають діагностичного сумніву: 1) вкорочення кінцівки; 2) патологічна рухомість в ділянці перелому; 3) кістковий хрускіт (крепітація) в ділянці перелому; 4) посилення болю в ділянці перелому при навантаженні на вісь кістки;

-//- закритий – цілісність шкіри над місцем перелому не порушена;

-//- за типом «зеленої гілочки» – ламається кісткова основа, а окістя, яке покриває кістку, залишається цілим та утримує уламки на своєму місці;

-//- ребра вікончастий – западання фрагмента ребра (уламок) до середини при вдиху;

-//- симптоми загальні – зміни в організмі під впливом перелому; наприклад, підвищення температури тіла, порушення сну від болю та психотравми, збільшення жиру в крові тощо;

-//- симптоми місцеві (на місці перелому) – біль, набряк, може бути помітний підшкірний крововилив, деформація ушкодженої ділянки тіла, ненормальна рухомість в такій зоні, вкорочення кінцівки, можливий хруст, тертя уламків кісток, інколи вдається промацати кінці уламків;

-//- ускладнення – розрив нервів, судин, сухожилків з виникненням шоку, паралічу чи кровотечі; інфікування відкритого перелому з можливим розвитком правця, газової гангрені, флегмони; жирової емболія артерій з небезпечним ураженням легень, серця, головного мозку та інших органів.

Переломи множинні – вид політравми, до якої відносять: перелом однієї кістки в двох і більше місцях; переломи в різних кістках одного сегменту кінцівки (наприклад, перелом променевої і ліктьової кісток одного передпліччя); перелом в межах двох чи трьох сегментів однієї кінцівки (наприклад, стегна і стопи або стегна і гомілки); переломи одночасно двох, трьох чи всіх кінцівок; перелом кінцівок і тазу чи тазу і хребта та інше.

Перенісся (від лат. radix nasi) – верхня частина носа, що

міститься між очима й прилягає до лоба.

Переохолодження організму – стан другого періоду гіпотермії, при якому температура тіла падає нижче 35°C і виникають розлади механізмів терморегуляції.

Периартрит (від грец. «peri» - біля та «arthron» - суглоб) – запалення м'яких тканин, які оточують фіброзну суглобову капсулу.

Перикард (син. навколосерцева сумка) **(від грец. «peri» - біля та «kard» - серце)** – тканинна двохлисткова зовнішня оболонка, що оточує серце, аорту, легеневий стовбур, гирла порожнистих і легеневих вен; за будовою його поділяють на волокнистий і серозний;

-//- волокнистий (син. фіброзний перикард) – зовнішній листок перикарду, який складається із щільної фіброзної еластичної оболонки покритої мезотелієм, що переходить у адвентицію крупних судин;

-//- серозний (син. епікард) – внутрішній листок перикарду, що являє собою фіброеластичну сполучнотканинну оболонку покриту мезотелієм вистеляючим його порожнину (щілину між епікардом і фіброзним перикардом).

Перинатальний період – обмежується тринадцяти тижнями; це період життя з 28-го тижня внутрішньоутробного розвитку (коли плід стає життєздатним) по

7-му добу життя дитини після народження.

Перистальтика (від грец. «peri» - біля та «staltikos» - стискання) – хвилеподібні скорочення стінок порожнистого органу (стравохід, шлунок, кишечник тощо), які поступово переміщують вміст від входу до виходу із цієї порожнини.

Перистола (від грец. «peristole» - обгортання) – тонічне скорочення всіх м'язів шлунка, для щільного охоплення вмістимого.

Перитоніт (від грец. peritonitis) – запалення очеревини; одне із тяжких ускладнень стану «гострий живіт»;
-/- **гострий** – такий, що характеризується раптовим початком і швидким розвитком процесу;
-/- **загальний** (син. генералізований, дифузний, розлитий) – такий, що поширюється на всю поверхню очеревини;
-/- **місцевий** – локалізований лише в якій-небудь ділянці черевної порожнини.

Периферична нервова система – частина нервової системи, яка складається з дванадцяти черепних та тридцяти одного спинномозкового нерва, нервових сплетінь, нервових вузлів й нервових стовбурів.

Періоди справжнього утоплення – див. Утоплення істинне (мокре): 1. початковий – врятовані в цей період зберігають

свідомість, проте часто вона звужена та з проявами психічного шоку (різкий афективний страх), який проявляється або у формі негативного збудження (багатослівність, крики, спроби встати і бігти з місця події, суперечки з рятувальниками, відмова від медичної допомоги), або гальмування (депресія). Спостерігається синюшність і озноб. Дихання шумне, часте, переривається приступами кашлю. Верхній відділ живота здутий. Через деякий час після врятування може виникнути блювання проковтнутою водою та шлунковим вмістом. 2. агональний – розпочинається від моменту втрати свідомості. У врятованій людини слабкий і аритмічний пульс, який визначається лише на сонних артеріях, дихання переривчасте з характерними різкими судомними вдихами. З рота і носа витікає піниста рідина рожевого кольору. Зіничний і рогівковий рефлекс мляві. Шкірні покриви різко синюшні, холодні («синя асфіксія»). 3. клінічна смерть – робота серця і дихання не визначаються. Цей період триває до 3-4 хвилин (у виїнятих із крижаної води він довший).

Періодонт (від грец. «peri» - біля та «odontos» - зуб) – щільна сполучна тканина, яка заповнює періодонтальну щілину.

Періодонтит (від грец. «peri» - біля та «odontos» - зуб) – зубне захворювання, при якому тканина навколо кореня зуба запалюється, потім утворюється кишень, наповнена гноєм.

Перкусія (син. Вистукування) (від лат. «**percussio**» - **вистукування**) – спосіб дослідження внутрішніх органів за допомогою постукування по поверхні тіла обстежуваного з оцінкою характеру виникаючих при цьому звуків.

Персистенція (від лат. «**persistere**» - **залишатися**) – тривале перебування мікроба в ураженому організмі тварини чи людини, яке може викликати розвиток захворювання.

Перфорація (від лат. «**perforatio**» - **пробити**) – патологічне виникнення наскрізного дефекту у стінці порожнистого органа;

-/- виразки – така, що виникає у стінці шлунка чи кишки на місці виразки.

Перфузія (від лат. «**perfusio**» - **обливання**) – 1) природне кровозабезпечення деяких органів організму (наприклад, нирки); 2) тривале (постійне чи періодичне) введення під тиском рідини (наприклад, крові) з лікувальною метою у кровоносні судини органа, частини тіла чи всього тіла; 3) див. Кровообіг штучний.

Перша лікарська допомога – надається лікарями загальної кваліфікації з метою ліквідації симптомів, що загрожують життю в перші години після ураження, підготовки постраждалого до евакуації у лікувальні заклади, попередження розвитку можливих ускладнень.

Перша медична допомога –

відносно невеликий ряд заходів допомоги людям з травмами чи захворюваннями, спрямованих на зменшення страждання, виведення із тяжкого стану, збереження життя чи відновлення стану здоров'я, попередження можливих ускладнень або полегшення їх перебігу. Надається вона на місці пригоди у вигляді само- та взаємодопомоги;

-/- задачі медичного забезпечення: значно понизити випадкову смертність, втрату працездатності; підвищити кількість потерпілих, які повертаються до повноцінного життя; підвищити ефективність долікарської (фельдшерської) і першої лікарської, кваліфікованої, спеціалізованої допомоги; скоротити тривалість лікування; понизити інвалідність серед потерпілих; зменшити матеріальні витрати на лікування;

-/- мета – медичними прийомами врятувати життя, попередити та зменшити тяжкі ускладнення, підготувати потерпілого до евакуації із осередку та госпіталізувати його;

-/- черговість дій: 1. відновити серцеву діяльність і дихання; 2. припинити небезпечну кровотечу; 3. закрити пов'язкою рану (и); 4. виконати транспортну іммобілізацію.

Перший крик немовляти – ознака початку його самостійного дихання; при затримці крику немовля покласти собі на

передпліччя животом донизу, головою на долоню і легенько ляснути по сідничках, щоб воно закричало.

Пеніс (від лат. «penis» - хвіст) – чоловічий статевий член.

Песимізм (від лат. «pessimus» - найгірший) – світосприймання, перейняте смутком, безнадією, зневірою в успіх, у краще майбутнє; безнадійність, похмурість, світосприймання, протилежне оптимізму; такий стан значно погіршує шанс на виживання потерпілого.

Пестициди (від лат. «pestis» - зараза та «саедо» - вбивати) – препарати, призначені для боротьби із шкідниками сільського господарства, бур'яном тощо. Окремі з цих сполук дуже токсичні для людини.

Печінка (від лат. «hepar» - печінка) – орган травної системи, найкрупніша залоза організму людини; виконує ряд важливих функцій: виробляє жовч (жовчні кислоти, жовчні пігменти та холестерин), депо крові, обмін речовин в організмі, знезараження токсичних речовин.

Печія (від грец. «pyrosis» - вогонь) - симптом у вигляді печіння, що поширюється від шлунка вгору за грудину, виникає через закид (рефлюкс) кислото вмісту шлунка в стравохід.

Питний режим – порядок пиття води, встановлений залежно від виду діяльності людини, умов

оточуючого середовища та стану організму;

-//- оптимальний – той, що забезпечує водний електролітний (мінеральний) баланс людини та її високу працездатність.

Півкуля великого мозку (права, ліва) – входить до складу кінцевого мозку і складається з кори великого мозку, глибше розташованої білої речовини і розташованих в ній скопичень сірої речовини – базальних ядер («підкорка»).

Пігмент (-и) (від лат. «pigmentum» - фарба) – речовини, які мають відповідний колір і забарвлюють середовище (наприклад, клітини, тканини організму), в якому вони знаходяться у розчиненому або дрібнодисперсному стані: гемоглобін, гемосидерін, ліпофусцин, меланін, вугільний пил тощо.

Пігментація (від лат. «pigmentum» - фарба) – відкладення ендогенного (меланін, гемосидерін) чи екзогенного пігменту в тканинах.

Підборіддя (від лат. protuberantia mentalis) – виступ нижньої частини обличчя, що утворюється щелепою.

Підкорка (від лат. «sub» - під та «cortex» - кора) – анатомо-функціональне утворення, яке включає скопичення нервових клітин, розташованих вглибині великих півкуль головного мозку, нижче кори головного мозку та

зорові бугри (таламус) проміжного мозку.

Піднебіння (від лат. *palatum*) – верхня частина ротової порожнини в людини.

Підшлункова залоза (від грец. «*pan*» - весь та «*kreas*» - м'ясо) – орган травної системи, який має властивості виділяти травний сік (підшлунковий сік) і гормони (інсулін).

Пілонефрит (від грец. «*pyelos*» - миска та «*nephros*» - нирка) – інфекційно-запальний процес у нирковій мисці і тканинах нирки. Супроводжується частим і болісним сечовиділенням, підвищенням температури тіла, болем у попереку, загальним нездуванням.

Пілороспазм (від грец. «*pyloros*» - пілоричний відділ та «*spasmos*» - судом) – судомне скорочення пілоруса – найбільш звуженої ділянки нижньої частини шлунка, через отвір якої відбувається переміщення шлункового вмістимого у дванадцятипалу кишку.

Пілорус (син. охоронець) (від грец. «*pylō*» - прохід та «*ouros*» - охоронець) – звужена частина шлунка в ділянці його переходу у дванадцятипалу кишку. Слизова оболонка пілоруса утворює кругову складку – пілоричну заслонку, яка обмежує пілоричний отвір.

Піодермія (від грец. «*pyon*» - гній та «*derma*» - шкіра) – будь-яке гнійничкове захворювання шкіри, яке спричинюють гноєтворні

бактерії (стафілококи та стрептококи).

Пірогенні речовини (від грец. «*pyr*» - жар та «*genes*» - той, що створює) – біологічно активні речовини (внутрішнього походження, ліки та інше), які викликають підвищення температури тіла.

Піт (від лат. «*sudor*» - піт) – секрет потових залоз, який містить хлористий натрій і органічні речовини – сечовину, холін, леткі жирні кислоти; випаровування поту є одним із шляхів тепловіддачі організму;

-«**холодний** – такий, що виділяється на холодній шкірі внаслідок звуження її судин; наприклад, при крововтраті, страху, злості та інше.

Піхва (син. Вагіна) (від лат. «*vagina*» - оболонка) – 1) це м'язовий, здатний до значного розтягування канал, який іде від матки до зовнішніх статевих органів жінки, де він відкривається назовні; 2) сполучнотканинне покриття окремих анатомічних утворень: судинно – нервових пучків, сухожилків, м'язів, та інше.

Плазма крові (від грец. «*plassein*» - формувати) – рідка частина крові, яка залишається після видалення з неї формених елементів (клітин крові); складає близько 60% об'єму крові. Плазма містить кілька типів білків зі специфічними властивостями.

Плазматична мембрана (син. Плазмалема) (від грец. «*plasma*» - форма та «*membrana*» -

перетинка) – найбільш стала, основна, універсальна для всіх клітин система поверхневого апарату.

Пластир (від грец. «émpiastron» - пластир) – лікарська форма препарату для зовнішнього застосування, який являє собою пластичну масу здатну ставати м'якою при температурі тіла і прилипати до шкіри; носіями маси можуть бути тканини тощо.

Плацебо (від грец. «placebo» - догоджувати) – фармакологічно індиферентна речовина, яка за зовнішнім виглядом і на смак імітує який-небудь лікарський засіб.

Плацента (від грец. «placenta» - дитяче місце) – орган, який утворюється в матці під час вагітності; через нього здійснюється обмін речовин між організмами матері й зародка (плоду).

Плевра (від грец. «pleurá» - ребро) – оболонка, яка покриває легені й вистеляє стінки грудної порожнини.

Плевральна порожнина (від грец. «pleurá» - ребро) – щільноподібний герметичний простір між легеневою (покриває легені) і грудною (вистеляє стінки грудної порожнини) плеврами; в ній міститься тонка плівка рідини, яка виконує роль мастила для сковзання легеневої плеври по грудній плеврі при дихальних рухах; у ній тиск менше атмосферного, чим і забезпечується утримання легень

постійно в розтягнутому стані.

Плеврит (від грец. «pleurá» - ребро) - запалення плеври, тонкої оболонки, що вкриває легені та вистилає грудну порожнину зсередини, яке супроводжується гострим болем при диханні, кашлі та задишкою.

Плетора (від грец. «plethore» - наповнення) – наявність в судинному руслі збільшеного об'єму циркулюючої крові.

Плече (від лат. brachium) – частина руки від надпліччя до передпліччя; від плечового суглоба до ліктьового.

Плечовий пояс – див. Скелет поясу верхньої кінцівки.

Плід (від лат. «fetus» - потомство) – людський зародок після дев'ятого тижня внутрішньоутробного розвитку до моменту народження.

Плідний міхур (від лат. «fetus» - потомство та «vesica» - міхур) – частина плідних оболонок, які входять разом із навколоплідними водами в канал шийки матки і стає доступною для дослідження в перший період пологів.

Плідні оболонки (від лат. «fetus» - потомство та «membrana» - оболонка) – прилеглі одна до одної оболонки, які оточують плід: амніон, хоріон і частина відпадаючої оболонки.

Плоскостопість (від лат. «pes planus» - плоска стопа) –

деформація стопи, яка характеризується стійким зменшенням висоти її склепінь, аж до її цілковитого зникнення.

Пляма (медич.) (від лат. «*macula*» - **пляма**) – обмежена зміна кольору шкіри;

-//- пігментна – зумовлена збільшенням чи зменшенням вмісту меланіну в шкірі або відкладанням в ній кольорових речовин;

-//- сітківки – найбільш чутлива ділянка сітківки, яка розташована дещо назовні від диска зорового нерва; при офтальмоскопії відрізняється жовтим відтінком;

-//- судинна – виникає як наслідок тієї чи іншої судинної патології (стійке чи тимчасове розширення, посилення проникливості судинної стінки тощо).

Пневмомікоз (від лат. «*рпейтџн*» - **легені та «тукџс» - гриб**) – загальна назва захворювань легень, спричинених паразитарними грибами.

Пневмонія (від лат. «*рпейтџн*» - **легені**) – гостре інфекційне захворювання нижніх дихальних шляхів, при якому запалюються альвеоли, заповнюючись рідиною або гноем.

Пневмоторакс (від лат. «*рпейтџн*» - **легені та «thorax» - грудна клітина**) – потрапляння повітря в проміжок (плевральна щілина) між легень і стінкою грудної клітки. Може виникати часткове чи повне вилучення з дихання легені (або обох легень),

яка спадається (колапс легені) внаслідок зникнення від'ємного міжплеврального тиску, що постійно тримає легень в розтягнутому (розправленому) стані, створюючи протидію еластичній тязі легені до спадання;

-//- відкритий – надходження повітря в плевральну щілину (порожнину) через рану стінки грудної клітки;

-//- закритий – надходження повітря в плевральну щілину (порожнину) через легені внаслідок розриву їх уламками ребер, при надмірному об'ємі вдихуваного повітря при штучній вентиляції легень, натужному кашлі (наприклад, у дітей при кашлюку) тощо;

-//- напружений – прогресивне накопичення повітря в плевральній порожнині внаслідок утворення травматичного клапану трахеї, бронха, тканини легень чи грудної стінки, який пропускає повітря в порожнину при вдиху і не випускає назад при видиху. Небезпечний тим, що тиск повітря в плевральній порожнині значно перевищує атмосферний і це різко порушує дихання: тяжкий вдих, загрозливе зміщення трахеї та серця в непошкодженій бік грудної порожнини. Невідкладна допомога полягає в усуненні функцій клапану в рані.

Повіки (від грец. «*blepharon*» - **повіка**) – шкірні складки (верхня та нижня), які при змиканні повністю прикривають очне яблуко. Задня поверхня повік вистелена сполучнотканиною

оболонкою, що має назву кон'юктива. У товщі повік містяться хрящі, м'язи та залози.

Повільна форма інфекційного процесу – визначальними ознаками такої форми є: тривалий (багатомісячний, багатолітній) інкубаційний період, нециклічний неухильно прогресуючий перебіг, що закінчується тяжкими розладами (часто смертю), розвитком патологічних змін переважно в одному органі або в одній тканинній системі (переважно у нервовій). Такий перебіг властивий для ВІЛ – інфекції, кору, підгострого склерозуючого паненцефаліту тощо.

Повітропровід («рот-рот») – набір еластичних (гума, пластмаса) трубок різних розмірів, які призначені для виконання штучної вентиляції легень без контакту губ реаніматора із ротом потерпілого.

-/- орофарингеальний - жорстка вигнута пластикова трубка, що вводиться через рот у глотку для відновлення або підтримання прохідності дихальних шляхів у непритомних пацієнтів.

-/- назофарингеальний - гнучка, еластична трубка, призначена для екстреного забезпечення прохідності дихальних шляхів через ніс, запобігаючи западанню язика при втраті свідомості.

Повітря атмосферне – суміш газів, що утворюється над поверхнею Землі. Сухе повітря

містить 78,03% азоту, 20,93% кисню, 0,93% аргону, 0,03% вуглекислого газу, сліди водню, озону, інертних газів.

Повітря вдихуване – суміш газів, які утворилися в легенях внаслідок газообміну між альвеолами повітря та кров'ю малого кола кровообігу.

Повищення – це стиснення ший петлею під впливом ваги тіла, яка призводить до механічної асфіксії.

Пов'язка – перев'язувальний матеріал (інколи з лікарськими чи іншими речовинами), накладений і закріплений на поверхні тіла потерпілого з лікувальною метою;

-/- антисептична – така, що містить лікарські засоби, які мають бактеріостатичні властивості (припиняють розвиток мікроорганізмів);

-/- бинтова – виконана із застосуванням бинта (див. Бинти);

-/- гемостатична – така, що накладається з метою припинення кровотечі стисненням судин (туга пов'язка) і (або) дією введених у перев'язувальний матеріал кровоспинних засобів;

-/- гіпсова – така, що містить швидко тверднучі гіпсові бинти і (або) лонгети (довгі полоски з кількох шарів гіпсового бинта) з метою іммобілізації ділянок тіла;

-/- Дезо – іммобілізуюча бинтова пов'язка, яка використовується при переломах ключиці; при цьому плече і передпліччя фіксуються до тулуба, а також

створюється тяга на плечовий суглоб і дистальний уламок ключиці за допомогою ватного валика, розташованого в пахвовій ямці;

-/- еластична – така, що виконана із використанням вплетених в тканину перев'язувального матеріалу гумових ниток, які значно підвищують еластичну тягу бинта, сітки тощо;

-/- закриваюча (захисна) – будь-яка пов'язка, що безпосередньо торкається до рани чи іншого пошкодження на поверхні тіла;

-/- іммобілізуєча – використовується з метою виключення можливості руху в якій-небудь частині тіла;

-/- косинкова – виконана із трикутного куска тканини (косинка); використовується переважно на верхній кінцівці;

-/- оклюзійна – див. Герметизуюча пов'язка;

-/- підтримуюча – косинкова пов'язка, яка обгортає передпліччя зігнутої під прямим кутом руки; один гострий кінець косинки обгинає шию з одного боку, а другий – з протилежного і обидва кінці зав'язуються вузлом позаду шиї. Верхівкою косинки обгинають лікоть і фіксують спереду шпилькою;

-/- спіральна – кожен виток бинта частково (не менше однієї третини і не більше двох третин) прикриває попередній; накладається на кінцівки;

-/- спіральна з «портупесю» – на відрізок бинта (“портупея”), перекинутий через надпліччя (так, щоб кінці

його звисали спереду і позаду до середньої лінії тіла) накладається спіральна пов'язка від нижньої частини грудної клітки до пахвових ямок; вільні кінці “портупея” піднімають і зав'язують на протилежному надпліччі;

-/- тиснуча – див. Пов'язка на рану;

-/- туга – див. Пов'язка на рану;

-/- фіксуєча – накладається з метою утримання на ділянці поверхні тіла асептичного, гемостатичного

(кровоспинного) перев'язувального матеріалу тощо (наприклад, ліки, шини і т. п.);

-/- циркулярна – див. Циркулярна пов'язка.

Пов'язка на рану – накладання на місце поранення перев'язувального матеріалу з метою зупинки кровотечі, захисту від додаткового ушкодження та мікробного забруднення. Для створення асептичних умов перев'язувальний матеріал потрібно знезаражувати (див. Елементи пов'язки на рану);

-/- тиснуча – безпосередньо на рану кладеться валик (чи його частина) згорнутого бинта або щільний жмут тканини (тампон) і фіксується тугою пов'язкою;

-/- туга – головку бинта тримають у жмені для натягування витків.

Пограничні стани (син. Лімінальні стани) (**від лат. «limen» - поріг**) – група психічних захворювань, яка включає

психопатії, неврози та деякі форми реактивних станів, наприклад, донозологічні невротичні розлади, клінічно виразні невротичні реакції, неврозоподібні психопатоподібні порушення при соматичних захворюваннях тощо.

Подагра (від грец. «podos» - нога та «agra» - здобич) - хронічне запальне захворювання суглобів, спричинене порушенням обміну речовин та накопиченням кристалів сечової кислоти у тканинах.

Подразнення – вплив факторів оточуючого або внутрішнього середовища (подразників) на органи і тканини.

Подразливість – особлива здатність клітин, тканин посилювати або зменшувати активність (рівень обміну речовин) у відповідь на вплив подразника.

Подряпина – механічне, зазвичай лінійне поверхневе порушення цілісності шкіри чи слизової оболонки, наприклад, внаслідок розчісування, тертя.

Поживні речовини (син. Нутрієнти) (від лат. «nutrire» - годувати) – хімічні сполуки, необхідні організму для енергії, росту, розвитку та підтримки життєдіяльності, які отримуються з навколишнього середовища

Позиційний синдром – стиснення тіла під час тривалого сну чи в стані безпам'ятства (наприклад, алкогольне сп'яніння, тривала кома). Ранні симптоми стерті, через 2-4 доби можуть

розвинутися набряк кінцівок та гостра ниркова недостатність. Потрібна госпіталізація.

Позіхання (від лат. «oscitatio» - розкривати рота) – невимушений дихальний рух, що складається із глибокого повільного вдиху широко відкритим ротом і наступного швидкого, енергійного видиху; може бути ознакою гіпоксії стовбура головного мозку.

Покоління – група осіб в популяції, які перебувають в однаковому ступені споріднення по відношенню до загальних предків, тобто являють собою безпосереднє потомство осіб попереднього покоління.

Полідипсія (від грец. «poly» - багато та «dipsa» - спрага) – симптом, що характеризується патологічно посиленим відчуттям спраги, що змушує людину вживати надмірну кількість рідини.

Поліморфізм (від грец. «poly» - багато та «morphē» - форма) – здатність об'єктів, структур або організмів існувати в різних формах або набувати різних ознак за однакової основи.

Поліомієліт (від грец. «polios» - сірий та «myelos» - мозок) – гостре інфекційне захворювання вірусного походження. Збудник уражає переважно центральну нервову систему, часто із розвитком паралічів.

Поліпептиди (від грец. «poly» - багато та «peptos» -

зварений) – високомолекулярні сполуки, які являють собою ланцюжок амінокислотних залишків, сполучених пептидними зв'язками; поліпептиди відрізняються від білків меншою молекулярною вагою (масою).

Поліплоїдія (від грец. «polys» - багато, «ploos» - складений та «eides» - вид) – стан клітини або організму, у якому кількість наборів хромосом перевищує звичайну подвійну (диплоїдну) норму.

Полісахариди (від грец. «polys» - багато та «sákharon» - цукор) – загальна назва вуглеводів, які містять більше 10 моносахаридних залишків; є структурними складовими різних тканин та депо енергетичного матеріалу (в живих організмах у вигляді глікогену, а в рослинах – у вигляді крохмалю).

Політравма (син. множинна травма) (від грец. «polys» - багато та «trauma» - пошкодження) – це узагальнений термін, під яким розуміють сполучення двох і більше ушкоджень різних тканин, ділянок тіла та систем організму різними за своєю природою ушкоджуючими факторами;

-//- кататравма – див. Кататравма;

-//- комбіновані ушкодження – див. Ушкодження комбіновані;

-//- множинні переломи – переломи однієї чи декількох різних кісток у двох чи більше місцях;

-//- сполучні ушкодження –

це пошкодження двох і більше різних анатомічних областей чи систем тіла.

Поліцитемія справжня (син. хвороба Вакеза) (від грец. «polys» - багато та «kytos» - клітина) – захворювання, яке зумовлене гіперплазією кісткового мозку (переважно еритроцитарного росту) і проявляється еритроцитозом, лейкоцитозом, тромбоцитозом, збільшенням маси циркулюючої крові та кількості гемоглобіну; характеризується різким почервонінням шкірних покривів, свербіжом шкіри, схильністю до тромбозів, спленомегалією.

Пологи – фізіологічний процес вигнання плоду і посліду з матки через природні пологові шляхи;

-//- вигнання плоду – це поступові рухи плоду через пологові шляхи і його народження під впливом пологових сил вигнання (перейми і потуги); розпочинається через 10 - 15 хв., після розриву плідного пузиря і відходження плідних вод;

-//- води – навколоплідна рідина, яка є зовнішнім середовищем розвитку плоду; в перебігу пологів розрізняють *води передні* – невелику частку, яка опиняється в плідному пузирі нижче поясу стикання голови плоду з нижнім сегментом матки під час входження головки в таз, і *води задні* – більшу частину, яка розташовується вище поясу стикання (відходять після вигнання плоду);

-/- водна оболонка (амніон) – являє собою замкнутий мішок, в якому знаходиться плід, оточений навколоплідними водами;

-/- механізм – сукупність рухів, які здійснює плід під час проходження через малий таз і м'які відділи пологових шляхів під впливом пологових сил вигнання;

-/- передвісники пологів – ряд ознак перебігу вагітності, які звичайно з'являються за 2-3 тижні до початку пологів: **1.** полегшується дихання внаслідок зменшення тиску на діафрагму дном опущеної матки; **2.** виникають перейми – передвісники (слабкі, не регулярні, короткі); **3.** відхід із піхви слизової пробки шийки матки;

-/- перейми – регулярні скорочення м'язів матки; на самому початку пологів перейми чергуються через 10-15 хв., далі стають частішими і сильнішими;

-/- періоди перебігу – розрізняють три періоди пологів: розкривання – починається з першими регулярними переймами і кінчається повним розкриванням шийки матки; вигнання – починається від моменту повного розкриття шийки матки і кінчається із народженням дитини; післяпологовий – починається від моменту народження дитини і закінчується народженням посліду;

-/- плідне яйце – плід разом із зародковими оболонками (див. Яйце плідне);

-/- плідний міхур – частина плідних оболонок, яка втискується разом із навколоплідними водами (передні води) в канал шийки матки і доступна дослідженню під час оцінки стану перебігу пологів;

-/- потуги – ритмічні скорочення посмугованих м'язів черевного пресу;

-/- початок пологів – розпочинаються пологи приблизно за добу (15-20 годин) появою регулярних скорочень м'язів матки (перейми) відходженням із піхви слизу легко забарвленого кров'ю, утворенням плідного міхура.

Полюція (від лат. «pollutio» - бруднити) – мимовільне сім'явиверження у чоловіків, яке відбувається під час сну, часто супроводжуючись еротичними сновидіннями (див. Еякуляція).

Поперек – частина спини нижче пояса; крижі, талія.

Популяція (від лат. «populus» - народ) – сукупність особин одного виду, які протягом тривалого часу (багатьох поколінь) займають певну територію та обмінюються генетичним матеріалом;

-/- генофонд – сукупність генів, властива популяції в цілому.

Поранення – механічний вплив на тканини та органи, який спричиняє порушення їх цілісності із утворенням рани;

-< дотикове – рановий канал

відкритий по всій його довжині;
-«- **наскрізне** – канал рани має вхідний і вихідний отвори (останній помітно ширший);
-«- **сліпе** – канал рани має лише вхідний отвір; на дні раневого каналу може бути предмет, який завдав рану.

Поранення вен шиї, грудної клітки, голови – небезпечні розвитком повітряної емболії мозкових судин або серця внаслідок того, в момент вдиху в цих венах виникає від'ємний тиск (нижчий за атмосферний) і можливе всмоктування повітря в кровоток.

Поранення грудної клітки – небезпечне пневмотораксом, який супроводжується спаданням легені і розвитком гострої дихальної та серцевої недостатності. Допомога: 1. закрити рану щільною долонею; 2. накласти герметизуючу пов'язку (див. Герметизуюча пов'язка). Всяке поранення грудної клітки слід розцінювати як проникне і таке, що загрожує пневмотораксом.

Поранення живота проникне – небезпечне розвитком перитоніту (стан «гострого живота») через декілька годин. На догоспітальному етапі, слід забезпечити положення лежачи горілиць, під коліна валик, серветкою закрити рану, покласти холод на живіт. Забороняється давати знеболювальні ліки і пиття (лише змочувати губи водою), не можна вправляти нутроці, які випали з рани, не виймати з рани сторонні предмети. Всяке поранення живота на

догоспітальному етапі слід розцінювати як проникне.

Поранення проникне – рана, канал якої проникає в порожнину тіла (черевну порожнину, перикард, плевральну порожнину, суглоб, таз, грудну клітку, череп).

Поранення сонної артерії – небезпечне знекровленням головного мозку (смерть може настати протягом 5-7 хвилин). Людина, помираючи, немов би засинає. Допомога: 1) негайно притиснути рану пальцем; 2) підкласти під палець голову бинта чи тугий жмут тканини з метою герметичного тампонування рани; 3) накласти джгут на шию через пахову ямку, якщо потрібно зафіксувати тампон.

Поранення шиї – небезпечне (смерть може настати протягом 5-7 хвилин) тим, що відбувається всмоктування повітря в кров'яне русло (від'ємний тиск вен шиї) й закривання повітряною пробкою судин мозку, легень чи інших органів. Якщо є можливість в якості тампона використати комірць, його слід притиснути до рани. Тканина просочиться кров'ю і стане герметичною для повітря.

Поріг відчуття (від лат. imen sensationis) – мінімальна сила подразника, яка викликає за даних умов ледь помітне відчуття. Чим нижчий поріг, тим більша чутливість організму до подразника, і навпаки.

Породілля – жінка після закінчення пологів.

Порожнина тіла – внутрішній простір тіла, обмежений його тканинами;

-// глотки – внутрішній простір глотки, який сполучається з порожнинами рота, носа, стравоходу та гортані;

-// гортані – внутрішній простір гортані, який сполучається з порожнинами глотки і трахеї;

-// грудної клітки – див. Грудна порожнина;

-// живота – див. Черевна порожнина;

-// маткова – щілиноподібний простір, який має форму рівнобічного трикутника з основою вгорі. У верхніх кутах цей простір сполучається з отворами маткових труб, а в нижньому переходить у канали шийки матки (довжина 2,5-3 см);

-// мозкова – у товщі трубчастих кісток, які заповнені кістковим мозком;

-// носова – див. Носова порожнина;

-// перикарда – замкнутий щілиноподібний простір між двома пластинками перикарду, який заповнений рідиною;

-// плеври – див. Плевральна порожнина;

-// рота – простір в нижній частині обличчя, який відкривається спереду ротовою щілиною, а позаду сполучається через зів із ротовою частиною глотки – початкова частина травного каналу;

-// суглобова – див. Суглобова капсула;

-// тазу – див. Тазова порожнина;

-// черепа – див. Черепна порожнина.

Порожнисті вени – найбільші вени, якими кров надходить до правого передсердя;

-// верхня – по ній кров вертається від голови, шиї, верхніх кінцівок, стінок грудної клітки;

-// нижня – по ній кров вертається від стінок живота, органів черевної порожнини, таза та нижніх кінцівок.

Порушення (медич.) – хворобливе відхилення в ході, перебігу фізіологічного процесу, функціонуванні якого-небудь органу і т. ін.

Порушення розвитку – такі, що починають формуватися в дитинстві, зумовлені біологічною незрілістю центральної нервової системи і проявляються постійно розладами мови, зорово-просторових навичок, рухової координації та інших функцій.

Порушення схеми тіла – сприйняття власного; хворому здається, що він став легшим чи важчим, зменшився чи збільшився, змістилися окремі частини тіла тощо.

Послаблюючі засоби – лікарські засоби, які посилюють рух кишок і прискорюють їх спорожнення (наприклад, рицинова олія, сірчанокислій натрій, сірчанокислій магній). Використовуються при гострих отруєннях для прискорення виведення отрути із організму та в інших випадках.

Послід – орган, який сполучає плід з організмом матері; складається з плаценти, навколоплідних оболонок, пуповини.

Постава – специфічне для кожної людини, звичне, не вимушене положення тіла при стоянні, ходінні, сидінні або праці;

-//- неправильна – характеризується недостатньою або надмірною виразністю фізіологічних згинів хребта (лордоз і кіфоз), що виникають під впливом різних факторів, які призводять до формування неправильної осанки. Такі зміни супроводжуються не лише помітними змінами тілобудови, а й підвищенням ризиків патологічних згинів хребта та порушень функцій органів грудної та черевної порожнини;

-//- випрямлена – ознакою є дуже рівна спина, згладженість всіх фізіологічних згинів хребта, опуклість грудної клітки;

-//- кіфотична – ознакою є округла спина, виразне збільшення глибини шийного і поперекового згинів. При цьому надпліччя звисають і зведені, голова нахилена наперед, грудна клітка сплюснена, живіт опуклий;

-//- лордотична – ознакою є виразний поперековий лордоз і згладжений шийний, тулуб відхилений назад (спостерігається у вагітних), голова припіднята, живіт випуклий і звисає донизу.

-//- правильна – характеризується вільним, без м'язового напруження утриманням голови і тулуба у випрямленому положенні. Голова при цьому трохи припіднята, надпліччя і плечі легко відведені назад, груди видаються наперед, живіт підтягнутий, ноги прямі. Глибина фізіологічного шийного згину (лордоз) в межах 3-3,5 см, а поперекового – 3,5-4 см.

Постагресивні реакції організму – сукупність неспецифічних системних патологій і соматичних ознак травматичної хвороби, таких як: біль, гарячка, пониження адаптаційних, зокрема імунних резервів, різні інфекційні ускладнення тощо.

Постнатальний період – від моменту народження до смерті.

Постраждалий (-а) (в медицині) – 1. людина, з якою трапився нещасний випадок (див. Нещасний випадок); 2. людина, у якої внаслідок безпосереднього чи опосередкованого впливу на неї вражаючих факторів джерела надзвичайної ситуації виникли порушення здоров'я.

Постраждали – особи, здоров'ю яких заподіяна шкода внаслідок надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру.

Потерпілий (юридич.) – людина, якій завдано моральну, фізичну або майнову шкоду.

Потилиця (від лат. «occiput» - потилиця) – задня частина склепіння черепа, відповідає потиличній області (ділянці) голови.

Потовиділення – виділення потовими залозами на поверхню шкіри рідкого секрету – поту, який складається на 98-99% з води, а також із твердих речовин: хлорид натрію, сечовина, сечова кислота, креатинін, жири, леткі жирні кислоти. У людей є основним способом терморегуляції організму.

Потуги (від лат. conatus) – приєднання до перейми скорочень м'язів передньої стінки живота і діафрагми; характерні для другого періоду пологів – вигнання плоду.

Правець (від лат. «tetanus» - напружений) – гостре інфекційне захворювання, викликане правцевою паличкою, джерелом якої є ґрунт та фекалії теплокровних тварин. Воротами інфекції, як правило, є забруднена рана. Характеризується ураженням нервової системи, раптовими, повторними з подальшим посиленням, судомами;

-/- неспецифічна профілактика – полягає в хірургічній обробці рани, видаленні змертвілих тканин, обробці антисептиками;

-/- специфічна профілактика – включає планову активну імунізацію, якій підлягає все населення і термінову специфічну - при будь-якій

травмі з порушенням цілісності шкірних покривів та слизових оболонок, опіках та обмороженнях 2 – 4 ступенів, укусах тварин, кримінальних абортах, при пологах без асептичних умов тощо.

Правило дев'ятки – площа шкіри голови і шиї становить 9% від загальної поверхні тіла; передньої частини тулуба – 18%; задньої поверхні тулуба – 18%; однієї нижньої кінцівки 18% (зокрема стегно – 9%, гомілка і стопа – 9%); однієї верхньої кінцівки – 9%; промежини – 1%.

Правило долоні – площа шкіри долоні (внутрішній бік кисті) становить 1% від загальної поверхні шкіри тіла.

Праксис (від грец. «praxis» - дія) – здатність до виконання цілеспрямованих рухових актів.

Преагонія (син. переагонія, шок четвертого ступеня) (**від лат. «prae» - перед та грец. «agonia» - боротьба**) – період термінального стану, який безпосередньо переходить у термінальну паузу. Характеризується руховим збудженням, свідомість відсутня або стан потьмарення чи оглушеності, частота дихання і пульсу нестійка; при швидкому вмиранні можливі короткочасні судоми.

Преeklampsія (від лат. «prae» - перед та грец. «eklampsia» - спалах) – ускладнення перебігу у другій половині вагітності; ознаками можуть бути підвищення

тиску крові, поява набряків та білка у сечі, головний біль, порушення зору, біль у животі. Без лікування розвивається еклампсія.

Презерватив (від лат. «praeservo» - оберігати) – 1. пристосування, що використовується як засіб запобігання вагітності, зараженню ВІЛ-інфекцією, венеричними хворобами; 2. тонкий чохол, що одягається на статевий член до введення його в піхву; виготовляються різні види презервативів переважно із гуми (латексу) чи пластику (вініліну).

Препарат (-и) (фармаколог.) – хімічний або фармацевтичний продукт лабораторного чи промислового виробництва;

-/- галенові – лікарські засоби, які виготовляються шляхом обробки рослинної чи тваринної сировини і здобування із неї діючих речовин; до них відносять настойки, екстракти, лініменти, сиропи, води, масла, спирти, мила, пластирі, гірчичники.

Пріони – це інфекційні агенти білкової природи, які не містять нуклеїнових кислот, але здатні спричиняти смертельні нейродегенеративні захворювання у людей та тварин

Придатки матки (від лат. adnexa uteri) – яєчники і маткові труби.

Приєм Сафара (потрійний) - базовий метод відновлення та підтримання прохідності верхніх

дихальних шляхів у постраждалих без свідомості. Він запобігає западанню язика, який у стані коми може перекривати вхід у гортань.

Припадок (син. напад) – раптовий, відносно нетривалий вияв певної хвороби.

Припинення кровотечі – загальна назва лікувальних заходів при кровотечі, які спрямовані на її припинення;

-/- остаточно – таке, що зазвичай здійснюється в лікарні;

-/- тимчасове – здійснюється при пошкодженні великих кровоносних судин на період доставки постраждалого з місця події до лікарні. Виконується у вигляді самопомоги та взаємодопомоги.

Природжений (син. вроджений, успадкований) – властивий кому – небудь від народження; є наслідком спадковості або порушень під час розвитку плода чи під час пологів.

Природний хазяїн – вид тварин, особини якого є природним середовищем для проживання збудників інфекційних захворювань; наприклад, для збудника чуми такими є ховрахи, піщанки.

Природноосередкові інфекційні хвороби – це явища, коли збудник, специфічний його переносник та тварини чи люди, як резервуари збудника, протягом зміни своїх поколінь необмежено довгий час існують у природних

умовах.

Причина смерті – патологічний стан, який безпосередньо призводить до настання смерті (наприклад, асфіксія, шок, емболія тощо).

Провітамін (від лат. «pro-» - перед та «vita» - життя) – речовина, яка надходить із їжею і є джерелом утворення в організмі якого-небудь вітаміну.

Прогестерон (від лат. «pro-» - перед та «gestatio» - вагітність) – статевий жіночий гормон, що секретується яєчниками і плацентою; готує оболонку матки до прийняття і утримування заплідненої яйцеклітини.

Прокаріоти (від лат. «pro-» - перед та «кауон» - ядро) – мікроскопічні одноклітинні або колоніальні організми, які не мають ядра, мітохондрій, пластид, комплексу Гольджі, лізосом.

Проксимальний (від лат. «proximus» - найближчий) – розташований ближче до центра або серединної лінії тіла.

Проктологія (від грец. «proktos» - пряма кишка та «logos» - вчення) – розділ гастроентерології і абдомінальної хірургії, який пов'язаний із вивченням хвороб прямої кишки і розробляє методи їх діагностики, лікування та профілактики.

Пролежень (від лат. «decumbere» - лежати) – поверхнева чи глибока виразка, що утворюється внаслідок порушення

кровообігу та змертвіння тканин.

Проліферація (від лат. «proles» - потомство та «ferre» - народжувати) – збільшення кількості клітин якої-небудь тканини внаслідок їх розмноження.

Променева енергія (від лат. «energeia» - діяльність) – це електромагнітні коливання відповідної довжини хвиль або потік квантової енергії. При несприятливих умовах вона може спричинити порушення здоров'я.

Променева хвороба – див. Хвороба променева.

Пронація (від лат. «pronatio» - нахил вперед) – обертання кінцівки людини навколо її поздовжньої вісі так, щоб її передня поверхня опинилась повернутою до серединної площини тіла.

Пронос (син. Діарея) (від лат. «diarrhoia» - витікання) – почастішання дефекації (спорожнення кишок), при якій кал має рідку консистенцію, може бути проявом отруєння або інфекційного захворювання.

Простата (від лат. «prostate» - передміхурова залоза) – залоза, яка розташована навколо чоловічого сечівника; виробляє секрет, що входить до складу сперми.

Простатит (від лат. «prostate» - передміхурова залоза) – запалення тканин передміхурової залози.

Прострація – 1) стан сильної фізичної та нервово-психічної слабкості, занепаду сил, байдужості до всього навколишнього, який може виникнути у людини при тяжких захворюваннях, виснаженні, сильних нервових порушеннях і т. ін.; 2) різкий упадок психічного тону у поєднанні із мовною і руховою загальмованістю, виразним зниженням (або відсутністю) реакції на зовнішні подразники.

Простуда – переохолодження організму людини, що спричиняє різні хвороби; хворобливий стан, зумовлений охолодженням організму;

Простудні захворювання – умовна група захворювань, для яких одним із важливих факторів ризику є загальне або локальне охолодження тіла; наприклад, запалення дихальних шляхів, тонзиліт, пневмонії тощо.

Протез (від лат. «prothesi» - додавання) – пристосування для заміни внутрішніх чи зовнішніх частин організму з метою відновлення функцій або як косметичний засіб.

Протеїнурія (від грец. «protos» - важливий та «ouron» - сеча) – надмірне виділення білка з сечею.

Протеоліз (від грец. «protos» - важливий та «lysis» - розпад) – процес поступового розщеплення (гідролізу) білків на пептиди і амінокислоти

Протеолітичний (від грец. «protos» - важливий та «lysis» - розпад) – розщеплюючий білки; такий, що має відношення до процесу розщеплення білків.

Протиепідемічне забезпечення – комплекс заходів, які спрямовані на попередження і ліквідацію інфекційних захворювань у зоні надзвичайної ситуації.

Протишоккові заходи – заходи, спрямовані на попередження чи зменшення тяжкості розвитку шоку; при наданні першої медичної допомоги доцільні такі заходи: припинення кровотечі, знеболювання, посилення сечовиділення за рахунок введення рідини, стимулювання функцій центральної нервової системи, поліпшення газообміну в легенях, підтримка серцевої діяльності, зігрівання й утеплення потерпілого.

Протрузія мозку (від лат. «protrudere» - випинати) – див. Випинання мозку.

Професіональні захворювання – захворювання, які виникають під впливом неблагоприятних (шкідливих) умов виробничого середовища або трудового процесу.

Профілактика (від грец. «prophylaktikós» - запобіжний) – сукупність заходів, спрямованих на попередження (запобігання) травм, захворювань та хворобливих станів;

-/- вторинна – така, що спрямована на попередження

прогресування чи загострення захворювань і полягає в усуненні шкідливих впливів факторів навколишнього середовища і систематичному лікуванні хворого;

-//- особиста – полягає в упередженні перенапруження нервової та інших систем організму, порушень режиму праці, відпочинку, харчування, гіподинамії, появи шкідливих залежностей;

-//- первинна – така, що спрямована на попередження виникнення захворювань, впливу на механізми їх розвитку або ризик - фактори;

-//- суспільна – система державних заходів, що спрямована на створення таких умов, які давали змогу людині гармонійно розвиватися фізично, духовно та зберегти своє здоров'я і працездатність.

Профузний (від лат. «profundere» - проливати) – такий, що характеризується надмірними, рясними або масивними патологічними виділеннями.

Псевдогалюцинації (від грец. «pseudes» - помилковий та лат. «hallucinatio» - марення) – галюцинації позбавлені об'єктивної реальності, просторової проєкції – хворі чують голос у себе внутрішньо, немов би «внутрішнім слухом», образ бачиться «внутрішнім зором». Псевдогалюцинації не сприймаються хворим так само реально, як справжні галюцинації.

Псевдоподії (від грец. «pseudes» - помилковий та «podos» - нога) – амебоподібні тимчасові випинання цитоплазми деяких найпростіших або клітин багатоклітинних тварин. Виникають завдяки руху цитоплазми.

Психоактивні речовини – 1. розуміють будь-яку хімічну речовину, при одноразовому вживанні якої можуть змінитися настрої, фізичний стан, самовідчуття і сприйняття довкілля, поведінка або з'явитись інші бажання з погляду споживача психофізіологічні ефекти, а при систематичному вживанні цієї речовини з'являється психічна і фізична залежність; 2. ті, що впливають на свідомість, почуття і сприймання; їх поділяють на три групи: седативні, стимулятори і галюциногени.

Психогігієна (від грец. «psyche» - душа та «hygieinos» - здоровий) – гілка гігієни і психіатрії, пов'язана з вивченням факторів і умов оточуючого середовища, що впливають на психічний розвиток і психічний стан людини, котра розробляє пропозиції щодо збереження і зміцнення психічного здоров'я.

Психомоторика (від грец. «psyche» - душа та лат. «movere» - рухати) – сукупність свідомо керованих рухових дій, що відображають зв'язок між роботою мозку (психікою) та м'язовими рухами.

Псоріаз (від грец. «psora» - свербіж) – хронічний рецидивуючий дерматоз

невизначеної етіології; основними елементами хвороби є щільні папули (бляшки).

Птоз (від грец. «ptosis» - падіння) – опущення верхньої повіки, зумовлене порушенням функції м'яза, який її піднімає.

Пуерилізм (від грец. «puer» - дитина) – наявність в поведінці і висловлювань дорослої людини рис, які властиві дітям;

-/- істеричний – форма істеричного психозу із висловлюваннями і вчинками, які нагадують дитячі.

Пульпа (від лат. «pulpa» - м'яка частина) – рихла сполучна тканина, яка заповнює порожнину зуба.

Пульс (від лат. «pulsus» - удар) – коливання стінок артерій, які спричинені виштовхуванням крові із серця при кожному його скороченні.

Пункт постійного базування бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги – місце розташування бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги та спеціалізованого санітарного транспорту, пристосоване та обладнане для її роботи у цілодобовому режимі (чинне з 01.01.2013 р.).

Пункт тимчасового базування бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги – місце тимчасового перебування бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги для забезпечення своєчасного надання

екстреної медичної допомоги, у тому числі під час проведення масових заходів за участю осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона (чинне з 01.01.2013 р.).

Пункція (від лат. «punctio» - укол) – проколювання стінки органу або порожнини тіла порожнистою голкою; виконується із діагностичною або лікувальною метою.

Пуп (від лат. «umbilicus» - пуп) – заглибина у середній частині черевної стінки, яка виникає при утворенні рубця на місці відпадання пуповини.

Пуповина (син. пупковий канатик) (від лат. «funiculus umbilicalis» - пупковий канатик) – щільний тяж, який з'єднує тулуб зародка з плацентою; містить кровоносні судини, жовточний протік, протік алантоїса.

Пуповини перерізання – після народження немовляти і припинення пульсації в пуповині її слід терміново туго перев'язати в двох місцях. Перша перев'язка на відстані 8-10 см від пупового кільця немовляти, друга на 2-3 см далі. Пуповину між перев'язками знезаразити і виконати перерізання асептично.

Пупочне кільце (від лат. «anulus umbilicalis» - пупкове кільце) – ділянка переходу пуповини в живіт дитини.

Пухир (від лат. «bulla» - водяна бульбашка) – 1) кулястий виступ на шкірі чи слизових

оболонках, наповнений рідиною; виникає при опіках, потертості та окремих захворюваннях; 2) безпорожнистий елемент, виникаючий внаслідок гострого міжклітинного набряку сосочкового прошарку дерми; з'являється під впливом як екзогенних, так і ендогенних факторів, що викликають розширення судин і збільшення їх проникливості.

Пухирець (від лат. «vesicula» - везикула) – елемент висипу у вигляді пухирця (до 5 мм в діаметрі) наповненого рідиною.

Пухирчатка (від грец. «pemphix» - бульбашка) – дерматоз, який проявляється

Р

Радіаційна безпека (від лат. «radiatio» - випромінювання) – система заходів, які спрямовані на усунення або обмеження впливу джерел іонізуючого випромінювання на людей та оточуюче середовище.

Радіаційне ураження (див. Випромінювання іонізуюче) (від лат. «radiatio» - випромінювання) – виникає внаслідок дії на організм іонізуючого випромінювання.

Радіація (від лат. «radiatio» - випромінювання) – це потоки енергії, частинок або електромагнітних хвиль, що випускаються радіоактивними речовинами, здатні іонізувати атоми та руйнувати структуру молекул у живих організмах.

Радикуліт (від лат. «radix» -

висипанням пухирців на зовні не змінений шкірі і (чи) слизових оболонках.

Пухлина (від грец. «tumor» - припухлість) – болюче припухле місце, здуття на шкірі людини або тварини; розростання тканин, новоутворення в організмі;

-//- доброякісна – така, що росте без руйнування оточуючих тканин і не супроводжується, зазвичай метастазами;

-//- злоякісна – така, що проростає в оточуючі тканини, їх руйнує і здатна до утворення метастазів.

корінь) – запалення корінців чутливих або рухових спинномозкових нервів; характеризується біллю, порушенням больової і (або) тактильної чутливості шкіри та інше;

-//- дискогенний – обумовлений роздрозненням і (або) стисненням корінців спинномозкових нервів зміщеним міжхребцевим диском;

-//- компресійний – спричинений стисненням корінців спинномозкових нервів зміщеним міжхребцевим диском чи інакше;

-//- попереково - крижовий – який локалізується на рівні попереково – крижового відділу хребта;

-//- сакральний – який локалізується на рівні крижа;

-//- шийно-грудний – який локалізується на рівні нижньо-шийного і верхньогрудного відділів хребта.

Райдужка (від лат. «iris» - райдуга) – передня частина судинної оболонки очного яблука, яка розташована попереду кристалика, містить не посмуговані м'язові клітини, скорочення яких призводить до зміни величини зіниці.

Радіоактивні елементи – хімічні елементи, всі ізотопи яких радіоактивні.

Радіоактивність (від лат. «radius» - промінь та «activus» - дієвий) – самодовільне перетворення нестійких атомних ядер у ядра інших елементів, яке супроводжується виділенням ядерних випромінювань.

Радіоліз (від лат. «radio» - випромінювати та грец. «lysis» - розпад) – розпад складних речовин на більш прості під впливом іонізуючого випромінювання (див. Випромінювання іонізуюче).

Радіонуклід (від лат. «radius» - промінь та «nucleus» - ядро) – загальна назва будь-яких радіоактивних атомів.

Рана (від лат. vulnus) – пошкодження цілісності шкіри чи слизової оболонки на всю їх товщину (поверхнева рана) або й глибше розташованих під ними тканин (глибока рана);

-//- вогнепальна – характеризується глибоким

(нерідко звивистим) рановим каналом та нерівними його краями (багато «карманів»), широкими зонами струсу та тяжкого ушкодження навколишніх тканин;

-//- глибока – коли канал рани поширюється у розташовані глибше підшкірні тканини (органи);

-//- забита – від удару тупим предметом відбувається забій оточуючих тканин; характеризується широкими зонами первинного та вторинного травматичного некрозу (змертвіння клітин);

-//- інфікована – див. Інфікована рана;

-//- колота – створена гострим предметом із невеликими поперечними розмірами; характеризується вузьким і довгим рановим каналом, слабкою зовнішньою кровотечею;

-//- непроникна – рановий канал не проникає в порожнину тіла;

-//- поверхнева – канал рани в межах товщі шкіри та прилеглих підшкірних тканин;

-//- проникна – рановий канал проникає в порожнини тіла: черепна, черевна, грудної клітки, міжплевральна щілина, суглобова та інше;

-//- рвана – створена внаслідок перерозтягнення тканин; характеризується неправильною формою країв, відшаруванням та відривом тканин, великою зоною їх ушкодження, незначною зовнішньою кровотечею;

-//- різана – створена ковзальним рухом тонкого

гострого предмета; характеризується перевагою довжини над глибиною, рівними (без «карманів») паралельними краями і майже повною відсутністю первинного травматичного некрозу; характерна рясною кровотечею із зяючих отворів розрізаних судин, що сприяє самоочищенню рани і первинним затягуванням її («найкраща рана»);

-/- розчавлена – під час виникнення рани мало місце роздавлення і розрив тканин; характеризується широкою зоною первинного травматичного некрозу, слабкою кровотечею, ускладненим загоюванням;

-/- рублена – виникає від удару тяжким гострим предметом; характеризується великою глибиною, зоною первинного травматичного некрозу. Небезпечна значною крововтратою, ускладненим загоюванням;

-/- скальпована – виникає внаслідок повного чи часткового відриву широкого шматка шкіри; наприклад, на волосяній частині голови – усіх м'яких тканин. Характеризується слабкою кровотечею, масивним зараженням і складним процесом загоювання;

-/- укушена – нанесена зубами тварини чи людини; характеризується нерівними, роздавленими краями, небезпечна інфікованість хвороботворною мікрофлорою рота. Такі рани частіше, чим інші, ускладнюються

розвитком гострої інфекції, можуть бути заражені вірусом сказу.

Рахіт (від грец. «rhachis» - хребет) – хвороба дітей раннього віку, спричинена порушенням фосфорно–кальцієвого обміну в організмі внаслідок дефіциту в ньому вітаміну Д; здебільшого проявляється у віці 2 місяців до року.

Раціон (від лат. «ratio» - міра) – порція їжі на визначений термін. Оптимальний раціон повинен забезпечувати організм усіма основними харчовими речовинами – білки, жири, вуглеводи, вітаміни і мінеральні солі відповідно до віку, статі, праці, кліматичних умов, а також мати відповідну кількість збалансованих вказаних компонентів.

Реабілітація (від лат. «re-» - відновлення та «habilis» - здатність) – комплекс медичних, педагогічних та соціальних заходів, які спрямовані на відновлення (або компенсацію) порушених функцій організму, а також соціальних функцій та працездатності хворих і інвалідів.

Реактивація (від лат. «re-» - відновлення та «activus» - активний) – відновлення життєдіяльності клітин організму, що була втрачена у результаті впливу певних факторів.

Реактивний психічний розлад – такий, що безпосередньо пов'язаний із впливом психотравмуючих життєвих обставин. Прояви такого розладу

зникають після усунення психотравмуючого фактору.

Реакція (син. реакція психогенна) (**від лат. «reactio» - реакція**) – загальна назва патологічних змін психічної діяльності, що виникають у відповідь на психічну травму або психічне напруження і перебуваючих з ними в психологічно зрозумілих зв'язках;

-//- астенична – перебігає у вигляді дратівливої слабкості, що супроводжується безсонням, пониженим настроєм, іпохондрією і суб'єктивним послабленням пам'яті;

-//- афективно-шокова – перебігає у вигляді гостро виниклого афекту страху або жаху, потьмарення свідомості та рухових розладів. Спостерігається при реактивних психозах, обумовлених потраплянням в екстремальні умови;

-//- депресивна – перебігає у вигляді пригніченого настрою, нудьги з переживаннями, що відображають психічну травму, руховою загальмованістю;

-//- невротична – перебігає у формі астеничних, істеричних розладів або нав'язливих станів, критична самооцінка зберігається;

-//- на опромінення первинна – початковий період клінічного перебігу гострої променевої хвороби, який виникає при загальному опроміненні організму в дозах більше 1 Гр (грей); в перші хвилини чи години (залежить від дози) можуть з'явитися слинотеча,

нудота, блювання, пронос, слабкість, головний біль, підвищення температури тіла, тахікардія, задишка, порушення свідомості;

-//- на стрес гостра – мінучий розлад значної тяжкості, який розвивається в осіб, що спочатку не мали видимих психічних розладів, у відповідь на винятковий фізичний чи (або) психічний стрес, який триває декілька годин чи діб;

-//- психічна колективна в надзвичайних ситуаціях – колективна психічна реакція, яка пов'язана з особливостями переживань і поведінки великих груп людей в надзвичайній ситуації, особливо при надзвичайному її розвитку і призводить до паніки, «неконтрольованого хаосу», агресивних дій. Особливістю «психології мас» є «особлива афективність», навіюваність, легковірність, переважна довіра чуткам, а не офіційній інформації, «заразність» переживань і переконань. Люди, що складають натовп, втрачають критичне мислення, волю. Маса відкрита впливу і схильна до психозів, неконтрольованого збудження, актів насильства, пограбувань, вбивств, паніки;

-«- «уявної смерті» – ймовірно як рудимент захисної реакції тварин при небезпеці «прикидатися мертвою», спостерігається у окремих людей при емоційному потрясінні і може проявитися відчуттям слабкості, запаморочення, бажанням

злягти і не рухатися, або розвитком емоційного зомління.

Реаніматологія (від лат. «**reanimatio**» - оживлення та грец. «**logos**» - вчення) - медична теоретична дисципліна, що вивчає закономірності настання смерті, профілактики і відновлення згасаючих або тільки що згаслих життєвих функцій організму.

Реаніматолог (від лат. «**reanimatio**» - оживлення та грец. «**logos**» - вчення) - лікар, який володіє практичними навичками реанімації і теоретичними основами реаніматології.

Реанімації етапи – вирізняють п'ять етапів: діагностичний, підготовчий, початковий, виведення із термінального стану (власне реанімація) і охоронно-відновлювальний;

-«- діагностичний – включає оцінку стану прохідності дихальних шляхів, функції дихання, функції кровообігу (див. АВС принцип), а тож стан шийного відділу хребта;

-«- підготовчий – включає підготовку жорсткого ложа для потерпілого, надання йому горизонтального положення на спині, випростання рук вдовж тулуба, звільнення грудної клітки та живота від тиску одягу;

-«- початковий – включає перевірку прохідності дихальних шляхів, відновлення їх прохідності (відкривання рота, видалення чужорідних тіл, глотки, гортані,

трахеї);

-«- виведення із термінального стану – полягає в циклічних діях штучної вентиляції легень та непрямого масажу серця (див. реанімації цикл);

-«- охоронно-відновлювальний – полягає в наданні оживленій людині безпечного положення тіла (див. Безпечні положення потерпілого).

Реанімації задачі – 1. підготовка і відновлення функцій головного мозку, 2. виведення потерпілого з стану клінічної смерті – відновлення самостійного дихання та роботи серця, 3. попередження можливих ускладнень: механічної асфіксії, переломів ребер, закритого пневмотораксу, розриву печінки, гематом міокарду.

Реанімації цикл (-и) – складається з короточасних вдювань повітря (по 2 секунди на одне вдювання) в легені потерпілого (штучна вентиляція легень) і ритмічних натискань (до 1 секунди на одне натискання) на грудину потерпілого (непрямий масаж серця). Оптимальне співвідношення між цими складовими одного циклу, незалежно від кількості учасників реанімації, 2 : 15 – після двох вдювань повітря в легені потерпілого виконати йому п'ятнадцять поштовхів на грудину.

Реанімація (син. оживлення) (від лат. «**reanimatio**» - оживлення) – заходи, спрямовані на відновлення життя людини, яка

перебуває в стані клінічної смерті або іншому періоді термінального стану організму;

-«- ролі трьох учасників – перший виконує штучне дихання, контролює реакцію зіниць і пульс на сонній артерії, інформує партнерів про стан потерпілого («реакція зіниць!», «нема пульсу!», «е пульс!»); другий виконує непрямий масаж серця, подає команду: «вдих!», контролює ефективність вдихання повітря в легені за підніманням передньої стінки грудної клітки та інформує: «вдих пройшов!», «нема вдиху!»; третій піднімає ноги для покращання притоку крові до серця, готується замінити першого учасника, координує дію партнерів. Після 2 – 3 хв., проведення реанімації слід проводити ротацію учасників.

Ребро (-а) (від лат. «costae» - ребро) – парні довгі зігнуті плоскі кістки грудної клітки, які складаються з кісткової частини і реберного хряща; людина має 12 пар ребер.

Ревматизм (від грец. «rheuma» - потік) - загальне інфекційно-алергійне захворювання, що супроводжується запальним ураженням сполучної тканини. Переважно локалізується у серцево-судинній системі та суглобах.

Регенерація (від лат. «regeneratio» - відродження) – поновлення структур організму в процесі життєдіяльності та

відновлення тих структур, які були втрачені внаслідок патологічного процесу. Є універсальною властивістю усього живого, тією чи іншою мірою притаманна всім організмам.

Регуляція (від лат. «regulatio» - упорядкування) – підтримка незмінності чи зміна у бажаному напрямку значення якого – небудь параметра характерного для керованого процесу;

-//- гуморальна – здійснюється через рідкі середовища організму (кров, лімфу, тканинну рідину) за участю біологічно-активних речовин, які виділяються клітинами, тканинами і органами у процесі їх функціонування.

Режим харчування – характеристика харчування, що включає: кількість прийомів їжі, інтервали між окремими прийомами їжі, розподіл енергетичної цінності раціону по прийомах, прийоми їжі у відповідний час доби, розподіл страв та кулінарних виробів по окремих прийомах їжі, маса раціону, тривалість окремого прийому їжі, поведінка людини під час їжі.

Режимно-обмежувальні заходи (медич.) – заходи у загальній системі карантину і (або) обсервації, які здійснюються під керівництвом територіальних надзвичайних протиепідемічних комісій і спрямовані на локалізацію та ліквідацію осередків інфекційної захворюваності.

Резекція (від лат. «resectio» - зрізання) – хірургічне втручання по видаленню частини органа чи анатомічного утворення.

Резервне повітря легень (син. резервний об'єм видиху) – максимальний об'єм повітря, який людина здатна видихнути після звичного видиху (об'єм 1300 мл).

Резервний об'єм вдиху – максимальна кількість повітря, додатково втягнута в легені при глибокому вдиху (приблизно 3000 мл.)

Резервний об'єм видиху – після спокійного вдиху людина здатна видихнути (максимальний видих) біля 1300 мл.

Резистентність (від лат. «resistentia» - опір) – стійкість організму до впливу різноманітних ушкоджуючих факторів;

-//- неспецифічна – здатність організму протистояти дії чужорідних агентів стереотипними механізмами, які філогенетично виникали раніше ніж механізми специфічного (імунного) захисту: шкіра, слизові оболонки, кисла реакція, підвищення температури, кашель, блювання тощо;

-//- специфічна (імунна) – здатність організму розпізнавати, знешкоджувати і елімінувати генетично чужорідні агенти: мікроби, гетерогенні клітини, розчинні тканинні антигени, змінені у антигенному відношенні клітини власного організму.

Резорбція (від лат. «gesorbeo» - поглинати) – 1. (в патології) – розсмоктування некротичних мас, чужорідних тіл, ексудату запалення за участю макрофагів з наступним всмоктуванням речовин у кровonosні і лімфатичні судини; 2. (в фізіології) – див. Всмоктування.

Резус-несумісність – несумісність матері та плода чи донора та реципієнта, яка проявляється розвитком гемолітичної (руйнування еритроцитів) хвороби новонароджених чи післятрансузійних ускладнень (після короткого гострого періоду імунного конфлікту та періоду уявного благополуччя можуть розвинутися ознаки ураження нирок, печінки).

Резус-фактор – особлива антигенна речовина в еритроцитах 85% людей; ці люди визначені як резус позитивні (Rh+), а решта 15%, які не мають в крові резус-фактора – резус негативні (Rh-). При потрапленні резус позитивної крові (еритроцитів) в організм з резус – негативністю в останньому виникає імунний конфлікт, іноді з тяжким наслідком (див. Резус – несумісність).

Рекомпресія (від лат. «re-» - відновлення та «compressio» - стискати) – спосіб лікування кесонної хвороби шляхом поміщення потерпілого в барокамеру з підвищеним атмосферним тиском, який поступово понижується до нормального.

Ректальний (від лат. «rectum intestinum» - пряма кишка) – такий, що має відношення до прямої кишки.

Релаксація (медич.) (від лат. «relaxatio» - розслаблення) – 1. Розслаблення скелетних м'язів; 2. Зняття психічного напруження.

Ремінісценція (від лат. «reminiscentia» - спогад) – властивість пам'яті, яка полягає в неточності відтворення вивченого матеріалу при спробі згадати його відразу після заучування, запам'ятовування.

Ремісія (від лат. «remissio» - зменшення) – тимчасове послаблення або зникнення проявів хвороби при її перебігу.

Рентгенівське випромінювання – електромагнітне випромінювання із довжиною хвилі від 10^{-4} до 10^3 нм, що займає спектральну область між гама- та ультрафіолетовим випромінюванням; має проникаючі властивості та іонізуючу дію.

Реплантація (від лат. «re-» - відновлення та «plantare» - саджати) – пластична хірургічна операція з приживлення відділеної при травмі ділянки тканини, органа або кінцівки на попереднє місце наприклад, при травматичній ампутації.

Реплікація (від лат. «replicatio» - відповідь) – процес біосинтезу дезоксирибонуклеїнової кислоти.

Репозиція (від лат.

«repositio» - повернення на місце) – втручання при переломі, яке має на меті усунути зміщення і зіставлення кісткових уламків для відновлення нормальних анатомічних співвідношень.

Репродуктивна загибель клітин – втрата здатності клітин до розмноження. Головною причиною цього є пошкодження їх генетичного апарату. Такі впливи на клітини організму людини мають іонізуючі випромінювання в дозах, що викликають гостру променеву хворобу.

Репродукція (від лат. «re-» - відновлення та «produco» - створювати) – див. Розмноження.

Респіратор (від лат. «respiratorius» - дихальний) – 1) засіб індивідуального захисту органів дихання (див. Дихальний апарат) людини від шкідливих газів, випаровувань та аерозолів; 2) апарат штучної вентиляції легень (див. Вентиляція легень штучна).

Респіраторне захворювання гостре – загальна назва ряду клінічних подібних гострих інфекційних захворювань, спричинених переважно вірусами, які передаються повітряним механізмом; характеризується запаленням слизової оболонки дихальних шляхів.

Респірація (від лат. «respiratio» - дихання) – дихання, характерне повторністю дій, підкреслює періодичність, циклічність зовнішнього дихання.

Ретикулярна формація (від лат. «formatio reticularis» - сітчасте утворення) – сітка із нервових клітин, яка розташована в центральному відділі стовбура головного мозку і між боковими та задніми рогами спинного мозку; здійснює активацію кори великих півкуль та контроль рефлекторних процесів спинного мозку.

Ретиніт (від лат. «retina» - сітчаста оболонка) – запалення сітківки - внутрішньої оболонки очного яблука.

Рефлекс (-и) (від лат. «reflexus» - відбитий) – реакція – відповідь організму на подразнення, яка здійснюється за участю нервової системи;

-/- безумовні (природжені) – стереотипні природжені реакції організму на впливи зовнішнього і внутрішнього середовища, які здійснюються за допомогою центральної нервової системи. Разом з умовними рефlekсами забезпечують пристосування організму до умов існування;

-/- Бейнбриджа – підвищення тиску крові в порожнистих венах та правому передсерді (рецептори розтягнення) прискорює серцевий ритм (зменшується вплив блукаючого нерва);

-/- больовий – див. Больова реакція, біль;

-/- Даніньї-Ашнера – надавлювання на очні яблука людини вповільнює серцевий ритм;

-/- зіничний – див. Зіничний рефлекс;

-/- рогівковий – див.

Рогівковий рефлекс;

-/- умовні (набуті) – рефлекси, які утворюються на базі безумовних протягом життя індивіда – «життєвий досвід»; вони складають передумову формування свідомості.

Рефлекторна дуга (від лат. «reflexus» - відбитий та «arcus» - вигин) – сукупність утворень необхідних для здійснення рефлекса – реакції організму за участю нервової системи. Складається вона із рецептора, ефектора і з'єднуючих їх нервових структур;

-«- моносинаптична – рефлекторна дуга, яка не має в своєму складі вставних (син. асоціативні, проміжні) нейронів;

-«- полісинаптична – рефлекторна дуга з одним чи декількома вставними нейронами.

Рефлекторна регуляція судинного тонусу – рефлекси, які впливають переважно на зміну судинного тонусу, менше – на роботу серця, і як наслідок, на зміну артеріального тиску, замикаються через судиноруховий центр довгастого мозку. Вони виникають при подразненні механо- та хеморецепторів, розташованих як у кровоносній системі, так і за її межами.

Рецептор (-и) (від лат. «receptor» - той, що приймає) – анатомічне утворення, яке перетворює енергію сприйнятого подразнення в нервовій імпульс;

-«- больові – роздрознення

яких викликає відчуття болю; розташовані переважно в шкірі, слизових та оболонках внутрішніх органів (мозку, печінки, плевра тощо);

-«- **зорові** – палички і ковбочки сітківки ока, роздрознення яких викликає зорове відчуття;

-«- **нюхові** – хеморецептори слизової оболонки верхніх відділів порожнини носа, роздрознення яких викликає відчуття запаху;

-«- **слухові** – див. Кортіів орган;

-«- **смакові** – хеморецептори, роздрознення яких викликає відчуття смаку; локалізуються у слизовій оболонці ротової порожнини, переважно у сосочках язика;

-«- **тактильні** – механорецептори, що сприймають доторкання, тиск і вібрацію;

-«- **температурні** – такі, що реагують на зміни температури оточуючого середовища, вони розташовані у покривах тіла (теплові, холодкові), а також температури тіла – глибоко розташовані теплові рецептори;

-«- **шкіри** – ті, що розташовані у шкірі і забезпечують сприймання механічного, температурного і больового подразнення.

Рецепція (від лат. «receptio» - сприйняття) – процес сприймання і трансформації енергії зовнішнього відносно нервової системи стимулу (подразника) в енергію обміну речовин, який в кінцевому

результаті призводить до виникнення в нервовій тканині електричного потенціалу.

Рецесивність (в генетиці) (від лат. «recessus» - відступ) – властивість одного із генів аельної пари проявлятися фенотипічно в гені – чи гомозиготному стані і не проявлятися в гетерозиготному стані.

Рецидив (від лат. «recidivus» - той, що відновлюється) – повторна поява ознак хвороби після ремісії.

Речовина (від лат. «substantia pharmaceutica» - лікарська речовина) - вид матерії, сукупність дискретних (переривчастих) утворень (атоми, молекули, все те, що з них побудовано).

Рибосоми (від лат. «ribo» - рибонуклеїнова кислота та «» - грец «soma» - тіло) – це гранулоподібні сферичні тільця маленького розміру від 15 до 35 нм.

Ригідність (від лат. «rigidus» - твердий) – стан напруження, твердості або негнучкості м'язів, тканин чи суглобів, що супроводжується обмеженням рухів.

Риніт (від лат. «rhinitis» - запалення носа) – запалення слизової оболонки порожнини носа.

Ринофарингіт (від лат. «rhino-» - носовий та «pharyng» -

глотка) – сполучне запалення слизових оболонок порожнини носа і глотки.

Рівні впливу отруйних речовин на організм – 1. низький – зміни самопочуття або стану здоров'я оборотні, не обмежують діяльності людини (наприклад, кашель, слъзотеча); після припинення контакту з отрутою зміни минають безслідно; 2. небезпечний – оборотні зміни в стані здоров'я потребують обмеження людської діяльності (наприклад, слабкі хімічні опіки); 3. загрозливий – можливі необоротні зміни в стані здоров'я, які потребують негайного припинення людської діяльності; 4. надзвичайно високий – необоротні зміни в організмі людини можуть призвести до її смерті.

Ринорея (від лат. «rhino-» - носовий та грец. «rhone» - витікання) – рясне виділення ексудату слизової оболонки порожнини носа, ознака риніту.

Рогівка (від лат. «cornu» - ріг) – передня прозора частина оболонки очного яблука.

Рогівковий рефлекс – змикання (заплющування) повік при доторканні до рогики; зникає в стані глибокої коми, клінічної смерті.

Рогівковий шар епідермісу – поверхневий прошарок епідермісу, який складається з багатьох рядів рогових пластинок (утворилися внаслідок ороговіння клітин), що містять кератин і пухирці повітря.

Роділля – стан жінки від моменту виникнення пологової діяльності і до кінця пологів.

Розмноження (від лат. «reproductio» - розмноження) – 1. притаманна всім організмам властивість відтворювати собі подібні створіння; 2. здатність відтворювати нове покоління особин того самого виду, властиве всім живим організмам;

-«- статево – при якому потомство утворюється в результаті злиття спеціальних гаплоїдних статевих клітин – гамет (формується у статевих залозах).

Розумова жуйка (син. мудрування нав'язливе) – одна з форм нав'язливих станів при неврозі; проявляється нав'язливим рахуванням, нав'язливим відтворенням у пам'яті забутих імен, прізвищ, визначенням понять тощо.

Рубець (син. шрам) (від лат. cicatrix) – щільне утворення сполучної тканини, яке виникає внаслідок відновлювальної регенерації при закінченні запального процесу; утворюється в третій період загоювання рани.

Рудиментарні органи (від лат. «rudimentum» - зачаток) – органи, змінені (анатомічно і функціонально) внаслідок втрати свого значення в процесі філогенезу.

Рукавички (захисні) - спеціалізовані засоби індивідуального захисту (ЗІЗ), призначені для захисту рук (кистей),

іноді передпліч) від механічних пошкоджень (порізи, стирання), температурних впливів (опіки, холод), хімічних речовин, інфекцій та вібрацій.

Рух (-и) (у фізіології) – переміщення всього організму або окремих його частин;

-«**автоматизовані** – такі, що здійснюються цілеспрямовано без усвідомленого регулювання; внаслідок тренування вони стають розміреними по силі, амплітуді і швидкості;

-«**активний** – такий, що зумовлений роботою м'язів; термін використовується для протиставлення пасивному руху;

С

Сагітальна площина (від лат. «sagitta» - стріла) – вертикальна площина, за допомогою якої уявно (а на трупі фактично) розтинається тіло у напрямку від переду до заду вподовж тіла.

Сагітальна площина тіла (від лат. «sagitta» - стріла) – така, що проходить перпендикулярно до фронтальної і ділить тіло на праву та ліву половини.

Садно (дряпина, подряпина) (від лат. «excoriatio» - саднити) – поверхнєве механічне (часто лінійне) пошкодження ділянки шкіри чи слизової оболонки з наявністю точкового крововиливу. Від мікробного забруднення садно може ускладнитися гнійним запаленням шкіри та глибше розташованих тканин.

-«**довільний** – цілеспрямований рух, контрольований свідомістю;
-«**пасивний** – рух тіла чи його частин за рахунок сили прикладеної ззовні.

Рятівник – будь-яка людина, що врятувала життя чи здоров'я іншій людині чи тварині.

Рятувальник (-и) – особа (-и), яка (-і) за фахом є рятівником (-ами).

Рятувати – усувати загрозу смерті, знищення і т. ін. для когонебудь, чого-небудь; захищати когось, щось від чогось, небезпечного для життя, існування.

Сальмонельоз (від лат. salmonellosis) – гостре інфекційне захворювання бактерійного походження, яке виникає при вживанні харчових продуктів тваринного походження (м'ясо, молоко, яйця, риба), що були заражені прижиттєво, а також при отриманні продуктів, їх зберіганні чи кулінарній обробці; перебігає переважно з порушенням функцій шлунково-кишкового апарату; в умовах надзвичайних ситуацій зростає ймовірність значного поширення.

Сальпінгіт (від грец. «salpinx» - труба) – запалення маткових (фаллопієвих) труб, зазвичай інфекційного походження, яке є частиною запальних захворювань органів малого таза.

Сальпінгоофорит (від грец. «salpinx» - труба та «oophoron» - яєчник) – запалення яєчників і маткових труб.

Сальтаціонізм (від лат. «saltus» - стрибок) – стрибкоподібні різкі еволюційні зміни, які викликають виникнення нових систематичних груп організмів (видів, родів і т. д.).

Самодопомога – здатність людини самостійно або за підтримки фахівців зміцнювати фізичне та ментальне здоров'я, запобігати хворобам і справлятися зі стресом.

Самозбереження – діяльність людини, спрямована на збереження власного організму і себе як особистості; воно може бути інстинктивне і свідоме, набуває лютством у процесі суспільного життя.

Самопочуття – загальний фізичний та душевний стан людини, який залежить від її здоров'я і настрою в даний момент.

Саморегуляція (від грец. «autos» - сам та лат. «regulo» - направляти) – це властивість екосистеми автоматично встановлювати і підтримувати на певному рівні чисельність популяції, співвідношення статей та інше.

Самоспинення кровотечі – це захисна реакція організму, яка включає рефлексорний спазм стінок ушкоджених судин і зсідання

крові з утворенням згустків (тромбів), що закупорюють просвіт судин, які кровоточать.

Санаторій (від лат. «sanatorius» - лікувальний) – лікувально–профілактичний стаціонарний заклад, в якому лікування проводиться за допомогою природних факторів у поєднанні з іншими лікувальними заходами.

Санація (від лат. «sanatio» - оздоровлення) – система лікувально–профілактичних заходів, спрямованих на оздоровлення організму.

Санітарія (від лат. «sanitas» - здоров'я) – сукупність практичних заходів, спрямованих на реалізацію гігієнічних норм і вимог.

Санітарна обробка – 1) в епідеміології – сукупність заходів, які проводяться з метою звільнення поверхні тіла людини, її одягу, речей і житла від збудників інфекційних хвороб і (або) їх переносників; 2) у медицині катастроф – частина спеціальної обробки, яка включає заходи з видалення з поверхні тіла людини біологічних засобів ураження, радіоактивних (див. Радіаційне ураження) або отруйних (див. Отруєння) речовин.

Санітарна освіта – система поширення медичних і санітарно–гігієнічних знань, а також формування гігієнічних навичок, підвищення санітарної культури населення з метою збереження і зміцнення його здоров'я.

Санітарна охорона – система державних санітарно–гігієнічних і протиепідемічних заходів, спрямованих на попередження забруднення оточуючого середовища і обмеження впливу його неблаготворних факторів на здоров'я населення;

-«- **території** – комплекс адміністративних і санітарно–протиепідемічних заходів попередження завозу (заносу) в державу карантинних інфекцій (див. Карантинні інфекції);

-«- **харчових продуктів** – комплекс заходів із забезпечення високої харчової цінності та безпечності харчових продуктів.

Санітарна очистка – система заходів зі збирання, зберігання, видалення з місць поселення і знезараження відходів.

Санітарний одяг – такий, що запобігає поширенню заразного агента (збудника інфекційних захворювань) від джерела (наприклад, носій) в оточуюче середовище; це можуть бути санітарний халат, санітарна шапочка (косинка), санітарні рукавички та інше.

Санітарний нагляд – система постійного спостереження за виконанням підприємствами, закладами і окремими особами санітарних та протиепідемічних норм і правил; здійснюється органами санітарно – епідемічної служби;

-«- **попереджувальний** – такий, що виконується на етапах проектування і

будівництва нових об'єктів, їх реконструкції, зміни технологічних процесів, а також контроль за відповідністю продуктів харчування і промислових виробів санітарним нормам і вимогам;

-«- **поточний** – такий, що проводиться з метою оцінки санітарного стану населених місць і діючих об'єктів, дотримання на них санітарних норм і правил.

Санітарні втрати – поранені та хворі, які втратили працездатність (боездатність) не менше ніж на одну добу внаслідок надзвичайної ситуації, впливу різних видів зброї та звернулися до медичних пунктів або лікувальних закладів.

Санітарні наслідки – загальна характеристика спричинених надзвичайною ситуацією втрат, чисельності і складу населення, стану його здоров'я, санітарного благоустрою населених місць і системи охорони здоров'я.

Санітарні норми – нормативні документи, які встановлюють мінімальні та (або) граничні значення деяких кількісних показників, що характеризують фактори оточуючого середовища; є основою попереджувального й поточного санітарного нагляду.

Санітарні правила – директивні акти по санітарно – протиепідемічних заходах, у яких викладені санітарні вимоги, обов'язкові для виконання усіма

відомствами, підприємствами, закладами і окремими особами.

Санітарно-гігієнічна

обстановка – комплексна характеристика факторів оточуючого середовища, які впливають на здоров'я і працездатність людей.

Санітарно-гігієнічний стан – рівень санітарного благополуччя, який визначається ступенем відповідності гігієнічним вимогам умов харчування, водопостачання, проживання, праці та інших факторів, що здатні впливати на здоров'я і працездатність людей.

Санітарно-епідеміологічна

служба – система установ, які здійснюють санітарний нагляд, а також проведення санітарно-профілактичних і протиепідемічних заходів, спрямованих на охорону здоров'я населення.

Санітарно-епідемічний стан району надзвичайної ситуації – результуючим показником такого стану є здоров'я населення; він може бути оцінений як благополучний, нестабільний, неблагополучний, надзвичайний;

-«- **благополучний** – інфекційні захворювання серед населення відсутні або трапляються поодинокі випадки захворювання, які не пов'язані між собою;

-«- **надзвичайний** – виникає епідемія або відзначаються групові захворювання особливо небезпечними інфекціями;

-«- **несприятливий** – виникають групові інфекційні

захворювання з тенденцією до подальшого розповсюдження або трапляються поодинокі випадки захворювання на особливо небезпечні інфекційні хвороби (холера, сибірка, чума тощо);

-«- **нестабільний** – серед населення виникають окремі, раніше не зареєстровані інфекційні захворювання, або групові захворювання без подальшого розповсюдження, тобто без ознак епідемії.

Санологія (від лат. «sanitas» - здоров'я та грец. «logos» - вчення) – наука оздоровлення.

Сатурація (медич.) (від лат. «saturatio» - насичення) – насичення рідин і тканин організму газом (переважно азотом) в умовах підвищеного барометричного тиску.

Свербіж (або Пруритус) (від лат. «pruritus» - свербіти) – відчуття, яке викликає потребу чухати певні ділянки тіла; може бути симптомом окремих інфекційних захворювань, алергійних реакцій, уражень нервової системи чи психіки;

-«- **шкірний** – своєрідне відчуття в шкірі, викликає потребу почухати; у виникненні його бере участь увесь чуттєвий апарат шкіри. Таке відчуття має поліетіологічну основу і може бути наслідком захворювання крові, обмінних і судинних порушень, ураження печінки, нирок, підшлункової залози, хіміотерапії та інше.

Світлобоязнь (або Фотофобія) – це патологічна підвищена чутливість очей до світла, при якій звичайне або яскраве освітлення викликає біль, дискомфорт, сльозотечу та мимовільне примруження.

Себорея (від лат. «sebum» - сало та грец. «rhoia» - витікати) – хвороба, пов'язана із порушенням функції сальних залоз, яка характеризується переважно посиленням виділенням неповноцінного шкірного сала.

Сегмент спинного мозку – ділянка спинного мозку, яка дає початок одній парі спинномозкових нервів; межі сегмента спинного мозку визначають по виходу переднього і заднього корінців спинномозкового нерва; у людини виокремлюють 31 сегмент спинного мозку.

Седативні засоби (син. заспокійливі засоби) (**від лат. «sedatio» - заспокоєння**) – лікарські засоби, які мають загальну заспокійливу дію на центральну нервову систему, наприклад, препарати валеріани, пустирника та інші.

Секрет (від лат. «secretus» - відокремлений) – специфічний продукт клітини, який виділяється на поверхню епітелію (наприклад, слина, інші травні соки) або у внутрішнє середовище організму (наприклад, гормон) і виконує визначену функцію в організмі (наприклад, каталітичну – ферменти; регуляторну – гормони).

Секреція (від лат. «secretio»

- відділення) – фізіологічний процес утворення і виділення залозами особливих речовин, необхідних для життєдіяльності організму;

-«- внутрішня – виділення секреторних речовин у внутрішнє середовище організму; наприклад, гормони;
-«- зовнішня – виділення секреторних речовин на поверхню епітелію; наприклад, травних соків.

Селезінка (від лат. «lien» - селезінка) – орган лімфатичної системи, який виконує функції кровотворення, вироблення антитіл, руйнування еритроцитів, тромбоцитів.

Сенільний (від лат. «senex» - старий) – старечий, такий, що відноситься до старості, типовий для старості.

Сенсорна система (син. чуттєва система) – див. Аналізатор.

Сенсорний (від лат. «sensus» - відчуття) – чуттєвий, такий, що пов'язаний з відображенням дійсності за допомогою відчуттів і сприймань.

Сепсис (від грец. «sepsis» - гниття) – тяжке інфекційне захворювання, яке виникає при поширенні інфекції з місцевого гнійного осередку з потоком крові по всьому організму.

Серветка (медич.) (від лат. «salve» - будь здоровим) – невеликий (звичайно прямокутний) шматок марлі (інколи іншої

тканини), який незараженим використовують для закривання рани.

Серединна лінія (задня) – вертикальна лінія, що умовно проводиться по остистих відростках хребців; послуговує анатомо-топографічним орієнтиром.

Серединна лінія (передня) – вертикальна лінія тіла, умовно проведена посередині груднини, а також через кінчик носа і пуп; служить анатомо-топографічним орієнтиром.

Серединна площа (медіана) – сагітальна площа, яка проходить безпосередньо по середині тіла і поділяє його на дві симетричні половини, праву і ліву.

Середостіння (син. осердя) (від лат. «**mediastinus**» - посередник) – частина грудної порожнини людини, яка розташована між правим та лівим плевральними мішками, обмежене спереду грудиною, ззаду грудним відділом хребта, знизу діафрагмою, зверху верхнім отвором грудної клітки і в якій розташоване серце, бронхи, стравохід і т. ін.

Серозна оболонка (від лат. «**serum**» - сироватка) – оболонка, яка вистеляє стінки порожнин тулуба, покриваючи розташовані в них органи і складається із щільної волокнистої сполучної тканини, покритої мезотелієм; так влаштовані очеревина, плевра, серозний перикард і білкова оболонка яєчка.

Серце (від грец. «**cardia**» - серце) – фіброзно-м'язовий орган кровоносної системи з порожнинами конусоподібної форми, розташований у грудній клітці, скорочення якого забезпечують рух крові по судинах.

Серцебиття – відчуття збільшення частоти або посилення діяльності серця.

Серцева автоматія – періодичні збудження в серці, які виникають під впливом перебігу фізіологічних процесів у ньому.

Серцева недостатність – нездатність серця забезпечити адекватне кровопостачання органам без додаткових компенсаторних механізмів;

-«- **гостра** – нездатність серця забезпечити потрібний рівень кровообігу органів без додаткових механізмів компенсації; проявляється нападом задишки (серцевої астми) – хворий збуджений, ловить повітря ротом, шкіра бліда із проявами синюшності, волога (чоло, шия, груди, спина). Може виникати при гіпертонічній хворобі; інфаркті міокарду та інших перевантаженнях серцевого м'яза.

Серцева провідна система – сукупність «атипових» м'язових клітин здатних до спонтанної ритмічної активності, що спонукає до автоматичної роботи серця (див. Автоматія серця); складається ця система із пазушно-передсерцевого та

передсердно-шлункового вузлів провідних м'язових волокон.

Серцевий індекс – показник роботи серця, відношення хвилинного об'єму до площі поверхні тіла.

Серцевий цикл – 1) складається із фази скорочення серцевого м'яза (триває 0,4 с) і фази його розслаблення (триває 0,4 с). У фазі скорочення перші 0,1 с скорочуються передсердя (потім 0,7 с - розслаблені), а наступні 0,3 с скорочуються шлуночки (потім 0,5 с - розслаблені). Увесь серцевий цикл триває 0,8 с; 2) сукупність електричних, механічних і біохімічних процесів, які відбуваються у серці на протязі одного повного циклу скорочення і розслаблення. Цикл складається із систоли передсердь, систоли шлуночків і загальної паузи (діастоли).

Серцеві глікозиди – лікарські речовини рослинного походження, які вибірково діють на серце (посилюють його скорочення, подовжують діастолу, пригнічують функцію провідної серцевої системи).

Серцево-судинна недостатність – це поєднання серцевої і судинної недостатності, сполучених спільністю причини і розвитку недуг.

Серцево-судинна система – замкнена (кров ніде безпосередньо не доторкується з тканинами) судинна сітка, яка пронизує всі органи і тканини та має центрально розташований насос –

серце.

Серцево-судинні засоби – лікарські засоби, які застосовуються при захворюваннях серця і судин, наприклад, знеболювальні при болю в серці, тискпонижуючі препарати тощо.

Серцево-легенева реанімація – комплекс невідкладних заходів, спрямованих на відновлення кровообігу та дихання у людини, в якій відбулась зупинка серця або дихання.

Сеча (від лат. *urina*) – рідина, яка утворюється в нирках. Із сечею виводяться з організму кінцеві продукти розщеплення азотовмісних речовин: сечовина, сечова кислота, аміак, креатинін, а також надлишки води, різноманітних солей, органічних сполук (наприклад, цукор), чужорідні речовини тощо;

-//- вторинна – утворюється із сечі первинної в канальцевій системі нефрона; відрізняється від первинної відсутністю речовин (білок, глюкоза, значна частина натрію та інше), які засвоюються в відділах канальців, близько розташованих до нервових клубочків;

-//- первинна – рідина, що утворюється внаслідок ультрафільтрації плазми крові в ниркових клубочках; від плазми відрізняється низьким вмістом колоїдів, у першу чергу, білків.

Сечівник (від лат. *urethra*) –

частина сечового шляху, призначена для періодичного виведення сечі з сечового міхура назовні. Він має різну будову в чоловіків та жінок;

-«- **жіночий** – коротка (близько 3 см) пряма і широка трубка, яка починається внутрішнім отвором у сечовому міхурі і закінчується зовнішнім отвором, що розміщений на 2 см нижче та назад від клітора, в переддвер'ї піхви;

-«- **чоловічий** – нерівномірно розширена трубка довжиною 18-20 см, по якій виводиться сеча та сім'яна рідина; починається внутрішнім отвором у сечовому міхурі і закінчується на верхівці головки статевого члена зовнішнім отвором.

Сечовиділення (від лат. «diuresis» - виділяти) – фізіологічний процес накопичення сечі в ниркових порожнинах (чашечки і миски), сечоводах та сечовому міхурі та періодичного її видалення назовні через сечівник.

Сечовидільна система – така, що утворює сечу (нирка) і виводить її (сечоводи, сечовий міхур, сечівник).

Сечовий міхур (від лат. vesica urinaria) – належить до сечостатевого апарату, який розташований в малому тазу; в ньому відбувається накопичення відтікаючої із нирок сечі і періодичне її виділення через сечівник назовні.

Сечовід (від лат. ureter) – трубчасте утворення діаметром 3-

8 мм та близько 30 см завдовжки, яке з'єднує ниркову миску з сечовим міхуром.

Сечоутворення – процес утворення в нирках сечі з плазми крові внаслідок фільтрації її в ниркових клубочках.

Сечогінні засоби – лікарські засоби, які посилюють виділення солей і води із сечею та зменшують вміст рідини в тканинах і порожнинах організму (наприклад, фуросемід та інші). При гострих отруєннях використовуються для прискорення виведення отрути з організму.

Сечова кислота (від лат. acidum uricum) – кінцевий продукт пуринового обміну (розщеплення в клітинах нуклеїнових кислот, аденозинфосфорних кислот, деяких біологічно активних речовин); виводиться переважно із сечею.

Сечовина (або Карбамід) – кінцевий продукт білкового обміну (розщеплення в клітинах амінокислот), який виділяється переважно із сечею.

Сигнальна система (фізіол.) – створення чуттєвого образу подразника за допомогою кори головного мозку;

-«- **друга** – властивий лише людям тип вищої нервової діяльності, коли створення чуттєвого образу предметів і явищ відбувається під впливом мовних (словесних) сигналів; при цьому узагальнення формується на

основи глибокого аналізу суттєвих ознак сприйнятого першою сигнальною системою;

-«- **перша** – властивий тваринам і людям тип вищої нервової діяльності, коли створення чуттєвого образу предметів і явищ відбувається під впливом конкретних подразників (світло, звук, тиск, механічна дія тощо); при цьому узагальнення формується фактичними чуттєвими ознаками, без глибокого аналізу – виокремлення суттєвих ознак.

Симпатикотонія (від грец. «sympathes» - сприйнятливий та «tonos» - напруга) – переважання тону симпатичної частини вегетативної нервової системи над тонусом її парасимпатичної частини.

Симптом (від грец. «symptoma» - ознака) – будь-яка відчутна зміна в організмі або його функціях, виявлена на основі скарг хворого (суб'єктивний симптом) чи знайдена при обстеженні (об'єктивний);

-«- **«Івана-покивана»** – після непритомності потерпілий не може лежати від посилення болю (наприклад, в животі, попереку, голові тощо), при спробі встати чи сісти – знову втрачає свідомість; є підставою для підозри внутрішньої кровотечі;

-«- **кашлевий** – поява або посилення болю в животі під час кашлю хворого; ознака запалення очеревини (перитоніту);

-«- **об'єктивний** – такий, що виявляється при обстежуванні хворого (огляд, пальпація, аускультация, лабораторні та рентгенологічні дослідження тощо);

-«- **«окулярів»** – гематома м'яких тканин навколо одного чи обох очей, може бути при переломах основи черепа;

-«- **суб'єктивний** – такий, що виявляється при опитуванні хворого: скарги на біль, нудоту, запаморочення та інші незвичні відчуття та переживання;

-«- **Сітковського** – посилення болю в правій пахвинній ділянці живота після повертання хворого на лівий бік у положенні лежачи; ознака гострого апендициту;

-«- **Щоткіна-Блюмберга** – див. Боткіна-Блюмберга симптом.

Симфіз (від грец. «symphysis» - зрощення) – сполучення кісток за допомогою хряща, в якому міститься щілопоподібна порожнина. Такі утворення з'єднують деякі кістки груднини, хребці та лобкові кістки.

Синапс (від грец. «synapsis» - з'єднання) – місце функціонального контакту кінцевого утворення (аксональна терміналь) галузки аксона з тілом другого нейрона чи іншим збудливим утворенням (м'язове волокно, клітинні залози); складається із пресинаптичної мембрани аксональної терміналі, післясинаптичної мембрани виконавчої структури і синаптичної щілини в яку вивільняється

медіатор із терміналі; забезпечує передачу нервового імпульсу із збереженням, зміцненням або зникненням його інформаційного значення.

Синдром (від грец. «syndromon» - скупчення) – сполучення (сукупність) ознак, що характеризують ту чи іншу хворобу з єдиним патогенетичним походженням;

-«- **гіперкінетичний** – психопатологічний розлад у вигляді рухового збудження з перевагою невимушених та експресивних (міміка, жестикуляція) рухів;

-«- **легені при вибуху** – під дією вибухової хвилі може різко підвищуватися тиск у повітроносних шляхах і призвести до розриву легені. При цьому відбувається вихід повітря в периаальвелярні простори. Наслідком може бути пневмоторакс, пневмомедіастеніт, підшкірна емфізема, пневмоперикардит, пневмоперитоніт. При розриві легеневих вен повітря може всмоктуватися у кров'яне русло і спричиняти повітряні емболії артерій;

-«- **набутого імунного дефіциту (СНІД)** – збудник захворювання вірус імунodefіциту людини (див. ВІЛ-інфекція). Він руйнує лімфоцити і знижує імунний захист організму: протівірусний; протимікробний, протипухлинний;

-«- **невротичний** – див. Невротичний синдром;

-«- **позиційний** – виникає у

випадку тривалого перебування у вимушеному нерухомому положенні (відсутність свідомості, вимушені умови);

-«- **тривалого стиснення** – сукупність патологічних ознак, що виникають внаслідок тривалого стиснення тканин і супроводжується припиненням в них кровотечі та виникнення процесів відмирання.

Синдром порушення дихання при неврозах – найбільш характерний і поширений серед дихальних розладів при неврозах; типовими симптомами є: тяжке відчуття задишки – відчуття нестачі повітря, відсутність відчуття повноцінного вдиху («насичення повітрям»), аритмія дихальних рухів.

Синестезія (від грец. «syn» - разом та «aesthesia» - відчуття) – явище, пов'язане із виникненням при подразненні органу чуття (рецептора) поряд із адекватними якими-небудь відчуттями (наприклад, відчуття кольору при прослуховуванні музики, відчуття картин як музики тощо).

Синергізм (від грец. «synergos» - той, що співпрацює) – спільна дія двох або більше ліків, м'язів чи органів, при якій їхній сумарний ефект значно переважає просту суму окремих дій.

Синкопе (від грец. «synkopē» - скорочення) – див. Непритомність.

Синовіальна сумка (від лат.

bursa synovialis) – щілиноподібна порожнина, вистелена синовіальною оболонкою і містить синовіальну рідину; розташовані у місцях найбільшого тертя під шкірою, м'язами, фасціями і сухожилками.

Синовіальна оболонка (від лат. membrana synovialis) – прошарок ендотеліальних клітин і підлеглої пухкої, неоформленої, волокнистої сполучної тканини; яка вистилає порожнину суглоба, сухожилкової піхви або синовіальної сумки.

Синовіальна рідина (від лат. synovia) – тягуча рідина, яка виділяється синовіальною оболонкою в порожнину суглоба і забезпечує поверхні змащуванням та поживними речовинами суглобові хрящі.

Сироватка імунна – сироватка крові, яку отримано від людини чи тварини, імунізованих яким–небудь антигеном і яка містить антитіла до цього антигену; застосовується в якості лікувального або діагностичного засобу.

Сироватка крові – плазма крові без білка фібрину; імунна сироватка (має відповідні антитіла) використовується для діагностики, лікування або щеплення, зокрема проти правця – небезпечної ранової інфекції.

Сироваткова хвороба – алергійне захворювання, яке виникає після парентерального введення чужерідного білка (великі дози). Інкубаційний період триває

від декількох до 20 діб. Проявляється гарячкою, біллу в суглобах, висипцями (спочатку в місцях ін'єкції, а пізніше–ширше), збільшенням регіональних лімфатичних вузлів. Гостра форма (негайна реакція) перебігає у вигляді шоку.

Сироп (від лат. sirupus) – рідка лікарська форма, яка являє собою суміш лікарського засобу із концентрованим розчином цукру чи іншої солодкої речовини.

Система – 1) сукупність будь-яких елементів, які взаємодіють між собою таким чином, що розцінюються як єдине функціональне й аналітичне ціле; 2) сукупність органів і (або) тканин, взаємопов'язаних аналітично і (або) функціонально;

-«- **відкрита** – та, що обмінюється речовиною і енергією із оточуючим середовищем; такою є всякий організм;

-«- **друга сигнальна** – характерна лише для людини, в якій слово відіграє роль не просто умовного подразника, а його сигналу, тобто воно є сигналом сигналу;

-«- **лімбічна** – морфологічно функціональне об'єднання філогенетично старих відділів переднього мозку;

-«- **органів** – сукупність органів, взаємопов'язаних анатомічно і функціонально;

-«- **перша сигнальна** – характерна для високоорганізованих тварин і людини, є основним фізіологічним механізмом

діяльності головного мозку.

Система екстреної медичної допомоги – сукупність закладів охорони здоров'я та їх структурних одиниць, які забезпечують організацію та надання екстреної медичної допомоги, у тому числі під час виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків (чинне з 01.01.2013 року).

Системогенез (від грец. «systema» - ціле та «genesis» - розвиток) – вчення про процеси вибіркового розвитку функціональних систем організму в онтогенезі.

Систола (від грец. «systolé» - стискання) – фаза серцевого циклу – скорочення м'язів серця після їх розслаблення (діастоли).

Систолічний тиск – найбільш високий рівень тиску в період систоли серця, коли кров зустрічає опір стінок артерій і маси крові артеріального русла; таке підвищення тиску в артеріях супроводжується розтягуванням їх стінок.

Сифіліс (від лат. Syphilus) – хронічне венеричне захворювання, яке спричиняється блідою трепонемою з хвилеподібною зміною активних проявів із періодами прихованого перебігу інфекційного процесу; характеризується ураженням шкіри і слизових оболонок, внутрішніх органів, кісток, нервової системи;

-«- вроджений – зараження плода відбувається від хворої матері в період його внутрішньоутробного розвитку;

-«- вторинний – стадія розвитку, коли з током крові збудник поширюється із первинного осередку по організму і характеризується поліморфними висипцями (вузлики, плями, гнійнички) на шкірі і слизових оболонках; інколи перебігає приховано;

-«- первинний – початкова стадія, яка характеризується утворенням твердого шанкру і збільшенням регіональних лімфовузлів;

-«- третинний – характеризується деструктивними ураженнями внутрішніх органів і нервової системи із виникненням в них гум.

Сідниці – опуклості в нижній частині задньої поверхні тулуба, які складаються переважно із м'язів і прикривають таз і кульшовий суглоб та відокремлені від стегна сідничними борознами.

Сім'явиносна протока (від лат. «semen» - сім'я, «deferens» - виводити та «ductus» - протока) – циліндрична трубка, довжиною 40-50 см і товщиною понад 2 мм; відходить від придатка яєчка, піднімається до сечового міхура і в ділянці передміхурової залози утворює сім'явипорскувальну протоку, яка відкривається в початкову (передміхурову) частину сечівника.

Сінкопальне утоплення – див. Утоплення вторинне. Цей вид утоплення виникає при емоційному шоку безпосередньо перед (або в момент) занурювання у воду, при падінні з великої висоти, дії дуже

холодної води на шкіру і рецептори верхніх дихальних шляхів. У врятованих спостерігаються ознаки клінічної смерті, різка блідість («бліда асфіксія»), а не синюшність. З дихальних шляхів рідина не виділяється («сухе утоплення»). В такому випадку тратити час на видалення води, якої може і не бути в дихальних шляхах, не варто, необхідно відразу приступити до штучної вентиляції легень та непрямомасажу серця.

Ціра речовина (від лат. substantia grisea) – ділянки головного і спинного мозку, що містять скопичення тіл нейронів; їхні відростки утворюють білу речовину мозку.

Сітківка ока (від лат. retina) – внутрішня оболонка очного яблука, яка містить фоторецепторні клітини і є периферійною частиною здорового аналізатора.

Скарлатина (від лат. «scarlatium» - червоний) - гостре інфекційне захворювання, що характеризується симптомами загальної інтоксикації, ангіною та висипанням на шкірі.

Скелет (від лат. skeleton) – система щільних, сполучнотканинних, переважно кісткових, утворень, які складають скелет організму і виконують функції опори та захисту;

-«- вільної верхньої кінцівки
– плечова кістка, кістки передпліччя (променева, ліктьова), кисть (8 кісток зап'ястка, 5 кісток п'ястка, пальці – кожен палець (крім

першого) має три фаланги (ближню, середню та кінцеву). Великий палець має дві фаланги (ближню та кінцеву);
-«- вільної нижньої кінцівки – стегнова, надколінок, дві кістки гомілки (великогомілкова і малогомілкова), стопа (7 кісток заплесни, 5 кісток плесни, пальці – кожен палець (крім першого) складається з ближньої, середньої та кінцевої фаланг. У першого пальця середньої фаланги немає;

-«- голови (череп) – поділяють на дві частини: мозкову і лицеву;

-«- лицевої частини – непарні кістки: нижня щелепа, леміш і парні: верхня щелепа, піднебінна, вилична, носова, слізна, нижня носова раковина;

-«- мозкової частини – непарні кістки: потилична, клиноподібна, лобова, решітчаста і парні: вискова, тім'яна;

-«- поясу верхньої кінцівки – складається з парних лопатки і ключиці;

-«- поясу нижньої кінцівки – складається з тазових кісток (парні), які утворюються у 20-22 роки внаслідок повного зрощення клубової, сідничної та лобкової кісток;

-«- ребра – 12 пар ребер, із них: 7 верхніх ребер хрящем з'єднані безпосередньо з грудиною – справжні ребра; восьмі, дев'яті і десяті ребра хрящами приєднані до хрящів попередніх ребер – несправжні ребра; одинадцяті та дванадцяті ребра мають вільні

кінці – коливні ребра;
-«**хребтового стовпа** – 31-35 хребців, із них: 7 шийні, 12 грудні, 5 поперекові, 5 крижові та 1-5 куприкові.

Склера (від лат. «**sklēros**» - **твердий**) – непрозора частина фіброзної оболонки очного яблука (див. Оболонка білкова).

Склисте тіло (від лат. «**vitreus**» - **скло**) – драглиста речовина в порожнині очного яблука між кристаликом і сітківкою.

Сколіоз (від грец. «**skoliosis**» - **викривлення**) – це захворювання опірно – рухового апарату, для якого характерне стійке викривлення хребтового стовпа вбік; може бути наслідком травми. Призводить до функціональних порушень роботи органів грудної клітки, а також косметичних дефектів.

Скотома (від грец. «**skotos**» - **темрява**) – обмежена ділянка випадіння або зниження зору («сліпа пляма») у полі зору, оточену зонами нормальної видимості.

Скрита (син. інапаратна) **форма інфекційного процесу** – вид безсимптомного інфекційного процесу, коли у практично здорової людини виявляються специфічні антитіла до збудника інфекційного захворювання, яке відсутнє в анамнезі.

Скринінг (від **англ.** «**screening**» - **відбір**) - проведення простих і безпечних досліджень

великих груп населення з метою виділення груп ризику розвитку тієї чи іншої патології.

Скроня (від лат. «**tempus**» - **скроня**) – бокова частина черепа від вуха до лоба.

Слиз (від лат. «**mucus**» - **слиз**) – речовина рослинного, тваринного чи мікробного походження, яке утворює в'язкі розчини. В організмі людини він є продуктом секреції слизових залоз, які звожують поверхню слизових оболонок дихальних шляхів, травного каналу, сечостатевої системи, середнього вуха тощо.

Слизова оболонка (від лат. «**tunica**» - **оболонка** та «**mucosa**» - **слизова**) – внутрішній шар стінок порожнистих органів травної, дихальної і сечостатевої систем, поверхня якого покрита слизом, що виробляється залозами, розташованими в самій слизовій оболонці.

Слизова пробка (від лат. **mucus plug**) – захисний згусток густого цервікального слизу, який утворюється в шийці матки під час вагітності. Він функціонує як бар'єр, що закриває цервікальний канал, захищаючи матку та ембріон від бактерій та інфекцій.

Слина (від лат. «**saliva**» - **слина**) – це змішаний секрет чисельних залоз порожнин рота; великими є три: під'язикова, піднижньощелепна, привушна.

Сліпа пляма – центральне місце на сітківці входу зорового

нерва в очне яблуко – сосок зорового нерва, який не містить фоторецепторів і тому не чутливий до світла.

Сліпота (або Амавроз) – повна відсутність зору та будь-яких світлових відчуттів; людина не лише нічого не бачить, а й не відрізняє світло від темряви.

Слухова сенсорна система – дуже складний і тонкий механізм, який працює безупинно, навіть коли людина спить.

Слухова труба (або Євстахієва труба) (від лат. **tuba Eustachii**) – кістково-хрящовий канал, що сполучає барабанну порожнину (середнє вухо) із носовою частиною глотки.

Слуховий прохід зовнішній – кістково-хрящовий канал від вушної раковини до перетинки барабанної; є частиною зовнішнього вуха, проводить повітряні коливання до середнього вуха.

Смак – 1) вид відчуття (лише солодке, гірке, кисле, солоне) і сприйняття, в який входить і відчуття запаху; 2) це сприйняття смакових властивостей речовин, які потрапляють на рецептори язика і порожнини рота.

Смерть – незворотне припинення життєдіяльності організму, яке є неминучою заключною стадією його індивідуального існування;

-«- **біологічна** – незворотне припинення життєдіяльності організму, яке є неминучим в

існуванні індивідуума;

-«- **індивідуальна** – стан організму на початку проміжного життя, коли відмирають клітини кори головного мозку (декортикація),

а життєздатність інших органів і тканин, в тому числі й нейронів стовбурної частини головного мозку, ще збережена.

Тривалість такого стану 3 – 5 хвилин. Людина, оживлена в цей період, здатна жити, але без свідомості, тому такий стан дістав назву «духовна смерть», «соціальна смерть»;

-«- **клінічна** – термінальний стан, який настає в перші 4 – 6 хв., після припинення серцевої діяльності і дихання; триває до виникнення незворотних змін в центральній нервовій системі (див. Смерть біологічна);

-«- **мнима** (син. позірна, уявна) – стан організму, що схожий на стан мертвого при наявності малопомітного дихання та роботи серця;

-«- **ненасильницька** – смерть від захворювань, старечої немічності чи фізичного і фізіологічного недорозвитку;

-«- **насильницька** – випадки смерті під впливом різних чинників зовнішнього середовища; наприклад, механічних, термічних, хімічних, електричних тощо;

-«- **раптова** – смерть не насильницька, неочікувано настає на фоні, здавалось би, здоров'я; наприклад, при інфаркті міокарда, гострому крововиливу в головний мозок тощо;

-«- **раптова дітей** – синдром

апное немовлят до року, в яких фізіологічний стан під час сну буває таким, що інколи може зупинитися дихання. Звичайно воно відновлюється самостійно, якщо дитина лежить на спині чи на боці. При положенні її на животі дихання може не відновитися; -«- **соціальна** (син. духовна) – втрата людиною всіх умовних рефлексів та здатності до їх утворення після реанімації внаслідок відмирання клітин кори головного мозку (див. Декортикація); проявляється неспроможність людини до повноцінного людського існування.

Смерть мозку – некроз всього головного мозку при збереженні функцій серця і газообміну за допомогою безперервної штучної вентиляції легень.

СНІД – див. Синдром набутого імунного дефіциту.

Соматична нервова система (від грец. «soma» - тіло) – частина центральної і периферійної нервової системи, які мають відношення до сприймання роздразнень із зовнішнього середовища рухового апарату та виконання рухових реакцій на такі роздразнення.

Соматогенна реакція – психічний розлад, що виникає в період яких-небудь захворювань внутрішніх органів чи інших (не психічних) захворювань.

Сомнамбулізм (від лат. «somnus» - сон та «ambulo» -

ходити) – сноходіння, що виникає під час глибокого повільного сну. Повністю збережена координація рухів і чуття. Характерна повна амнезія на весь період сноходіння. Часто буває в дитячому і молодому віці, в емоційно чутливих особистостей, а також при окремих захворюваннях.

Сон (від лат. «somnus» - сон) – фізіологічний стан спокою організму людини, що настає періодично і супроводжується повною або частковою втратою свідомості й ослабленням ряду функцій і процесів.

Сонливість (син. сомноленція) (від лат. «somnus» - сон та «lentus» - повільний) – бажання заснути, яке поєднано із загальним пониженням активності, уповільненням перебігу психічних процесів, послабленням м'язового тону.

Сонячне сплетіння (син. черевне сплетіння) (від лат. «solaris» - сонячний та «plexus» - сплетіння) – нервове сплетіння, яке розташоване на черевному стовбурі аорти; при різкому подразненні сплетіння (наприклад, удар в надчеревну ділянку живота) може спричинити втрату свідомості внаслідок значного пониження тиску крові.

Сонячний удар (від лат. «apoplexia solaris) – гостре захворювання, яке виникає внаслідок безпосереднього впливу сонячних променів на непокриту голову. 99% теплових променів затримується кістками і шкірою, 1% – проникає через кістки черепа і

може спричинити нагрів і гіперемію мозкових оболонок і тканини мозку. Клінічно може проявлятися: відчуттям розбитості, млявості, головного болю, запаморочення, мерехтіння перед очима, розладом зору, шумом у вухах, нудотою, інколи блюванням. Почервоніння шкіри обличчя і голови супроводжується підвищенням температури тіла до 38-40°C, частим пульсом і диханням, рясним потом. Смерть може настати від паралічу дихального і серцево-судинного центрів.

Соляна кислота – див. Хлоридна кислота.

Сорбція (від лат. «sorbeo» - поглинати) – поглинання твердим тілом або рідиною (сорбенти) яких-небудь речовин із навколишнього середовища; основні види сорбції – адсорбція, абсорбція, хемосорбція.

Спадковість – властивість живої матерії передавати потомству ознаки і особливості розвитку родичів.

Спазм (від грец. «spasmós» - судома) – невимушене скорочення м'язів, яке не супроводжується негайним їх розслабленням.

Сперма (син. сім'яна рідина) (від грец. «sperma» - насіння) – рідина, яка виділяється при еякуляції; являє собою завязь сперматозооніїв в суміші секретів придатків яєчка, передміхурової та інших залоз.

Сперматозоїд (від грец. «sperma» - насіння, «zoon» -

тварина та «eidos» - вигляд) – чоловіча статеві клітина, яка здатна проникнути в жіночу статеву клітину (яйцеклітину), що призводить до її запліднення та настання вагітності.

Спеціалізований санітарний транспорт – оснащений спеціальними світловими і звуковими сигнальними пристроями транспортний засіб, призначений для перевезення людини у невідкладному стані та обладнаний для надання екстреної медичної допомоги відповідно до національних стандартів щодо такого виду транспорту (чинне з 01.01.2013 року).

Спеціальна екстрена медична допомога – здійснюється після встановлення виду мікроорганізму, його чутливості до антибіотиків і підтвердження клінічного діагнозу в інфекційно хворих. В основному вона включає щеплення населення, застосування інтерферону, а також ферментів проти вірусів.

Спина (від грец. dorsum) – задня частина тулуба людини від шиї до крижів.

Спинний мозок (від лат. «medulla» - мозок та «spina» - хребет) – філогенетично найдревніший відділ ЦНС хребетних, розташований у кістковому хребтовому (спинномозковому) каналі від 1 шийного хребця до 1-2 поперекових хребців і закінчується мозковим конусом, від якого вниз тягнеться тонка кінцева нитка,

оточена довгими корінцями нижніх сегментів мозку, що утворюють «кінський хвіст».

Спинномозкова рідина (або Ліквор) (від лат. «liquor» - рідина) – безколірна рідка речовина, що заповнює порожнини головного і спинного мозку та їх підпавутинні простори; виробляється судинними сплетіннями четвертого і бічних шлуночків та клітинами ендотелію павутинної і м'якої оболонки.

Спинномозкові нерви – 31 пара чутливих і рухових нервів по яких відповідно йдуть нервові сигнали до і від спинного мозку.

Спленомегалія (від грец. «splen» - селезінка та «megas» - великий) – значне збільшення розмірів селезінки (зазвичай понад 12 см).

Сплетіння (анатом.) – сітка із нервів чи судин;

-«- **крижове** – лежить у порожнині малого таза і утворене черевними гілками 5 поперекового, всіх крижових та куприкових нервів; іннервує шкіру сідничної ділянки, задньої групи стегна, гомілки і стопи, а також м'язи сідничної ділянки, задньої групи стегна та всі м'язи гомілки і стопи;

-«- **куприкове** – розташоване на тазовій поверхні куприкового м'яза; утворене черевними гілками 5 крижового та куприкового сегментів і іннервує шкіру в ділянці відхідника;

-«- **плечове** – утворене з чотирьох нижніх шийних нервів та більшою частиною черевної

гілки першого грудного нерва; розташоване між переднім і заднім драбинчастими м'язами і складається з надключичної та підключичної частки;

-«- **поперекове** – утворене черевними гілками трьох верхніх поперекових нервів і сполучними гілками від 4 поперекового та 12 грудного нервів; розташоване позаду великого поперекового м'яза й прикрите ним спереду; іннервує шкіру нижніх ділянок живота, стегна, гомілки та стопи, а також м'язи бічної та задньої стінки живота, передньої ділянки стегна та деякі привідні м'язи;

-«- **попереково – крижове** – тісний зв'язок між собою черевних гілок поперекових, крижових та куприкових нервів; його поділяють на поперекове та крижове сплетіння;

-«- **привушне** – утворення лицевого нерва в товщі привушної залози; іннервує всі мимічні м'язи, підшкірний м'яз шиї, а також вушні м'язи, потиличне черевце потилично – лобового м'яза, шилопід'язиковий м'яз та заднє черевце двочеревцевого м'яза;

-«- **судинне** – судинна сітка в порожнині першого, другого та четвертого шлуночків, що продукує спинномозкову рідину;

-«- **черевне** – див. Сонячне сплетіння;

-«- **шийне** – утворене черевними гілками чотирьох верхніх шийних нервів; розташоване на глибоких

м'язах шиї, зверху вкрите грудинно-ключично-соскоподібним м'язом; іннервує переважно шкіру та деякі посмуговані м'язи.

Сполучна тканина – тканина, яка утримує на місці клітини інших тканин за допомогою неживої міжклітинної речовини (в окремих випадках дуже міцної і щільної) і відповідає за підтримку цілісності тіла і надання йому відповідної форми.

Спонділолістаз – зміщення хребця до переду (дуже рідко – до заду) відносно розташованого нижче.

Спора бактеріальна (від грец. «spora» - посів) – особливе утворення в тілі деяких паличкоподібних бактерій, де зберігається генетичний матеріал за умов анабіозу. Таке утворення стійке до високих температур, висушування, дії радіації, агресивних розчинів та інших факторів, які згубні для вегетативного стану бактерії. Зберігши життєздатність в неблагоприємних умовах спори, опинившись в благоприємних – проростають і дають початок новим вегетативним формам бактерій.

Способи дезинфекції – практично їх поділяють на чотири групи: біологічні, механічні, фізичні, хімічні;

-«- **біологічні** – за допомогою антибіотиків чи мікробів антагоністів;

-«- **механічні** – обливанням, витрушуванням, підмітанням,

витиранням, провітрюванням, вентиляцією, фільтрацією, аспірацією;

-«- **фізичні** – обпалювання в полум'ї, гарячим повітрям (вище 50°C), гарячим паром під тиском, прямим сонячним світлом, штучними ультрафіолетовими променями, ультразвуком, радіоактивними променями, кип'ятінням тощо;

-«- **хімічні** – кислотами, лугами, хлорвмісткими препаратами, перекиснем водню, перекиснем марганцю, діамантовою зеленню, настоянкою йоду тощо.

Спрага – загальне почуття (біологічна мотивація), яке виникає при збудженні нервового центру спраги (розташований в проміжному мозку) і проявляється в нездоланному прагненні пити воду та задовольняється відповідною поведінкою – пошуком, здобуванням та випиванням води;

-«- **збудники почуття** – 1) дефіцит води в організмі (наприклад, інтенсивні потовиділення, сечовиділення, значна крововтрата); 2) збільшення густини крові, переважно за рахунок солей;

-«- **порогове відчуття** – таке, що виникає при втраті води організмом в кількості більше ніж 0,5% маси тіла (більше 350 мл для людини масою 70 кг); проявляється бажанням «не погано б попиту води»;

-«- **сильна** – така, що виникає при втраті води організмом 1,5-2 л; встановлюється домінуюче імперативне

бажання знайти і пити воду;
-«- **справжня** – та, що виникає внаслідок загального зневоднення організму;
-«- **тамування спраги** – див. Гамування спраги;
-«- **хибна** – вважається такою, коли виникає при місцевому зневодненні ротоглотки (наприклад, дихання через рот, тривала розмова).

Сприйнятливий до інфекції організм – організм, в якому при потраплянні в нього збудника, виникає інфекційний процес (взаємодія макроорганізму, наприклад, людини і мікроорганізму).

Сп'яніння – сукупність психічних, вегетативних і неврологічних розладів, що виникають внаслідок гострого отруєння нейротропними речовинами; характеризується зміною психічного збудження гальмуванням з явищами наростаючого оглушення свідомості;

-«- **алкогольне** – психопатологічне явище тимчасової деградації психіки, що виникає внаслідок вживання алкоголю (переважно спирту етилового).

Стабільне бічне положення - безпечна поза для людини без свідомості, яка самостійно дихає.

Стадія повільного сну – настає відразу після засинання, зменшується частота дихання і скорочень серця, знижуються тонус скелетних м'язів і температури тіла, сповільнюється

обмін речовин і енергії.

Стадія швидкого сну – настає приблизно через 1-1,5 години після засинання, дихання і скорочення серця прискорюються, активізується діяльність внутрішніх органів, спостерігаються швидкі рухи очей і окремі мимовільні скорочення деяких груп м'язів. Швидкий сон триває 10-15 хвилин. За 7-8 годин сну настає 4-5 змін циклів сну залежно від його тривалості у конкретної людини.

Стаз (від грец. «stasis» - нерухомість) – різке уповільнення або припинення кровотоку, переважно у капілярах; проявляється синюватим забарвленням шкіри (див. Ціаноз).

Станція екстреної (швидкої) медичної допомоги – це заклад охорони здоров'я, основне завдання якого є забезпечення постійної готовності бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги до надання екстреної медичної допомоги у цілодобовому режимі та координація їх діяльності з оперативно – диспетчерською службою центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф на території відповідної адміністративної одиниці (чинне з 01.01.2013 року).

Статева система – група органів, що виконують функцію розмноження. Жіноча складається з парних яєчників, парних фаллопієвих (маткових) труб, матки, піхви; чоловіча – з парних яєчок, парних сім'явидільних протоків, передміхурової залози, сім'яних пухирців та статевого

члена з сечовивідним каналом.

Статева холодність (або Фригідність) (**від грец. «frigidus» - холодний**) – слабкість статевого потягу чи статевої збудливості у жінок; може супроводжуватися огидою до статевого акту.

Статеві гормони (**від грец. «hormao» - збуджувати**) – група речовин (стероїдні), які сприяють розвитку статевих ознак в організмі; регулюють продукцію сперматозоїдів і яйцеклітин та менструальний цикл;

-«- **жіночі** – до них відносять естрогени і прогестерон;

-«- **чоловічі** (син. андрогени) – гормони чоловічих статевих залоз і кіркового шару наднирників (тестостерон, андростерон), які регулюють розвиток чоловічих вторинних статевих ознак.

Статеві органи (син. гонади) (**від лат. «gignere» - породжувати**) – органи статевого розмноження, які беруть участь у розвитку, виведенні статевих клітин, їх заплідненні, імплантації зародка, зберіганні вагітності та пологах; поділяються вони на чоловічі та жіночі;

-«- **внутрішні** – ті, що розташовані в порожнині малого тазу (у чоловіків також у мошонці);

-«- **жіночі** – ті, що забезпечують дозрівання яйцеклітин, розвиток зародка та народження плоду;

-«- **зовнішні** – видимі при зовнішньому огляді;

-«- **чоловічі** – ті, що забезпечують розвиток і

виведення із організму сперматозоїдів.

Стеаторея (**від лат. «stear» - жир та «rhoia» - витікати**) – жирові випорожнення; кал стає маслянистим, внаслідок неперетравлювання харчового жиру.

Стегно (**від лат. femur**) – частина ноги від тазостегнового (кульшового) до колінного суглоба.

Стенокардія (син. грудна жаба) (**від лат. «sthenos» - вузький та «kardia» - серце**) – приступ гострого болю за грудниною, спричинений тимчасовою недостатністю вільцевого кровотоку (артерії серця) внаслідок гострого ослаблення притоку крові (ішемія) до серцевого м'яза (міокарда).

Стерилізація (**від грец. «sterilis» - безплідний**) – ліквідація (знищення) на об'єктах будь-яких форм життя.

Стероїди (**від лат. «steros» - твердий та «eidos» - вигляд**) – група біологічно активних речовин в основі структури яких є циклопентан – пергідрофенантронове кільце; наприклад, гормони кіркового шару наднирникових залоз, статеві гормони, жовчні кислоти, серцеві глікозиди.

Стовбур головного мозку (**від лат. truncus encephali**) – частина головного мозку, яка розташована між спинним мозком і півкулями великого мозку; до нього відносять довгастий мозок, міст,

мозочок, середній мозок (існують і інші класифікації).

Стоматит (від грец. «stoma» - рот) – запалення слизової оболонки порожнини рота;

-/-- кандидозний (син. молочниця) – спричинений дріжджоподібними грибами роду Кандіда; характеризується появою точкових білих нальотів, які можуть зливатися у плівку (наприклад, на слизових оболонках ротоглотки немовлят).

Стопа (від грец. pes) – периферична частина нижньої кінцівки, на якій розрізняють п'яткову ділянку, тил та підшву, краї (бічний та присередній), заплесно, плесно та пальці; виконує функцію пружини при стоянні, ходінні, бігу та стрибанні;

-«- траншейна – вид відмороження, що виникає за умов тривалої дії вологого холоду із періодичним зігріванням ушкоджених тканин.

Странгуляція (від лат. «strangulatio» - удушення) – механічна асфіксія, спричинена стисненням шиї, наприклад, петлею, руками.

Странгуляційна борозна – смуга вдавлювання шкіри, яка утворюється внаслідок стискання відповідних ділянок тіла, наприклад, петлею чи предметом: основна ознака повішення.

Струп (від лат. eschar) – затверділий прошарок зілої крові і

(або) змертвілих тканин, які прикривають дефект шкіри.

Струс (медич.) – закрите механічне ушкодження тканин і органів, яке характеризується порушенням їх функцій без явно виражених змін будови; найчастіше трапляються струс головного, спинного мозку та грудної клітки;

-«- головного мозку – найлегший вид його травми; характеризується порушенням кровообігу в дрібних судинах мозку, набряком речовини і оболонок мозку. Основні прояви: втрата свідомості до 1 години, головний біль, запаморочення, блідість шкіри, можливе блювання, ретроградна амнезія тощо;

-«- форми тяжкості – легка втрата свідомості до 30 хвилин, можливе блювання, свідомість вертається швидко, скарги на нудоту, слабкість, запаморочення тривають недовго; середня – втрата свідомості до 1-2 годин, обличчя бліде, дихання поверхневе і часте, пульс уповільнений, рефлексии понижені, виявляється ретроградна амнезія; тяжка – постраждалий тривало в стані коми, що повинно насторожити відносно забиття чи стиснення головного мозку.

Субкомпенсація (від лат. «sub-» - під та «compensatio» - відшкодування) – стан, коли основні показники функцій спокою та при звичному для хворого фізичному навантаженні не порушені лише за рахунок

мобілізації компенсаторних механізмів.

Сугестія (син. навіювання) (від лат. «**suggestio**» - навіювання) – різні засоби вербального (словесного) і невербального емоційно забарвленого впливу на людину з метою створення у неї відповідного стану або спонукання до відповідних дій.

Суглоб (-и) (від лат. **articulatio**) – рухомі з'єднання кісток, коли їх кінці (суглобні поверхні) розділені суглобною порожниною, яка містить суглобову рідину;

-«- **будова** – суглоб складається із: суглобових (покрытих хрящем) поверхонь зчленованих кісток; суглобової капсули (сумки); суглобової порожнини;

-«- **верхньої кінцівки** – 1) плечовий – утворюється суглобовою западиною лопатки та головою плечової кістки; 2) ліктьовий – утворюється кінцем плечової кістки та кінцями променевої та ліктьової кісток; 3) променезап'ястковий – утворений суглобовою поверхнею променевої кістки, суглобовим диском та суглобовими поверхнями трьох кісток п'ястка; 4) міжфалангові суглоби – утворені суглобовими поверхнями ближчих і середніх фаланг та середніх і кінцевих фаланг;

-«- **нижньої кінцівки** – 1) кульшовий – утворюється головою стегнової кістки та

кульшовою западиною тазової кістки; 2) колінний – утворений суглобовими поверхнями бічного та присереднього виростків стегнової кістки, верхньою суглобовою поверхнею великогомілкової кістки і суглобовою поверхнею надколінка; 3) гомілкоstopний – утворений суглобовими поверхнями великогомілкової та малоомілкової кісток і блоком надп'ясткової кістки; 4) міжфалангові суглоби аналогічні з верхньою кінцівкою;

-«- **внутрішньосуглобовий тиск** – у порожнині суглоба нижчий за атмосферний і перешкоджає розходженню суглобових кінців кісток (при попаданні повітря в суглоб вони розходяться);

-«- **додаткові утворення** – хрящові пластинки між суглобовими поверхнями кісток у вигляді суглобового диска чи меніска (нагадують півмісяць);

-«- **допоміжний апарат** – утворення, які крім від'ємного тиску в порожнині суглоба додатково зміцнюють суглобове сполучення кісток: зв'язки (внутрішньо- і зовнішньосуглобові), сухожилки м'язів;

-«- **хибний** – стійке порушення цілісності або утворення кісткової тканини на місці перелому із наявністю патологічної рухливості в кістці.

Суглобова капсула (від лат. **capsula**) – сполучнотканинна оболонка суглоба, яка охоплює

кінці кісток і прикріплена до країв суглобових поверхонь; утворює герметично замкнуту суглобову порожнину.

Суглобовий диск (від лат. «*articulus*» - суглоб та «*diskos*» - диск) – хрящове утворення деяких суглобів, що розташоване між суглобовими поверхнями кісток.

Судини (медич.) (від лат. «*vasa*» - судина) – трубчасті утворення, по яких рухається кров або лімфа;

-//- термінальні – див. Термінальні судини.

Судинна недостатність – хворобливий стан, який характеризується пониженням артеріального тиску внаслідок ослаблення тону (пружності) стінок артерій; гостра судинна недостатність проявляється зомлінням (див. непритомність), колапсом, шоком;

-«- гостра – виникає як наслідок пониження пружності стінок артерій і різкого зменшення об'єму циркулюючої крові (накопичується в судинах органів черевної порожнини), що призводить до раптового зниження артеріального тиску. Причиною може бути інфекція, отруєння, травма, зневоднення організму, кровотеча тощо. Проявляється непритомністю (зомлінням), колапсом, шоком.

Судинне русло – воно поділяється на три анатомо-функціональні русла: артеріальне – складається із артерій крупного,

середнього та дрібного калібру, артеріол; капілярне – перед капілярів, капілярів, після капілярів; венозне – вену, вен дрібного, середнього та крупного калібру.

Судом (-и) (від лат. «*crampus*») – раптове, мимовільне та інтенсивне скорочення м'язів, яке зазвичай супроводжується сильним болем і не піддається свідомому контролю;

-«- теплові – див. Теплові судоми.

Судомний пошук – психофізіологічний «аварійний» механізм інформаційного пошуку виходу із ситуації «загрози» методом «проб і помилок»; виникає при відсутності опиту (стереотипу поведінки) в подібній ситуації. Такий пошук може стати згубним, оскільки відбувається подовження «часу страху» та відстрочення початку адекватних рятувальних дій.

Судомний напад - раптовий, короткочасний (30-120 секунд) епізод ненормальної електричної активності в мозку, що викликає мимовільні рухи, втрату свідомості або зміни поведінки.

Суїцид (син. самогубство) (від лат. «*sui*» - себе та «*caedere*» - вбивати) – навмисне позбавлення себе життя.

Супінація (від лат. «*supinatio*» - перекидання) – обертання передпліччя назовні до положення, при якому кисть обернена долонею доверху, або рух стопи назовні до положення,

при якому її медіальний (присередній) край буде припіднятий.

Сутінкове затьмарення свідомості – затьмарення свідомості, що раптово виникає і швидко припиняється. Характеризується глибоким дезорієнтуванням у навколишньому середовищі, спотвореним сприйманням його, зоровими та іншими галюцинаціями, уривчастими маячними ідеями стосунку, впливу, переслідування, афективними реакціями страху, гніву, слуховим збудженням. Такий стан може призвести хворого до невмотивованих вчинків, агресивних дій. Синдром

Т

Таблетка (-и) (від лат. «*tabuletta*» - плита) – тверда дозована лікарська форма, яку отримують пресуванням порошковидних лікарських речовин або суміші лікарських і допоміжних (наприклад, цукор, молочний цукор, глюкоза) речовин. Використовуються переважно для внутрішнього вживання.

Таз (від лат. «*pelvis*» - таз) – замкнуте кісткове кільце, утворене тазовими кістками, крижом і куприком; дає опору нижнім кінцівкам;

-//- великий – обмежений із боків крилами клубових кісток, а позаду – нижніми поперековими хребцями та основою крижової кістки; від малого таза він відділяється пограничною лінією;

-//- малий – передня стінка

закінчується глибоким сном і амнезією.

Сухий жар – повітря нагріте до 50°C і вище. Широко застосовується з метою дезінфекції та стерилізації (при температурі 160 °C і вище).

Сухожилок – міцна колагенова тканина, якою м'язи кріпляться до кісток.

Сфінктер (від грец. «*sphinkter*» - стискач) – м'язове кільце або окреме потовщення м'язового шару, яке оточує природний отвір тіла (наприклад, прохід із шлунка у дванадцятипалу кишку).

малого таза складається із лобкового зрощення та частин лобкових кісток і має висоту 50-55 мм. Його задня стінка утворена крижовою і куприковою кістками та зв'язками, а бічні стінки – клубовими та сідничними кістками.

Тазова порожнина (син. порожнина таза) **(від лат. *cavitas pelvis*)** – внутрішній простір малого таза (див. Таз малий).

Таламус (від грец. «*thalamus*» - кімната) – 1) частина проміжного мозку, що є підкорковим центром усіх видів чуттєвості; 2) колектор всієї аферентної інформації, окрім нюхових рецепторів, найважливіший інтеграційний центр.

Тампон (від франц. «**tampon**» - пробка) – смужка згорнутої марлі (зазвичай стерильна), призначена для заповнення рани чи порожнини (наприклад, носової) з метою припинення кровотечі або видалення того, що виділяється.

Тампонада (від франц. «**tampon**» - пробка) – введення в порожнину, рану стерильних тампонів або інших чистих тканин, деяких біопрепаратів для зупинки кровотечі.

Такікардія (від грец. «**tachys**» - швидкий та «**kardia**» - серце) – підвищення частоти серцевих скорочень (понад 100 на хвилину);

-//- легка – до 110 на хвилину;

-//- середньої тяжкості – до 140-150 на хвилину;

-//- тяжка – до 180 на хвилину.

Такіпноє (від грец. «**tachys**» - швидкий та «**pnoe**» - дихання) – часте поверхнєве дихання 20 і більше за хвилину.

Тверда оболонка мозку – щільна сполучнотканинна оболонка, яка вкриває головний і спинний мозок; під нею розташовані павутинна і м'яка оболонка.

Температура тіла – величина, яка характеризує тепловий стан організму; вимірюється переважно в пахвовій ямці; у нормі становить 36,4-36,9⁰С; межі норми від 36⁰С до 37⁰С в пахвовій ямці;

-«- базальна – температура тіла людини в стані фізичного і

психічного спокою; визначається термометром ранком після сну до приймання їжі і використовується при дослідженні динаміки температури тіла;

-«- гіперпіретична – вище 41⁰С;

-«- еквівалентно-ефективна – показник, що характеризує комплексний вплив на людину температури, вологості і швидкості руху оточуючого повітря; визначається по показниках термометра, психрометра і анемометра із застосуванням спеціальних таблиць або номограм;

-«- ефективна – показник, що характеризує комплексний вплив на людину температури і вологості оточуючого повітря; визначається за допомогою термометра і психрометра та спеціальних таблиць або номограм;

-«- місця вимірювання – найчастіше вимірюється у пахвовій ямці (найзручніше), але це дає менш точні результати, ніж при вимірюванні температури тіла у порожнинах: ротовій, прямої кишки чи вагіни;

-«- оболонки – температура шкіри і скелетних м'язів, де вона може коливатися у значно ширшому діапазоні, ніж температура «ядра», без відчуття дискомфорту та порушення функцій; так температура м'язів у стані спокою і роботи може коливатися в межах 7⁰С, а шкіри – в межах 10⁰С;

-«- оперативна (син.

еквівалентна) – показник, що характеризує комплексний вплив на людину температури і швидкості руху повітря, а також теплового випромінювання оточуючого середовища; визначається звичним термометром, кульовим термометром, анемометром та по спеціальних таблицях або номограмах;

-«- **оральна** (син. під'язична температура) – температура тіла, виміряна під язиком; зазвичай вона на 0,2-0,5°C нижча за ректальну;

-«- **пахвова** – температура тіла, яка визначається у паховій ямці між щільно притиснутими одна до одної ділянками поверхні тіла протягом декількох хвилин; зазвичай вона на 0,5-1 °C нижча за ректальну;

-«- **піретична** – в межах 39-41°C;

-«- **радіаційна** – показник, що характеризує умови радіаційного теплообміну людини із оточуючим середовищем; визначається кульовим термометром;

-«- **результуюча** (син. сумарна) – показник, що характеризує комплексний вплив на людину температури, вологості і швидкості руху оточуючого повітря, а також інфрачервоного (теплового) випромінювання об'єктами оточуючого середовища; визначається за допомогою номограм або таблиць по величинах еквівалентно-ефективної і радіаційної температур;

-«- **ректальна** – температура тіла, що вимірюється введенням термометра через анальний отвір на глибину 2 – 3 см; з усього тіла температура найбільш висока тут, а не в печінці, як це вважалося раніше;

-«- **субфебрильна** – в межах 37-38°C;

-«- **фебрильна** – в межах 38-39°C;

-«- **циркадна** – коливання температури тіла упродовж доби; у людини вона найвища між 17 та 21 годинами, а найнижча між 3 та 6 годинами;

-«- **ядра** (син. серцевини температура) – температура внутрішніх органів, яка зберігається організмом без відчуття дискомфорту в межах 36,8 °C ± 0,5 °C і без значних порушень функцій організму може коливатися в межах 35-39°C. Вимірюється ректально (у прямій кишці), орально (під язиком) або у паховій ямці.

Температурна оболонка – середньовиважена температура тканин шкіри, підшкірної клітковини і поверхневих м'язів, що може коливатися в широких межах, яка не регулюється системою терморегуляції організму і залежить від температури «ядра».

Температурне «ядро» – середня температура тканин мозку, внутрішніх органів грудної, черевної і тазової порожнин, постійність якої забезпечує система терморегуляції організму, на відміну від температури «оболонки».

Температурний комфорт (син. температура комфорту) – стан, коли людина не відчуває температури середовища (їй ні холодно, ні жарко); умова комфорту полягає в тому, що організм не потребує роботи його механізмів терморегуляції: м'язового треміння, потовиділення, а кровоток у периферійних органах може зберігати проміжну швидкість. Ця умова відповідає термонеутральній зоні.

Тендиніт (від лат. «tendo» - сухожилля) – запалення сухожилка, здебільшого як наслідок ушкодження; супроводжується болем, обмеженістю рухів.

Тендовагініт (від лат. «tendo» - сухожилля та «vagina» - піхва) – запалення оболонки піхви сухожилка.

Тепловий – такий, що має відношення до тепла;

-/- баланс організму – співвідношення між процесами теплоутворення в організмі та тепловіддачі від нього; забезпечує постійність температурного «ядра» тіла в межах $36,8^{\circ}\text{C} \pm 0,2^{\circ}\text{C}$ за умови рівноваги між цими процесами. Порушення рівноваги призводить до охолодження або нагрівання тіла;

-/- виснаження – синдром втрати організмом адаптації до тривалої дії високих зовнішніх температур, який є наслідком зневоднення організму; проявляється почастишанням серцебиття і

дихання, зблідненням шкіри з появою на ній липкого поту; виникають явища сплутаності свідомості та розгубленості, можливі судоми м'язів рук, ніг, червонного пресу (як наслідок підвищеної витрати солей з потом). Відчуття значної слабкості у всьому тілі супроводжується нудотою, можливе блювання. На відміну від теплового удару, рідко буває на фоні небезпечного підвищення температури тіла і розвивається не стрімко;

-/- гомеостаз – забезпечення на постійному і оптимальному рівні теплового перебування «ядра» тіла;

-/- удар – тяжкий загальний стан організму внаслідок різкого перегріву, коли температура тіла швидко досягає $40-41^{\circ}\text{C}$ і більше. Причиною є порушення віддачі організмом тепла в зовнішнє середовище.

Теплове зомління (у виразних випадках можливий тепловий колапс) – виникає внаслідок розладу – судинно-рухової функції нервової системи, який призводить до падіння судинного тонусу і порушенню розподілення крові в організмі. Об'єм циркулюючої крові зменшується за рахунок збільшення кількості депонованої крові, особливо в судинах органів черевної порожнини; зазвичай теплове зомління спостерігається у людей, які добре адаптовані до тепла, під час інтенсивної м'язової роботи в жарких умовах.

Теплове перевтомлення –

стан перегріву пов'язаний із зневодненням організму внаслідок тривалої інтенсивної фізичної діяльності в жарких умовах. Спостерігається воно серед категорій людей, які перебувають і (або) інтенсивно працюють в жарких, вологих умовах (пожежники, будівельники, працівники окремих промисловостей). За таких обставин втрата води з потом повністю не поповнюється, що призводить до зменшення об'єму циркулюючої крові. Може перебігати при нормальній або трохи підвищеній температурі тіла, зблідненні або почервонінні вологої шкіри, головним болем, нудотою, запамороченням або слабкістю.

Теплові судоми – болісні скорочення м'язів, переважно гомілки або м'язів живота; спричиняються вони втратою води і мінеральних речовин при інтенсивних фізичних вправах або при роботі за умов високих чи навіть помірних температур оточуючого середовища.

Теплові точки – ділянки шкіри, в яких переважно локалізуються рецептори, що сприймають теплове подразнення.

Теплові ушкодження – хворобливі зміни організму спричинені гіпертермією; основні із них це: гострий перегрів (у виразних випадках можливий тепловий удар), теплове зомління (у виразних випадках можливий тепловий колапс), теплове перевтомлення, теплові судоми.

Тепловіддача організму – передача тілом тепла об'єктам зовнішнього середовища шляхом випромінювання 50%, випаровування 25%, конвекції 12–25% та кондукції 0,3% в комфортних умовах; в дискомфортних умовах ці пропорції змінюються.

Терапія (від лат. «therapeia» - лікування) – піклування про хворого, нагляд за перебігом хвороби, її лікування без використання оперативних (хірургічних) методів;

-«- **гемостатична** – така, що спрямована на припинення кровотечі;

-«- **гідратаційна** – така, що спрямована на збільшення вмісту рідини в організмі шляхом її введення ззовні, наприклад при зневодненні;

-«- **дезінтоксикаційна** – така, що спрямована на знешкодження отрут в організмі і (або) їх виведення;

-«- **десенсибілізуюча** – така, що спрямована на пониження чутливості організму до будь-яких антигенів (алергенів);

-«- **етіотропна** – така, що спрямована проти чинних факторів хвороби;

-«- **загальнозміцнююча** – така, що підвищує природні захисні сили організму;

-«- **киснева** – така, що ґрунтується на введенні в організм кисню;

-«- **місцева** – така, що пов'язана із дією безпосередньо на орган чи тканину, які уражені або перебувають у хворобливому стані;

-«- невідкладна (син. ургентна) – така, що виконується негайно і спрямована на виведення хворого із стану, загрозливого для його життя;

-«- патогенетична – така, що спрямована на різні ланки розвитку хвороби;

-«- симптоматична – така, що спрямована на усунення чи послаблення окремих проявів хвороби.

Тератома (від грец. «teras» - чудовисько та «oma» - пухлина) – пухлиноподібне утворення, яке виникає внаслідок порушення формування тканин в ембріональному періоді; складається із однієї чи декількох сформованих тканин; може рости і розвиватися наряду із ростом і розвитком організму.

Термінальний (-а) – граничний, кінцевий;

-//- пауза – період термінального стану, який переходить безпосередньо в агонію; може тривати від декількох секунд до 3 – 4 хвилин. Характеризується припиненням дихання і різким уповільненням пульсу – слабо визначається на сонних артеріях, зіниці розширюються і поступово зникає їх реакція на світло;

-//- стан організму – стан організму який займає проміжне положення між життям і смертю: клінічна смерть, агонія, до агонія;

-//- стани – це кінцеві, граничні стани, що передують біологічній смерті; розрізняють

п'ять видів: тяжкий шок (третя ступінь), доагонія, термінальна пауза, агонія, клінічна смерть. Всі термінальні стани мають ще зворотні зміни вмирання, тому можливе оживлення (реанімація);

-//- судини – судини кровоносної системи із області мікроциркуляції: артеріоли, капіляри, венули, артеріо-венулярні анастомози (сполучення).

Термоковдра - надлегкий, компактний та водонепроникний захисний засіб із металізованого матеріалу, призначений для збереження температури тіла та запобігання переохолодженню.

Термометр (від грец. «thermos» - теплий та «metron» - міра) – прилад для вимірювання температури (звичайно, в градуссах); градусник. Температуру тіла людини вимірюють максимальним термометром – показує за певний проміжок часу найвищу температуру.

Термонеутральна зона – зона нормометрії при якій рівновага між тепловіддачею тіла і теплопродукцією може бути встановлена за допомогою його судинно-рухових реакцій.

Терморегуляція (від грец. «therme» - жар та лат. «regulo» - направиати) – це урівноваження процесів утворення і віддачі тепла організмом. Завдяки цьому температура тіла здорової людини залишається відносно сталою (36,6 °C).

Термотравма – ушкодження організму в цілому чи його окремих частин дією високих або низьких температур; види термотравми: тепловий удар, переохолодження, замерзання, опік, відмороження;

-«- **відмороженням** – див. Відмороження;

-«- **опікова** – див. Опіки термічні;

-«- **охолодженням** – див. Гіпотермія;

-«- **перегріванням** – див. Гіпертермія.

Тетанія (від грец. «tetanos» - судома) – патологічний стан у вигляді приступів тонічних судомин (скорочені м'язи тривало не розслабляються).

Тетрапарез (від грец. «tetra» - чотири та «paresis» - ослаблення) – парез усіх чотирьох кінцівок.

Тетраплегія (від грец. «tetra» - чотири та «plēgē» - удар) – параліч верхніх і нижніх кінцівок; переважно є наслідком тяжкого ушкодження шийного відділу спинного мозку.

Тимус (від грец. «thymos» - душа) – див. Загрудинна залоза.

Типовий перебіг інфекційного процесу – такий, що характеризується звичними параметрами періодів інкубації, продорму, розпалу та розриву захворювання.

Тиск крові – енергія серцевого поштовху витрачається на додання опору судинного русла; з його розгалуженням і

віддаленням від витоку збільшується тиск крові з стінками судин, що призводить до поступового пониження кров'яного тиску: в артеріях він становить 120-130 мм.рт.ст, в артеріолах – 60-70, капілярах – 20-25, венах – 15-5, а вертається до серця близько нуля або нижчим (венозний тиск в судинах грудної порожнини часто буває нижчим за атмосферний тиск, що полегшує венозне повертання крові);

-/- **артеріальний** – див. Артеріальний тиск;

-/- **венозний** – див. Венозний тиск;

-/- **парціальний** – це та частина тиску, яку утворює даний газ із загальної суміші газів.

Тискпонижуючі засоби (син. гіпотензивні) – лікарські засоби, які понижують артеріальний тиск, наприклад, дібазол, резерпін, клофелін.

Тиф (від грец. «typhos» - заціпеніння) – загальна назва деяких інфекційних хвороб, що характеризуються високою гарячкою і виразною інтоксикацією із явищами затьмарення свідомості.

Тілесне ушкодження (юридич.) – злочин, який полягає в протиправному навмисному або необережному спричиненні шкоди здоров'ю іншої людини і виявляється в порушенні анатомічної цілісності чи фізіологічних функцій органів і тканин.

Тілобудова – сукупність

особливостей будови, форми, величини і співвідношення окремих частин тіла людини;

-«- **астенічна** – характеризується високим зростом, довгими кінцівками, вузькою грудною кліткою, слабким відкладенням підшкірного жиру, овальною формою обличчя;

-«- **атлетична** – характеризується добре розвинутими м'язами і скелетом, великою шириною плечового поясу, слабким відкладенням підшкірного жиру, крупними рисами обличчя із розвинутим підборіддям;

-«- **диспластична** – характеризується непропорційністю розмірів окремих частин тіла, інколи рисами евнухїдизму (у чоловіків) або маскулінізму (у жінок);

-«- **пикнітична** – характеризується низьким зростом, круглою головою, короткими кінцівками і шиєю, широкою грудною кліткою, виступаючим животом, схильністю до відкладання підшкірного жиру.

Тім'я – частина склепіння черепа, яка розташована між лобом і потилицею.

Тиреотоксикоз (від грец. «thyreos» - щит та «toxikon» - отрута) – патологічний стан, зумовлений надмірним надходженням в організм гормонів щитоподібної залози; характеризується підвищенням основного обміну, порушенням

функцій нервової і серцево-судинної систем.

Тканина (-и) (біолог.) (від грец. «histos» - тканина) – система клітин і неклітинних структур, поєднаних спільністю будови, функцій та розвитком. Розрізняють чотири види: епітеліальна, сполучна, нервова і м'язова;

-«- **грануляційна** – сполучна тканина, яка утворюється при загоєнні дефектів тканини, хронічному запаленні, організації змертвілих ділянок та інкапсуляції чужорідних тіл;

-«- **епітеліальна** – див. Епітелій;

-«- **жирова** – утворена жировими клітинами;

-«- **кісткова** – сполучна тканина, яка містить накопичене вапно у міжклітинному просторі;

-«- **лімфоїдна** – сполучна сітчаста тканина з великою кількістю лімфоцитів; є основою органів лімфатичної системи;

-«- **м'язова** – утворена клітинами, що містять елементи, які здатні скорочуватися;

-«- **нервова** – така, що має властивість сприймати подразнення та передавати їх у вигляді імпульсу другим тканинам;

-«- **сполучна** – така, що містить велику кількість міжклітинної речовини;

-«- **сполучна волокниста** (син. фібозна) – сполучна тканина у якій міжклітинна речовина складається переважно із волокон

колагенових, еластичних і (або) ретикулярних (сітчастих);
-«- **сполучна волокниста щільна** – сполучна тканина у якої міжклітинна речовина складається із щільно розташованих колагенових волокон;

-«- **сполучна еластична** – сполучна тканина у якої міжклітинна речовина містить еластичні волокна; входить до складу стінок артерій, бронхів;

-«- **фіброзна** – див. Тканинна сполучна волокниста;

-«- **хрящова** – сполучна тканина, яка складається із хрящових клітин і великої кількості щільної міжклітинної речовини.

Тканинна рідина (від грец. «histos» - тканина) – рідина, яка знаходиться в міжклітинному просторі (заповнює тканинні щілини); містить продукти обміну речовин в клітинах, а також речовини, що надходять із крові.

Т-клітини-кілери – лімфоцити, які здатні знищувати зруйновані, інфіковані, а також злоякісні клітини організму.

Токсемічна (син. судинна) форма гострої променевої хвороби – така, що характеризується різким зниженням тону судин і дуже пониженим артеріальним тиском; величина поглинутої дози опромінення 20-50Гр.

Токсемія (від грец. «toxikon» - отрута та «haima» - кров) – отруєння крові; наявність у крові отруйних речовин.

Токсикоз (від грец. «toxikos» - отруйний) – хворобливий стан, що виникає внаслідок дії на організм токсинів (отрут);

-«- **вагітних** – хворобливі стани, які виникають при вагітності, ускладнюють її перебіг і, зазвичай, припиняються після пологів чи аборту;

-«- **травматичний** – тяжкий патологічний стан, який розвивається внаслідок довготривалого стиснення кінцівок важкими предметами.

Токсикоманія (від грец. «toxikon» - отрута та «mania» - пристрасть) – захворювання, викликані систематичним вживанням речовин, які не включені в офіційний список наркотиків, проте спричиняють прояви залежності (психічної, а інколи і фізичної) від них.

Токсин (-и) (син. отрута) (від грец. «toxikon» - отрута) – речовина бактеріального, рослинного або тваринного походження, яка здатна при потраплянні в організм викликати його захворювання або загибель;

-«- **«деструктивні»** – продукти розпаду змертвілих клітин, переважно непосмугованих м'язових волокон;

-«- **екзогенні** – такі, надійшли в організм ззовні;

-«- **ендогенні** – такі, що утворилися в самому організмі;

-«- **«ішемічні»** – продукти безкисневого дихання.

Токсичність (від грец.

«toxikon» - отрута) – здатність речовини при проникненні в організм у відповідних дозах викликати його захворювання або смерть.

Токсидермія (від грец. «toxikon» - отрута та «derma» - шкіра) – загальна назва дерматозів токсичного чи токсикоалергічного походження;

-«- **вакцинна** – така, що виникає як ускладнення щеплення; проявляється висипцями різноманітної будови;

-«- **від ліків** – така, що виникає внаслідок введення ліків внутрішньо, до яких організм має підвищену чутливість; перебігає у вигляді кропивниці або еритеми;

-«- **від сироватки** – така, що виникає внаслідок введення якоїсь-небудь сироватки крові; перебігає у вигляді кропивниці або еритеми;

-«- **харчова** – така, що супроводжує харчову інтоксикацію; проявляється свербінням, пухирцями та папулами.

Толерантність (син. терпимість) (**від лат. «tolerantia» - стійкість**) – відсутність або послаблення реагування на який-небудь несприятливий фактор внаслідок пониження чутливості до його впливу.

Тони серця – звуки, що супроводжують роботу серця.

Тонзиліт (від лат. «tonsillae» - мигдалики) – запалення піднебінних мигдаликів (гланд),

викликане вірусною або бактеріальною інфекцією.

Тонometr (від грец. «tonos» - напруга та «metreo» - вимірювати) – прилад для виміру тиску, наприклад, артеріального, внутрішнього тощо.

Тонус (від грец. «tonos» - напруга) – тривало підтримуваний рівень активності організму в цілому, його окремих систем і органів;

-«- **афективний** – властивий індивіду рівень емоційності в цілому (переважний характер емоцій та афективних реакцій, ступінь їх мінливості);

-«- **м'язовий** – тривале збереження стану пружності м'язів;

-«- **судинний** – постійне напруження стінок кровоносних судин, яке протидіє їх розтягуванню під впливом тиску крові.

Торпідна фаза шоку – фаза травматичного шоку, яка настає за еректильною і характеризується розвитком гальмування центральної нервової системи, послабленням функцій серцево-судинної системи, розвитком дихальної недостатності та гіпоксії; проявляється загальною загальмованістю, адинамією, пониженням больової чутливості, поверхневим рідким диханням, пониженням артеріального тиску і маси циркулюючої крові.

Травма (-и) (син. ушкодження) (**від грец. «trauma» - травма**) – порушення цілісності та функцій тканин чи органів внаслідок

зовнішнього впливу;

-«- **акустична** (син. шумова) – ушкодження органу слуху внаслідок дії звуку надмірної сили і тривалості; проявляється пониженням функціональних можливостей слухового апарату;

-«- **барометрична** – див. Баротравма;

-«- **види** – див. Види травм;

-«- **відкрита** – така, що пов'язана із порушенням цілісності зовнішніх покривів;

-«- **електрична** – див. Електротравми;

-«- **закрита** – така, що не пов'язана із порушенням цілісності зовнішніх покривів; до неї відносять струс, забій, розриви і стиснення внутрішніх органів, розтягнення і розрив зв'язок, вивихи і закриті переломи;

-«- **комбінована** – є результатом одночасної дії різних чинників ураження (механічні, фізичні, хімічні тощо), при цьому спостерігається не просте поєднання, а взаємне підсилення уразливої дії. Наприклад, при пожежегасінні – отруєння у поєднанні з термічним ушкодженням (опіками);

-«- **механічна** – виникає внаслідок падіння людей або обвалення конструкцій і різних предметів у приміщеннях, що руйнуються. Найтяжчими є черепно-мозкові травми, ушкодження, отримані внаслідок стиснення грудної та серцевої порожнини, переломи хребта, кровотечі;

-«- **множинна** – вид

політравми, коли має місце декілька ушкоджень в межах однієї анатомо-функціональної ділянки (голова, грудна клітка, живіт, органи опору та руху);

-«- **побутова** – ушкодження, отримане з будь-якої причини, окрім нещасного випадку, пов'язаного з роботою;

-«- **променева** – див. Радіаційне ураження, сонячний удар;

-«- **психічна** – див. Психічна травма;

-«- **сполучна** – вид політравми, при якій має місце декілька ушкоджень, які розташовані у двох або більше різних анатомо-функціональних ділянок;

-«- **термічна** – див. Опіки термічні;

-«- **теплова** – див. Тепловий удар;

-«- **хімічна** – див. Опіки хімічні;

-«- **холодова** – див. Замерзання.

Переохолодження організму;

-«- **черепно-мозкова** – загальна назва відкритих і закритих ушкоджень черепа і головного мозку.

Травматизм (від грец. «trauma» - травма) – статистичний показник, що відображає поширеність травм серед населення та окремих його груп; розраховується як число травм за рік на 1000 населення;

-«- **автошляховий** – такий, що виникає внаслідок пригод на шляховому автотранспорті;

-«- **виробничий** – такий, що пов'язаний із виконанням працівниками їх виробничих обов'язків;

-«- **дитячий** – такий, що трапляється у дітей віком до 14 років включно;

-«- **побутовий** – такий, що трапляється при виконанні домашніх робіт, у побутових конфліктах;

-«- **сільськогосподарський** – такий, що пов'язаний із виконанням

сільськогосподарських робіт;

-«- **спортивний** – такий, що виникає під час занять фізичною культурою і спортом;

-«- **транспортний** – такий, що пов'язаний із нещасними випадками на транспорті, чи спричинений транспортом.

Травматична хвороба – клінічна характеристика політравми, якій властивий складний і багатосторонній патогенез у гострому періоді якого провідними симптомами є не самі ушкодження, а порушення вітальних функцій, що загрожують життю постраждалого.

Травматологія (від грец. «trauma» - травма та «logos» - вчення) – область клінічної медицини, що вивчає патогенез механічних ушкоджень опірно-рухового апарату і розробляє методи їх діагностики, лікування та профілактики.

Травна система (від лат. *systema digestorium*) – система органів, яка забезпечує переважно перетравлення їжі, надходження поживних речовин у внутрішнє середовище та виведення із організму неперетравлених решток;

-«- **залози** – до травної

системи відносять три пари слинних залоз, печінку, підшлункову залозу, та численні залози слизових оболонок;

-«- **органи** – до неї відносять рот, глотку, стравохід, шлунок, тонкі та товсті кишки, відхідник;

-«- **функції** – 1. видільна – виведення з організму неперетравлених решток їжі, продуктів обміну речовин в клітинах, сечовини, жовчних пігментів, окремих солей, отруйних речовин, лікарських речовин тощо; 2.

– всмоктувальна – перенесення поживних речовин із порожнин кліток через їхні стінки у внутрішнє середовище (кров і лімфу); 3. захисна – знезараження їжі лізоцимом, соляною кислотою шлунка, жовчу та молочнокислими бактеріями товстих кішок; 4. моторна – це захват, ковтання, жування, пересування їжі по травному тракту, до вихідника та виведення назовні; 5. секреторна – залози травної системи виділяють біля 8л травних соків за добу (див. Травні соки).

Травний тракт – труба довжиною біля 9 м, яка складається із ротової порожнини, глотки, стравоходу, шлунка, тонкої і товстої кишки.

Травні соки – рідкі виділення (секрети) залоз травної системи (слина – 0,5-2 л на добу; шлунковий сік – 0,7-2 л; підшлунковий сік – 1,5-2 л; кишковий сік – 2-3 л, жовч – 0,5-

1л), які призначені для ферментативного розщеплення поживних речовин (переважно це білки, жири та вуглеводи) до сполук, що здатні всмоктуватися в організмі.

Транквілізатори (від лат. «tranquillo» - заспокоювати) – лікарські засоби, які мають властивість придушувати хворобливі страхи, напруження, занепокоєння; застосовуються переважно при невротичних розладах.

Трансплантат (від лат. «transplantare» - пересаджувати) – ділянка тканини або орган, що застосовується для трансплантації.

Трансплантація (син. пересадка, пластика) (від лат. «transplantatio» - пересаджування) – 1. заміщення тканин чи органів, які відсутні або ушкоджені, власними тканинами чи взятими з іншого організму; 2. пересаджування різних тканин;

-«- **гетеропластична** (син. ксенопластика) – пересаджування тканин від тварин до людини;

-«- **гомопластична** (син. алопластика) – пересаджування тканин від людини до людини, які взяті від здорових людей чи від трупа.

Транспортна іммобілізація (від лат. «immobilis» - знерухомлення) – заходи, спрямовані на знерухомлення ушкодженої ділянки тіла потерпілого на період перевезення

з місця пригоди до лікарні;

-«- **другий принцип** – витягування (дистракція) дистального сегмента ушкодженої кінцівки з метою репозиції уламків між розтягнутими м'язами;

-«- **засоби** – розрізняють стандартні (промислового виробництва: шини фанерні, металеві драбинчасті чи пластинчасті, вакуумні носилки та інше); нестандартні (виготовляються і використовуються в окремих закладах та відомствах і не включені до складу стандартних); імпровізовані (виготовляються з різних підручних засобів);

-«- **накладання шин** – див. Шина;

-«- **перший принцип** – для знерухомлення ділянки ушкодження, слід виключати рух у двох–трьох суглобах, які суміжні до неї;

-«- **показання** – переломи кісток, ушкодження суглобів, крупних судин і нервів, широкі забиття, опіки, запалення на кінцівках, коли рухи в ушкодженій ділянці тіла при перевезенні можуть призвести до погіршення стану здоров'я;

-«- **положення «жаби»** – використовують як захід транспортної іммобілізації при переломах тазових кісток; у потерпілого, який лежить на спині, нижні кінцівки згинають в кульшових і колінних суглобах під кутом 45° і роздвигають в боки – в цьому випадку під коліна підкладають валик із одяжі, подушки чи іншого для зниження напруження м'язів

зони ушкодження;
-«- **правила накладання шин**
– див. Шини правила
накладання.

Транспортування

потерпілого – це укладання на носилки, перенесення на носилках до транспортних засобів, перевезення (перенесення) з місця події до медичного закладу (амбулаторного чи стаціонарного типу), перевезення і перенесення від транспортного засобу до відповідних приміщень поліклініки чи лікарні, перекладення на маніпуляційні столи (ліжка), перекладання у ліжку. На всіх цих етапах транспортування при необережному поводженні у потерпілого можна спричинити ускладнення (в тому числі й тяжкі) стану здоров'я.

Трахеїт (від лат. «tracheia» - **дихальне горло**) – запалення слизової оболонки трахеї.

Трахеотомія (від лат. «tracheia» - **дихальне горло та «tome» - розріз**) – розтин трахеї та створення зовнішнього отвору для надходження повітря в легені поза гортанню. Може бути використана як невідкладний захід при тривалому змиканні голосових зв'язок, гострому набряку гортанні. В отвір розтину слід вводити трубку для перешкодження зближенню країв рани.

Трахея (від лат. «tracheia» - **дихальне горло**) – орган дихального апарату, який є хрящовою трубкою, устеленою слизовою оболонкою; починається від гортані й дає початок головним

бронхам; належить до нижніх дихальних шляхів.

Тремор (син. тремтіння) (від лат. «tremor» - **тремтіння**) – мимовільне неупорядковане скорочення дрібних груп м'язів від холоду, страху, хворобливого стану і т. ін.; при цьому продукція тепла зростає на 100-300% і більше;

-«- **алкогольний** – такий, що спостерігається при гострому сп'янінні чи хронічному алкоголізмі і проявляється тремтінням м'язів обличчя, язика, розведених пальців рук тощо;

-«- **істеричний** – спостерігається при істерії, має постійний або приступоподібний характер із зміною ритму і амплітуди, посиленні під впливом психогенних факторів;

-«- **патологічний** – такий, що є одним із симптомів захворювання, травми чи отруєння;

-«- **фізіологічний** – тремтіння, що виникає внаслідок м'язового напруження, стомлення, охолодження, емоційного збудження.

Тремтіння холодове – невимушені ритмічні скорочення скелетних м'язів, яке виникає при охолодженні організму; механізм терморегуляції, який забезпечує швидке збільшення теплопродукції.

Трепанация (від лат. «trapano» - **свердло**) – хірургічна операція, що полягає в утворенні отвору в кістковій тканині з метою доступу до підлеглої порожнини.

Тривале стиснення – вид травми, що виникає внаслідок тривалого (4-8 годин і довше) стиснення тканин з значним погіршенням їх кровозабезпечення (ішемія) і безпосереднім руйнуванням цілісності;

-«- вивільнення постраждалого – 1. до вивільнення накласти джгут на стиснуту кінцівку; 2. ввести знеболюючі ліки; 3. вивільнити кінцівку від стиснення; 4. обстежити кінцівку на життєздатність її тканин; 5. при наявності ознак змертвіння (трупне залякання чи інше) – джгут не знімати; 6. при відсутності трупних ознак (можливі пасивні рухи в суглобах) – джгут зняти; 7. кінцівку туго забинтувати від пальців до основи; 8. знерухомити (виконати транспортну іммобілізацію); 9. в теплих умовах кінцівку охолоджувати, в холодних – утеплювати.

Тризм (від лат. «trismus» - скрегіт) – тонічне скорочення жувальних м'язів, яке проявляється затисканням щелеп; спостерігається при захворюванні на правець.

Тромб (від лат. «thrombos» - згусток) – щільний згорткок крові в отворі кровоносної судини чи порожнини серця, який утворюється прижиттєво.

Тромбоваскулит (від лат. «thrombos» - згусток та «vasculum» - судина) – запалення стінки кровоносної судини, яке

супроводжується тромбозом.

Тромбоз (від лат. «thrombos» - згусток) – процес зажиттєвого утворення тромбів, згустків крові в кровоносних судинах або в порожнинах серця людини і тварин; ускладнює або припиняє місцевий кровообіг. Найчастіше утворюється у венах.

Тромбофлебіт (від лат. «thrombos» - згусток та «phleps» - вена) – створення згортка крові (тромба) у вені при її запаленні.

Тромбоцит (-и) (кров'яні пластинки) (від лат. «thrombos» - згусток та «kytos» - клітина) – клітини крові, основними властивостями яких є здатність до склеювання, злипання і цим самим забезпечують згортання крові та припинення крововиливу із судин.

Трофіка (від грец. «trophe» - живлення) – сукупність процесів обміну речовин, що лежать в основі постачання поживних речовин до клітин, відведення від них продуктів обміну, а також збереження будови та функцій тканин і органів.

Труп – тіло людини (тварини) після настання біологічної смерті.

Трупне задубіння (від лат. «rigor» - твердість та «mortis» - смерть) – це своєрідне застигання, ущільнення і скорочення скелетних і гладких м'язів, що виникає після смерті.

Трупний – що має відношення до трупа;

-//- отрута – див. Отрута

трупна;

-//- залякання – процес посмертного тимчасового ущільнення скелетних і не посмугованих м'язів; з'являється через 3 – 4 години; може тривати декілька днів;

-//- охолодження – процес пониження температури трупа до рівня температури оточуючого середовища;

-//- розпад – процес руйнування органів і тканин трупа під дією власних ферментів та ферментів, які виробляються мікробами тіла; з'являється через добу;

-//- ознаки – властиві для трупа. Розрізняють їх на сумнівні і явні. *Сумнівні* – відсутність свідомості, блідо-сірий чи блідо-землистий колір шкіри, відсутність рефлексів (зіничного, больового), широкі зіниці; ці ознаки можуть бути при таких станах, як глибока кома (сопор) чи клінічна смерть; *явні* – трупне залякання, трупні плями;

-//- плями – плями на шкірі трупа, які утворюються внаслідок посмертного стікання крові в низько розташовані ділянки тіла, наповнення і розширення судин шкіри та просочування кров'ю тканин, що оточують ці судини; з'являються через 3-4 години.

Туберкульоз (від лат. «*tuberculum*» - малий вузлик) – інфекційне захворювання, спричинене мікобактеріями туберкульозу. Найчастіше уражає органи дихання, рідше – інші

органи та системи. Зараження переважно повітряно-краплинним механізмом.

Тулуб (син. торс) (від лат. «*truncus*» - тулуб) – частина тіла людини за винятком голови, шиї та кінцівок.

Тургор (від лат. «*turgor*» - набухання) – 1. Пружність і еластичність тканини, що змінюється в залежності від її фізіологічного стану; термін використовується переважно для характеристики стану шкіри. 2. Напружений стан клітинної оболонки зумовлений гідростатичним тиском внутрішньоклітинної рідини; у живих тваринних клітинах він не буває високим із-за відсутності у них міцних клітинних стінок (власне рослинним клітинам). Плазматичні мембрани витримують різницю внутрішнього і зовнішнього тиску не більше 0,5-1атм. В організмі плазматичні мембрани знаходяться в ізотонічному (чи близькому до нього) розчині.

Турецьке сідло (син. ямка мозкового придатка) (від лат. *sella turcica*) – заглибина на верхній поверхні тіла клиноподібної кістки (середня частина внутрішньої основи черепа, в якій розташовується гіпофіз (мозковий придаток).

Турнікет (від франц. «*tourniquet*» - обертати) – див. Джгут турнікетний.

«Турнікетний шок» – токсичний шок, що виникає від

надходження в загальний кровообіг отруйних продуктів розпаду зруйнованих чи змертвілих клітин внаслідок зняття джгута і відновлення кровообігу в кінцівці після тривалого знекровлення (ішемізації) її тканин.

Тяжкість тілесного ушкодження – ступінь шкоди здоров'ю через завдання тілесного ушкодження, який встановлюється виходячи з небезпеки для життя, розміру наслідків втрати працездатності і тривалості розладів здоров'я.

Тяжкопоранений, тяжкохворий – поранений із ушкодженням життєво важливих органів і систем чи порушенням їх

У

Удар (медич.) – різкий сильний поштовх; стрімкий напад; раптова неприємність, нещастя; важкий хворобливий стан внаслідок ураження центральної нервової системи; стрес, шок;

-//- блискавки – у людини може спричинити зупинку серця, опіки тіла, ушкодження голови та інших органів, проте лише 25% людей, які відчули на собі удар блискавки, гинуть.

Ударна хвиля – це зона різкого стиску середовища, що у вигляді сфери поширюється в усі сторони від місця вибуху з надзвучковою швидкістю. Залежно від середовища, в якому відбувається поширення, розрізняють ударну хвилю в повітрі, воді або ґрунті.

Ударний об'єм серця – об'єм

функцій, який потребує інтенсивного лікування (часто реанімаційних заходів) та систематичного лікарського спостереження і медичного догляду.

Т-лімфоцити – тип лімфоцитів, що формуються в тимусі (загрудинна залоза) та беруть участь у специфічних імунних реакціях.

Т-хелпери (від англ. «helper» - помічник) – тип Т-лімфоцитів, що полегшують реакції імунної системи шляхом активації й спрямування інших клітин (наприклад, фагоцитів) на імунну відповідь.

крові (в мл), який виштовхується шлуночком серця за одну систолу.

Удушливий – який не дає дихати, перешкоджає диханню, душить.

Ультрафіолетове випромінювання – невидимі оком електромагнітні випромінювання в діапазоні довжини хвиль 400-10 нм. В складі сонячних променів земної поверхні досягають хвилі в діапазоні 200-400 нм лише при висоті стояння сонця більше 10° (решта 200-10 нм майже повністю поглинаються атмосферою); в залежності від довжини хвилі вони спричиняють різної виразності бактеріоцидну дію, здатні підвищувати імунологічну активність організму, викликають потемніння шкіри (засмагість).

Умовно (потенційно) небезпечні мікроорганізми – фізіологічні мешканці тіла людини, які проявляють хвороботворність при послабленні захисних сил організму (наприклад, загальне охолодження, переохолодження, перегрівання, виснаження та інше).

Ураження – порушення здоров'я людини внаслідок впливу яких–небудь фізичних, хімічних чи біологічних факторів.

Урати (від грец. «ουρον» - сеча) – солі сечової кислоти.

Ургентна допомога (від англ. «urgent» - терміновий) – термінова, невідкладна медична допомога, що надається негайно при станах, які загрожують життю.

Уремія (від грец. «ουρον» - сеча та «haima» - кров) – хворобливий стан організму, що виникає при гострій чи хронічній недостатності видільної функції нирок; при цьому токсичні продукти обміну речовин в клітинах, які в нормі виводяться із сечею, накопичуються в крові та викликають отруєння організму.

Уретрит (від лат. «urethra» - сечовик) – запалення сечівника, яке супроводжується частим і болісним сечовиділенням.

Утоплення – один із видів механічної асфіксії внаслідок закривання (закупорки) просвіту дихальних шляхів рідкою речовиною;

-«- **асфіксичне** (сухе, синя асфіксія) – розпочинається

спазмом (невимушеним тривалим скороченням) голосової щілини з розвитком тяжких порушень внаслідок механічної асфіксії (задушення); при цьому рідина в легені не надходить;

-«- **вторинне** – стан клінічної смерті виникає зараз же внаслідок одночасної рефлекторної зупинки серця і дихання – «смерть у воді» від холодної води, переляку;

-«- **періоди** – при справжньому («мокре», «синя асфіксія») утопленні вирізняють три періоди: початковий, який характеризується здатністю тонучого затримувати дихання при занурюванні у воду та збереженні свідомості; агональний – від моменту втрати свідомості до продовження дихальних рухів і роботи серця під водою (може тривати біля 3 хвилин); стану клінічної смерті, який триває від моменту зупинки роботи серця у прісній воді до 3-5 хвилин, у морській на 1-2 хвилини коротше, а за умов холодної води може тривати до 10 хвилин і довше;

-«- **сінкопальне** (сухе, бліда асфіксія) – утоплення характеризується первинною рефлекторною зупинкою роботи серця при стиканні з водою чи перед зануренням у воду; в легені вода не потрапляє, тому слід відразу розпочинати штучну вентиляцію легень;

-«- **справжнє** (істинне, мокре) – надходження води в дихальні шляхи і легеневі

альвеоли та кров з наступним розвитком тяжких порушень внутрішнього середовища, серцевої діяльності та смерті.

Утримувачі м'язів – щільні потовщення м'язових фасцій, що прикріпленні до відповідних кісток і утворюють канали в яких у синовіальних піхвах проходять сухожилки м'язів; на кисті та стопі розрізняють утримувачі м'язів – згиначів і утримувачі м'язів – розгиначів.

Утроба – внутрішня частина живота; живіт, черево взагалі.

Ушкодження (син. травма, пошкодження) – порушення анатомічної цілісності або функціонального стану тканин, органу або частин тіла, яке викликає одномоментним, раптовим зовнішнім впливом;

-«- **комбіновані** – див. Травма комбінована;

-«- **сполучені** – пошкодження двох і більше різних анатомічних областей чи систем тіла (наприклад, сполучення переломів кісток опірно-рухового апарату з травмами головного мозку, органів черевної порожнини чи грудної клітки).

Ушкодження головного і спинного мозку – порушення функції та (або) будови тканини головного і спинного мозку; розрізняють такі види: струс, забій і стиснення: **1) анатомічний перерив** – часткове чи повне

руйнування тканин спинного мозку в його поперечнику; **2) забій** – порушення цілісності мозкової тканини внаслідок удару; **3) стиснення** – порушення цілісності мозкової тканини внаслідок тиску на неї зміщених кісток чи їх уламків або тиску крововиливу в черепну коробку, хребтовий канал чи у тканину мозку; **4) струс** – див. Струс головного мозку; **5) фізіологічний перерив** – тимчасове послаблення функцій спинного мозку нижче рівня ушкодження внаслідок його надмірного подразнення.

Ушкоджуючі фактори – зовнішні впливові фактори фізичної (теплова енергія, випромінювання, тиск газів тощо), хімічної (концентрація речовин, дія біологічно активних речовин тощо), біологічної (макроорганізми, мікроорганізми), соціальної природи, які здатні викликати порушення в організмі.

Уявна (несправжня, мнима, позірна) **смерть** – клінічний стан організму, який характеризується відсутністю свідомості, сильним ослабленням роботи серця (можлива його фібриляція), поверхневим та рідким диханням, повним розслабленням м'язів, зникненням зіничних і рогішкових рефлексів, можуть спостерігатися судоми та невимушене сечовиділення. Трапляється при електричному ударі, замерзанні тощо.

Ф

Фагоцити (від грец. «phagos» - пожирач та «kytos» - клітина) – загальна назва рухомих клітин організму, які здатні захоплювати і перетравлювати мікроорганізми, зруйновані клітини та чужорідні частки; до цієї групи відносять зернисті лейкоцити, макрофаги.

Фагоцитоз (від грец. «phagos» - пожирач та «kytos» - клітина) – поглинання і знищення чужорідного матеріалу білими клітинами крові (наприклад, лейкоцити, макрофаги).

Фази (син. періоди) медичної допомоги в осередку масових уражень – 1. фаза ізоляції, триває 0,5-6 годин з моменту виникнення лиха і до початку організованого проведення рятувальних робіт. Проблеми виживання вирішуються шляхом надання само- і взаємодопомоги; 2. фаза порятунку, триває 6-12 годин від початку рятувальних робіт і до завершення евакуації постраждалих за межі осередку лиха. У цей період розгортаються пункти надання медичної допомоги, які виконують сортування і скупчення постраждалих, надання невідкладної медичної допомоги за життєвими показаннями та евакуацію; 3. фаза відновлення – коли проводиться планове лікування і реабілітація постраждалих (тривалість 0,5-90 дів і довше).

Фактор (від лат. «factor» - той, що робить) – будь-яке

явище, яке стало рушійною силою іншого явища;

-//- замінний (харчування) – такий, що синтезується в організмі людини в достатній кількості;

-//- незамінний (харчування) – такий, що не синтезується в організмі або синтезується в ньому, але в недостатній кількості;

-//- ризику – загальна назва факторів, які не є безпосередньо причиною відповідного захворювання чи травми, але збільшуючи ймовірність їх виникнення;

-//- передачі збудника – фактори зовнішнього середовища, які сприяють передачі збудника від зараженого організму до здорового: повітря, вода, ґрунт, харчові продукти, предмети побуту, комахи;

-//- підвищення чутливості організму до крововтрати – див. Крововтрати;

-//- харчування (син. аліментарний, харчовий) – загальна назва речовин, які входять до складу їжі і беруть участь у процесах обміну речовин в організмі.

Фаланги пальців (від лат. «phalanges» - фаланга) – 1) короткі трубчасті кістки, які складають скелет пальців кисті та стопи; 2) сегменти пальців кисті та стопи.

Фарингіт (від грец. «pharynx» - глотка) – запалення слизової

оболонки та лімфоїдної тканини глотки.

Фалопієва труба (від лат. tuba Fallopiana) – див. Маткова труба.

Фасція (-і) (від лат. «fascia» - пов'язка) – оболонка із щільної волокнистої сполучної тканини, яка покриває м'язи, багато внутрішніх органів, кровоносні судини, нерви.

Фекалії (від лат. «faeces» - нечистоти) – тверді й рідкі екскременти; випорожнення – кал, сеча.

Фельдшер (від нім. «feldscher» - польовий хірург) – медичний працівник із середньою спеціальною освітою, який працює самостійно або під керівництвом лікаря.

Фемінізація (від лат. «femina» - жінка) – поява у чоловіків жіночих вторинних статевих ознак; зумовлюється порушенням функції залоз внутрішньої секреції.

Фенотип (від грец. «phaino» - виявляти та «typos» - тип) – сукупність всіх властивостей і ознак особи на відповідній стадії розвитку, що сформувалися внаслідок взаємодії генотипу з оточуючим середовищем.

Фермент (син. ензим) (від лат. «fermentum» - закваска) – біологічний каталізатор білкового походження; збільшує швидкість хімічної реакції.

Ферменти   травлення

(перетравлювання) **їжі** – сукупність ферментів, які виробляються секреторними клітинами органів травної системи і здійснюють розщеплення (гідроліз) органічних макромолекул, зокрема білків, жирів та вуглеводів.

Фертильність (від лат. «fertilis» - родючий) – здатність організму до запліднення та вагітності.

Фетальний період (від лат. «fetus» - плід) – період внутрішньоутробного розвитку людини, який охоплює 3-10-й місяці; характеризується перевагою процесів росту і диференціювання при закінченому формуванні організму.

Фетогенез (від лат. «fetus» - плід та «genesis» - розвиток) – процес розвитку плода.

Фетопатії (від лат. «fetus» - плід та «pathos» - хвороба) – патології фетального періоду від 76-ої доби до закінчення вагітності.

Фібриляція серця (від лат. «fibrillatio» - миготіння) – повна асинхронність скорочень м'язів серцевих шлуночків і припинення насосної функції. Можна в перші кілька секунд (не пізніше однієї хвилини) усунути фібриляцію ударом кулака в ділянку серця, пізніше – лише за допомогою електричної дефібриляції.

Фібрин (від лат. «fibra» - волокно) – нерозчинний у воді білок крові, що утворюється під час її зсідання при дії на нього тромбіну; фактор припинення

кровотечі.

Фіброз (від лат. «fibra» - волокно) – надмірне розростання сполучної тканини. Відбувається переважно на ділянках руйнування паренхіми органа (див. Паренхіма).

Фізична культура – частина загальної культури суспільства, яка включає систему фізичного виховання, а також сукупності наукових знань і матеріальних засобів, необхідних для його здійснення.

Фізіологічний критерій – подібність процесів життєдіяльності в особин одного виду, передусім можливість схрещування з утворенням плідного потомства.

Фізіологічний розчин (-и) – ізотонічний водний розчин, наближений до сироватки крові не лише за осмотичним тиском, активності реакції середовища (рН), а й за буферними властивостями; за складом солей використовується як лікувальний засіб, може бути використаний при наданні першої медичної допомоги.

Фізіологія (від грец. «physis» - природа та «logos» - вчення) – медико-біологічна наука, яка вивчає життєдіяльність цілісного організму і його частин (систем, органів, тканин, клітин), виявляє причини, механізми та закономірності його розвитку у взаємодії зі зовнішнім середовищем;

-/- патологічна – медична наука, яка вивчає загальні

закономірності виникнення, розвитку, перебігу та результат хвороб і патологічних процесів.

Фізіотерапевт (від грец. «physis» - природа та «therapeia» - лікування) - медичний фахівець, який відновлює, підтримує та покращує рухові функції й загальне здоров'я пацієнта за допомогою природних і штучних фізичних факторів.

Фізіотерапія (від грец. «physis» - природа та «therapeia» - лікування) - галузь клінічної медицини, що використовує природні (тепло, вода, світло) та штучні фізичні фактори (електричний струм, магнітне поле, ультразвук) для лікування, профілактики та реабілітації захворювань.

Фізичне перенапруження – порушення здоров'я, частіше за типом гострої серцевої чи судинної недостатності, спричинене надмірним фізичним навантаженням, що не відповідає функціональним можливостям організму.

Філогенез (від грец. «phylon» - рід та «genesis» - розвиток) – це історичний розвиток тієї чи іншої таксономічної групи організмів (виду).

Фімбрії (син. ворсинки) (від лат. «fimbria» - нитки) – пальцеподібні утворення, що оточують відкритий кінець фаллопієвої (маткової) труби. Їх коливання сприяють просуванню яйцеклітини по трубі.

Фімо́з (від грец. «phimosi» - звуження) – звуження крайньої плоти статевого члена, що робить неможливим оголення головки.

Фітонциди (від грец. «phyton» - рослина та лат. «caedo» - вбивати) – біологічно активні речовини, які виділяються рослинами і мають властивість вбивати бактерії, паразитичні грибки або придушувати їх ріст і розвиток. При наданні допомоги потерпілому можуть бути застосовані як асептики чи антисептики.

Флегмона (від грец. «phlegmonē» - запалення) – гостре, без чітких обмежень гнійне запалення ділянок тканин. Одне з можливих ускладнень потертості, садна, дряпину, опіку, відмороження, поранення.

Флюоро́з (від лат. «fluorim» - фтор) – хронічне ендемічне захворювання, що виникає серед населення у відповідних географічних районах, де систематично вживається питна вода із надмірним вмістом фтору (більше 1,5 мг/л); проявляється характерним ураженням зубів (крапчастість емалі), порушенням процесів окостеніння скелету, виснаженням організму.

Фоліє́ва кислота (від лат. «folium» - лист) – водорозчинний вітамін, який бере участь у синтезу нуклеотидних основ; при його недостатку в організмі розвивається анемія.

Фоліку́л волосини (від лат.

«folliculus» - маленький мішечок) – сукупність двох епітеліальних і сполучнотканинних оболонкок корінця волосини.

Фоліку́л лімфатичний (від лат. folliculus lymphaticus) – обмежене скопичення лімфоїдної тканини, в якому відбувається розвиток лімфоцитів; знаходяться в лімфатичних вузлах, мигдаликах, селезінці, слизових оболонках шлунка, кишечника, гортані та інших органів.

Фоліку́л яєчниковий (від лат. folliculus ovaricus) – структурний компонент яєчника, який складається із оогонії (клітини статевого епітелію, яка є попередником яйцеклітини), оточеної клітинами фолікулярного епітелію яєчника.

Фолікулі́т (від лат. «folliculus» - маленький мішечок) – запалення фолікула волосини; являє собою болючий вузлик виразно червоного кольору; гоїться утворенням точкового рубчика.

Фона́ція (від грец. «phone» - звук) – процес утворення звуків голосу за допомогою вібрації голосових зв'язок у гортані.

Фонендоско́п (від грец. «phone» - звук, «endon» - всередині та «skopeo» - розглядати) – пристрій для аускультатії, який складається із звукоприймаючого пристрою у вигляді капсули з мембраною, гнучких резинових або пластмасових звукопровідників, що закінчуються олівами.

Формалін (від лат. «formica» - мураха) – 40% водний розчин альдегіду мурашиної кислоти (формальдегід); має бактерицидну дію, в медицині використовується як дезинфікуючий засіб.

Форми інфекційного процесу – сукупність клінічних, імунологічних і патоморфологічних ознак перебігу інфекційного процесу. Виділяють шість форм: маніфестна (типова і атипова), скрита, латентна, спокійна (дрімаюча), повільна, носійство.

Фосфоліпіди (від грец. «photos» - світло та «lipos» - жири) – складні ліпіди, що містять фосфорну кислоту; входять до складу ліпопротеїдів крові та є найважливішими компонентами біологічних мембран.

Фотодерматит (від грец. «photos» - світло та «derma» - шкіра) – запалення шкіри, спричинене впливом на шкіру світлового випромінювання, наприклад, сонця, електричної дуги, розплавленого металу.

Фотоперіодизм (від грец. «photos» - світло та «periodos» - обхід) – це ритмічні зміни морфологічних, біохімічних і фізіологічних властивостей і функцій організмів під впливом чергування і тривалості освітлення.

Фоторецептори (від грец. «photos» - світло та «receptor» - той, що приймає) – це спеціалізовані світлочутливі нервові клітини сітківки ока (палички та колбочки), що перетворюють світлові сигнали на

нервові імпульси, забезпечуючи зір.

Фотосенсибілізація (від грец. «photos» - світло та «sensibilis» - чутливий) – підвищена чутливість організму до дії сонячного опромінення, що звично проявляється запаленням ділянок шкіри та слизових оболонок, які підпали впливу світла.

Фотосинтез (від грец. «photos» - світло та «synthesis» - синтез) – процес перетворення світлової енергії на енергію хімічних зв'язків. Відбувається в клітинах зелених рослин і деяких бактерій, які містять хлорофіл та які належать до фототрофів.

Фригідність (від лат. «frigidus» - холодний) (або Статева холодність) - зниження або повну відсутність статевого потягу та оргазмічної дисфункції у жінок.

Фрикції (від лат. «frictio» - тертя) – рухи статевого члена у піхві під час коїтусу.

Фронтальна площа (від лат. «frontis» - чоло) – сагітальна площа, яка проходить вертикально, але під прямим кутом до сагітальної площини (паралельно до лоба) і поділяє тіло на передній і задній відділи.

Фронтальний (від лат. «frontis» - чоло) – такий, що розміщений паралельно до поверхні лоба.

Фтизіатрія (від грец.

«**phthisis**» - виснаження та «**iatreia**» - лікування) – розділ клінічної медицини, пов'язаний з вивченням туберкульозу, його лікування та профілактикою.

Функціональна залишкова ємність легень – об'єм повітря, який залишається в легенях при спокійному звичному видиху (при розслаблених дихальних м'язах). Вона становить біля 2500 мл і складається із суми залишкового об'єму легень (1200 мл) і резервного об'єму видиху (1300 мл). На виштовхувальну дію цього повітря і розраховані прийоми Хеймліха при закупорці дихальних шляхів і асфіксії.

Функціональне навантаження – стандартне навантаження (дозоване чи граничне) на орган, систему чи організм вцілому, з метою оцінки їх стану або функціональних можливостей, а також для виявлення скритих (компенсаторних) змін.

Функціональний стан організму – це інтегральна характеристика стану здоров'я, яка

X

Халазіон – твердий вузлик в товщі хряща повіка, що зумовлений запаленням залоз хряща повіка (мейбомієвих залоз).

Харчова цінність їжі – цей термін відображає всю повноту корисних властивостей продукту (енергетичну цінність), які пов'язані із оцінкою вмісту в ньому широкого

відображає адаптивні можливості організму й оцінюється за даними виміру функцій і структур у поточний момент при взаємодії із факторами зовнішнього середовища.

Функціональні порушення – стан організму, коли структурні порушення і причинний фактор, які можна було б назвати причиною хвороби – невідомі.

Фурункул (від лат. «**fungulus**» - маленький злодій) – гостре гнійне запалення фолікула волосини і оточуючих тканин, часто зумовлене послабленням захисних реакцій організму, масивним мікробним забрудненням шкіри; чиряк, скупчення кількох фурункулів на невеликій ділянці шкіри – карбункул.

Фурункульоз (від лат. «**fungulus**» - маленький злодій) – стафілодермія, яка проявляється поширенням по тілу фурункулів; виникає на фоні порушення обміну речовин, особливо вуглеводного, а також пониженої опірності організму.

переліку харчових речовин і смакові переваги.

Харчовий ланцюг – це перенесення потенційної енергії поживних речовин, через ряд організмів шляхом поїдання одних видів іншими.

Харчові добавки – речовини,

що вводять в харчові продукти при їх виготовленні з метою надання їм заданих якісних показників.

Харчові кислоти – органічні кислоти, які застосовуються при виготовленні продуктів харчування з метою надання їм кислого смаку (наприклад, оцтова, лимонна, виннокам'яна).

Харчові речовини – складові харчових продуктів, які вводяться в організм для задоволення його потреб в енергії, пластичних регуляторних та інших гомеостатичних процесах; їх поділяють на основні (поживні) смакові та фізіологічно активні;

-«- **замінні** – ті, що можуть утворюватися в організмі з інших харчових речовин; до них відносять жири і вуглеводи, яким властиве утворення одного з іншого, а також із білка;

-«- **незамінні** – ті, що не утворюються в організмі або утворюються в недостатній кількості; до них відносяться білки, деякі жирні кислоти, вітаміни, мінеральні речовини, вода;

-«- **основні** (син. поживні речовини) – група основних речовин харчів, до яких відносять білки (їх амінокислотний склад), жири (склад їх жирних кислот), вуглеводи (склад їх цукрів), вітаміни, мінеральні речовини, вода;

-«- **смакові** – основним призначенням яких є задоволення органолептичних потреб організму – відчуття запаху, смаку, консистенції,

загального вигляду тощо; до них відносять органічні кислоти, спирти, кетони, ефірні олії, барвники;

-«- **фізіологічно активні** – ті, що впливають на окремі фізіологічні процеси; наприклад, клітковина впливає на рухову активність шлунково–кишкового тракту, нормалізацію мікрофлори товстого кишечника.

Харчування – сукупність процесів пов'язаних із надходженням, перетравлюванням, всмоктуванням та засвоюванням в організмі харчових речовин, необхідних для підтримки його гомеостазу (для покриття енергетичних витрат, побудови і відновлення клітин та тканин, регуляції функцій в організмі);

-«- **дієтичне** – вид лікувального харчування, яке використовують переважно для харчування людей із хронічними захворюваннями поза загостренням;

-«- **збалансоване** – вчення, згідно з яким для якісного засвоєння їжі та життєдіяльності організму необхідне його забезпечення усіма поживними речовинами у відповідних співвідношеннях між собою;

-«- **лікувальне** – таке, що використовується з лікувальною чи профілактичною метою у вигляді спеціально складених раціонів і режимів харчування;

-«- **лікувально-профілактичне** – специфічний харчовий раціон протидії

факторам, що призводять до порушень структур і функцій організму та підвищення його опірності і працездатності;

-«- **незбалансоване** – див. Голодування часткове;

-«- **раціональне** – це фізіологічно повноцінне харчування здорових людей із урахуванням їх статі, віку, характеру праці та інших факторів;

-«- **режим** – включає час і кількість прийомів їжі, інтервали між ними, розподіл харчового раціону за енергетичною цінністю, хімічним складом, продуктивним набором та масою, за прийомами їжі (сніданок, обід, вечеря та інше).

Хвороба (-и) – життя в стані порушення структур і функцій організму під впливом зовнішніх чи внутрішніх факторів;

-// **гемолітична** – значна анемія (малокрів'я, зменшення вмісту гемоглобіну в еритроцитах, часто при одночасному зменшенні їх числа), жовтяниця та набряк, неврологічний синдром;

-// **Дауна** – хромосомне захворювання, яке зумовлене трисомією по 21-й парі хромосом;

-// **екзотичні** – не властиві даній території;

-// **оживленого організму** – стійка інвалідність (дефекти інтелекту, мови, спастичні контрактури тощо) внаслідок неповного відновлення функцій центральної нервової системи після відновлення

функцій кровообігу, дихання та інше;

-// **променева** – захворювання спричинене дією на організм іонізуючого випромінювання у дозах, що перевищують гранично допустимі; виникає лише в діапазоні доз 1-10 Гр і більше; розрізняють гостру і хронічну форму хвороби;

-// **руху** – розлади здоров'я людини при впливу на неї механічних і оптокінетичних роздрозень під час активних чи пасивних переміщень в просторі. Окремі її види називають морською, повітряною, залізничною тощо. Характеризуються

запамороченням, блідістю шкіри, посилене пото– і слиновиділення, зниженням апетиту, нудотою, можливе блювання, головним болем, сонливістю, млявістю, апатією;

-// **серцеві** – це ряд різних захворювань, які вражають серце та серцево-судинну систему.

Хейліт (від лат. «cheilos» - **губа**) – запальне захворювання слизової оболонки, червоної облямівки та шкіри губ, що проявляється почервонінням, лущенням, тріщинами (заїдами) та болем.

Хейлоз (від лат. «chemosis» - **отвір**) – дистрофія покривів у ділянці червоної кайми губ; проявляється гіперемією, лущенням і утворенням тріщин.

Хемоз (від лат. «chemeia» - **хімія та «synthesis» - з'єднання**)

– набряк кон'юнктиви, прозорої слизової оболонки, що вкриває білу частину ока (склери) та внутрішню поверхню повік.

Хемосинтез (від лат. «chemosis» - отвір) – процес синтезу органічних речовин з вуглекислого газу і води з використанням енергії хімічних реакцій.

Хеморецептор (від лат. «chemeia» - хімія та «receptor» - приймач) – рецептор, подразником для якого є зміна концентрації в організмі якої-небудь речовини чи її іонів.

Хімотерапія (від лат. «chemeia» - хімія та «therapeia» - лікування) – лікування інфекційних захворювань лікарськими препаратами – основана на здатності антибіотиків і деяких інших речовин вибірково придушувати розмноження патогенних мікроорганізмів, не спричиняючи токсичної дії на клітини організму.

Хімус (від грец. «chymos» - сік) – рідкий або напіврідкий вміст тонкої кишки тварин і людини, який складається із суміші продуктів перетравлювання в шлунку, жовчі, соків підшлункової і кишкових залоз, злушеного кишкового епітелію та мікроорганізмів.

Хірургічна обробка рани – хірургічна операція, спрямована на створення сприятливих умов загоювання рани, попередження і (чи) усунування ранової інфекції.

Хірургія (від грец. «cheir» -

рука та «ergon» - дія) – область клінічної медицини, яка ґрунтується на використанні оперативних методів лікування.

Хламідії (від лат. Chlamydia) – рід внутрішньоклітинних паразитів, що включає види спричиняючих у людини трахому, кон'юнктивіт, пситтакоз, пахвинний лімфогранульоматоз та інші захворювання.

Хламідіоз (від грец. «chlamys» - плащ) – захворювання сечостатевої системи організму, спричинене мікроорганізмами – хламідіями.

Хлор (від грец. «chloros» - жовто-зелений) – газ жовтуватого кольору із різким запахом; отруйний; використовується як знезаражувальний (дезинфікуючий) засіб у вільному стані та в різних сполуках;

-«- **активний** – хлор у складі хімічної сполуки; у хлорвмісних препаратах розцінюється як показник бактерицидних властивостей.

Хлоргексидин (від лат. Chlorhexidinum) – водорозчинна речовина, що застосовується зовнішньо як антисептик: обробка ран, опікові поверхні, промивання порожнин тіла, очей тощо.

Хлоридна кислота (соляна кислота) – виробляється обкладковими залозами шлунку; вона полегшує гідроліз білків, має бактерицидну дію, стимулює активність нижчерозташованих відділів травного тракту, тощо.

Хлороз (ранній) (від грец. «chloros» - жовто-зелений) – залізодефіцитна анемія в дівчат періоду статевого дозрівання; проявляється виразною блідістю шкіри обличчя із зеленкуватим відтінком, спотворенням смаку, олігоменореєю.

Хлорування води – обробка питної води або стічних вод хлором з метою їх знезараження.

Хоани (від грец. «choane» - лійка) – отвори, які з'єднують порожнини носа та носової частини глотки.

Холангіт (від грец. «chole» - жовч та «angeion» - судина) – інфекційно-запальне ураження жовчних шляхів, яке розвивається в разі порушення нормального відтоку жовчі внаслідок каменів, пухлин або після операцій.

Холестерин (або холестерол) (від грец. «chole» - жовч та «stereos» - твердий) – речовина, що міститься у всіх тканинах організму; порушення його обміну сприяє розвитку атеросклерозу.

Холецистит (від грец. «chole» - жовч та «kystis» - міхур) – запальний процес у стінках жовчного міхура (ЖМ), що супроводжується його функціональним розладом, а в деяких випадках формуванням конкрементів.

Холін (від грец. «chole» - жовч) – вітаміноподібна речовина, яка є джерелом утворення в організмі фосфоліпідів.

Холера (від грец. «chole» - жовч) – гостре інфекційне захворювання із групи кишкових інфекцій, збудником якого є вібріон; поширюється фекально-оральним механізмом, у типових випадках перебігає з рясним водянистим поносом і блюванням, що різко зневоднює організм; належить до карантинних інфекцій.

Хондрит (від грец. «chondros» - хрящ) – запалення хрящової тканини.

Хондродистрофія (від грец. «chondros» - хрящ, «dys» - порушення та «troche» - живлення) – вада розвитку кістково-суглобового апарату.

Хоріон (від грец. «chorion» - оболонка) – зовнішня оболонка зародка, яка розвивається в плаценту. Одна із кількох оболонок, що розвиваються навколо ембріона; стає основною частиною плаценти.

Хоріонічний гонадотропін (від грец. «chorion» - оболонка) – гормон ссавців, який вивільняється ембріоном; він забезпечує подальше існування жовтого тіла й вироблення естрогенів і прогестерону, що запобігають відшаруванню ендометрія. Наявність цього гормону у крові або сечі жінки є ознакою вагітності.

Хребет (син. хребтовий стовп) – частина скелету, яка складається із сполучених між собою хребців; служить органом опори і руху тулуба, шиї та голови, захищає розташований в хребтовому каналі спинний мозок.

Хребець (-ці) (від лат. «vertebra» - повертати) – загальна назва коротких непарних кісток, з яких утворюється хребтовий стовп; при їх ушкодженнях можуть мати місце порушення спинномозкових корінців чи спинного мозку.

Хрипи – дихальні шуми (див. Шум у діагностиці), які зумовлені звуженням дихальних шляхів або наявністю в них патологічного вмісту (наприклад, мокротиння, кров).

Хромосома (-и) (від грец. «chroma» - колір та «soma» - тіло) – ниткоподібне утворення всіх ядерних клітин, яке містить генетичний код; у нормі клітина людини має 46 хромосом – 23 пари;

-//- гаплоїдний набір – сукупність хромосом, яка властива зрілим статевим клітинам (див. Гамета); в якій із кожної пари хромосом (характерні для даного біологічного виду) присутня лише одна; у людини такий набір складається із 22 аутосом і однієї статевої хромосоми;

-//- диплоїдний набір – сукупність хромосом, яка властива соматичним клітинам, в яких всі характерні для даного біологічного виду хромосоми зібрані попарно; у

людини такий набір містить 44 аутосоми і 2 статеві хромосоми;

-//- аутосоми – див. Аутосоми;

-//- статеві – загальна назва хромосом, які визначають статеву належність особи – «ікс» - хромосоми і «ігрик» - хромосоми.

Хромота – порушення ходи, яка характеризується асиметричністю рухів ніг; може бути ознакою травми нижньої кінцівки або спинного чи головного мозку;

-//- переміжна – періодичне виникнення під час ходіння парестезій і болю в ділянці гомілки (частіше однієї), що примушує хворого зупинитися; ознака звуження отвору артерій кінцівки, наприклад при облітеруючому атеросклерозі.

Хрящ (від лат. cartilago) – це особливий вид щільної сполучної тканини, в якій відсутні судини і нерви;

-«- епіфізарний – пластинка хрящової тканини, яка сполучає епіфіз і діафіз, де розташовується росткова зона кістки;

-«- щитоподібний – масивний непарний хрящ гортані, який утворює гортанний виступ;

-«- надгортанний – див. Надгортанник.

Ц

Цвіль – мікроскопічні грибки, які утворюють характерний наліт

на поверхні органічних субстратів (харчі, продукти, шкіра, деревина,

текстиль тощо). Широко поширені в природі; деякі викликають захворювання рослин, тварин, людини.

Целюліт (від лат. «cellula» - клітина) – запалення переважно підшкірної жирової клітковини та сполучної тканини.

Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф – це заклад охорони здоров'я, основне завдання якого полягає у забезпеченні організації та надання екстреної медичної допомоги на території відповідної адміністративно – територіальної одиниці (чинне з 01.01.2013 р.).

Центр (-и) нервовий (-і) – накопичення нейронів в різних ділянках головного мозку, які мають безпосереднє відношення до регуляції тих чи інших функцій організму; наприклад, у довгастому мозку розташовані центри регуляції життєво важливих функцій – дихання і кровообігу, у лівій півкулі мозку у лобовій і скроневій долях його розміщені центри мовлення і письма тощо;

-//- дихальний – система нейронів ретикулярної формації довгастого мозку, які управляють процесом зовнішнього дихання; в ньому виділяють центр вдиху (інспіраторний центр) і центр видиху (експіраторний центр);

-//- питний – система нейронів гіпоталамусу, збудження яких при збільшенні концентрації речовин крові (головним чином хлориду натрію) чи зменшенні об'єму крові в судинному руслі викликає відчуття, що

виявляється у нездоланному прагненні пити воду;

-//- серцево-судинний – система нейронів ретикулярної формації довгастого мозку і моста, які регулюють діяльність серця і тонус судин – судинноруховий центр; останній включає судиннозвужуючий центр (збільшує тонус судин, звужує судинне русло, підвищує артеріальний тиск) і судиннорозширюючий центр (зменшує тонус судин, розширює судинне русло, понижує артеріальний тиск);

-//- сну – система нейронів стовбура мозку, таламусу, гіпоталамусу, які беруть участь у пониженні рівня бадьорості і розвитку сну;

-//- терморегуляції – система нейронів розташованих переважно у гіпоталамусі, які регулюють постійність температури тіла; тут виділяють центр теплоутворення (при його збудженні від холодкових рецепторів шкіри, запускаються механізми утворення тепла і збереження його в тілі) і центр тепловіддачі (при його збудженні від теплових рецепторів, переважно внутрішніх органів, запускаються механізми зменшення теплоутворення і посилення тепловіддачі тілом);

-//- харчовий – система нейронів переважно гіпоталамусу, які регулюють споживання їжі через суб'єктивні відчуття голоду і насичення; в цьому центрі виділяють центр голоду, при

збудженні якого спорожнілим шлунком і «голодною» кров'ю виникає спонукання до пошуку і споживання їжі та центр насичення, при збудженні якого від рецепторів рота, шлунку і «насиченої» крові зникає відчуття голоду.

Центральна нервова система – частина нервової системи, представлена накопиченням нервових клітин, які утворюють головний і спинний мозок.

Центральна регуляція судинного тонусу – нервові імпульси, що йдуть по нервах до кровеносних судин і підтримують їх тонус та артеріальний тиск на необхідному рівні в даний момент, виникають переважно у скупченні нейронів довгастого мозку – судиноруховому центрі.

Центросома (клітинний центр) (від лат. «centrum» - центр та грец. «soma» - тіло) – органела, яка складається з двох дрібних утворів – центріолей і променистої сфери навколо них.

Цервікальний канал (від лат. «cervix» - шийка та «canalis» - канал) – канал шийки матки, що з'єднує порожнину матки і піхву.

Цервіцит (від лат. «cervix» - шийка) – запалення шийки матки.

Церебральний (від лат. «cerebrum» - головний мозок) – той, що має відношення до головного мозку.

Цереброспинальна рідина

(від лат. *iquor cerebrospinalis*) – рідина, яка заповнює порожнини спинного і головного мозку.

Цинга (або скорбут) (від лат. «scorbutus» - судоми) – захворювання, зумовлене недостатнім надходженням із їжею вітаміну С (див. Вітаміни в харчуванні).

Циркадні ритми (від лат. «circa» - близько та «dies» - день) – повтори змін інтенсивності і характеру біологічних процесів і явищ.

Циркулярна (колова) пов'язка (від лат. «circularis» - круглий та «dies» - день) – пов'язка, в якій кожний виток повністю покриває попередній.

Циркуляція (від лат. «circularis» - круглий) - кругообіг, рух по колу (напр., циркуляція крові у судинах).

Цироз (від грец. «kirros» - рудий) – розростання фіброзної тканини (сполучна волокниста тканина) у паренхіматозному органі, яке супроводжується перебудовою його структури і зморщуванням;

-//- **печінки** – патологічний процес, що перебігає у вигляді заміщення тканини печінки фіброзною тканиною.

Цистит (від грец. «kystis» - міхур) – запалення слизової оболонки сечового міхура, яке відзначається частими позивами до сечовиділення, болями, свербінням, печією.

Цитокінез (від грец. «*kytos*» - клітина та «*kinesis*» - рух) – це поділ цитоплазми, наступний етап клітинного циклу.

Цитологія (від грец. «*kytos*» - клітина та «*logos*» - вчення) – наука про розвиток, будову і функції клітин; частина морфології.

Цитоплазма (від грец. «*kytos*» - клітина та «*plasma*» - ціле) – обов'язкова складова клітини, її внутрішнє напіврідке середовище, розташоване між плазматичною мембраною і ядром, у якому містяться всі органели.

Ціанобактерії (від грец. «*cyano*» - темно-блакитний та «*bacteria*» - паличка) –

одноклітинні, колоніальні, рідше багатоклітинні прокаріотичні автотрофні організми.

Ціаноз (від грец. «*cyano*» - темно-блакитний) – синювате забарвлення шкіри і слизових оболонок, пов'язане з розладом кровообігу і (або) дихання; синюватість.

Цілісність організму – принципове положення про незвідимість властивостей організму (як системи) до сукупності властивостей окремих частин; організм є якісно сумим утворенням, а не просто сумою властивостей його складових.

Ч

Чадний газ (оксид вуглецю) – газ без кольору і запаху, утворюється при неповному згоранні органічних сполук; має сильну отруйну дію, яка зумовлена здатністю витискати кисень із оксигемоглобіну (сполуки кисню з гемоглобіном), утворюючи карбоксигемоглобін.

Частота пульсу – кількість пульсових коливань стінок артерій на одну хвилину (див. Брадикардія, Тахікардія).

Часточки легені – структурні одиниці легеневої тканини пірамідальної форми (основою обернена до зовнішньої поверхні легень, верхівкою (до якої підходить дотермінальна бронхіола) – до внутрішньої), яка

складається із 12-18 ацинусів; часточки відокремлені одна від другої сполучнотканинним прошарком де розташовані судини і нерви.

Черевна порожнина (син. порожнина живота) (від лат. «*cavitas*» - порожнина та «*abdomen*» - живіт) – простір, обмежений зверху діафрагмою, спереду і з боків – м'язами живота, позаду – поперековою частиною хребта, м'язами попереку і спини, знизу – клубовими кістками і діафрагмою тазу.

Черевна стінка (від лат. «*paries*» - стінка та «*abdomen*» - живіт) – сукупність м'яких тканин, які обмежують черевну порожнину спереду, ззаду і з боків.

Череп (-а) (від лат. «cranium» - череп) – скелет голови;

-«- **лицевий** – представлений парними кістками: верхньою щелепою, піднебінною та виличною, а також непарними: нижньою щелепою і під'язиковою кісткою;

-«- **мозковий** – частина черепа, що утворює черепну порожнину; складається з кісток черепного склепіння та внутрішньої основи черепа;

-«- **основа** – має складну будову, її поділяють на внутрішню (звернута до порожнини черепа і складається із клиноподібної, вискової кісток та частин лобової, потиличної і тім'яної кісток) і зовнішню основу;

-«- **покрівля** – див. Черепа склепіння;

-«- **порожнина** – порожнина, яка утворена черепним склепінням та основою черепа і в якій розміщується головний мозок;

-«- **склепіння** (син. покрівля черепа) – частина мозкового черепа, утворена лобовою та потиличною лусками, лускоподібними частинами вискових та тім'яних кісток.

Черепні нерви – дванадцять пар нервів, що виходять з головного мозку. Забезпечують відчуття запаху, слух, зір, рухи м'язів в ділянці голови.

Чинник (син. фактор) – причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис.

Чоло – це анатомічна ділянка голови людини (лоб), розташована між бровами та волосистою частиною голови.

Чоловічі статеві органи – органи, по яких визначається чоловіча стать; їх поділяють на внутрішні та зовнішні;

-«- **внутрішні** – до них належать яєчко з придатком, сім'яносна протока, сім'яний міхурець, передміхурова залоза та цибулинно–сечівникова залоза;

-«- **зовнішні** – до них відносять статевий член та мошонку.

Чужорідні (син. сторонні) тіла організму – чужі (сторонні) організму предмети, які потрапляють в його тканини, органи чи порожнини через рану або природні отвори;

-«- **вуха** – видаляють із зовнішнього слухового проходу кількома способами: промиванням його теплою водою за допомогою шприца без голки чи гумової груші; захватом пінцета без ризику проштовхнути їх глибше і пошкодження барабанної перетинки; закапуванням (вмиванням) 8-10 крапель теплої олії чи спирту (через одну–дві хвилини потерпілого вкласти на бік для виходу з рідиною чужорідного);

-«- **носа** – спробувати видалити шмарканням, якщо це не допомогло, то потрібно звертатися до лікаря;

-«- **ока** – видаляють чистим кутом згорнутої марлі, хусточки чи серветки з

кон'юнктиви (зовнішньої оболонки ока), відтягнувши нижнє повіко донизу чи загорнувши догори верхнє.

Чума – природно-осередкове інфекційне захворювання із групи бактерійних зоонозів (хворіють тварини і люди); поширюється дотиковим, повітряно-крапельним і харчовим шляхом, а також переносниками – блохами; відноситься до карантинних

Ш

Шанкр (від франц. «chancre» - виразка) – виразка або ерозія, яка виникає на ділянці проникнення збудника при деяких інфекційних захворюваннях;

-«- **твердий** – такий, що має ущільнення основи в ділянці проникнення блідої трепонеми.

Швидка медична допомога – система організації екстреної медичної допомоги заснованої на діяльності спеціалізованих станцій швидкої медичної допомоги.

Шина (медич.) (від нім. «schiene» - шина) – пристосування, яке призначене для іммобілізації (знерухомилення) кінцівок при пошкодженнях чи захворюваннях кісток, суглобів або широких пошкодженнях м'яких тканин; може бути виготовлена із дерева, металу, гіпсового бинта та інших матеріалів;

-«- **анатомічна** – в якості опори використовується тіло самого постраждалого. Наприклад, бинтовою пов'язкою пошкоджену руку

інфекцій.

Чутливість – здатність організму сприймати подразнення, які надходять із оточуючого середовища або від власних тканин чи органів.

Чханья – рефлекторний поштовхоподібний форсований видих через ніс, який викликається роздрозненням слизової оболонки носа; часта ознака риніту.

можна зафіксувати до грудної клітки, а ногу – до здорової ноги;

-«- **вакуумний матрац – носилки** – універсальний засіб для транспортної іммобілізації потерпілих із будь-якими травмами в будь-яких щадних положеннях тіла; принцип дії – з герметичної порожнини матраца (заповненої гранулами і повітрям), після укладання на нього потерпілого, відкачують повітря і він стає твердим і комфортним для тіла;

-«- **Дітерікса** – шина для транспортної іммобілізації із витягуванням усієї нижньої кінцівки; складається із двох роздвижних милиць і фанерної підшови; показання: переломи, вивихи, широкі ушкодження м'яких тканин в ділянках кульшового та колінного суглобів стегна;

-«- **Крамера** – транспортна шина різних розмірів; виготовляється у вигляді плоскої драбини, якій можна

надавати необхідну форму;

-«- пневматична – транспортна шина; являє собою мішок із еластичної тканини, в якій нагнітають повітря;

-«- правила накладання – 1. до накладання шини потрібно: зупинити кровотечу (наприклад, накласти джгут), обробити і закрити рану (- и), ввести знеболювальні ліки; 2. шину моделювати на здоровій кінцівці потерпілого, або на собі чи іншій особі; 3. на оголене тіло не накладати (!) – накладати або поверх одягу й взуття, або шини завчасно повинні бути обгорнуті ватою і марлею тощо; 4. в місцях кісткових виступів суглобів між тілом і шиною помістити м'які прокладки; 5. шину фіксують до тіла на всій її протяжності; 6. знерухомлени кінцівку в холодних умовах утеплюють;

-«- шийний «комірець» – засіб транспортної іммобілізації (імпрізований) при ушкодженнях шийного відділу хребта; виготовляється із картону, обгорнутого ватою і марлею, чи товстого шару вати, обгорнутого бинтом і яким фіксують шию.

Шия – частина тіла, яка з'єднує голову з тулубом; в ній розрізняють умовно два відділи: передній – власне шия і задній – потилиця; межа між ними проходить по зовнішньому краю трапецієподібного м'яза.

Шкала Глазо – використовується для визначення рівня порушення свідомості в

екстрених ситуаціях за трьома клінічними ознаками: відкриття очей, рухової активності (реакція на больове роздрознення) та характеру словесної відповіді; сума бальних оцінок (за кожною з вказаних ознак) характеризує ступінь пригнічення свідомості – ясна, оглушення (помірне, глибоке), сопор, кома (помірна, глибока, позагранична).

Шкіра (від грец. «derma» - шкіра) – це складний орган, функціонально пов'язаний із внутрішніми органами, який відображує їхній стан як у нормі, так і при патології та покриває тіло і виконує функції захисту організму, обміну речовин, терморегуляції тощо; складається із шару епітелію, дерми і підшкірної жирової тканини, має потові, сальні залози, волосся, нервові закінчення.

Шлунковий сік (від лат. «succus» - сік та «gaster» - шлунок) – утворюється слизовою оболонкою шлунка біля 2-2,5 л на добу. Безколірна рідина кислої реакції (рН 1,5-1,8) за наявності в ній хлористоводневої кислоти (0,3-0,5%), яка денатурує білки їжі, активує травний фермент шлунка і має виразну бактерицидну дію.

Шлунково-кишковий тракт – виконавчі елементи, об'єднані у травну трубку з приєднаними до неї компактними залозистими утворами (слинні та підшлункова залози, печінка).

Шлунок (від лат. «gaster» - шлунок) – відділ травного каналу, який розташований між

стравоходом і дванадцятипалою кишкою. Основні функції: депонування їжі, механічна і хімічна обробка, евакуація її в кишечник з соляною кислотою шлункового соку;

-«- **вмістимість (дорослі)** – 1. фізіологічна (без відчуття дискомфорту) – 1000-1200 мл. 2. анатомічна (без розриву) – 1500-5000 мл;

-«- **моторика** – рухи стінок шлунка, які забезпечують змішування їжі із шлунковим соком, її депонування, перемішування і порційне переміщення вмістимого шлунка у дванадцятипалу кишку. При змішаному харчуванні через 4 години шлунок майже повністю спустошується і виникає виразне відчуття голоду.

Шлуночки (від лат. «ventriculus» - шлуночок) – невеликі порожнини органів тіла;

-«- **головного мозку** – об'ємні простори головного мозку (бічні, третій та четвертий шлуночки) вистелені епендимною, з'єднаних між собою і в яких виробляється спинномозкова рідина, що забезпечує водянисте середовище оточуюче головний і спинний мозок;

-«- **гортані** – сліпі бічні заглибини (парні) між верхніми (переддверними) та нижніми (голосовими) складками гортані;

-«- **серця** – товстостінні камери серця з яких кров виштовхується у велике коло (лівий шлуночок) та мале коло (правий шлуночок) кровообігу.

Шов хірургічний – з'єднання тканин і країв рани за допомогою хірургічних інструментів і шовного матеріалу; при необхідності може бути виконаний на місці пригоди за умов дотримання вимог асептики і антисептики.

Шок (від лат. «shock» - удар) – різке, прогресуюче, із загрозою для життя, зниження функцій організму, обумовлене дією на нього надсильного ушкоджуючого фактора;

-«- **анафілактичний** – див. Анафілактичний шок;

-«- **больовий** – зумовлений сильним больовим подразненням, наприклад при травмі;

-«- **геморагічний** – викликаний значною гострою крововтратою;

-«- **гіповолемічний** - викликаний різким зменшенням об'єму циркулюючої крові (ОЦК) або рідини в організмі;

-«- **опіковий** – загальна реакція організму на масивне термічне ушкодження із порушенням функцій різних органів і систем організму у відповідь на надмірне больове подразнення. Триває від декількох годин до 2–3 діб;

-«- **плевро-пульмональний** – може виникати при ушкодженні в ділянці грудної клітки і органів грудної порожнини внаслідок надмірного роздрознення рецепторів плеври (наприклад, при пневмотораксу);

-«- **токсичний** – зумовлений впливом на організм токсичних

продуктів розпаду тканин (наприклад, при травмі) чи бактерицидних токсинів;

-«- травматичний – такий, що виникає внаслідок травми; небезпечне для життя ускладнення тяжких уражень, яке характеризується порушенням діяльності центральної нервової системи, кровообігу, обміну речовин та інших життєво важливих функцій;

-«- «турнікетний» – див. Турнікетний шок;

-«- фази перебігу – вирізняють еректильну (див. Еректильна фаза шоку) і торпідну (див. Торпідна фаза шоку).

Шприц – лікарський інструмент у вигляді циліндра з поршнем і порожнистою голкою для введення ліків під шкіру, в м'язи, вени тощо або для відсмоктування рідини з порожнини тіла.

Шприц-тюбик – пристрій разового використання для

Щ

Щеплення (син. імунізація) (**від лат. vaccinatio**) – протиепідемічний захід, оснований на застосуванні засобів специфічної профілактики (введення вакцин або анатоксинів) інфекційних захворювань.

Щільність – середня кількість особин популяції на одиницю площі чи об'єму, які займає популяція у просторі; щільність

введення лікарських засобів підшкірно чи внутрішньом'язово; складається з еластичної ємності, заповненої рідиною, що вводиться, і з'єднаної з стерильною ін'єкційною голкою, яка герметично закрита ковпачком із мандреном; має ефективне використання для введення ліків потерпілому на місці пригоди.

Штам (від нім. «stamm» - основа) – чиста культура мікроорганізмів, виділена з певного джерела чи одержана внаслідок мутацій.

Штучна нирка – апарат для нормалізації електронного складу крові, її осмотичної концентрації, кислотно-лужної рівноваги та видалення кінцевих продуктів обміну і чужорідних речовин.

Штучна вентиляція легень - метод підтримки або повного забезпечення дихання, коли людина не може дихати самостійно або робить це неефективно.

популяції можна виражати через масу членів популяції на одиницю простору.

Щока – частина обличчя, яка в основному складає бічну стінку порожнини рота; її ділянка обмежена зверху підчонаюмковим краєм, знизу – нижнім краєм тіла нижньої щелепи, з боків – переднім краєм жувального м'яза та присередньо-носогубною і

носощічною складками.

Цоткіна-Блюмберга

симптом – посилення болю в животі при швидкому відніманні

Ю

Ювенільний (від лат. «juvenis» - **молодий**) – такий, що має відношення до дитячого, юнацького віку; не досягнувший статевої зрілості.

Я

Ядерна жовтяниця (від лат. «icterus» - **жовтяниця**) – жовтяниця плода, причиною якої є його несумісність із матір'ю по резус – фактору.

Ядро (-а) (від лат. «nucleus» - **ядро**) – 1. Скопичення сірої речовини в окремих ділянках центральної нервової системи, які забезпечують виконання відповідних функцій. 2. Частина клітини в якій зосереджена основна маса генетичної інформації; ядро відокремлено від цитоплазми мембраною.

Ядуха – раптовий приступ сильної задишки, спричинений деякими захворюваннями серця або бронхів; астма.

Яєчко (від лат. «testis» - **яєчко**) – парна чоловіча статева залоза, яка виробляє чоловічі статеві клітини (сперматозоони) та гормони. Травма цих органів супроводжується сильним болем і можливим шоком.

пальпуючої руки від черевної стінки після легкого натискання; ознака запалення очеревини, наприклад, при апендициті.

Югулярний (від лат. «jugulum» - **горло**) – такий, що має відношення до передньої поверхні шиї.

Яєчник (від лат. «ovarium» - **яєчник**) – парна жіноча статева залоза, в якій розвиваються яйцеклітини і виробляються жіночі гормони (естроген і прогестерон).

Язик (від лат. «lingua» - **язик**) – м'язовий орган порожнини рота, покритий слизовою оболонкою із залозами, сосочками і лімфоїдним утворенням – мигдаликом язика; бере участь в акті жування, ковтання, мовлення та є органом смаку.

Язичок піднебіння (від лат. uvula palatina) – серединний виступ заднього краю піднебіння; під його слизовою оболонкою містяться фіброзна пластинка і м'яз язичка.

Яйце плідне (син. яйце) (від лат. «ovum» - **яйце**) – зародок (разом із зародковими оболонками) на початкових стадіях розвитку.

Яйцеклітина (від лат. «ovum» - яйце та грец. «kytos» - клітина) – жіноча статеві клітина, яка внаслідок запліднення її сперматозоїдом дає початок зародку; містить половинний набір хромосом. Кожний яєчник новонародженої дівчинки містить близько мільйона яйцеклітин, проте до часу настання статевої зрілості їх залишається кілька сотень тисяч, з яких лише близько 400 піддаються овуляції.

Ясна (від лат. *gingiva*) – слизова оболонка, яка покриває альвеолярні відростки верхньої і альвеолярну частину нижньої щелепи в ділянці зубних ячеек.

Розділ 2. Пато- психоло- гічні терміни

А

Абазія (лат. а – заперечення + basis – основа, опора) – нездатність ходити при збереженні рухів в ногах, відсутності парезів.

Абсанс – короткочасне вимкнення свідомості, при яких на долі секунди або кілька секунд хворий неначе «відсутній».

Абстиненція (лат. Abstinere – утримуватися) – стан фізичного і психічного дискомфорту, що з'являється внаслідок переривання прийому алкоголю, наркотиків чи інших речовин, до яких настало патологічне звикання.

Абулія (лат. а – заперечення, bule – воля) – відсутність вольової активності.

Автоматизм (грец. Automatos – саморушний) – виникнення почуттів, рухів, думок, образів, уявлень тощо незалежно від волі й бажання хворого.

Автоматизм амбулаторний (Automatismus ambulatorius) – вид сутінкового стану свідомості з мимовільним блуканням і наступною амнезією.

Автоматизм руховий – мимовільні рухи з почуттям відчуження (син. а. Кінестетичний).

Автоматизм психічний (лат. Psyche – душа, психіка) – переживання чужості всіх психічних–процесів; переконаність

у тому, що думки і бажання, образи і уявлення, почуття і прагнення виникають, зникають, змінюють один одного самі по собі, без втручання хворого, поза його волею.

Агевзія (лат. а – заперечення + Geueis – смак.) – втрата відчуття смаку (всіх, або деяких видів смакових відчуттів).

Агнозія (лат. а – заперечення + gnosis – пізнання) – порушення процесів впізнання предметів, явищ, частин власного тіла, їх дефектів – при збереженні свідомості зовнішнього світу і самосвідомості, а також при відсутності порушень периферичної і провідної частин аналізатора.

Агнозія географічна – невпізнання маршруту або місцевості.

Агнозія зорова – невпізнання предметів або їх зображень.

Агнозія кольору – кольори розрізняються, але неможливість визначити колір предметів.

Агнозія просторова – розлад орієнтування в просторових ознаках зображення.

Агнозія симультанна – невпізнання зображення ситуації, в якій беруть участь предмети.

Агнозія слухова – розлад впізнання знайомих звуків.

Агнозія тактильна – невпізнання предметів на дотик, відсутність ідентифікації пальців рук, частин власного тіла.

Агнозія шрифтів – навичка письма є, але неможливість читання.

Агорафобія (грец. Agora – базарна площа + phobos – страх) – боязнь відкритих просторів і площ.

Агравация (лат. Aggravare – погіршувати, обтяжувати) – перебільшення хворим симптомів реально існуючої хвороби. Зустрічається часто при психопатіях, диссоціативному неврозі.

Аграматизм (лат. а – заперечення + грец. Gramata – читання, письмо) – Прояв моторної афазії: утруднення узгодження слів у реченні / за відмінками, часами та ін. Порушення здатності користуватися граматичним ладом мови.

Аграфія (лат. а – заперечення + грец. Grapho – писати) – порушення здатності писати при вогнищевих ураженнях кори головного мозку.

Агресивність (грец. Agressio – напад) – напад, наступ з метою насильницьких дій.

Агріпнія (грец. Agrypnie – безсоння) – порушення сну, що характеризується його поверховістю, короткочасністю, частими пробудженнями. Спостерігається при багатьох психічних захворюваннях:

шизофренії, ендогенних депресіях, неврозах, неврозоподібних станах.

Адаптаційна хвороба – хворобливий стан, який виникає під впливом стресорів внаслідок недовершеності пристосувальних реакцій організму.

Адаптаційні розлади – порушення в емоційній сфері, які зазвичай перешкоджають соціальному функціонуванню і знижують працездатність.

Адаптація (лат. Ad – щодо чого-небудь, artus – придатний, відповідний) – пристосування.

Адаптація психічна – здатність людини пристосовуватися до навколишнього середовища, змінювати свій динамічний стереотип.

Адгезивність (лат. adhaesio – прилипання) – сповільненість мислення із застряванням на одній темі чи деталі.

Адекватність психічних реакцій – відповідність їх значенню, стимулу; неадекватність може бути пов'язана із психопатологічними явищами.

Адиктивна поведінка – зловживання різноманітними речовинами, які змінюють психічний стан (зокрема, алкоголь і тютюнопаління) до того, як від них сформувалась фізична залежність.

Адинамія (лат. а – заперечення + грец. Dynamis – сила) – відсутність діяльності, пасивність, знерухомленість внаслідок різкого занепаду сил.

Ажитація (фр. Agitation – збудження) – збудження, психомоторне занепокоєння, неспокійний стан хворого з афектом тривоги та страху.

Акалькулія (лат. а – заперечення + Calculo – рахунок, обчислення) – порушення здатності рахувати внаслідок ураження певних ділянок кори головного мозку.

Акатизія (лат. а – заперечення + грец. Kathisis – сидіння) – відсутність здатності довгий час залишатися в одному і тому ж положенні, що-небудь робити, сидіти, лежати і т.п.

Акінезія (лат. а – заперечення+ грец. Kineesis – рух) – нерухомість тіла, кінцівок при відсутності паралічів, парезів.

Акоазма (грец. akuo – слухати) – елементарні слухові галюцинації у вигляді шуркоту, шумів, тріску тощо.

Акселерація (грец. Acceleras – прискорюваний) – прискорення фізичного зростання і психічного розвитку.

Активність психічна – періодичне чергування станів напруження і розслаблення у психічній діяльності людини (біоритми психічної активності).

Акцентуація (лат. Accentus – наголос) – посилення, загострення певних психічних властивостей. Введено К. Леонгардом поняття, що означає надмірну виразність окремих рис характеру та їхніх сполучень і становить крайні

варіанти норми, що межують із психопатіями. Акцентуації характеру відрізняються від останніх відсутністю одночасного прояву властивої психопатіям тріади ознак: стабільності характеру в часі, тотальності його проявів у всіх ситуаціях, соціальної дезадаптації.

Акцентуація особистості (син. акцентуація характеру) – відхилення від якогось стандарту (посилена ступеня) певних рис характеру особистості.

Алалія (лат. а – заперечення + грец. Lalia – балаканина, говірка) – втрата здатності мовлення (при органічних ураженнях), або відсутність здатності вимовляти членороздільні звуки.

Алекситимія (лат. а – заперечення + lexis – мова, thymos – душа, настрої, почуття) труднощі в описі свого психологічного стану, настрою.

Алексія (лат. а – заперечення + грец. Lexis – мова, слово) – нездатність зрозуміти сенс прочитаного.

Алкоголізм – 1. хворобливий стан організму, пов'язаний зі систематичним надмірним вживанням спиртних напоїв в дозах, що спричиняють алкогольне сп'яніння. 2. сукупність усіх форм надмірного систематичного вживання спиртних напоїв, які негативно впливають на здоров'я людини, її поведінку, професійну (трудова) діяльність та взаємовідносини з оточуючими.

Альтруїзм (лат. alter – інший) – здатність до безкорисливої

турботи стосовно інших людей.

Амбівалентність (грец. ambi – обидва, обидві + valens, valentis – сильний) – подвійність (одночасне співіснування протилежних) емоцій, мотивів, прагнень.

Аменція (лат. а – заперечення + Mentis – розум) – найбільш глибокий ступінь потьмарення свідомості, що виникає переважно у зв'язку з тривалими, які виснажують організм хворобами, інфекціями і інтоксикаціями. Характеризується незв'язністю мислення, фрагментарністю сприйняття, безладним збудженням з наступною амнезією.

Амімія (лат. а – заперечення + Mimos – актор, наслідування, міміка) – відсутність або зниження мімічної виразності мускулатури обличчя при захворюваннях таламуса і екстрапірамідної системи.

Амнезія (лат. а – заперечення + Mneme – пам'ять) – часткова або повна втрата пам'яті, пробіл спогадів, випадання більшого чи меншого числа спогадів.

Амнезія антероградна – порушення пам'яті, при якому неможливо відтворити події, що сталися після захворювання чи травми.

Амнезія антероретроградна – порушення пам'яті, при якому неможливо відтворити інформацію, набуту до та після епізоду порушення свідомості.

Амнезія диссоціативна –

порушення пам'яті, при якому відбувається нездатність пригадати важливі події чи інформацію, пов'язані з особистим життям, зазвичай неприємного характеру.

Амнезія ретроградна – порушення пам'яті, при якому неможливо відтворити інформацію, набуту до епізоду порушення свідомості, що виник з людиною.

Анестезія – порушення відчуття, втрата здатності відчувати різні види подразнень.

Ангедонія (лат. an, a – заперечення + грец. hedone – задоволення, приємність, насолода) – втрата почуття радості, насолоди. Важливий симптом деперсоналізації, депресії, шизофренії.

Анозогнозія (лат. a – заперечення + Nosos – хвороба + gnosis – знання, пізнання) – невизнання дійсним наявного захворювання, ураження або дефекту.

Анорексія (лат. a – заперечення + Orexis – бажання) – відмова від прийому їжі у зв'язку з наполегливим бажанням схуднути.

Антипатія (грец. anti - проти та patho» - пристрасть) – стійке почуття неприязні, відрази або неприйняття до певної людини, групи людей, явища чи об'єкта.

Антисоціальний (дисоціальний) розлад особистості – розлад особистості, що характеризується зневажливим ставленням до соціальних норм,

байдужістю до оточуючих, імпульсивністю, агресивністю і вкрай обмеженою здатністю до формування прихильностей. Такі особи погано переносять невдачі і легко піддаються агресії (у тому числі вдаються до насильства), схильні звинувачувати інших, брехати й наводити правдоподібні пояснення своєї поведінки, яка призводить до конфлікту із суспільством.

Антропоморфізм (грец. anthropos — людина і morphe — вид, форма) – уявлення про наявність у тварин психічних властивостей і здібностей, характерних тільки для людини.

Антропсихізм (грец. anthropos — людина і psyche — душа) – теорія в природознавстві, відповідно до якої психіка існує тільки в людини, а тварини і рослини — лише «живі автомати».

Антропофобія (грец. anthropos — людина і phobos — страх) – різновид неврозу, що характеризується відчуттям страху перед людьми та натовпом.

Апатія (грец. Pathos – страждання) – розлад емоцій, що характеризується зменшенням або повною відсутністю емоціональної збудливості.

Апраксія (лат. a – заперечення + Praxis – робота, дія) – втрата здатності виконувати звичні дії.

Асомнія (лат. a – заперечення + Somnus – сон) – безсоння, порушення сну. Виявляється

труднощами засипання, переривчастим сном з частими пробудженнями вночі, поверхневим сном або передчасним пробудженням з неможливістю знову заснути/

Астазія (лат. а – заперечення + Stasis – стояння) – уездатність стояти при відсутності парезів ніг.

Астенія (лат. а – заперечення + Sthenos – сила, потужність) – стан, що характеризується підвищеною чутливістю, збудливістю, дратівливою слабкістю та швидкою стомлюваністю.

Астенія інтоксикаційна – така, що виникає при токсикоманіях та інтоксикаціях.

Астенія інфекційна – виникає протягом інфекційного захворювання або після нього.

Астенія невротична – така, що входить в клінічну картину різних нервово-психічних і соматичних симптомокомплексів.

Астенія психічна – така, що проявляється підвищеною виснажливістю психічних процесів та уповільненням їх відновлення; перебігає в поєднанні з психічною гіперестезією та емоційною лабільністю.

Астенія травматична – як синдром простежується в якості «наскрізного» порушення протягом всього періоду окремих наслідків черепно-мозкових травм.

Астенія фізична – така, при якій переважає швидке фізичне виснаження.

Астено-невротичні реакції – реакції, які виникають під впливом

тривалого емоційного й розумового перенапруження або в результаті психотравми.

Атаксія (лат. а – заперечення + Taxis – порядок, послідовність) – розлад координації рухів.

Аура – різноманітні симптоми (чутливі, рухові, вазомоторні, секреторні тощо) безпосередньо на початку епілептичного нападу.

Аутентичність – повноцінно функціонуюча особистість, конгруентність, відкритість для світу.

Аутизм (грец. autos – сам) – крайня форма і стан психологічного відчуження; виражається у відстороненні, «відході», «втечі» індивіда від контактів з дійсністю і зануренні в у світ власних переживань.

Аутоагресія (грец. autos – сам, aggredior – нападати/ агресія) – агресія по відношенню до себе.

Афазія (лат. а – заперечення + Pnasis – висловлювання) – порушення мови (вимови слів, утворення словосполучень), розуміння чужої мови при відсутності ураження мовленнєвого апарату і органу слуху.

Афазія акустико-гностична – порушення розуміння мови, її фонетики, предметності слова.

Афазія акустико-мнестична – порушення розуміння мови, дисоціація між відносно збереженою здатністю повторення окремих слів і порушення

Афазія моторна – порушення мови, при якому характерна неспроможність до висловлення, побудови слів і речень, труднощі у відтворенні рухової програми мовлення.

Афазія семантична – порушення мови, при якому виникають специфічні мнестичні розлади, неможливість підібрати необхідне слово.

Афект (лат. affectus – впливати, порушувати) – сильне і короточасне переживання у вигляді гніву, люті, жаху, захоплення, відчаю без втрати самоконтролю (фізіологічний афект).

Афект патологічний – короточасний, надзвичайно інтенсивний емоційний вибух, що супроводжується різким звуженням свідомості, втратою самоконтролю та частковою або повною амнезією подій після його завершення.

Б

Байдужість – психічний стан людини, який характеризується притупленням або цілковитою втратою інтересу до інших людей та навколишнього світу; ознака хворобливого психоемоційного виснаження.

Бар'єр психологічний – внутрішня перепона психологічної природи (небажання, невпевненість, боязнь і т.п.), що шкодить людині успішно виконувати певні дії.

Безсоння – розлад сну, який проявляється порушенням засинання, переривчастим, поверхневим сном або передчасним пробудженням.

Біполярний афективний розлад – психічний розлад, що проявляється афективними станами: маніакальними і депресивними, а також змішаними типами, при яких у хворого спостерігають ознаки депресії та манії водночас або швидко зміна симптомів гіпоманії та субдепресії.

Біполярність (лат. bis – двічі, polaris – що відноситься до полюса) – тип перебігу психічних захворювань, при якому чергуються протилежні синдроми.

Булімія (лат. bus – бик, limos – голод) – патологічно підвищене відчуття голоду, яке перебігає з імпульсивним одномоментним переїданням та «очищенням» організму від спожитого, що супроводжується слабкістю і дискомфортом у надчеревній ділянці. Цей стан інколи поєднується зі зниженням відчуття насичення, внаслідок чого виникає потреба в надмірно великих кількостях їжі (поліфагія).

В

Вербігерация (лат. verbum – слово, gerere – створювати) – порушення мислення, що характеризується автоматичним, ритмічним повторенням однакових слів, складів або фраз,

позбавлених змісту.

Витіснення – захисний психічний механізм, який забезпечує усунення із свідомості несприйнятливих інстинктивних прагнень, думки, уявлення; аномальну здатність до витіснення мають демонстративного або істеричного типу особистості.

Відчуття – пізнавальний психічний процес відображення в мозку людини окремих властивостей предметів і явищ при їхній безпосередній дії на її органи чуттів.

Відчуття екстероцептивні – відчуття, що дають загальну інформацію про стан зовнішнього місця існування людини.

Відчуття інтероцептивні – відчуття, що повідомляють про події, що відбуваються всередині організму.

Відчуття пропріорецептивні – відчуття, що сигналізують про позицію, місцеположення і рух тіла або його частин, відповідають за просторову орієнтацію.

Внутрішня (аутопластина) картина хвороби - суб'єктивне переживання пацієнтом своєї хвороби.

Воля – це здатність людини свідомо керувати власною поведінкою та психічними процесами, спрямована на досягнення поставленої мети, що передбачає подолання зовнішніх та внутрішніх перешкод.

Втома – реакція організму на тривало виконувану діяльність у вигляді зниження його активності.

Вуайсризм (фр. voir – дивитися) – статева перверзія, що виражається в досягненні статевого збудження і задоволення при спостереженні за здійсненням іншими статевого акту.

В'язкість – патологічна інертність динаміки психічних процесів, їх уповільнення, труднощі переключення.

Г

Галюцинації (лат. hallucinatio – марення, бачення) – порушення сприймання, які виникають без наявності відповідного реального об'єкта і супроводжуються упевненістю в тому, що даний об'єкт в даний час дійсно існує і сприймається.

Галюцинації гіпнагогічні – помилкові образи, що виникають при засипанні, при закритих очах або на темному тлі.

Галюцинації зорові – помилкове зорове сприйняття неіснуючих об'єктів або сцен.

Галюцинації імперативні – вербальні галюцинації, які наказують здійснювати іноді небезпечні для самого хворого або оточуючих вчинки, або, навпаки, забороняють діяти і говорити.

Галюцинації нюхові – відчуття уявних, відсутніх в даний момент запахів.

Галюцинації смакові – помилкові неприємні відчуття.

Галюцинації тактильні – уявні відчуття дотику, болю, тепла, холоду, їх поєднання і комбінації по часу і силі.

Галюциноз (лат. hallucinari - марити) – психопатологічний синдром, що проявляється численними галюцинаціями при збереженні критичного ставлення хворого до них, та які можуть супроводжуватися маренням.

Гедонізм (грец. hedone) – прагнення отримувати від життя лише задоволення.

Геронтопсихіатрія (грец. Geron – старіння + psyche – душа, iatrea – лікування) – розділ психіатрії, який вивчає психічні захворювання похилого віку.

Гетеросексуальність (лат. heteros – інший, Sexus – стать) – сексуальний потяг до осіб протилежної статі.

Гіпербулія (лат. hyper – посилення, Vole – воля) – хворобливе посилення вольової активності, ініціативності, спонукань, рухливості.

Гіперестезія (лат. hyper – посилення, Aestesis – відчуття) – підвищена чутливість, сприйняття різних видів подразників.

Гіперкінез (лат. hyper – посилення Kinesis – рух) – автоматичні насильницькі руху внаслідок мимовільних скорочень м'язів.

Гіперкомпенсація (грец. hyper- - над та compensatio - відшкодування) – надмірна підкреслена захисна компенсація явної чи уявної фізичної або психічної неповноцінності.

Гіпермімія (лат. hyper – посилення, mimos – актор) – посилення мімічних рухів.

Гіпермнезія (лат. hyper – посилення, mnesis – пам'ять) – патологічне посилення пам'яті.

Гіперсексуальність (лат. hyper – посилення, Sexualis – статевий) – підвищений статевий потяг.

Гіперсоматонозогнозія - це такий тип особистісної реакції на соматичне страждання, при якому хворі схильні переоцінювати значущість окремих симптомів і захворювання в цілому, їх наслідків, що не відповідає об'єктивній небезпеці клінічної картини.

Гіперсомнія (грец. hyper - над та hypnos - сон) – синдром порушення свідомості у вигляді нападоподібної сонливості в денний час; патологічно надмірна сонливість.

Гіпертимія (лат. hyper – посилення, thymos – почуття) – різко посилений веселий настрій.

Гіпноз (грец. hypnos - сон) – 1. стан неповного відключення свідомості, частковий сон, при якому не тільки зберігається сприйняття мови сторонніх, а й підвищується в порівнянні з станом бадьорості реакція на слово. 2. штучно викликаний сноподібний психічний стан, який

супроводжується рапортом між сугерендом (особистість, яка є об'єктом навіювання) і сугестором (особистість, яка здійснює навіювання).

Гіпнопсихотерапія (лат. hypnos – сон, psyche – душа, therapia – лікування) – психічний вплив з лікувальною метою в стані гіпнозу.

Гіпобулія (лат. hypo – під, ниже + boule – воля) – зниження вольової активності.

Гіпоестезія – порушення відчуття, зниження здатності відчувати різні види подразнень.

Гіпоманія (лат. hypo – під, ниже + Mania – безумство, пристрасть, потяг) – виражений маніакальний стан.

Гіпомнезія (лат. hypo – під, ниже + Mnesis – спогад) – зниження пам'яті.

Гіпосоматозогнозія – такий тип особистісного реагування на соматичне захворювання, при якому виявляється недооцінка людиною тяжкості і серйозності хвороби, її окремих ознак або симптоматики в цілому.

Гіпотимія (лат. hypo – під, ниже + thymos – почуття) – одне з різновидів настрою у здорових людей, при якому він не патологічно знижений.

Гнів – вища форма виразу невдоволення і внутрішньої незгоди, яка виникає при реальній або уявній несправедливості.

Гомосексуалізм (лат. homos – однаковий) – статевий потяг до осіб тієї ж статі.

Госпіталізм – синдром відриву від дому, небажання хворих виписуватися з психіатричних стаціонарів в зв'язку із соціальною дезадаптацією.

Гуманізм (лат. humanus – людський) – система поглядів, що визнає цінність людини як особистості, характеризується захистом гідності та свободи розвитку, вважає благо людини основним критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності та справедливості – нормою відносин між людьми.

Д

Дебільність (лат. debilis – слабкий, нездатний) – легкий ступінь олігофренії, характеризується примітивністю, конкретністю суджень, невисоким рівнем відволікання та узагальнення, недостатньою диференційованою, примітивністю емоцій, труднощами навчання і зниженою соціальною адаптацією.

Девіантна поведінка (лат. deviatio – відхилення) – та, що порушує загальноприйняті в даному суспільстві норми і правила; до неї відносять правопорушення, злочинність, алкоголізм, наркоманію, самогубство та інше.

Девіація (лат. de – відхилення, via – шлях) –

відхилення.

Девіація статева – відхилення від загальноприйнятих в межах даної етнічної культури форм статевої поведінки, яке не відноситься до хворобливих станів.

Деградація (лат. de – відхилення, gradus – ступінь, ступінь) – зниження щодо інтелекту і характеру, втрата позитивних якостей особистості.

Дезадаптація (лат. dys – розлад + Adaptatio – пристосування) – втрата здатності адаптуватися до умов соціального середовища.

Дезорієнтація (лат. dys – розлад + Oriens – схід) – порушення орієнтування в навколишньому середовищі та у власній особистості.

Декомпенсація (лат. dys – розлад + Compensare – врівноважувати, відшкодовувати) – недостатнє відновлення порушених хворобою функцій.

Делінквентна поведінка (лат. delinquentia – проступок, гріх) – усі серйозні порушення поведінки, свідомі вони чи ні, що підпадають під категорію протиправної дії.

Делінквентність (лат. delinquentia – проступок, гріх) – синдром патохарактерологічної реакції у підлітків, що виявляється у вчиненні ними дрібних правопорушень, які не досягають ступеня злочину.

Делірій, деліріозний стан

свідоомості (лат. delirare – бути божевільним) – стан потьмарення свідомості з переважно зоровими галюцинаціями, дезорієнтацією в навколишньому, маячними ідеями і порушенням з подальшими частковими спогадами про болючі переживання і амнезією на реальні події.

Деменція (лат. de – заперечення + mens, mentis – розум, розум) – порушення когнітивних здібностей, що виникло внаслідок органічного ураження головного мозку. Синдром, який проявляється стійким зниженням когнітивних функцій (пам'яті, мислення, мовлення) і втратою соціальних навичок. Це не неминуче старіння, а патологія, що часто прогресує.

Деонтологія (грец. deon, deontos – належне) – наука про етику, правила поведінки чи обов'язки.

Деперсоналізація (лат. de – позбавлення + per-sona – особистість) – хворобливе почуття відчуженості своїх почуттів, думок, сприйняття і інших властивостей власної особистості.

Депресивний синдром – синдром, що характеризується тріадою симптомів: настрій тужливий, уповільнене мислення, рухова (моторна) загальмованість (при маніакально-депресивному психозі, шизофренії, судинних порушеннях тощо).

Депресія (грец. depressus – притискати, гнітити) – душевна пригніченість, пригнічений

емоційний стан, знижений, пригнічений настрій.

Депресія ажитована (лат. agitatus – збуджений, живий) – різновид депресивного синдрому, коли в руховій сфері замість загальмованості спостерігається збудження з тривогою, самокатуванням, прагненням до самогубства, зі спробами кудись бігти.

Депресія вітальна – пригнічений настрій з тугою чи тривогою, зниженням потягів, порушенням сну, добовими коливаннями настрою, ознаками підвищення тонуру симпатичної частини вегетативної нервової системи.

Депресія дисфорична – із проявами злості, затьмареної роздратованості та неприязні до оточуючих.

Депресія інволюційна – виникає в інволюційному (похилому і старечому віці), характеризується депресивним, тривожно-тужливим настроєм з іпохондричними думками.

Депресія невротична – психогенно зумовлена легка форма депресії із перевагою сумного настрою, адинамії, нерідко із явищами нав'язливості чи іпохондрично-сенестопоподібними проявами.

Депресія реактивна – характеризується пригніченим настроєм, почуттям туги і тривоги, переживанням травмивної події, надцінними і маячними ідеями

самозвинувачення, відносин, переслідування або іпохондричного змісту.

Депресія соматогенна – та, що зумовлена захворюванням яких-небудь органів, систем організму, травмою тощо.

Депривація (англ. deprivation – позбавлення, втрата) – недостатність задоволення будь-яких потреб.

Депривація материнська – та, що пов'язана із спілкуванням матері з дитиною та з материнським доглядом; призводить до порушення розвитку та виникнення невротичних і афективних розладів.

Депривація рухова – та, що пов'язана з обмеженням простору для рухової активності.

Депривація сенсорна – обмеження в необхідній інформації; виникає у людини в умовах ізоляції або при розладах функцій основних органів чуття (зір, смак, слух, нюх).

Депривація соціальна – та, що пов'язана із суспільним середовищем; виникає у людини, наприклад при виході на пенсію, втрати близьких людей чи фізичного здоров'я.

Депривація статевая – вимушене чи свідоме пониження статевої активності нижче індивідуальної (конституційно - вікової) потреби.

Дереалізація (лат. de –

позбавлення + Realite – дійсність, факт) – викривлене сприйняття об'єктивної дійсності або окремих образів, предметів, явищ навколишнього світу в часі, просторі, за формою, величиною, забарвленням, взаємному розташуванню тощо, почуття нереальності і схематичності навколишнього світу.

Дизартрія (лат. dys – розлад, утруднення + arthroo – вимовляти членороздільні звуки, артикулювати) – це порушення вимовної сторони мовлення через порушення артикуляційного праксису внаслідок органічного ураження центральної та периферійної інервації органів мовлення (губ, піднебіння, язика, голосових зв'язок тощо) судинного, травматичного, інфекційного, вродженого характеру.

Дислексія (лат. dys – розлад, lexis – мова, слово) – порушення здатності читати.

Дисмегалопсія – розлад сприймання у вигляді видовження, розширення, скошеності, перекрученості навколо осі оточуючих предметів.

Дисморфоманія (лат. dys – розлад + Morphe – форма, mania – пристрасть) – маячні ідеї фізичного недоліку.

Дисморфобія (лат. dys – розлад + Morphe – форма, phobos – страх) – надцінні ідеї переоцінки своїх зовнішніх недоліків, страх тілесних змін.

Диссимуляція (лат. dissimulo

– ховати, приховувати) – навмисна поведінка, висловлювання із заздалегідь обдуманого метою: приховати наявне в дійсності захворювання, окремі його прояви, симптоми.

Диссоматонозогнозія – своєрідна форма захисної психологічної реакції, коли при формальному усвідомлюванні захворювання воно фактично ігнорується в поведінці хворого.

Дистимія (лат. dys – розлад + thymos – настрій, почуття) – короткочасний розлад настрою із невдоволенням і дратівливістю.

Дисфорія (лат. dys – розлад + rhoia – пристрасть) – стан похмурого, тужливо-злостивого настрою з відтінком невдоволення, роздратованості, що виникає часто несподівано, без зовнішньої причини.

Діагноз – узагальнений висновок про наявність психічної хвороби (патології, розладу, відхилення від норми) з віднесенням його до конкретної класифікаційної рубрики відповідно до чинних на даний момент нормативів.

Дромоманія (лат. dromoa – дорога, шлях + mania – Жагучий потяг) – прагнення до зміни місць і бродяжництва.

Е

Егоїзм (грец. ego – я) – прагнення свої особисті інтереси,

бажання, потреби, власні задоволення, приємні відчуття ставити вище чого б то не було.

Егоцентризм (грец. ego – я + centrum – середина, осередок) – прагнення поставити себе в центр уваги оточуючих, викликати своїми розповідями, вчинками співчуття, симпатії тощо.

Ейдети́зм (грец. eidos – вид, образ) – здатність утримувати в пам'яті чіткі і яскраві образів предметів, які сприймалися раніше.

Ейфорія (грец. phero – нести, переносити) – підвищений настрій з відтінком благодушності, задоволення, радощів, що не відповідає ситуації і обставинам особистого життя хворого.

Екзальтація (лат. Exaltare – піднімати) – патологічно підвищений радісний настрій, що супроводжується підвищеним руховим збудженням і підвищеним почуттям власної гідності, без потьмарення свідомості.

Екзацербация (лат. exacerbare – дратувати, засмучувати, погіршувати) – загострення, різке погіршення симптомів хвороби.

Екзогенія (грец. eho – зовнішній, genos – рід) – обумовленість хвороб причинами, що знаходяться поза організмом.

Екмнезія (грец. ek – поза, за межами, mnesis – пам'ять) – стирання кордонів між минулим і сьогоденням, або події минулого життя переносяться в сьогодення.

Ексібiціонiзм (лат. exhibeo – виставляти) – прагнення до оголення статевих органів в присутності осіб протилежної статі для викликання у себе сексуального збудження.

Емотивність (лат. emoveo – хвилювання) – підвищена чутливість, при якій емоційні реакції виникають швидко, характеризуються підвищеною інтенсивністю та тривалістю.

Емоційний параліч – реакція у відповідь на раптовий чи сильний психотравмуючий вплив, яка проявляється тривалою апатією з байдужим ставленням до загрозливої ситуації, індиферентною реєстрацією подій та явищ.

Емоційні стани – різного роду настрої, пристрасті й афекти, які можуть бути стеничними та астеничними.

Емоція (лат. emotus – змішувати) – особливий клас психічних процесів і станів, що виражаються у формі безпосереднього переживання значущості для людини зовнішніх та внутрішніх ситуацій.

Емоційно нестійкий розлад особистості – розлад особистості, якому притаманні схильність до імпульсивних дій без огляду на наслідки, спалахи емоцій, непередбачуваність настрою, нездатність контролювати «вибухову» поведінку. Відмічається конфліктність, особливо коли оточуючі

критикують чи намагаються зупинити імпульсивні вчинки.

Емпатія (грец. *empathia* – співпереживання) – здатність до співпереживання, співчуття, тобто переживання емоційного стану іншої людини, переживання з приводу почуттів іншої людини.

Ендогенез (грец. *endo* – всередині, *genesis* – походження) – виникнення і перебіг психічних захворювань у зв'язку зі спадковими факторами.

Енкопрез (грец. *en* – в, всередині + *kopros* – кал) – неутримання калу, несвоєчасне виділення калу.

Енурез – нетримання сечі, несвоєчасне сечовипускання.

Енцефалопатія (грец. *enkephalos* – головний мозок, *pathos* – страждання) – незапальні захворювання головного мозку, які анатомічно проявляється дистрофічними змінами, а клінічно – поєднанням неврологічних, психічних і соматичних симптомів.

Епілепсія (грец. *epilambano* – вистачати, нападати, опанувати) – захворювання, що характеризується періодично наступаючими нападами судом, спочатку тонічних, а потім – клонічних, з втратою свідомості під час нападу, з психічними розладами і зміною характеру.

Етіологія – вчення про причини та умови виникнення хвороб.

Ехолалія (грец. *echo* – луна, відгомін + *lalia* – бурмотіння, говірка) – мимовільне механічне повторення почутих слів і фраз.

Ехопраксія (грец. *echo* – луна, відгомін + *praxis* – дія) – мимовільне повторення хворим жестів і дій оточуючих.

3

Загальмованість психічна – особливість перебігу психічних процесів з уповільнення мислення і рухів.

Заїкання (логоневроз) (лат. *balbus* – заїкається) – розлад мови, при якому плавність її перебігу переривається мимовільними затримками, змушеними повтореннями, розтягуванням окремих слів, складів.

Залежний розлад особистості (розлад типу залежної особистості) – розлад особистості, що проявляється у глибокому пасивному підпорядкуванні оточуючим у прийнятті великих і малих рішень, у страху самотності, відчутті безпомічності й некомпетентності, а також у пасивній згоді з бажаннями оточуючих і слабкій реакції на вимоги повсякденного життя. Перспектива піклуватися про себе самостійно викликає у таких осіб неадекватну кількість страхів і переживань, і тому у разі розриву близьких стосунків вони терміново шукають нових стосунків, які могли б служити джерелом допомоги та підтримки.

Закон мнестичних розладів

Рібо [Ribot Th, 1881] – закон зворотного ходу пам'яті, при якому спочатку послаблюється пам'ять на недавні події, а події давнього часу зберігаються довше.

Затримка мовленнєвого розвитку (ЗТР) – порушення розвитку мовлення, що проявляється загальмуванням темпу формування в основному експресивного мовлення відносно етапів його розвитку.

Збудження (лат. excitatio) – посилення всіх видів психічної діяльності: мислення, мовлення, рухів.

Здоровий глузд – форма організації інтелекту, процес адекватного відображення реальної дійсності, що ґрунтується на аналізі мотивів поведінки оточуючих людей і використовує раціональний спосіб мислення.

Здоров'я – відсутність хвороб і фізичних дефектів у поєднанні зі станом повного фізіологічного, душевного і соціального благополуччя.

Зісковзування мислення – порушення мислення, що характеризується втратою логічного ходу мислення.

Ідентифікація – психічний механізм детермінації Я.

Ідея нав'язлива – судження, яке виникає всупереч волі та

бажання при критичній оцінці її хворобливості та прагненні позбутися від неї.

Ідея надцінна – судження, які виникають в результаті реальних обставин, але займають непропорційне їх об'єктивному значенню переважне місце в свідомості, завдяки яскраво вираженій емоційній насиченості.

Ідея маячна – умовивід, судження, що не відповідає дійсності, що не піддається корекції, виникнення якого обумовлено порушенням вищої нервової діяльності.

Ідіотія (грец. idiotēs – невчений, недосвідчена людина, невіглас) – глибокий ступінь психічного недорозвинення.

Ілюзія (лат. Illusio – жартувати, обманувати) – перекручене сприйняття реального об'єкта.

Ілюзії афектні – ілюзії будь-яких органів чуття, що виникають під впливом сильних емоцій (страх, гнів) за наявності слабкого специфічного подразника (слабка освітленість, чутність) і з ознаками астенії.

Ілюзії вербальні – ілюзії, при яких є спотворення слухового сприйняття.

Ілюзії зорові (парейдолії) – ілюзії сприйняття окремих, не зв'язаних між собою зорових відчуттів цілісними, осмисленими образами.

Ілюзії нюхові або смакові – ілюзії, що виявляються у формі суб'єктивної зміни якості відчуттів.

Інертність мислення – неспроможність змінювати обраний спосіб своєї роботи, змінювати хід своїх суджень, переключалися з одного виду діяльності на іншу.

Ілюзії тактильні – ілюзії, пов'язані з неадекватним сприйняттям сили тактильного відчуття.

Імбецильність (лат. in – без, не + baculum – палиця, посох) – середній ступінь розумового недорозвинення.

Імпульсивна дія (лат. impulsus – поштовх) – неусвідомлена, проста, не пов'язана із ситуацією дія, нерідко руйнівного характеру; основою її є недостатня активність гальмівних процесів у корі головного мозку.

Імпульсивність (лат. impulsus – поштовх) – вчинення дії в результаті непереборного бажання, не контролюється свідомістю.

Інкогеренція (лат. in – заперечення, cohaerentia – зчеплення, зв'язок) – порушення мивлення, яке характеризується порушенням зв'язку між складами у словах.

Інсомнія (лат. in- – заперечення та somnus – сон) – розлад нічного сну, який проявляється порушенням засинання, переривчастим

поверхневим сном або передчасним просинанням.

Інстинкт (лат. instinctus – імпульс) – 1. цілеспрямована пристосувальна діяльність, яка обумовлена вродженими механізмами і характеризується сталістю реакцій відповіді на дію відповідних подразників; 2. сукупність рухових актів і складних форм поведінки, властивих тварині певного виду, що виникають у відповідь на подразники зовнішнього або внутрішнього середовища і можливі завдяки високій збудливості нервових центрів, пов'язаної зі здійсненням цих актів.

Інстинкт самозбереження – у людини характеризується частковою або певною блокадою здатності до міркування і сумніву; виникає мотивація «врятуватися за всяку ціну».

Інтелект (лат. intellectus – розуміння, пізнання) – система усіх пізнавальних здібностей індивіда, здатність до пізнання і вирішення проблем, що визначають успішність будь-якої діяльності.

Інтеріоризація – процес перетворення зовнішніх дій, операцій у внутрішні розумові дії та операції.

Інтермісія (лат. intermissio – затримка, припинення, проміжок) – стан між двома нападами психозу, що характеризується повним відновленням психічної діяльності.

Інтровертованість (лат. intro

– рух всередину, *verto* – звертати, повертати) – особливість особистості, що виражається в некомунікабельності, заглибленості в світ власних почуттів і думок.

Інфантилізм (лат. *Infans* – дитя, дитина) – затримка у розвитку організму вроджена чи набута.

Інфантилізм психічний – характеризується наявністю притаманних дитячій психіці особливостей міркування і поведінки: підвищена навіюваність, емоційна нестійкість, залежність від рідних тощо.

Інфантилізм психофізичний – характеризується затримкою як фізичного, так і психічного розвитку.

Інфантилізм статевий – сполучення гіпогонадізма (слабкий розвиток статевих органів і вторинних статевих ознак) із психічними особливостями, що властиві дитячому віку.

Іпохондрія лат. (*hup* – під + *chondros* – хрящ) – необґрунтоване занепокоєння з приводу уявного важкого невиліковного захворювання або каліцтва.

Іррадіація афекту (лат. *irradiatio* - осяяння та *affectus* - пристрасть) – послідовне, зовнішньо безпричинне переміщення негативного (ненависть, презирство, ярість) чи позитивного (доброзичливість) емоційного відношення у хворого з однієї особи на іншу.

Істеричний – що має відношення до істерики.

Істеричні гіперкінези – проявляються у вигляді невимушених рухів: здригання усім тілом, приступи тремтіння голови чи рук, посмикування окремих м'язових груп, рухи руками тощо. На відміну від дійсних гіперкінезів, вони залежать від емоційного стану хворого і пов'язані із психотравмуючою ситуацією.

Істеричні глухота, сліпота, німота – а також їх сполучення інколи можуть виникати при істеричному неврозі; частіше трапляється не втрата слуху, зору чи мови, а їх розлади, які проявляються у вигляді заїкання, запинок при розмові, важкості вимовляння окремих слів, звуження поля зору.

Істеричне звуження свідомості – синдром легкого порушення свідомості, який може виникнути майже негайно після психотравми; характеризується частковою втратою реакції на навколишні події та частковою амнезією;

Істеричний напад – одна із ознак істеричного розладу; характеризується раптовим падінням і виникненням судомин, які непостійні, різноманітні та мають виразну театральність і навмисність.

Істеричний параліч – може нагадувати клінічну картину після мозкового інсульту. При цих псевдопаралічах виявляються

«паралізованими» рука, нога або частина кінцівки до суглоба, інколи одна половина тіла.

Істеричний ступор – внаслідок сильної психотравми (наприклад, смерть близької людини, сильний переляк, пожежа, стихійне лихо, втрата майна тощо) раптово виникає стан нерухомості, безмовності та відсутності реакцій оточення; на обличчі вираз страждання, пульс частий, зіниці широкі.

Істеричний (гістріонний) розлад особистості – розлад особистості, що характеризується схильністю до драматизації, театральної поведінки, надмірної емоційності, а також навіюваністю (сугестивністю), егоцентризмом і постійним бажанням бути в центрі уваги й мати успіх.

Істерія – невроз, захворювання психогенного походження, що розвивається після психотравми у хворих з переважаючою першою сигнальною системою над другою; для істерії характерні підвищена емоційність і сугестивність, схильність до перебільшення своїх страждань.

К

Канцерофобія – нав'язливий страх захворюти на рак.

Кардіофобія (грец. kardia - серце та phobos - страх) – нав'язливий страх смерті від серцевої хвороби.

Каталепсія (грец. Katalepsis – хапання, затримування) – тривале збереження доданої хворому (або окремим частинам його тіла) пози, навіть незручної та тієї, яка вимагає значного м'язового напруження в стані глибокого гіпнотичного сну.

Катарсис (грец. katharsis - очищення) – в психоаналізі позначають звільнення від невротичних розладів при афективній реакції на спричинивших їх психотравмуючі переживання, це явище використовують з метою психотерапії.

Кататимія (грец. katathymeo – сумувати, падати духом) – спотворення пізнавальних психічних процесів під впливом сильних емоцій.

Кататонія (грец. katateino – стягувати, напружувати) – хворобливий стан, що виражається у кататонічному ступорі.

Кахексія (грец. kakos – поганий, hexis – стан) – прогресуюче схуднення, крайнє виснаження, що супроводжується астеною та апатією.

Кінестезія (грец. kinesis – рух, aisthesis – відчуття, почуття) – сприйняття положення і переміщення тіла в просторі, сприяє збереженню рівноваги в різних положеннях.

Кінетоз (грец. kinesis - рух) – патологічний стан, що виникає через невідповідність між зоровими сигналами та відчуттями

вестибулярного апарату під час монотонних коливань.

Клаустрофобія – нав'язливий страх закритого простору.

Клептоманія (грец. klepto – красти + mania – жагучий потяг) – непереможне прагнення вчинити крадіжку.

Клінічна психологія - область медичної психології, що вивчає психічні фактори походження та перебігу хвороб, впливу хвороб на особистість, психологічні аспекти цілющих впливів.

Кома (грец. koma – глибокий сон) – найбільш важкий ступень виключення свідомості, що характеризується відсутньою психічною діяльністю, відсутністю умовних та безумовних рефлексів.

Комплекс (грец. complexus – з'єднання) – у психології група уявлень, об'єднаних сильно емоційно забарвленим переживанням.

Компульсії (грец. compello – примушую) – нав'язливі потяги в руховій сфері, в тому числі і нав'язливі ритуали.

Конституція (лат. рец. constitutio – пристрій, стан організму) – сукупність відносно стійких морфологічних і функціональних (в тому числі і психічних) властивостей людини, обумовлених спадковістю, а також тривалим або інтенсивним впливом навколишнього середовища, що визначає функціональні здатності і

реактивність організму в здоров'я і хвороби.

Конфабуляція (лат. con – з, разом з + fabula – байка, вигадка) – обмани пам'яті, при яких нездатність закарбовувати події і відтворювати їх призводить до відтворення вигаданих подій;

Копролалія – мимовільний хворобливий потяг вимовляти нецензурні, лайливі слова.

Копроманія (грец. kopros – кал, бруд, + Mania – пристрасть, божевілля) – патологічний потяг до маніпуляції каловими масами.

Копрофагія – поїдання власних екскрементів.

Кретинізм (фр. crétin - божевільний) – захворювання, що характеризується слабоумством і затримкою фізичного розвитку внаслідок недостатньої функції щитовидної залози в період росту людини.

Криза (грец. krisis – раптова зміна в перебігу хвороби) – нетривалий стан з появою нових або різко тяжких наявних симптомів хвороби.

Криптомнезія (грец. kryptos – прихований, таємний + Mnesis – спогад) – порушення пам'яті, при яких людина присвоює чужі думки собі, раніше пережитий досвід згадується як особисто пережите.

Критерій (англ. kriterion – знак, ознака) – знак, вирішальна ознака.

Критичність (грец. kritike –

мистецтво розбирати, судити) – здатність усвідомлювати свої помилки, вміння оцінювати свої думки, вчинки, свої плани.

Ксенофобія (грец. xenos – чужий, phobos – страх) – невротичний нав'язливий страх незнайомих людей.

Л

Лабільність (лат. labilis – рухливий, нестійкий) – значне коливання в стані різних видів психічної діяльності, найчастіше – емоцій.

Лабільність мислення – нестійкість способу виконання мисленневих операцій, легкий перехід від одного до іншого.

Латентність (лат. latens – прихований, таємний) – приховане, без видимих симптомів, протікання захворювання, частіше в початковому періоді.

Логоневроз (грец. logos – слово, мова + Neuron – нерв) – заїкання, обумовлене психогенним впливом.

Логопедія (грец. logos – слово + pais, paídos дитя, дитина) – наука, що займається вивченням і лікуванням дефектів мовлення.

Логорея (грец. logos + rrhoea – тексти, виділятися) – безперервний мовний потік, іноді в поєднанні з сенсорною афазією.

Лудоманія

(ігрова

залежність) – патологічна пристрасть до азартних ігор (онлайн-казино, ставки, ігрові автомати), що класифікується як психічний розлад. Вона характеризується втратою контролю над грою, ігноруванням соціальних та фінансових обов'язків, а також постійними думками про ставки. Лікування є комплексним (психотерапія) і потребує допомоги профільних фахівців

М

Мазохізм – сексуальне збочення, при якому статеве збудження і задоволення настає разом з відчуттям фізичного болю, яка заподіюється партнером, іноді в поєднанні з образами, моральним приниження та ін.

Макропсія (грец. Macro – великий + opsis – зір) – розлад сприймання у вигляді збільшення розмірів навколишніх предметів.

Маніакальний синдром – синдром, що характеризується тріадою симптомів: підвищений настрій, прискорене мислення, рухлива активність (при маніакально-депресивному психозі, шизофренії, травмах мозку, отруєнні деякими речовинами, інфекціях).

Манія (грец. Mania – жагучий потяг, пристрасть) – маніакальний синдром, який характеризується ейфорією, загальним збудженням і прискоренням психічних процесів.

Маразм (грец. *marasmus* – виснаження, згасання) – поступове згасання всіх функцій організму з атрофією органів і систем.

Маразм психічний – крайній ступінь розпаду психіки з згасанням всіх видів психічної діяльності, втратою мови, безпорадністю в побуті.

Маразм старечий – зумовлений процесами старіння організму.

Маячення – помилкові умовиводи, що не відповідають реальності, що не піддаються корекції і виникають на хворобливій основі.

Маячення величі – приписування собі багатства, знатного походження, знайомства з великими людьми, особливої влади, фізичної сили.

Маячення відносин – упевненість хворого в тому, що люди, речі, предмети якимось, не завжди зрозумілим чином, пов'язані з особистістю хворого, мають до нього пряме або непряме відношення, відіграють особливу роль в його житті, почуттях, вчинках, думках.

Маячення впливу – маячні ідеї про те, що оточуючі люди, рідше – явища природи, предмети, особливим чином впливають на організм, викликаючи всілякі відчуття, бажання, думки, змушуючи робити ті чи інші рухи, вчинки, порушуючи діяльність внутрішніх органів тощо.

Маячення заперечення – може стосуватися як особистості самого хворого, так і навколишнього середовища: все зникло, кругом порожньо, нічого немає; внутрішні органи відсутні, хворий як особистість не існує.

Маячення переслідування – маячні ідеї переслідування.

Маячення тлумачення – реальні факти і події хворі розуміють і тлумачать в маревному плані.

Мегаломанія (лат. *mezas* – великий, *mania* – божевільня) – маячні ідеї величі.

Межовий розлад особистості (МРО) (емоційно нестабільний розлад особистості) – розлад особистості, що характеризується схильністю докладати надмірних зусиль з метою уникнути реальної чи надуманої загрози бути покинутим, розладами ідентичності (нестійкість образу «Я»), схильністю до імпульсивної поведінки у сферах, які можуть бути ризикованими (зловживання психоактивними речовинами ПАР, систематичне переїдання, порушення правил дорожнього руху тощо), а також афективною нестійкістю і суїцидальною поведінкою.

Меланхолія (грец. *melas*, *melanos* – чорний + *chole* – жовч) – депресивний або меланхолійний синдром, який характеризується емоційною та інтелектуальною пригніченістю, похмурих настроєм,

загальним уповільненням і утрудненням мислення.

Ментизм (лат. mens – думка, уявлення) – збільшення кількості асоціацій за одиницю часу, безперервний і некерований потік думок, спогадів, «вихор ідей», наплив образів, уявлень.

Метаморфопсія (грец. meta – після, за, morphe – форма, opsis – зір) – спотворене (на відміну від перекрученого при ілюзіях) сприйняття форми, величини, кольору, спокою чи руху, просторового розташування реально існуючих на даний час образів, предметів, явищ з їх правильним впізнаванням.

Мизантропія (грец. misos – ненависть, antropos – людина) – ненависть до людей.

Мікропсія (грец. mikros – малий, маленький + opsis–зір) – розлад сприймання у вигляді зменшення розмірів навколишніх предметів.

Міміка (грец. mimicos – наслідувальний) – сукупність рухів м'язів обличчя, які є зовнішнім виразом емоцій.

Міоклонія (грец. mys – м'яз, klonos – безладний рух) – короточасні мимовільні гіперкінези однієї або кількох м'язів.

Міфоманія (грец. mithos – вигадка, mania – жагучий потяг) – нестримна схильність до брехні і вигадок.

Мислення – психічний процес опосередкованого і узагальненого відображення у свідомості предметів і явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних зв'язках відношеннях.

Мотивація – мотиви, спонукання до діяльності, що визначають спрямованість особистості.

Мутизм (лат. Mutus – німий, безмовний) – навмисна або ненавмисна німота (відсутність мовлення).

Н

Нав'язливі ідеї – вид розладу мислення, коли думки, що виникають некеровано, супроводжуються критичним ставленням до них і прагненням їх позбутися; спостерігаються переважно при неврозах, шизофренії, церебральному атеросклерозі й ананкастному розладі особистості.

Нав'язливі стани – невідповідні психічним переживанням людини в даний момент явища, думки, страхи, потяги, дії з критичною їх оцінкою хворим і бажанням від них позбутися.

Нав'язливий потяг – прагнення, наперекір розуму, волі й почуттям, здійснити який-небудь безглуздий, часто небезпечний вчинок.

Напруження – стан

піднесення, збудження, зосередження сил при здійсненні чого-небудь.

Напруження психоемоційне

– це мобілізація резервів організму (інформаційних, енергетичних і часових) у ситуації, яка підсвідомо розцінена як надзвичайна, оскільки не може бути вирішена засобами звичного рівня бадьорості.

Нарколепсія (грец. *narkosis* – заціпеніння + *Lepsis* – напад) – напади сонливості.

Наркологія (грец. *narcoo* – позбавляти почуттів, *logos* – наука) – розділ психіатрії, який вивчає хвороби, викликані зловживанням психоактивних речовин.

Наркоманія (грец. *narcoo* – позбавляти почуттів + *mania* – манія) –патологічна пристрасть, нестримний потяг до вживання наркотичних засобів.

Нарцисичний розлад особистості – розлад особистості, якому характерні неадекватно завищена самооцінка, віра у свою «винятковість», потреба в надмірній похвалі, демонстрація зверхньої поведінки й ставлення до інших. Такі особи часто використовують оточуючих для досягнення власної мети, не вміють співчувати, заздрять іншим і вірять, що й ті заздрять їм. Їх можуть охоплювати фантазії про необмежений успіх, владу, красу чи ідеальне кохання.

Настрій – відносно стійкий емоційний стан, що формується під впливом різних вражень,

інтероцептивних сигналів і становить головний емоційний фон.

Неадекватність

– невідповідність окремих психічних актів або їх сукупності зовнішнім обставинам.

Неврастенія (грец. *Neuron* – нерв + *asthenia* безсилля) – стан дратівливої слабкості і виснаження.

Невроз (грец. *neuron* – нерв) – психогенний функціональний розлад психічних (переважно емоційно–вольових) і нейровегетативних функцій із збереженням у хворих досить правильного розуміння і критичної оцінки себе і навколишнього.

Невроз депресивний – невроз з переважанням депресії з явищами гіпобулії, підвищена виснаженість з почуттям неповноцінності.

Невроз тривоги (туги) – невроз з переважанням в клінічній картині тривоги, туги, пригнобленого настрою.

Невротизм (грец. *neuron* – нерв) – схильність людини до невротичних реакцій, нервових зривів, стану тривоги тощо.

Невротичний розлад – такий, що немає втрати відчуття дійсності; розлад здебільшого зумовлений внутрішньо психічними конфліктами або подіями життя, які викликають тривожність і проявляється симптомами обесії, фобії, компульсивності тощо.

Невротичний синдром – сукупність явищ, що виникають внаслідок розладу нормальної взаємодії між корою великого мозку і підкорковими утвореннями та проявляються у вигляді роздратованості, підвищеної збудливості, слабкості, розладу сну, тривоги, вегетативних порушень.

Негативізм (лат. negare – відмовляти) – безглуздий опір всякому зовнішнього впливу (при шизофренії, кататонії, психозах).

Нейропсихологія (грец. neuros – нерв, psyche – душа, logos – наука) – розділ психології, що вивчає зв'язок психічних процесів з певними структурами головного мозку.

Некрофілія (грец. nekros – мертвий, труп + Philia – потяг) – сексуальна перверсія: потяг здійснювати статеві акти або інші сексуальні дії з трупом.

Нервово-емоційне напруження – особливий стан, що виникає в складних життєвих ситуаціях, при якому переважає емоційний компонент переживань, котрий обумовлює підвищену оцінку всіх або окремих елементів діяльності.

Нервове тремтіння (лат. tremor - тремтіння) – тремтіння, що виникає під впливом сильного нервово-емоційного напруження, переживання; наприклад, після екстремальної ситуації з'являється неконтрольоване нервове тремтіння.

Неуважність - порушення уваги: неможливість зосереджувати увагу на будь-яких об'єктах внаслідок зниження її концентрації та стійкості.

Нозологічна форма – певна хвороба з встановленою етіологією, патогенезом, одноманітними клінічними проявами.

Нозологія (грец. nosos – хвороба, logos – наука) – вчення про захворювання.

Нозофобія (грец. nosos – хвороба + phobos – страх) – нав'язливий страх захворіти яким-небудь захворюванням.

Нормосоматозогнозія - це такий тип особистісного реагування на соматичне страждання, при якому хворий правильно оцінює свій стан і перспективу, його оцінки збігаються з трактуванням лікарів, ставлення до хвороби адекватне і хворий позитивно ставиться до лікування (діагностичним і реабілітаційним процедурам).

Ностальгія (грец. nostoa – повернення на батьківщину + algos – біль) – туга за батьківщиною, що приймає іноді форму душевного захворювання з пригніченим настроєм, безсонням, нестримним прагненням до повернення додому.

О

Обнубіляція – легке затемнення свідомості, нестійке по інтенсивності, з ускладненням осмислення ситуації, розуміння сенсу реальності і чужої мови.

Обсесивно-компульсивний (ананкастний) розлад особистості (ОКР) – розлад особистості, що характеризується неконтрольованими, повторюваними думками (обсесії), які можуть змусити людину здійснювати повторювані дії (компульсії), невпевненістю у собі, надмірною педантичністю, стриманістю і увагою до деталей, обережністю та впертістю. Такі особи зазвичай вимагають від інших, щоб вони робили все точно так само, як вони, і відмовляються від співпраці, якщо хтось на це не погоджується.

Обсесії (лат. *obsessio* – обкладання, облога, блокада) – неконтрольовані, повторювані нав'язливі думки та потяги.

Оглушений стан свідомості – найбільш легкий ступінь виключення свідомості, що характеризується підвищенням порогу сприйняття всіх зовнішніх подразників.

Олігофренія (грец. *olig* – малий + *phren* – діафрагма, Грец.) – порушення інтелекту, що характеризується загальним психічним недорозвиненням, переважанням інтелектуальної недостатності, обумовленої спадковою або вродженою неповноцінністю мозку або поразкою його на ранніх етапах онтогенезу.

Онейроїд, онейроїдний стан свідомості – стан потьмарення свідомості, що характеризується затьмаренням свідомості з химерними картинами відображення реального світу і яскравими зоровими, фантастичними уявленнями.

Оніхофагія (грец. *onychos* – ніготь + *phagein* – є) – звичка обкушувати нігті, задирки, іноді – прояв нав'язливості.

Особистість – сукупність вроджених і набутих психічних якостей людини, що визначають її індивідуальність, унікальність, неповторність.

Особливі стани свідомості – звуження об'єму свідомості, навколишнє сприймається спотворено, зберігається часткова орієнтація, виникають психосенсорні розлади, маячні ідеї, епізодичні галюцинації, що супроводжуються тривогою, страхом, можливі соціально небезпечні дії хворих.

П

Пам'ять – психічний процес відображення предметів і явищ дійсності у психіці людини в той час, коли вони вже безпосередньо не діють на органи чуття.

Парабулія (грец. *para* – близько, при + *bule* – воля) – переключення вольової активності, яке супроводжується відповідною діяльністю (негативізм,

імпульсивність, химерність рухів та ін.).

Параліч (грец. paraljo – розв'язувати, розслаблювати) – нездатність м'язів до скорочення внаслідок порушення іннервації.

Парамімія (грец. para - відхилення та mimos - міміка) – повторні гримаси, мімічна гра, що не відповідає ні змістові висловлювань, ні емоціям.

Парамнезія (грец. para – близько, при + minnesko – згадувати) – псевдоспогади, помилкові спогади, які ніколи не траплялися, спостерігається при різних психозах.

Параноїдний розлад особистості – розлад особистості, що характеризується надмірною чутливістю до невдач, нездатністю пробачати образи, підозрлістю та схильністю до неправильного сприйняття дійсності шляхом тлумачення нейтральних чи дружніх дій оточуючих як ворожих або зневажливих.

Параноя (грец. para – при, біля + noos думка, розум, мислити) – психічне захворювання (синдром), що характеризується систематизованими маячними ідеями при осмисленій поведінці хворого, але без критичного ставлення до свого стану.

Парафренія (грец. para – близько, при + phren – розум, розум, здоровий глузд) – психотичні стани, що розвивається в зрілому віці, характеризується наявністю систематизованого

марення, різноманітних галюцинацій, явищ психічного автоматизму.

Парейдолії (грец. para – близько, при + Eidolon – зображення) – різновид зорових ілюзій, коли окремі деталі малюнків сприймаються у вигляді пейзажів, людей, тварин.

Парестезія (грец. para – близько, поблизу + aiethesis – відчуття) – тактильні відчуття (печіння, оледеніння, оніміння, поколювання, тиск, повзання мурашок, лоскотання, відчуття жорсткості шкіри або гладкості), виникає без відповідних зовнішніх подразників.

Патологічна деталізація – розлад мислення, який проявляється в'язкістю, його тугорухливістю, втратою здатності відокремити головне від другорядного; судження складається переважно із випадкових подробиць, які не стосуються основної думки.

Патологічний стан – сталий хворобливий стан, що виявляється клініко–психологічною симптоматикою та соціальною дезадаптацією.

Патоморфоз (грец. para – близько, при Morphosis – формування) – зміна клінічних і морфологічних проявів хвороби у порівнянні з класичним їх описом під впливом біологічних і соціальних факторів.

Патопсихологічний висновок – важлива частина

патопсихологічного дослідження, яка виконується з метою аналізу психічного стану особи або групи осіб з патологічними відхиленнями.

Патопсихологічний експеримент – ключовий інструмент у галузі патопсихології, спрямований на вивчення психічних розладів, їхніх механізмів виникнення й ефективності методів діагностики та лікування.

Патопсихологія (грец. pathos - страждання, psyche - душа, logos - вчення) - розділ медичної психології, який вивчає закономірності розладу психічної діяльності і властивостей особистості у випадку психічних чи соматичних захворювань.

Педофілія – статевий потяг до дітей.

Перверзія (лат. perversum – перевертати, розбещувати, розбещувати) – перекручення реалізації сексуального інстинкту.

Піроманія – непереборний потяг до підпалів.

Плацебо (лат. placebo – сподобаюся, буду) – фармакологічно індиферентна речовина, що зовні нагадує за смаком і кольором будь-який лікарський засіб.

Передделірій (лат. praesens – що знаходиться попереду чогось + делірій) – початкова стадія делірію: занепокоєння, порушення сну, тривога, страхи, що посилюється

до вечора, нестійкість уваги, вегетативні розлади.

Передсердна туга – почуття нестерпного психічного болю з вкрай важкими відчуттями в області серця. Спостерігається в передінфарктному стані і при вітальних депресіях.

Подразник – фактор зовнішнього чи внутрішнього (світло, звук, механічна дія, хімічна речовина, концентрація, тиск тощо) середовища та його зміни, який діє на рецептор (-и) і здатний спричинити в ньому зміну активності (наприклад, електричну активність).

Поліфагія (грец. Phagein – є, поїдати) – розлад харчової поведінки, надмірне споживання їжі.

Порушення інтелектуального розвитку, тимчасове - розлад інтелектуального розвитку, тимчасовий, призначається, коли є ознаки розладу інтелектуального розвитку, але особа є немовлям або дитиною віком до чотирьох років, що ускладнює визначення того, чи є спостережувані порушення тимчасовою затримкою.

Потяг – настійне прагнення до чого-небудь, сильна внутрішня потреба робити щось, бути десь.

Преморбідний стан (лат. Morbus – хвороба) – сукупність вроджених і набутих, біологічних і психологічних факторів, які беруть

участь у виникненні, формуванні та перебігу захворювання.

Приглушений стан свідомості – стан потьмарення свідомості, що характеризується різким підвищенням порогу для всіх зовнішніх подразників, утрудненням утворення асоціацій.

Прискорення мислення – максимальне збільшення кількості асоціацій за одиницю часу.

Псевдогалюцинації (лат. Hallucinatio – марення, бачення) – галюцинації, при яких відсутня хоча б одна з ознак сприйняття (екстрапроекція, чуттєва жвавість, відсутність довільності), що створює позбавлення відчуття реальності.

Псевдодеменція – різновид присмеркового стану свідомості, що характеризується гострими розладами судження, інтелектуально-мнестичними розладами.

Псевдоремінісценції – порушення хронології в пам'яті, при якому окремі події минулого переносяться в теперішнє.

Психастенія (грец. Psyche – Душа + asthenia) – невроз, для клінічної картини якого характерні нав'язливі думки, страхи, найчастіше іпохондричного характеру, нав'язливі дії, схильність до сумнівів, нерішучість, невпевненість в собі.

Психіатрія – наука, яка вивчає етіологію, патогенез, клініку, перебіг, наслідки, лікування та

профілактику психічних захворювань.

Психіка (грец. psychikos – що відноситься до душі) – властивість високо організованої матерії (головного мозку) активно відображати об'єктивну реальність.

Психічний – такий (така), що має відношення до психіки.

Психічне відхилення – те чи те відхилення від психічної норми, але не патологія (не захворювання); наприклад, стани страху, стресу, афекту та інше.

Психічне захворювання – це стан порушення психіки і поведінки людини внаслідок зміни діяльності головного мозку, при якій психічні реакції (процеси) не відповідають оточуючій дійсності, викривлено її відтворюють.

Психічне здоров'я – душевний стан, який забезпечує адекватну до умов оточуючої дійсності регуляцію поведінки і діяльності особистості;

Психічна когерентність – властивості особистості, які дозволяють індивіду впоратися із травмуючою психіку ситуацією, пережити її; характеризується такими параметрами, як зрозумілість ситуації, яка виникла, її усвідомлена керованість.

Психічна травма – інтенсивний, але порівняно короткочасний негативний зовнішній вплив, здатний порушити особливо значимі для індивіда життєві відносини і викликати

емоційні переживання страху, жаху, образи, відчаю, горя, туги, стривоженості, відчуття втрати і самотності та інші психічні відхилення чи порушення, а також розлади діяльності внутрішніх органів та їх систем.

Психічний розлад – аномальна поведінка чи хворобливе психічне переживання певного ступеня тяжкості, котрі виникають після періоду нормального функціонування і пов'язані з дією на організм біологічних, соціальних, психічних, генетичних, фізичних чи хімічних факторів.

Психічний стан – тимчасовий, відносно сталий рівень психічної діяльності, що проявляється в різноманітній активності чи характеризує психіку загалом.

Психастенія (грец. psyche - душа та astheneia - слабкість) – невроз, що проявляється відчуттям неповноцінності, страху, нерішучістю, слабкістю волі, нав'язливими станами (обсесії).

Психогенні психози (грец. psyche - душа та geneia - походження) – психози, зумовлені впливом психічної травми.

Психогенія (грец. Genea – породження) – психічні захворювання, причиною яких є психічна травма.

Психоз (грец. psyche - душа та osis - патологічний) – психічний розлад, в структурі якого є зміни свідомості, порушення здатності правильно відображати і

аналізувати явища об'єктивної реальності.

Психоз гострий – раптово виникає і швидко розвивається у вигляді потьмарення свідомості, марення, галюцинацій і психомоторного збудження.

Психоз екстремальних станів – реактивний психоз, що виникає при несподіваних ситуаціях із безпосередньою загрозою для життя: землетрус, повінь тощо.

Психоз істеричний – реактивний психоз із сутінковим потьмаренням свідомості, псевдодеменцією, ступором.

Психоз реактивний – виникає після гострої психічної травми або на фоні психотравмуючої ситуації; проявляється депресією, ступором, потьмаренням свідомості, маячіннями, галюцинаціями, в яких відображається психотравмуючий фактор.

Психологічний капітал (PsyCap) — це позитивний психологічний стан розвитку особистості, що складається з чотирьох ключових ресурсів: самоефективності, надії, оптимізму та резильєнтності (стійкості). Він допомагає долати труднощі, підвищує ефективність у діяльності та сприяє особистісному розвитку. Це не просто «хто я є», а «що я можу зробити» для успіху.

-/- складові психологічного капіталу (за Ф. Лютенсом):

- Самоефективність/впевненість: Віра в власні сили та

здатність докласти необхідних зусиль для успішного виконання складних завдань.

- **Надія:** Здатність ставити цілі, планувати шляхи їх досягнення та бути вмотивованим до виконання цього плану.
- **Оптимізм:** Позитивний погляд на успіх у поточному стані та в майбутньому.
- **Резильєнтність (Стійкість):** Здатність відновлюватися, долати стрес, труднощі та «повертатися в стрій» після невдач.

Психологія – наука про закономірності розвитку і функціонування психіки.

Психомоторна розгальмованість – психомоторний розлад, при якому спостерігається посилена чи надмірна рухова і мовна активність.

Психомоторні розлади – загальна назва порушень свавільних рухів, міміки і пантоміміки.

Психоневроз – психогенно викликаний невроз; характеризується зворотним розладом психіки із перевагою афективної лабільності, страху, стривоженості або явищ нав'язливості.

Психопатична реакція – різке посилення основних проявів психопатії під впливом психотравмуючих факторів або при виникненні іншого (непсихічного)

захворювання; підлягає критичній самооцінці лише частково.

Психопатія (грец. psyche + pathoa – страждання) – патологічний розвиток особистості, що виникає під впливом несприятливих зовнішніх факторів на ґрунті вроджених особливостей; для психопатії характерні неврівноваженість, погана пристосовність, погане самовладання і наявність хворобливих реакцій на різні впливи зовнішнього середовища.

Психотерапія (грец. therapeia – лікування) – лікування за допомогою систематичного психічного впливу.

Психотичний – той, що відноситься до психозу чи психозів.

Психотичний розлад – такий, що супроводжується втратою відчуття дійсності, маяченнями і галюцинаціями (наприклад, шизофренія).

Психопатологічний – той, що відноситься до загальної психіатрії.

Психопатологія – порушення яких – небудь функцій головного мозку.

Психосенсорні розлади – порушення сприймання розмірів, форми, взаємного розташування оточуючих речей в просторі та (або) розмірів, ваги, форми власного тіла.

Психосоматика (грец. Soma – тіло) – напрямок у медицині, що

вивчає роль психічних факторів у виникненні та перебігу соматичних захворювань.

Психосоматичні розлади – розлади функцій і систем тіла, обумовлених впливом психотравмуючих факторів.

Психотравма – див. Психічна травма.

Психотравмуюча ситуація – тривала ситуація, коли має місце накопичення багатьох негативних впливів, кожен з яких сам по собі мало значимий, але коли в сукупності вони діють упродовж певного часу, їх дія складається і призводить до хвороби.

Р

Раптус – гострий стан збудження, викликаний надзвичайно сильним депресивним афектом.

Реабілітація (лат. Re – знову + *habilitas* здатність, придатність) – система медичних, психологічних, педагогічних, професійних, соціально-правових та інших заходів, спрямованих на ресоціалізацію психічно хворих.

Реадаптація (лат. Re – знову + *Adaptatio* – пристосовування) – комплекс заходів, спрямованих на пристосування на тому чи іншому рівні до умов зовнішнього середовища.

Регресія (лат. *regressus* – повертатися, відступати) –

повернення на ранній рівень розвитку, коли особистість не здатна реалістично і конструктивно вирішувати проблеми, зумовлені зовнішніми обставинами і особливо внутрішніми конфліктами, інстинктивними потягами і потребами.

Редукція енергетичного потенціалу (лат. *reductio* – відведення назад, повернення) – характерний для шизофренії синдром, що проясняє редукцію психічної активності, неможливість активного користування власним життєвим досвідом.

Резонерство – порожнє, безплідне мудрування, тенденція до непродуктивних багатомовних міркувань.

Резонерське мислення – вид розладу мислення, коли воно супроводжується різного ступеня появою пустих вербальних посилів, які не відповідають темі розмови і не досягають мети; спостерігається в разі енцефалопатії, шизофренії й сенильних змін психіки.

Ремісія – тимчасове полегшення або навіть повне зникнення хворобливих явищ.

Рефлексія (лат. *reflexus* – відображення) – прагнення до постійного аналізу своїх думок, вчинків, переживань.

Рецидив (лат. *recidivus* – повертається, відновляється) – повторне виникнення паталогічної симптоматики після періоду ремісії.

Ригідність психічна (лат. rigiditas – твердість) – психічний стан, що характеризується недостатньою рухливістю психічних процесів, порушенням переключення мислення й мови, інертністю установок.

Різноплановість мислення – порушення особистісного компонента мислення, при якому судження хворих про якесь явище протікають у різних площинах.

Розгубленість – болісне нерозуміння потерпілим ситуації і власного стану, зумовлене гострим розладом психічної діяльності; може виникати при тілесних і психічних травмах;

Розгубленість психогенна – така, що виникає внаслідок психотравми і проявляється порушенням здатності тривало зосередитися з постійними переходами від одного об'єкту (явища) до іншого, ні на чому не зупиняючися.

Розгубленість травматична – страждальний афект нерозуміння хворим свого стану, що усвідомлюється як незвичайний, нез'ясований; виникає при тілесних і психічних травмах.

Роздратованість – стан нетерпимості; може змінити фізичний і психічний стан людини, вона перестає контролювати свою поведінку, дії малопродуктивні та можуть стати небезпечними.

Розлад – різноманітні стани патології, які все ще недостатньо чітко виражені відносно стану захворювання.

Розлад особистості – низка клінічно значущих станів та поведінкових типів, які мають тенденцію до стійкості і є виразом характеристик властивого індивідууму стилю життя та способу ставлення до себе та інших.

Розлади інтелектуального розвитку - група етіологічно різних станів, що виникають під час періоду розвитку, характеризуються інтелектуальним функціонуванням сильно нижче середнього, і адаптивною поведінкою, яка нижче за середнє значення приблизно на дві або більше стандартні девіації (відхилення), на основі правильно нормованих, індивідуально використаних стандартизованих тестів. В ситуаціях, коли правильно нормовані і стандартизовані тести недоступні, діагноз розладів інтелектуального розвитку потребує більше спиратись на клінічне судження на основі правильної оцінки порівняльних поведінкових індикаторів.

Виключення: деменція

Розсудок – форма організації інтелекту, спосіб діяльності, що базується на використанні формалізованих знань, трактуванні мотивів діяльності учасників комунікації.

Розум – форма організації інтелекту, найвищий ступінь логічності, що сприяє формуванню теоретичних знань.

Розумова відсталість – недорозвинення психічної,

переважно інтелектуальної, яке постійно відмічається із раннього дитинства.

Розумова втома – стан центральної нервової системи, що виникає внаслідок перенапруження розумової діяльності; характеризується пониженням її продуктивності, спадом уваги, збільшенням кількості помилок при вирішенні задач та виконанні дій.

Розумова слабкість – збіднення та спрощення психічної діяльності; характеризується послабленням пізнавальних процесів, слабкою емоційністю та порушенням поведінки.

Розірваність мислення – порушення логічного зв'язку в реченні при збереженні граматичного зв'язку.

С

Садизм – крайній ступінь статевого збочення, при якому статеве збудження досягається при заподіянні фізичних страждань сексуальному партнерові.

Садомазохізм – сексуальна перверзія, що характеризується поєднаннями садизму і мазохізму.

Самонавіювання (лат. suggestus – носити під, підносити, додавати) – психотерапевтичний метод, який використовує навіювання.

Самосвідомість – усвідомлення людиною себе, як

особистості.

Самоушкодження – нанесення самому собі тілесних ушкоджень умисно або з необережності.

Свідомість – найвища форма розвитку психіки, складна активна довільна і цілеспрямована психічна діяльність, сумарний результат творчої переробки відображеної реальної дійсності.

Свідомість афективно-звужена (свідомість звужена) – стан, що гостро виник, з різко обмеженим об'ємом свідомості, зі збереженням тільки емоційно-значимих зв'язків з оточенням; спостерігається при психогеніях.

Свідомість змінена – перебігає на фоні бадьорості і характеризується дезінтеграцією психічної діяльності, спотвореним сприйманням навколишнього середовища і власної особистості.

Свідомість порушена – характеризується зміною ознак ясної свідомості; вирізняють дві групи станів розладу: пригнічена свідомість (син. непродуктивні (непсихотичні) розлади свідомості) і змінена свідомість (син. продуктивні (психотичні) розлади).

Свідомість пригнічена – перебігає по типу дефіциту психічної активності із пониженням рівня бадьорості, виразним пригніченням інтелектуальних функцій і рухової активності; характеризується одночасним порушенням розумового і чуттєвого пізнання через

виключення свідомості внаслідок ураження стовбурових частин головного мозку

Свідомість ясна – характеризується такими ознаками: адекватне сприймання навколишнього, правильна орієнтація у просторі, часі і оточуючих особистостях, послідовність мислення, збереження пам'яті.

Сексопатологія – медична наука, що вивчає статеві розлади, їх клініку, перебіг та методи лікування, що розробляє способи діагностики та профілактики сексуальних патологій.

Сенестопатії (грец. koinos – загальний, aisthesis – почуття, відчуття, pathos – страждання, хвороба) – вкрай тяжкі і неприємні невизначені тілесні відчуття, що локалізуються на поверхні тіла або у внутрішніх органах, без патології в цих органах.

Сенситивність (лат. sensus – почуття) – підвищена вразливість, чутливість.

Сенсорна депривація – недостатність спілкування, інформаційний голод.

Симптом (грец. symptoma – збіг, ознака) – клінічні прояви хвороби.

Симуляція (грец. Simulatio / удавання, обман) – навмисна поведінка, висловлювання з метою зобразити будь-яке захворювання або окремі патологічні симптоми.

Синдром (грец. syndrome – злиття, скупчення) – група або поєднання симптомів (ознак), пов'язаних з патогенетичним механізмом і складових певну клінічну картину хвороби або частини її.

Синдром Аспергера – розлад аутистичного спектра (РАС), що характеризується високим рівнем інтелекту та мовленнєвих здібностей при значних труднощах у соціальній взаємодії, комунікації та наявності обмежених, стереотипних інтересів.

Синдром дефіциту уваги і гіперактивність (СДУГ) – поєднання дифіцитарності уваги, імпульсивності та гіперактивності.

Синдром Каннера – класична, найважча форма раннього дитячого аутизму (РАС), що характеризується повною ізоляцією від світу, відсутністю емпатії, серйозними порушеннями мовлення (ехолалії) та стереотипною поведінкою.

Синдром Туретта – неврологічний розлад розвитку, який проявляється моторними та вокальними тиками, часто супроводжується психологічними труднощами: соціальною тривогою, соромом, низькою самооцінкою та ризиком булінгу.

Синестезія (грец. syn – с, спільно, aisthesis – почуття, відчуття) – спільне відчуття, коли при подразненні одного аналізатора виникає відчуття в цьому та інших аналізаторах.

Слабодухість – порушення емоцій, що характеризується підвищеною виснажливістю емоцій, їх нетриманням.

Слабоумство - стійке незворотнє зниження інтелектуальних здібностей.

Соматонозогнозія - це психологічна характеристика соматичного здоров'я, яка визначається змістом ставлення людини до свого здоров'я і є результатом взаємодії особистості, хвороби і ситуації, пов'язаної з нею.

Соматогенія (грец. Genes – породжує, що викликає) – психічні порушення, викликані соматичними захворюваннями.

Сомнамбулізм (лат. somnia – сон, ambulare – ходити, гуляти) – сноходіння.

Сопор (лат. sopor – безпам'ятство) – середній ступінь виключення свідомості, що характеризується вимкненням свідомості, при якому відсутні сухожильні, шкірні та інші рефлекси, понижений м'язовий тонус.

Сплощеність емоційна – стан патологічного ослаблення емоцій, при якому людина втрачає здатність переживати повний спектр почуттів, стає байдужою до подій навколо себе та виявляє емоційну холодність.

Сплутаність свідомості – затьмарення свідомості при виражених амнестичних розладах з маренням, галюцинаціями,

ілюзіями.

Сприймання – психічний процес відображення цілісних предметів і явищ при безпосередній дії подразників на органи чуття.

Спрямованість особистості – установки, інтереси, потреби, мотивації людини, які обумовлюють її поведінку в конкретних умовах.

Страх (лат. angor – страх, занепокоєння) – негативно забарвлена емоція, що супроводжується внутрішнім напруженням, відчуттям безпосередньої загрози життю і різними вегетативними порушеннями.

Стрес (англ. stress – тиск, напруга) – неспецифічна реакція людини у відповідь на надзвичайно сильні екстремальні подразники.

Стрибок ідей (грец. fugere – тікати) – різке прискорення мислення, коли одна незакінчена думка змінюється іншою, внаслідок чого мова робиться непослідовною, плутано.

Ступор (лат. stupere – стояти нерухомо, завмирати) – загальмованість рухової сфери.

Суїцид (лат. sui – себе, caedo – вбивати) – самогубство.

Сутінковий стан свідомості (лат. semi – підлога + somnus – сон) – стан потьмарення свідомості, що характеризується

обмеженим, нечітким, уривчастим сприйняттям.

Т

Темперамент – сукупність властивостей і якостей вищої нервової діяльності, які обумовлюють ступінь життєвої активності, форму реагування на подразнення, що виходять із зовнішнього чи внутрішнього світу.

Токсикоманія (грец. Toxikos – отрута для змащування стріли + безумство, манія) – патологічна пристрасть до отруйних речовин, звичне хронічне отруєння отрутами і лікарськими засобами.

Травма психічна – патогенний емоційний вплив на психіку людини, який при специфічно–особистісній значущості і недостатності захисних механізмів може привести до психічного захворювання.

Транс – вид сутінкового стану із зовні впорядкованими автоматичними діями.

Трансвестизм (лат. Trans – кризь, через + vestire – одягати) – прояв статевої патології у вигляді прагнення переодягання, вживання різноманітних предметів одягу протилежної статі.

Транссексуалізм (лат. Trans – кризь + Sexus – стать) – стійке, частіше з дитячого віку непохитне усвідомлення своєї приналежності

до протилежної статі, прагнення до зміни статі.

Тривога – страх без явного об'єкта, усвідомлюваний емоційний стан без конкретного змісту.

Тривожний (уникаючий) розлад особистості – розлад особистості, що характеризується відчуттям внутрішнього напруження, наявністю похмурих передчуттів, відсутністю відчуття безпеки й комплексом неповноцінності. Притаманні також уявлення про власну непривабливість, соціальну незграбність, у зв'язку з чим виникає страх приниження, висміювання або відкидання, що стримує індивіда від соціальної або професійної взаємодії, пов'язаної зі значимими міжособистісними контактами.

Тупість емоційна – збіднення вищих емоцій (етичних, естетичних і пізнавальних), емоційна холодність, байдужість до рідних, близьких, іноді в поєднанні з огрубінням потягів.

У

Увага – спрямованість і зосередженість психічної діяльності на певному об'єкті чи виді діяльності.

Уникнення – захисний механізм або поведінковий патерн, при якому індоктринований страхом або тривожністю суб'єкт

свідомо чи несвідомо уникає думок, ситуацій, місць або людей, які викликають дискомфорт. Часто є симптомом тривожних або фобічних розладів.

Уповільнення (брадифренія)

— патологічне уповільнення темпу психічних процесів. Проявляється у вигляді загальмованості мовлення, міміки, рухів та мислення. Характерно для органічних уражень головного мозку, депресивних станів чи олігофренії.

Уповільнення мислення — зменшення кількості асоціацій за одиницю часу.

Установка — стан схильності до наміченої активності у визначеній ситуації; важливий вольовий фактор самоволодіння при виконанні робіт в умовах надзвичайних ситуацій.

Утилітарне марення — різновид маячних ідей, пов'язаних із корисливими мотивами (наприклад, марення викрадення майна, розорення або необґрунтована впевненість у власному матеріальному збагаченні за рахунок злочинних дій).

Уявлення — наочний образ предмета чи явища, що виникає на основі минулого досвіду без безпосереднього впливу об'єкта на органи чуття. При патологіях (наприклад, шизофренії) може втрачати довільність і критичність.

Уявні сприйняття — збірний термін для розладів сприйняття,

коли людина бачить, чує або відчуває те, чого в реальності не існує. Основні форми — ілюзії та галюцинації.

Ф

Фабула маячення (лат. fabula — казка, оповідання) — зміст маячення, що має обмежений сюжет.

Фантазії, подібні до марення — виникають у хворих на реактивний психоз ідеї переслідування, величі, реформаторства, звинувачування, самозвинувачування та інше, зміст яких змінюється в залежності від зовнішніх обставин; відрізняються марення тим, що у хворого відсутнє переконання в цих ідеях, та театральністю поведінки при таких фантазіях.

Фетишизм (фр. Fetiche — фетиш, ідол) — сексуальне збочення, при якому статеве збудження настає при спогляданні або обмацуванні деяких предметів жіночого одягу або білизни.

Фізіогноміка (грец. physis — природа, gnomen — пізнання) — вивчення особливостей міміки, пантаміміки людини і використання їх в психіатричній діагностиці.

Фобія (грец. phobos — страх) — нав'язливий страх, що характеризується критичним ставленням хворого до нього, прагнення від нього позбутися.

Фрустрація (лат. frustra —

марно) – стан психоемоційної напруги внаслідок вимушеної відмови від задоволення інстинктивних або інших потягів.

Фуга дисоціативна (лат. fuga – втеча) – порушення, що характеризується раптовою, несподіваною втечею з дому або місця роботи, супроводжуваною амнезією на минуле, втратою особистої ідентичності та часто прийняттям нової особистості.

Х

Характер (грец. charakter – відмітна риса, особливість) – сукупність індивідуальних психічних властивостей, які виявляються в типовому для даної особистості способі діяльності і визначається відношенням особистості до цих обставин, це психічна індивідуальність людини та її своєрідність.

Характеропатія – дисгармонія особистості із загостренням окремих рис характеру.

Ц

Церебрастенія - патологічний стан виснаження нервової системи, що виникає внаслідок перенесених інфекцій, інтоксикацій або черепно-мозкових травм. Проявляється емоційною лабільністю, підвищеною втомлюваністю, головним болем та гіперчутливістю.

Церебропатія - загальний

термін, що об'єднує різні патологічні розлади головного мозку органічного чи судинного походження, які супроводжуються порушеннями когнітивних функцій або особистісними змінами.

Циклотимія (грец. kyklos – коло + thymos – душа, дух) – хронічний розлад настрою (входить до групи афективних розладів), для якого характерні постійні, але м'які коливання між станами легкої депресії та гіпоманії. Це легша форма біполярного розладу.

Ш

Шизоїдний розлад особистості – розлад особистості, для якого характерні слабкість прихильностей і соціальних контактів, схильність до фантазування, відлюдництва і самоаналізу, а також обмежена здатність виражати почуття й відчувати задоволення. Шизоїдні особи часто виявляють незначний інтерес до сексуальних контактів (або зовсім не виявляють), віддають перевагу усамітненій діяльності й мають незначну кількість близьких друзів та довірливих зв'язків (або зовсім не мають).

Шизотиповий розлад особистості – розлад особистості, який характеризується гострим дискомфортом та зниженою здатністю до формування близьких стосунків; особа при цьому відчуває когнітивне й перцептивне викривлення, а також проявляє

ексцентричність у поведінці, що починається з раннього юнацького віку і є представленою в різноманітних контекстах. Основні симптоми цього розладу включають дивні уявлення або магічне мислення і мовлення, підозрілість або параноїдні ідеї, незвичний перцептивний досвід, у тому числі тілесні ілюзії, ексцентричну поведінку або зовнішність.

Шок психічний – реактивний психоз, який виникає при раптових загрозах для життя чи благополуччя і спричиняє різкий афект страху; проявляється у формі або безладного рухового

збудження, або ступора.

Шпрерунг – порушення мислення, що проявляється «закупоркою думок», обривом думок, раптовою зупинкою, перериванням асоціативного процесу.

Я

Ятрогенія (грец. *iatros* – лікар, *genes* – що породжує, викликає) – хвороба, викликана неправильною поведінкою лікаря.

Навчальне видання

ВОВК Неля Павлівна
ФІЛЬЧУК Ірина Юріївна
ЧЕРНЕНКО Олександр Миколайович
ЧЕРЕДНИЧЕНКО Тетяна Володимирівна

**Словник соматичних та патопсихологічних
термінів (термінологічний словник)**

в авторській редакції